

ROLNICTWO

i gospodarka żywnościowa
w Polsce

MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

ROLNICTWO

i gospodarka żywnościowa
w Polsce

Praca zbiorowa pod redakcją
Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

Warszawa 2016

Spis treści

WSTĘP	7
OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE	9
Wybrane informacje o sytuacji gospodarczej Polski w 2015 r.	12
ROLNICTWO	13
Ogólna charakterystyka	13
Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	15
Czynniki kształtujące produkcyjno-ekonomiczną sytuację rolnictwa.....	19
Zaopatrzenie rolnictwa w środki produkcji.....	20
Wartość produkcji rolniczej i relacje cen.....	26
Dochody rolników.....	28
Spożycie żywności	31
ROLNICTWO W REGIONACH	33
PRODUKCJA ROŚLINNA, WYBRANE RYNKI I GAŁĘZIE PRZETWÓRSTWA	42
Integrowana produkcja roślinna.....	42
Rynek zbóż.....	43
Rynek cukru.....	45
Rynek ziemniaków	45
Rynek rzepaku	46
Rynek tytoniu.....	46
Rynek chmielu.....	47
Rynek owoców	47
Rynek warzyw.....	49
Stan zorganizowania rynku owoców i warzyw w Polsce	50
PRODUKCJA ZWIERZĘCA, WYBRANE RYNKI	51
Rynek mięsa wieprzowego.....	51
Rynek wołowiny.....	52
Rynek mięsa drobiowego.....	53
Rynek jaj.....	53
Rynek miodu.....	53
Rynek mleka.....	55
BIOPALIWA I BIOGAZ ROLNICZY	57
Biopaliwa.....	57
Biogaz rolniczy	58

PROGRAM POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOSĆ	61
Procedura Programu Poznaj Dobrą Żywność	61
POLSKIE PRODUKTY REGIONALNE I TRADYCYJNE.....	63
Produkty chronione w Unii Europejskiej	63
Korzyści ze stosowania ChNP, ChOG oraz GTS.....	64
Kontrola i certyfikacja	65
Kampania „Trzy znaki smaku”	65
Lista produktów tradycyjnych	65
ROLNICTWO EKOLOGICZNE	66
Kontrola i certyfikacja	66
HANDEL ZAGRANICZNY	68
Ogólna ocena	68
Geograficzna struktura handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi	69
Towarowa struktura handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi	75
Handel zagraniczny wybranymi produktami rolno-spożywczymi.....	78
Zboża i ich przetwory.....	78
Drób.....	81
Wieprzowina	82
Wołowina.....	85
Mleko i jego przetwory.....	86
Owoce i ich przetwory.....	88
Warzywa i ich przetwory.....	91
POLITYKA WSPARCIA ROLNICTWA.....	96
Bezpośrednie wsparcie dochodów rolniczych	96
Płatności bezpośrednie w 2015 r.....	97
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich.....	110
OBSZARY WIEJSKIE	118
Infrastruktura na wsi.....	118
Zaopatrzenie w wodę i sanitacja wsi.....	118
Wskaźnik zwodociągowania i skanalizowania terenów wiejskich	118
Indywidualne oczyszczalnie ścieków.....	122
Finansowanie inwestycji z zakresu wodociągów i sanitacji wsi	123
Szkoły rolnicze.....	123
Przedsiębiorczość na terenach wiejskich	125
Turystyka wiejska i agroturystyka	127

INSTYTUCJE ROLNICZE	131
Agencja Rynku Rolnego.....	131
Wsparcie producentów rolnych w sytuacjach nadzwyczajnych	133
Działania interwencyjne na rynkach rolnych	135
Wspieranie producentów na rynkach	137
Wspieranie integracji producentów	139
Wspieranie konsumpcji	141
Promocja żywności	144
Administrowanie wymianą towarową z zagranicą.....	148
Organizacja i monitorowanie rynków rolnych.....	149
Pomoc żywnościowa.....	150
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.....	151
Systemy wsparcia bezpośredniego	153
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020	154
Program Operacyjny Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013.....	155
Pomoc krajowa.....	157
System identyfikacji i rejestracji zwierząt	158
Zarządzanie systemem identyfikacji działek rolnych	158
Agencja Nieruchomości Rolnych.....	160
Rozdysponowanie mienia Zasobu	160
Nieruchomości inwestycyjne	162
Nieodpłatne przekazania i bezzwrotna pomoc finansowa.....	163
Spółki strategiczne ANR.....	163
Wpłaty do państwowej kasy.....	164
Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.....	164
Zakres podmiotowy zadań Kasy realizowanych w 2015 r.	164
Wydatki budżetowe i zadania Kasy planowane do realizacji w 2016 r.	167
Działania prewencyjne Kasy w 2015 r.	170
Zaplecze naukowo-badawcze w Polsce.....	172
Finansowanie nauki.....	172
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB.....	172
Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa.....	175
ADRESY JEDNOSTEK ZWIĄZANYCH Z ROLNICTWEM	186

WSTĘP

Szanowni Państwo!

Mija rok od powstania nowego rządu. Opracowana została Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Jest to najważniejszy dokument wskazujący kierunki rozwoju Polski w perspektywie średniookresowej. Żywność wysokiej jakości została zaliczona w nim do listy 10 sektorów strategicznych. Zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich znajdzie swoje szczegółowe odzwierciedlenie w przygotowywanym Pakiecie dla Obszarów Wiejskich. Wszystkie podjęte już i podejmowane działania zmierzają do poprawy warunków życia na tych terenach, co przełoży się również na dalszy rozwój innowacyjnego i wydajnego rolnictwa.

Aby to osiągnąć, wzmacniamy pozycję rolnika w całym łańcuchu żywnościowym. Problem nierównowagi w tym łańcuchu występuje nie tylko u nas. Powinniśmy go jak najszybciej rozwiązać, aby zwiększyć dochody rolników i dostarczać dobrą oraz w dostępnej cenie żywność dla konsumentów. To przecież fundament, na jakim oparta została Wspólna Polityka Rolna i do niego musimy wrócić. Poprawie pozycji rolnika powinny służyć następujące działania:

1. Wdrożenie obowiązku zawierania umów na dostawy,
2. Eliminowanie nieuczciwych praktyk w handlu rolno-spożywczym,
3. Ułatwienie sprzedaży żywności przez rolników (tzw. rolniczy handel detaliczny),
4. Upowszechnianie tworzenia spółdzielni rolników, grup producentów i organizacji producentów oraz ich związków i zrzeszeń,
5. Upowszechnianie tworzenia organizacji międzybranżowych,
6. Rozwój wykorzystania doradztwa rolniczego,
7. Odtworzenie i wsparcie rozwoju lokalnych rynków rolnych,
8. Uruchomienie elektronicznej platformy sprzedażowej (OTC).

Wdrażane będą również zmiany dotyczące instytucji obsługujących rolnictwo. Powołana zostanie jedna inspekcja odpowiedzialna za bezpieczeństwo żywności. Zacznie funkcjonować też jedna agencja płatnicza. Na bazie Agencji Rynku Rolnego i Agencji Nieruchomości Rolnych powstanie Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa.

Te wszystkie zmiany przed nami. Teraz zachęcam do lektury Rolnictwa i gospodarki żywnościowej w Polsce, opracowania, które tradycyjnie jest obrazem polskiego rolnictwa w pigułce.

Krzysztof Jurgiel
Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE

Polska – środkowoeuropejski kraj średniej wielkości, o powierzchni 312,7 tys. km² i 38,5 mln mieszkańców zajmuje 6 miejsce w UE-27 zarówno pod względem liczby ludności, jak i zajmowanego obszaru. Pod względem liczby ludności rolniczej Polska zajmuje pierwsze miejsce w Unii Europejskiej oraz drugie (po Rumunii) pod względem liczby gospodarstw rolnych. Zatrudnieni w rolnictwie, łowiectwie, leśnictwie oraz rybactwie 2,5-krotnie przekraczają procentowy udział pracujących w tych sektorach w UE-28. Pol-

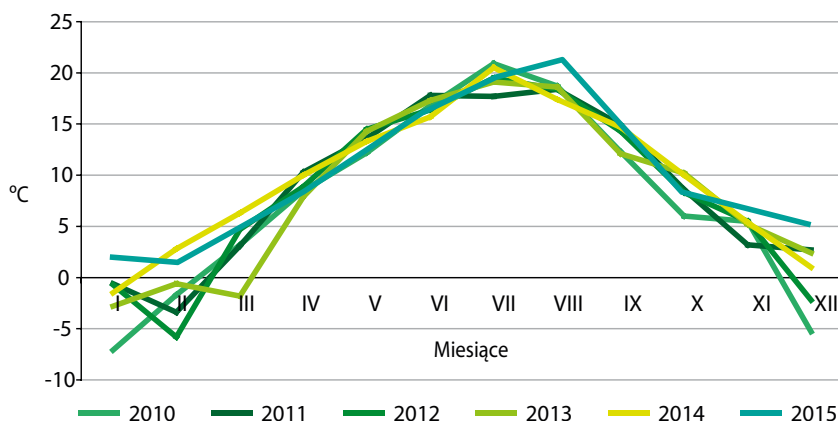
ska zajmuje 7,2% ogólnej powierzchni krajów Unii, granicząc z 7 krajami, w tym 4 członkami UE (Niemcy, Czechy, Słowacja i Litwa) i 3 spoza Unii (Rosja, Białoruś, Ukraina).

Kraj charakteryzuje się dużą różnorodnością przyrodniczo-środowiskową. Szczególną ochroną objęte są 23 parki narodowe zajmujące ponad 314,6 tys. ha, rezerwy przyrody w liczbie 1490 o powierzchni 166,9 tys. ha, 122 parki krajobrazowe zajmujące powierzchnię 2606,1 tys. ha i pomniki przyrody w liczbie 36,5 tysięcy. Udział gruntów leśnych w ogólnej powierzchni lądowej kraju przekracza 30%. Chronionych jest wiele gatunków zwierząt, z których do najważniejszych zalicza się żubry (1553 szt.), kozice (275 szt.), niedźwiedzie brunatne (224 szt.), bobry europejskie (101 336 szt.), rysie (390 szt.) i wilki (1484 szt.).

Ponad 75% terytorium kraju położone jest poniżej 200 m n.p.m., w tym 0,2% poniżej 0 m, 21,8% położone jest na 200–500 m n.p.m., a tylko 3,1% powyżej 500 m n.p.m. Klimat w Polsce charakteryzuje się dużymi wahaniami w długości poszczególnych pór roku. W latach 2010–2015 średnia temperatura powietrza wahała się od 7,5 do 9,8°C, a suma opadów kształtowała się w przedziale od 481 do 830 mm.

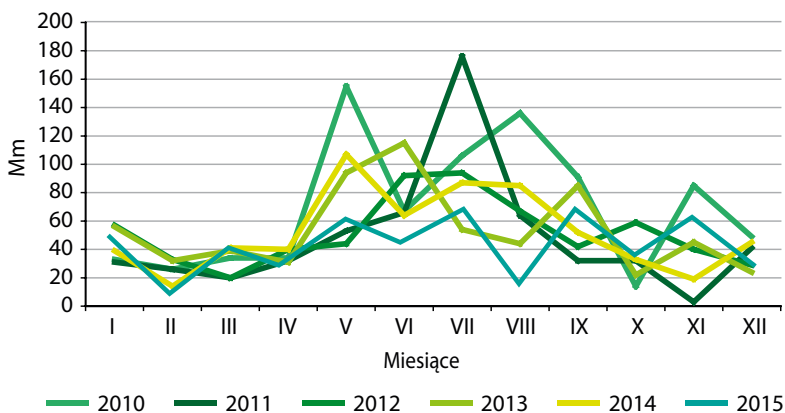
Opady atmosferyczne są głównym źródłem zasobów wodnych i charakteryzują się dużymi wahaniami w latach, miesiącach i regionach. W rezultacie występują obszary suszy i podtopienia, a także powodzie. W 2014 r. według stanu na 31 grudnia pomiary temperatury i opadów prowadziło 267 stacji i posterunków, a wyłączne pomiary opadów – 628 stacji opadowych. Absolutne maksimum temperatury w 2015 r. odnotowano w sierpniu na stacji meteorologicznej Ceborze, gdy wyniosła ona 39,0°C, a najniższa temperatura zanotowana została na stacji meteorologicznej Stuposiany i wyniosła ona -29,6°C. Największa amplituda skrajnych wartości temperatury w Polsce w 2015 r. wyniosła 68,6°C. Maksymalny dobowy opad atmosferyczny w 2015 r. zanotowano na stacji meteorologicznej na Hali Gąsienicowej wyniósł on 131,6 mm.

Rysunek 1. Średnie miesięczne temperatury powietrza w Polsce w latach 2009–2015 (w °C)

Źródło: Rolnictwo w 2015 r., GUS, Warszawa 2016.

Rysunek 2. Średnie miesięczne sumy opadów atmosferycznych w Polsce w latach 2010–2015 (w mm)

Źródło: Rolnictwo w 2015 r., GUS, Warszawa 2016.

Polska zaliczana jest do krajów o ubogich zasobach wodnych. Średni roczny odpływ wód powierzchniowych, łącznie z dopływami z zagranicy, w latach 1980–2015 wyniósł 59,9 km³, a w 2015 r. – 40,8 km³, a z obszaru kraju 36,0 km³. W przeliczeniu na 1 mieszkańca daje to roczny zasób wody ok. 0,9 dam³, podczas gdy średnio w Europie zasoby te szacowane są na 4,6 dam³.

Zasoby wód w Polsce cechuje duża zmienność sezonowa i nierównomierność rozkładu terytorialnego. Zbiorniki retencyjne mają małą pojemność i mogą zatrzymać jedynie 6% rocznego odpływu wód w kraju, co nie zapewnia dostatecznej ochrony przed okresowymi nadmiarami lub deficytami wody.

Terytorialnie Polska podzielona jest na 16 województw, 314 powiatów, 66 miast na prawach powiatów i 2478 gmin (304 miejskie, 1563 wiejskie i 611 miejsko-wiejskich). Jednostkami pomocniczymi w gminach są m.in. sołectwa, których jest 40 688. Największym pod względem powierzchni (35,6 tys. km²) i liczby ludności (5,3 mln) jest woj. mazowieckie. Najmniejszym pod względem powierzchni (9,4 tys. km²) i liczby ludności (1,0 mln) jest woj. opolskie. Z kolei największym powiatem pod względem powierzchni jest powiat białostocki (2975 km²), a najmniejszym bieruńsko-lędzki (158 km²), pod względem ludności największym jest powiat poznański (366,0 tys.), a najmniejszym – powiat sejneński (20,6 tys.). Największą obszarowo gminą jest Pisz (634 km²), a najmniejszą Górowo Iłowieckie (3 km²). Pod względem liczby ludności największą gminą jest m. stołeczne Warszawa (1,7 mln), będące także miastem na prawach powiatu w woj. mazowieckim, a najmniejszą – gmina Krynica Morska (1,3 tys.) w woj. pomorskim.

Mapa 1. Jednostki podziału terytorialnego w Polsce

Liczba ludności w Polsce w 2015 r. wyniosła 38,5 mln osób, w tym w miastach 23,2 mln, a na obszarach wiejskich 15,3 mln osób. W porównaniu z 2005 r. liczba ludności zwiększyła się o 294 tys. osób, przy czym wzrost dotyczył tylko obszarów wiejskich (o 542 tys.). W miastach liczba mieszkańców zmalała w tym okresie o 248 tys. osób. W porównaniu z rokiem 2014 zmalała liczba urodzeń żywych (z 375,2 tys. do 369,3 tys.). W porównaniu z rokiem poprzednim zmniejszył się wskaźnik urodzeń żywych na 1000 mieszkańców i wyniósł 9,6, wobec 9,7 w 2014 r. Z prognozy ludności sporządzonej przez GUS w 2014 r., uwzględniającej tendencje w dzietności, umieralności oraz migracjach zagranicznych wynika, że liczba ludności w Polsce systematycznie będzie się zmniejszać i może wynieść: w 2020 r. – 38,1 mln osób, w 2030 r. – 37,2 mln osób, w 2040 r. – 35,7 mln osób, w 2050 r. – 34,0 mln osób.

Wybrane informacje o sytuacji gospodarczej Polski w 2015 r.

Pomimo niekorzystnych uwarunkowań zewnętrznych, związanych przede wszystkim ze znacznym spowolnieniem wzrostu w gospodarkach wschodzących, utrzymywał się zrównoważony, ponad trzyprocentowy wzrost polskiej gospodarki. Podstawowym jego czynnikiem był krajowy popyt konsumpcyjny i inwestycyjny, a także dodatnie saldo handlu zagranicznego. Tendencje wzrostowe utrwały się we wszystkich dziedzinach z wyjątkiem rolnictwa, a szczególnie w budownictwie, handlu zagranicznym i wewnętrznym. W rezultacie PKB zwiększył się w 2015 r. realnie o 3,6% (w 2014 r. o 3,3%), podczas gdy w całej UE o 1,9%.

Zwraca uwagę wzrost spożycia ogółem, które było wyższe niż przed rokiem o 3,2%, w tym w sektorze gospodarstw domowych o 3,1% (w 2014 r. było to 2,6%). Potwierdzają to dane dotyczące sprzedaży detalicznej, która w 2015 r. zanotowała wzrost o 3,3%. Przyczyniły się do tego dalsze pozytywne zmiany na rynku pracy. Liczba pracujących w gospodarce narodowej zwiększyła się o 2%, a bezrobotnych zmalała o 262 tys. Stopa bezrobocia rejestrowanego obniżyła się poniżej stanów notowanych w 2014 r., a od sierpnia kształtowała się na poziomie jednocyfrowym. W końcu grudnia wyniosła 9,8% (w 2014 r. wyniosła 11,4%). Odnotowano największą w historii liczbę ofert pracy i potęgujące się trudności ze znalezieniem wykwalifikowanych pracowników. Jednocześnie przy spadku cen konsumpcyjnych, średnie płace w sektorze przedsiębiorstw wzrosły realnie o 4,5%, a siła nabywcza emerytur i rent pracowniczych o 3,5%. Wzrosło zapotrzebowanie gospodarstw domowych na kredyty konsumpcyjne.

Akumulacja brutto wzrosła o 4,2%, w tym nakłady na środki trwałe zwiększyły się o 6,1% (w 2014 r. wzrost wyniósł 9,8%). Stopa inwestycji w 2015 r. wyniosła 20,2% (wobec 19,6% w 2014 r.). Stabilna była dynamika produkcji przemysłowej i budowlano-montażowej. Produkcja sprzedana przemysłu była o 4,8% większa niż w 2014 r., a artykułów rolno-spożywczych o 3,6%.

Wysokiej dynamice wzrostu gospodarczego towarzyszyły zapoczątkowane w drugim półroczu 2014 r. procesy deflacyjne. Na dynamikę spadku cen główny wpływ miały taniejące surowce energetyczne i żywność, umiarkowany wzrost popytu oraz brak presji kosztowej w gospodarce. Ceny towarów i usług konsumpcyjnych obniżyły się o 0,9%, przy czym żywność staniała o 1,8%. Wzrosły natomiast ceny usług w zakresie zdrowia i łączności (1,9%).

Utrzymaniu tendencji wzrostowych w naszej gospodarce sprzyjał eksport. W 2015 r. wywóz towarów, liczony w euro, był o 7,8% większy niż rok wcześniej, a import o 3,9%. W rezultacie po raz pierwszy od wielu lat wymiana zamknęła się dodatnim saldem obrotów towarowych, jak i obrotów w ramach bilansu płatniczego.

Mimo rosyjskiego embarga ograniczającego import produktów rolno-spożywczych, największy wpływ na handel tymi produktami miała sytuacja na rynkach światowych. Dywersyfikacja rynków zbytu pozwoliła na uzyskanie bardzo korzystnych wyników wymiany handlowej. Wartość eksportu rolno-spożywczego Polski zwiększyła się w 2015 r. o 9,2% do rekordowego poziomu 23,9 mld EUR, a importu wzrosła o 6,2% i osiągnęła poziom 16,1 mld EUR. W wyniku takich wzrostów dodatnie saldo handlowe artykułami rolno-spożywczymi wzrosło o 16,2% i osiągnęło rekordowy poziom 7,82 mld EUR.

W 2015 r. pogarszała się trudna sytuacja w zakresie finansów publicznych. Deficyt sektora instytucji rządowych i samorządowych spowodował wzrost długu, który się zwiększył. Zadłużenie sektora instytucji rządowych i samorządowych w relacji do PKB zbliżyło się do 3%, a dług publiczny wzrósł z 50,5% w 2014 r. do 51,5% w 2015 r.

ROLNICTWO

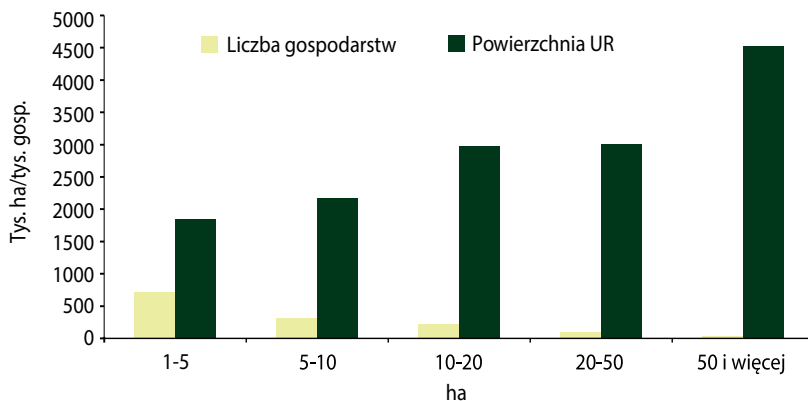
Ogólna charakterystyka

Rolnictwo polskie charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem – średnia powierzchnia użytków rolnych (UR) przypadająca na 1 gospodarstwo zwiększa się stopniowo i w 2015 r. wyniosła 10,3 ha użytków rolnych (w 2011 r. – 9,1 ha, a w 2002 r. – 5,8 ha). Mimo pewnego przyspieszenia koncentracji, nieco ponad połowa gospodarstw w Polsce (51,9%) użytkuje nie więcej niż 5 ha UR. W gospodarstwach tych znajduje się 12,8% UR. Prawie 3/4 gospodarstw (74,9%) użytkuje mniej niż 10 ha UR, a ich łączny udział w użytkach rolnych wynosi 28,3% (rys. 3). Gospodarstwa te z reguły

prowadzą produkcję metodami tradycyjnymi, przy niskim nawożeniu mineralnym i zużyciu chemicznych środków ochrony roślin, a także pasz przemysłowych w żywieniu zwierząt gospodarskich, zwłaszcza bydła. Następne 31% użytków rolnych znajduje się w gospodarstwach 10–30-hektarowych. Ponad 74 tys. gospodarstw, a więc 6% ogólnej zbiorowości, gospodaruje na prawie 40,7% użytków rolnych.

Rysunek 3. Użytkowanie gruntów w różnych obszarowo gospodarstwach w 2015 r.

Źródło: Rolnictwo w 2015 r., GUS, Warszawa 2016.

Z danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 r. wynika, że ponad połowa gospodarstw produkuje wyłącznie lub głównie na własne potrzeby, ograniczając wydatki na zakup żywności i koszty utrzymania rodziny.

Mimo niekorzystnej struktury agrarnej oraz gorszej, w porównaniu z innymi krajami członkowskimi, jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, Polska jest znaczącym w świecie i w Europie producentem produktów rolnych, ogrodniczych i pochodzenia zwierzęcego, dysponując wysokimi zasobami siły roboczej.

Tabela 1. Liczba gospodarstw i powierzchnia użytków rolnych w 2015 r.

Wyszczególnienie	Do 1 ha	1–5 ha	5–10 ha	10–30 ha	30–50 ha	50 ha i więcej	Razem
Powierzchnia UR tys. ha	17,3	1840,9	2260,8	4508,7	1451,0	4466,6	14545,7
Liczba gospodarstw tys.	22,9	707,0	322,6	281,0	38,5	32,9	1404,9
UR/gospodarstwo ha	0,75	2,6	7,0	16,1	37,7	135,7	10,35
Udział w pow. UR %	0,1	12,7	15,5	31,0	10,0	30,7	100
Udział w liczbie gospod. %	1,6	50,3	23,0	20,0	2,7	2,3	100

Źródło: Rolnictwo w 2015 r., GUS, Warszawa 2016.

W 2015 r. gospodarstwa rolne wytworzyły w Polsce produkcję, której wartość globalna (w cenach bieżących) plasuje polskie rolnictwo na 7. miejscu w Unii Europejskiej za Francją, Niemcami, Włochami, Hiszpanią, Wielką Brytanią i Holandią. W 2015 r. w strukturze towarowej produkcji rolniczej największy udział miały: mleko krowie (16,3%), żywiec drobiowy (14,7%), żywiec wieprzowy (13,7%), zboża (11,4%), warzywa (10,6%), żywiec bydłocy i cielęcy (7,3%), owoce (6,3%) i jaja kurze (5,5%).

Rysunek 4. Miejsce polskiego rolnictwa w UE-28 w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat.

Polska jest liderem w UE-28 w produkcji pszenżyta (41,5%), jabłek (25%), kapusty (24,3%), mięsa drobiowego (16,1%), owsa (16,1%), marchewki (13,4%), czarnej porzeczki (prawie 75%), zaś drugim – producentem żyta, truskawki, ogórka, a trzecim – producentem zbóż, buraka cukrowego, rzepaku, pora, cebuli (rys. 4). Polska zajmuje także znaczące miejsce w produkcji ziemniaków, mleka, serów, masła, tytoniu, pomidorów.

Warunki glebowo-klimatyczne i tradycje regionalne decydują o specjalizacji produkcji. Tereny centralnej, wschodniej i północnej Polski to obszary upraw żyta, mieszanek zbożowych i kukurydzy, a także użytki zielone. Sady i plantacje owoców jagodowych koncentrują się na Mazowszu (rejon grójecki), w woj. lubelskim, na Sandomierszczyźnie, a także w Wielkopolsce i woj. łódzkim. Uprawy roślin o większych wymaganiach glebowych i klimatycznych częściej ulokowane są w południowo-wschodniej i zachodniej części kraju oraz w regionie Żuław i Warmii. Przeważa tam uprawa zbóż intensywnych, głównie pszenicy oraz buraków cukrowych i rzepaku.

Chów bydła mlecznego koncentruje się przede wszystkim w woj. podlaskim, mazowieckim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim, a trzody chlewnej w woj. wielkopolskim i kujawsko-pomorskim. Owce w większym wymiarze chowane są jedynie w rejonach górskich (woj. małopolskie i podkarpackie).

Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Rok 2015 nie przyniósł znaczących zmian powierzchni ogólnej ani struktury użytkowania gruntów rolnych należących do gospodarstw. W 2015 r. użytkowały one 14,5 mln ha UR, z tego 13,3 mln ha użytkowały gospodarstwa indywidualne. W dobrej kulturze utrzymane było 14,4 mln ha, z tego 10,7 mln ha znajdowało się pod zasiewami, 3,1 mln ha zajmowały trwałe użytki zielone, 391,0 tys. ha plantacje trwałe (w tym 349,9 tys. ha sady), 134,1 tys. ha gruntów ornych ugorowano, 147,1 tys. ha to pozostałe użytki rolne.

W porównaniu z 2014 r. powierzchnia gruntów utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej zmalała o 0,2%. W ogólnej strukturze użytków rolnych utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej (14,4 mln ha – 100%) pod zasiewami było 74,7% (rys. 5 i tab. 2).

Rysunek 5. Struktura wykorzystania użytków rolnych w 2015 r. (w %)

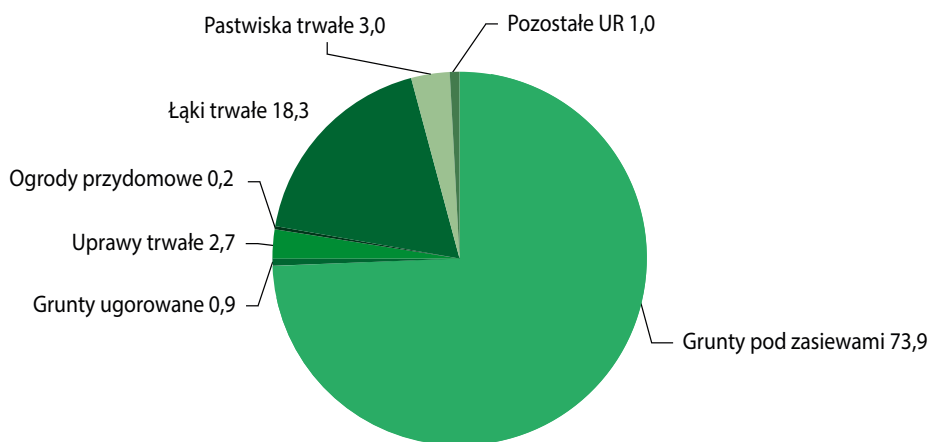

Tabela 2. Struktura użytkowania gruntów w 2015 r.

Wyszczególnienie	Tys. ha	%
Użytki rolne ogółem	14 545,3	100
w tym użytki rolne w dobrej kulturze	14 398,2	99,0
grunty pod zasiewami	10 753,0	73,9
grunty ugorowane	134,1	0,9
uprawy trwałe	391,0	2,7
w tym sady	349,9	2,4
ogrody przydomowe	27,4	0,2
łąki trwałe	2 658,1	18,3
pastwiska trwałe	434,7	3,0
pozostałe użytki rolne	147,1	1,0

Źródło: Rolnictwo w 2015 r. GUS, Warszawa 2016.

Jakość użytków w Polsce jest niższa niż średnio w UE. Duży udział gleb słabych i zakwaszonych zmniejsza rolniczą przydatność użytków rolnych. Udział gleb lekkich, charakteryzujących się wysoką piaszczystością, jest w Polsce dwukrotnie większy niż średnio w UE; w Polsce wynosi 60,8%, a w UE – 31,8%. Wskaźnik bonitacji gleb, będący ilorzem hektarów przeliczeniowych do fizycznych użytków rolnych, wynosi w Polsce 0,82. Niekorzystne warunki glebowe i nakładające się gorsze warunki klimatyczne znajdują odzwierciedlenie w niższej produktywności ziemi w porównaniu ze średnią z UE.

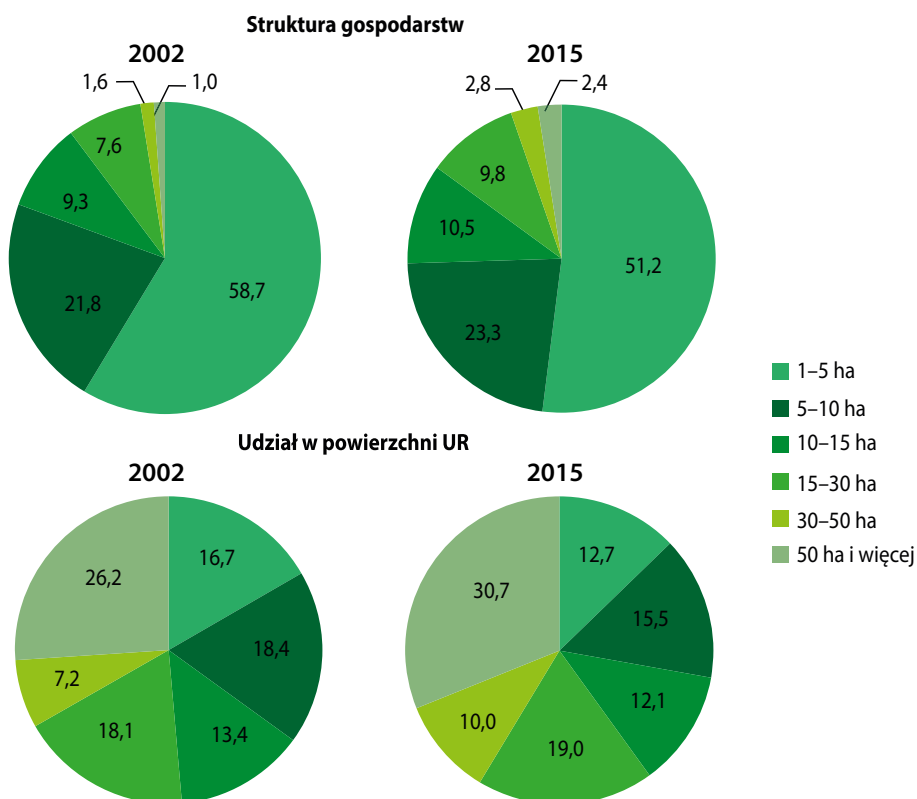
Od czasu akcesji Polski do UE zmniejsza się powierzchnia gruntów ugorowanych na gruntach ornych. W 2015 r. powierzchnia gruntów ugorowanych wyniosła 134,1 tys. ha i była 10-krotnie mniejsza niż w 2004 r., i 3,5-krotnie mniejsza niż w 2014 r. Tendencja do zmniejszania powierzchni ugorów związana jest ze stosowaniem dopłat bezpośrednich do każdego hektara użytkowanego rolniczo oraz wzrostem cen ziemi rolniczej.

Dane o liczbie gospodarstw w poszczególnych latach potwierdzają tendencję zmian w polskim rolnictwie, obserwowanych w ostatnich kilkunastu latach, a szczególnie po akcesji. I tak – w porównaniu z wynikami Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r. – główne zmiany dotyczą:

- zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych wraz z jednoczesnym wzrostem ich powierzchni. W latach 2002–2015 liczba gospodarstw o powierzchni 1 ha i większej zmniejszyła się o 574 tys., tj. o 29,3%,
- znaczących zmian w strukturze gospodarstw rolnych, a wśród nich 50,9% spadek liczby gospodarstw najmniejszych (o powierzchni 1–2 ha), spadek gospodarstw z grupy 2–5 ha o 28%, z grupy 5–10 ha UR spadek o 32,3%, z grupy 10–15 ha UR spadek o 20,2%, oraz z grupy 15–30 ha UR spadek o 8,8%, oraz wzrost liczby gospodarstw o powierzchni 30 i więcej ha UR o 28%, w tym z grupy 30–50 ha UR wzrost o 21,6%, a z grupy 50 i więcej ha UR wzrost o 66,1%,
- wolnego, ale widocznego upowszechniania się modelu gospodarstwa wielofunkcyjnego, szczególnie w grupie gospodarstw małych, które podejmując działalność pozarolniczą – częściowo lub całkowicie rezygnują z działalności rolniczej,

- spadku ogólnej powierzchni gruntów w użytkowaniu gospodarstw na skutek przeznaczania gruntów rolniczych na cele nierolnicze, np. infrastrukturalne z jednoczesnym zmniejszaniem się powierzchni użytków rolnych (z 16,9 do 14,4 mln ha),
- nieznacznego zmniejszenia się powierzchni zasiewów z jednoczesnymi zmianami w strukturze upraw – spadek powierzchni zbóż, ziemniaków i buraków cukrowych przy jednoczesnym wzroście zasiewów rzepaku i roślin pastewnych,
- wzrostu pogłowia bydła ogółem, z jednoczesnym zmniejszeniem się stada krów. Tendencja ta wiąże się ze wzrostem zainteresowania produkcją bydła rzeźnego po akcesji do UE oraz wzrostem opłacalności tej produkcji. Redukcja pogłowia krów jest następstwem kwotowania produkcji mleka po akcesji oraz wysokimi wymaganiami jakościowymi dla mleka krowiego,
- poprawy wyposażenia gospodarstw rolnych w środki produkcji, potwierdzającej proces modernizacji rolnictwa po przystąpieniu do UE (niepodważalny wpływ instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej oraz poprawy sytuacji dochodowej rolnictwa).

Rysunek 6. Struktura gospodarstw i użytków rolnych w różnych obszarowo gospodarstwach w latach 2002 i 2015

W 2015 r. zmiany strukturalne były kontynuowane. W porównaniu z rokiem poprzednim liczba gospodarstw posiadających co najmniej 1 ha UR wyniosła 1 382 tys. Zmniejszyła się liczba gospodarstw z grupy 1–5 ha UR o 1,7%, a wzrosła gospodarstw średnich.

Mimo tych zmian struktura użytkowania ziemi rolniczej nie zmieniła się znacząco, łączny udział najmniejszych i małych gospodarstw posiadających do 5 ha UR w strukturze nie zmienił się. W ostatnim roku wzrósł udział w użytkowaniu ziemi gospodarstw z grupy obszarowej 5–10 ha UR o 0,6 pkt. proc., zmniejszył się natomiast w użytkowaniu ziemi udział gospodarstw największych (1000 i więcej ha) o 0,4 pkt. proc.

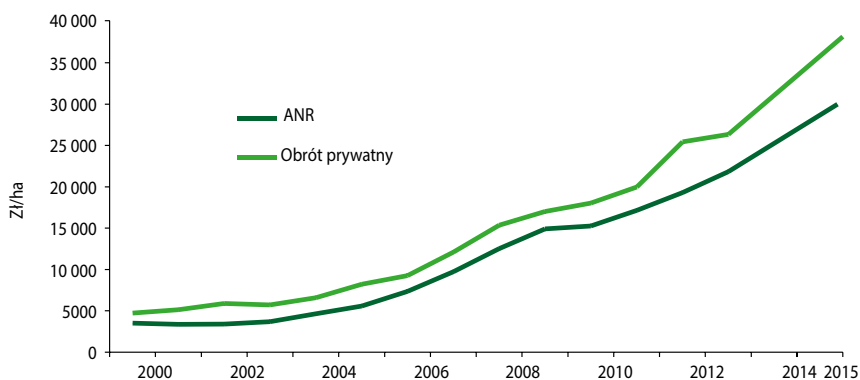
Zmiany struktury agrarnej są wypadkową ekonomicznego przymusu poprawy efektywności gospodarowania i wzrostu wydajności pracy, zasad funkcjonowania w gospodarce rynkowej oraz bezpośredniego wsparcia dochodów rolniczych.

Od czasu integracji z UE wzrasta zainteresowanie zakupem ziemi rolniczej, co skutkuje wzrostem jej cen. W latach 2004–2015 ceny ziemi w obrocie rynkowym podniosły się 5,9-krotnie do prawie 38,6 tys. zł/ha. Wzrost cen gruntów sprzedawanych przez Agencję Nieruchomości Rolnych (ANR) w tym czasie był jeszcze wyższy (6,3-krotny), ale ich poziom we wszystkich latach był niższy niż w obrocie prywatnym o około 15–30%, w zależności od koniunktury i zainteresowania rolników zakupem ziemi (rys. 7).

W 2015 r. wzrost cen gruntów w obrocie prywatnym wyniósł 19,4%), a sprzedawanych przez ANR o 15,4%. Przyczyną różnic w dynamice wzrostu mógł być utrzymujący się wysoki popyt w rejonach, gdzie podaż rynkowa jest mocno ograniczona.

Nasilenie transakcji w rynkowym obrocie ziemią rolniczą cechuje się znacznym zróżnicowaniem regionalnym, uwarunkowanym głównie podażą, różnicami w strukturze agrarnej, siłą ekonomiczną gospodarstw i zróżnicowanymi motywacjami zakupu gruntów.

Rysunek 7. Ceny sprzedaży gruntów przez ANR i w obrocie prywatnym w zł/ha

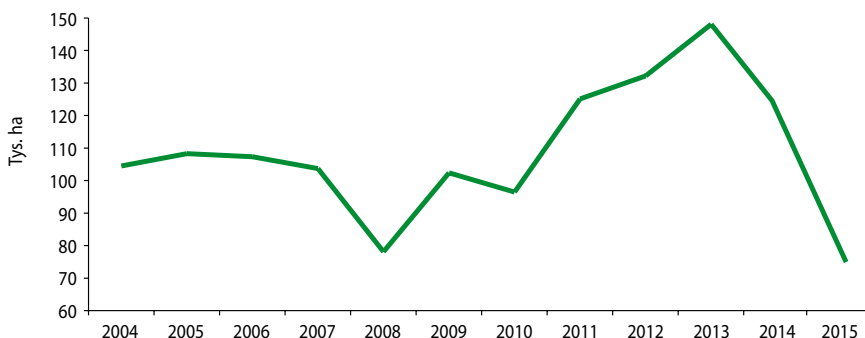

Źródło: ANR, GUS.

Relatywnie najmniejsze obroty notowane są w regionach południowej i środkowej Polski, gdzie struktura gospodarstw jest najbardziej rozdrobniona i dominuje przekazywanie ziemi usamodzielniającym się dzieciom. Jest to także przyczyną silnego zróżnicowania regionalnego cen ziemi. Najwyższe ceny (wyższe o 25–42% od przeciętnej) osiąga ziemia sprzedawana przez ANR w województwach opolskim, wielkopolskim, kujawsko-pomorskim i śląskim, gdzie poziom kultury rolnej i umiejętności rolników są wysokie, jakość rol-

niczej przestrzeni produkcyjnej wyższa od przeciętnej i utrzymuje się duże zainteresowanie powiększaniem gospodarstw, jako podstawowego czynnika umożliwiającego wzrost dochodów rolniczych. W województwach podlaskim, lubuskim, lubelskim i świętokrzyskim ceny są o 3–38% niższe od przeciętnej.

Rysunek 8. Sprzedaż gruntów rolnych przez ANR w latach 2004–2015 (tys. ha)

Źródło: ANR, GUS.

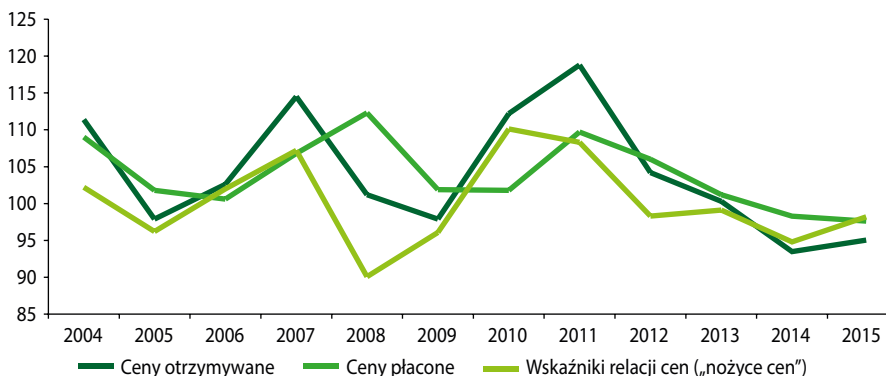
Istotny wpływ na poziom uzyskiwanych cen ma jakość gleb, a także jej położenie i stan infrastruktury transportowej w terenie. Duże wahania cen produktów rolniczych powodują, że mimo systematycznego wzrostu nominalnych cen ziemi, jej ceny wyrażone w miernikach naturalnych ulegają znacznym wahaniom. Pomimo pogorszenia sytuacji dochodowej w rolnictwie Agencja Nieruchomości Rolnych sprzedała w 2013 r. 75,6 tys. ha, tj. 37,3% mniej niż przed rokiem (rys. 8).

Na utrzymywanie się wysokiego popytu na ziemię znaczący wpływ miał wzrost dochodów rolniczych w poprzednich latach, kredyty preferencyjne z dopłatą do ich oprocentowania, możliwość sprzedaży gruntów na raty, którą oferowała Agencja Nieruchomości Rolnych. Sprzedaż utrudniało natomiast zastrzeżenie przez banki kryteriów udzielania kredytów preferencyjnych na zakup ziemi, a także protesty rolników i zablokowanie sprzedaży części nieruchomości oraz trudności z właściwą wyceną nieruchomości rolnych spowodowane nasileniem zmian w planach zagospodarowania przestrzennego i zmianą dotychczasowych funkcji gruntów.

Czynniki kształtujące produkcyjno-ekonomiczną sytuację rolnictwa

W 2015 r. rynkowe uwarunkowania produkcji rolniczej nie były korzystne dla producentów rolnych. Spadek cen sprzedawanych przez gospodarstwa indywidualne wyniósł 4,9% wobec 6,5% przed rokiem. Zdecydował o tym spadek cen produktów zwierzęcych o 11,2%, przy wzroście cen produktów roślinnych o 5,2%. Natomiast spadek cen towarów i usług zakupywanych na cele bieżącej produkcji wyniósł 2,8%. Był on niższy od spadku cen sprzedawanych produktów rolnych przez gospodarstwa. W efekcie wskaźniki relacji cen („nożyce cen”) wyniósł 97,3 wobec 94,8 w 2014 r., 99,1 w 2013 r., 98,3 w 2012 r.

Rysunek. 9. Wskaźniki zmian cen płaconych i otrzymywanych przez producentów rolnych oraz „nożyce cen”

Źródło: dane GUS.

Spadki cen produktów rolniczych w 2015 r. objęły niemal wszystkie grupy produktów. W UE-28 w 2015 r. przeciętne ceny pszenicy twardej obniżyły się o 33,3%, jęczmienia o 8,8%, rzepaku o 3,5%, mięsa wieprzowego o 6,3%, drobiowego o 1,9%. Były one związane głównie z embargiem nałożonym przez Federację Rosyjską oraz dekoniunkturą na globalnych rynkach. W Polsce w 2015 r. obniżyły się ceny skupu pszenicy o 2,2%, żyta o 3,6%, pszenżyta o 2,6%, jęczmienia o 4,7%, ziemniaków jadalnych o 1,6%. Niższe były ceny skupu trzody chlewnej (o 10,8%), drobiu (o 3,4%), mleka (o 17,3%).

Zaopatrzenie rolnictwa w środki produkcji

Zużycie nawozów mineralnych w Polsce

Nawożenie mineralne ma kluczowe znaczenie dla wykorzystania potencjału produkcyjnego gleby i zapewnienia wysokich, dobrych jakościowo plonów roślin uprawnych. Nawozy mineralne stanowią jednocześnie ważny składnik kosztów w gospodarstwach rolnych, co limituje poziom ich zużycia. Zużycie nawozów mineralnych w sezonie 2014/2015 wyniosło blisko 1,8 mln ton w przeliczeniu na czysty składnik i było o 7,4% mniejsze w porównaniu z poprzednim sezonem. Zużycie nawozów azotowych zmalało w tym czasie o 8,6% do 1 003,6 tys. ton, fosforowych o 11,0% do 303,6 tys. ton, a potasowych o 2,2% do 485,0 tys. ton (tab. 3).

Jednostkowe zużycie nawozów mineralnych w sezonie 2014/2015 wyniosło 123,2 kg NPK/ha UR i było o 7,3% mniejsze w porównaniu z sezonem 2013/2014. Poziom zużycia nawozów azotowych zmalał o 8,6% do 69,0 kg N/ha UR, fosforowych o 10,7% do 20,9 kg P₂O₅/ha UR, a potasowych o 2,6% do 33,3 kg K₂O/ha UR (tab. 4). W konsekwencji stosunek N:P:K uległ niewielkiej poprawie i wyniósł 1,0:0,30:0,48, nadal jednak znacznie odbiegał od zalecanego. W nawożeniu zrównoważonym dla upraw polowych w warunkach glebowych w Polsce rekomendowane są proporcje: 1,00:0,50:0,98, a dla trwałych użytków zielonych: 1,00:0,46:0,68. Wysoki udział nawozów azotowych podnosi plonowanie, może jednak równocześnie wpływać niekorzystnie na procesy produkcyjne i zwiększać zagrożenie środowiska.

Tabela 3. Zużycie nawozów mineralnych w latach gospodarczych (w tys. ton czystego składnika)

Lata gospodarcze	Nawozy mineralne			
	Ogółem NPK	N	P ₂ O ₅	K ₂ O
2004/2005	1628,4	895,3	324,3	408,8
2005/2006	1966,1	996,5	441,8	527,8
2006/2007	1970,7	1056,2	411,9	502,6
2007/2008	2142,0	1142,3	462,3	537,4
2008/2009	1899,4	1095,4	375,3	428,7
2009/2010	1776,9	1027,6	352,6	396,7
2010/2011	1954,4	1091,1	408,4	454,9
2011/2012	1883,8	1094,7	370,8	418,3
2012/2013	1943,4	1179,1	374,1	390,2
2013/2014	1935,3	1098,4	341,1	495,8
2014/2015	1792,2	1003,6	303,6	485,0

Źródło: dane GUS i IERIGŻ-PIB.

Tabela 4. Zużycie nawozów mineralnych w przeliczeniu na czysty składnik (w kg NPK na 1 ha UR)

Lata gospodarcze	Nawozy mineralne			
	Ogółem NPK	N	P ₂ O ₅	K ₂ O
2004/2005	102,4	56,3	20,4	25,7
2005/2006	123,3	62,5	27,7	33,1
2006/2007	121,8	65,3	25,5	31,1
2007/2008	132,6	70,7	28,6	33,3
2008/2009	117,9	68,0	23,3	26,6
2009/2010	119,6	69,2	23,7	26,7
2010/2011	129,1	72,1	27,0	30,1
2011/2012	125,8	73,1	24,8	27,9
2012/2013	133,0	80,7	25,6	26,7
2013/2014	132,9	75,5	23,4	34,2
2014/2015	123,2	69,0	20,9	33,3

Źródło: dane GUS i IERIGŻ.

W sezonie 2014/2015 blisko 1,1 mln gospodarstw rolnych stosowało nawożenie mineralne, co stanowiło około 75% ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą (wobec 73% w roku gospodarczym 2013/2014). Jednoskładnikowe nawozy azotowe stosowało 880 tys. gospodarstw, a wieloskładnikowe – 685 tys. Do najczęściej stosowanych nawozów azotowych należały: mocznik, saletra amonowa i saletrzak. Najpopularniejszymi nawozami wieloskładnikowymi były natomiast: fosforan amonu, polifoska i lubofoska. Skala stosowania jednoskładnikowych nawozów fosforowych i potasowych była wyraźnie mniejsza. Nawozy potasowe były używane w 84 tys. gospodarstw rolnych, a nawozy fosforowe – w 57 tys. gospodarstw.

Podobnie jak w latach poprzednich, utrzymało się silne regionalne zróżnicowanie poziomu nawożenia mineralnego. W sezonie 2014/15 największe zużycie NPK odnotowano w województwie opolskim – 199,8 kg/ha UR. Najmniej nawozów mineralnych stosowano w województwach podkarpackim – 70,6 kg/ha UR i mazowieckim – 77,3 kg. W porównaniu z sezonem 2013/2014 poziom nawożenia mineralnego najbardziej wzrósł w województwie świętokrzyskim (o 15,1%) i kujawsko-pomorskim (o 10,6%), a zmniejszył się w województwie mazowieckim (o 30,4%) i podlaskim (o 23,3%).

Zużycie nawozów wapniowych w Polsce

Zużycie nawozów wapniowych w sezonie 2014/2015 wyniosło 567,6 tys. ton w przeliczeniu na CaO, tj. o 18,6% mniej w porównaniu z sezonem poprzednim. Na 1 ha UR zużyto średnio 39,0 kg CaO. Głęboki spadek nawożenia wapniowego wynikał – podobnie jak w przypadku nawozów mineralnych – ze spadku dochodów większości gospodarstw rolnych, przy jednoczesnym wzroście cen nawozów wapniowych. W roku gospodarczym 2014/2015 nawozy wapniowe zastosowało zaledwie 130 tys. gospodarstw rolnych, tj. 9% ogólnej liczby gospodarstw rolnych, z tego nawozy wapniowo-magnezowe stosowano w 80 tys. gospodarstw rolnych.

Tabela 5. Zużycie nawozów wapniowych w Polsce

Lata gospodarcze	Nawozy wapniowe w tys. ton czystego składnika CaO	Nawozy wapniowe w kg CaO na 1 ha użytków rolnych
2004/2005	1 455,6	91,5
2005/2006	873,7	54,8
2006/2007	604,9	37,4
2007/2008	622,4	38,5
2008/2009	529,8	32,9
2009/2010	591,5	39,8
2010/2011	568,3	37,6
2011/2012	507,8	33,9
2012/2013	634,7	43,4
2013/2014	697,2	47,9
2014/2015	567,6	39,0

Zużycie nawozów wapniowo-magnezowych w sezonie 2014/2015 zmniejszono o 31,8% w porównaniu z sezonem poprzednim. W rezultacie systematycznie rosnący w latach poprzednich udział nawozów wapniowo-magnezowych w całkowitym zużyciu nawozów wapniowych został zahamowany. W sezonie 2014/2015 nawozy wapniowo-magnezowe stanowiły około 50% zużywanych nawozów wapniowych, podczas gdy np. w sezonie 2013/2014 odsetek ten sięgał 60%. Nawozy wapniowo-magnezowe odkwaszają glebę, ale wpływają również na zwiększenie zaopatrzenia roślin w magnez oraz poprawę przyswajalności magnezu przez rośliny w wyniku zmiany odczynu gleby.

Poziom nawożenia mineralnego w sezonie 2014/2015 był ponad 3-krotnie wyższy od poziomu zużycia nawozów wapniowych. Niskie zużycie nawozów wapniowych w Polsce przyczynia się do rosnącego zakwaszenia gleb. W Polsce około 74% gleb ma odczyn kwaśny, z tego 40% charakteryzuje się odczynem bardzo kwaśnym i kwaśnym (pH poniżej 5,5). Zaledwie 26% gleb użytkowanych rolniczo charakteryzuje się odczynem obojętnym i zasadowym (pH powyżej 6,5). Ocenia się, że około 53% powierzchni użytków rolnych w Polsce wymaga wapnowania, przy czym udział gleb koniecznie wymagających wapnowania wynosi 20%, a w województwach małopolskim i podkarpackim przekracza 40%.

Zróżnicowanie poziomu nawożenia wapniowego między poszczególnymi województwami jest większe niż w przypadku nawozów mineralnych. Największe zużycie nawozów wapniowych w sezonie 2014/2015 odnotowano w województwach opolskim (94,3 kg CaO/ha UR) i kujawsko-pomorskim (67,6 kg CaO/ha UR), a najmniejsze w województwach małopolskim (9,5 kg CaO/ha UR) i mazowieckim (17,8 kg CaO/ha UR).

Zużycie nawozów mineralnych w krajach Unii Europejskiej

W związku z pogarszającą się koniunkturą w rolnictwie dynamika wzrostu zużycia nawozów mineralnych w sezonie 2013/2014 w Unii Europejskiej wyraźnie spowolniła. Spadkowi cen produktów rolnych towarzyszył jednak spadek cen nawozów mineralnych, przez co ich wzajemne relacje nie zmieniły się istotnie. Uwarunkowania te łagodziły negatywne skutki dekonunktury na rynkach rolnych. W sezonie 2013/2014 zużycie nawozów mineralnych wzrosło o 2,7% do 16,8 mln ton w przeliczeniu na czysty składnik. Wzrost popytu odnotowano zarówno w krajach UE-13, gdzie zużycie nawozów mineralnych zostało zwiększone o 4,2%, jak również w krajach UE-15, gdzie zużycie wzrosło o 2,2%.

Wzrosło zużycie we wszystkich grupach asortymentowych. Najsilniejszy wzrost zużycia odnotowano w grupie nawozów fosforowych (o 3,7%), a następnie potasowych (o 2,8%) i azotowych (o 2,5%). W strukturze zużycia nawozów mineralnych największy udział miały nawozy azotowe – 67,3%, a następnie potasowe – 16,7% i fosforowe – 16,0%.

Jednostkowe zużycie nawozów mineralnych w UE-28 w sezonie 2013/2014 wzrosło o 3,4% do 90 kg NPK/ha UR. Najwyższy poziom nawożenia mineralnego odnotowano w Belgii (183 kg NPK/ha UR) oraz w Niemczech (144 kg). Stosunkowo wysoki poziom nawożenia, powyżej 100 kg NPK/ha UR, odnotowano również w Chorwacji, Polsce, Holandii, Irlandii, Francji i w Czechach. W pozostałych krajach członkowskich zużycie NPK nie przekroczyło 100 kg/ha UR. Najniższe zużycie odnotowano w Rumunii, Grecji i w Portugalii (poniżej 50 kg NPK/ha UR).

W krajach UE-15 zużycie nawozów mineralnych zmalało w porównaniu z sezonem 2010/2011 o 2,6%, podczas gdy w krajach UE-13 odnotowano jego wzrost o 20,0%. Różnice w trendach zużycia nawozów mineralnych pomiędzy „starymi” a „nowymi” krajami członkowskimi wynikają głównie z faktu,

że w większości krajów UE-13 intensyfikuje się nawożenie, a w UE-15 dąży się do jego optymalizacji. W krajach Europy Zachodniej duży odsetek stanowią wielkoobszarowe, nowoczesne gospodarstwa, które wysokie plony osiągają przede wszystkim przy wykorzystaniu postępu genetycznego pozwalającego lepiej wykorzystać czynniki środowiskowe, przy jednoczesnej optymalizacji nawożenia mineralnego. Szczególnego znaczenia w tym kontekście nabiera monitorowanie stanu gleby, warunków przyrodniczych i stosowanie zmiennych dawek nawozów w obrębie pola. Dodatkowo w krajach Europy Środkowo-Zachodniej prowadzone są programy mające na celu promowanie zdrowej żywności, dzięki czemu większe znaczenie przypisuje się rolnictwu ekologicznemu i integrowanej produkcji rolnej. Ponadto ze względu na degradację siedlisk rolniczych oraz zanieczyszczenia środowiska przez utrzymujący się przez wiele lat wysoki poziom nawożenia mineralnego dąży się do ograniczania zużycia chemicznych środków produkcji.

Sprzedaż środków ochrony roślin

W 2015 r. dopuszczono do obrotu 1663 środki ochrony roślin. Najwięcej zarejestrowanych jest herbicydów (44%), fungicydów (33%) oraz insektycydów (14%). Z 481 substancji czynnych zatwierdzonych do stosowania w środkach ochrony roślin przez Komisję Europejską 266 substancji czynnych wchodzi w skład dopuszczonych do obrotu w Polsce środków ochrony roślin.

Sieć dystrybucji środków ochrony roślin w Polsce jest dobrze rozwinięta i zapewnia dostępność nabycia środków ochrony roślin na terenie całego kraju. Obrót środkami ochrony roślin na terenie kraju prowadzony był w 2015 r. w 7622 punktach sprzedaży. W stosunku do 2014 r. nastąpił wzrost liczby punktów sprzedaży środków ochrony roślin o 313 punkty (4,2%). W stosunku do ogólnej liczby 7622 punktów obrotu środkami ochrony roślin, 326 stanowią hurtownie środków ochrony roślin. Najwięcej hurtowni zlokalizowanych jest w województwie mazowieckim (51), najmniej w województwie warmińsko-mazurskim (5). Sprzedaż detaliczną środków ochrony roślin dla użytkowników profesjonalnych i nieprofesjonalnych (w pełnym asortymencie) prowadzi 7296 sklepów. Najmniejsza liczba punktów obrotu detalicznego środkami ochrony roślin znajduje się w województwie lubuskim (153), największa w województwach: wielkopolskim (899), mazowieckim (844) i lubelskim (731).

Tabela 6. Sprzedaż środków ochrony roślin w tonach substancji czynnej

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015
Ogółem	21 779	21 886	22 204	23 557	24 006
Owadobójcze	993	1288	1310	1478	1533
Grzybobójcze i zaprawy nasienne	6083	6297	6700	7673	7884
Chwastobójcze	12 408	12 654	12 518	12 073	12 190
Regulator wzrostu	193	1395	1494	2 119	2150
Gryzoniobójcze	34	35	0,3	0,3	0,7
Pozostałe	668	217	182	213	248

Źródło: dane GUS i MRIRW.

W porównaniu z 2014 r. sprzedaż środków ochrony roślin w roku 2015 zwiększyła się o 3,9% i wyniosła 24 006 ton substancji czynnej (tab. 6). Największy udział w strukturze sprzedaży stanowiły środki chwastobójcze (57,6%) oraz środki grzybobójcze i zaprawy nasienne (27,1%).

Stosowanie środków ze względu na rodzaj uprawy jest bardzo zróżnicowane. Generalnie najwięcej środków ochrony roślin na jednostkę powierzchni stosuje się w uprawach sadowniczych i warzywniczych. W 2015 r. badano zużycie środków ochrony roślin w uprawach: mieszanki zbożowe, jęczmień jary, czereśnie. Dane z przeprowadzonego monitoringu GUS i MRIRW wskazują, że najwięcej pestycydów zostało zużytych do ochrony czereśni – 2,1 kg substancji czynnej na hektar uprawy. Zużycie substancji czynnej w uprawie jęczmienia ozimego wyniosło 1,1 kg s.cz./ha, a w uprawie mieszanek zbożowych wyniosło 0,6 kg s.cz./ha.

Ceny środków ochrony roślin w Polsce w ostatnich latach ulegały umiarkowanym zmianom. Według danych Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (IERiGŻ-PIB) z 2015 r. w lutym nastąpił niewielki sezonowy wzrost popytu na środki ochrony roślin, co skutkowało podwyżkami cen. W grudniu 2015 r. ceny środków ochrony roślin w Polsce były średnio o 2,1% wyższe w porównaniu z grudniem 2014 r. Środki grzybobójcze zdrożały w tym okresie o 3,1%, preparaty owadobójcze o 1,7%, a chwastobójcze o 1,6%. Najbardziej w tym okresie wzrosły ceny zapraw nasiennych – średnio o 7,3%.

Produkcja i sprzedaż materiału siewnego

Według danych Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa (PIORiN) w roku 2015, w porównaniu z rokiem poprzednim, nastąpił istotny ponad 23% wzrost zakwalifikowanej powierzchni plantacji nasiennych (z 115,6 tys. ha do 142,4 tys. ha). Na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia (w stosunku do roku 2006) wzrost ten wyniósł prawie 90%. Z uwagi na ekstremalne, w wielu regionach kraju, warunki pogodowe w roku sprawozdawczym (głównie susza) spodziewany wzrost ilości wytworzonego materiału siewnego netto prawdopodobnie okaże się niższy niż wzrost powierzchni, a w niektórych gatunkach może być na niższym poziomie w porównaniu z rokiem 2014. Jakość zbieranego materiału siewnego była wyjątkowo dobra. W porównaniu z rokiem poprzednim, w 2015 r. wzrosła powierzchnia plantacji nasiennych: roślin oleistych i włóknistych o 50,8%, roślin bobowatych grubonasiennych o 108,4%, roślin bobowatych drobnonasiennych o 47,8%, traw o 12,0% oraz innych gatunków pastewnych (głównie facelii błękitnej) o 111,2%. Wyjątek stanowiły plantacje nasienne buraka, gdzie zaobserwowano spadek o 25,1% powierzchni plantacji. W stosunku do roku 2014 nastąpił niewielki wzrost powierzchni roślin zbożowych nieco o ponad 8% oraz ziemniaka o 6,2%.

Krajowy Rejestr Odmian, wg stanu na 31 grudnia 2015 r., liczył ogółem 2322 odmiany roślin. Udział odmian zagranicznych w Krajowym Rejestrze Odmian Roślin Rolniczych, w 2015 r. wyniósł 51,31%. W 2015 r. zostało zgłoszonych 610 wniosków o wpis odmiany do Krajowego Rejestru, w tym 92,46% zgłoszeń stanowiły odmiany roślin rolniczych. Dominującymi gatunkami były: rzepak ozimy, pszenica zwyczajna ozima, kukurydza, burak cukrowy, jęczmień ozimy, jęczmień jary oraz żyto ozime.

Według GUS w sezonie 2014/2015, sprzedaż materiału siewnego zbóż podstawowych wyniosła wyniosła 172,3 tys. ton i była o 0,9% wyższa niż w sezonie poprzednim. W porównaniu z poprzednim sezonem rolnicy zakupili więcej nasion kwalifikowanych pszenicy (84,7 tys. t, tj. o 2% więcej niż w sezonie poprzednim), owsa (10,1 tys. t, wzrost o 4,2%), pszenżyta (34,7 tys. t, wzrost o 4,7%), a mniej

jęczmienia (29,8 tys. t, spadek o 5,9%), żyta (12,4 tys. t, spadek o 2,8%). Mniej zakupiono także sadze- niaków kwalifikowanych ziemniaków (55,5 tys. t, spadek o 5,2%). W przeliczeniu na 1 ha powierzchni upraw zużycie kwalifikowanego materiału siewnego w sezonie 2014/2015 wyniosło: 25,6 kg zbóż podstawowych, w tym pszenicy – 35,4, żyta – 17,1 kg, jęczmienia – 35,5 kg, owsa – 21,7 kg, pszenżyta – 23,5 kg i ziemniaków 180 kg.

Wartość produkcji rolniczej i relacje cen

Globalna produkcja rolnicza w cenach bieżących osiągnęła w 2015 r. wartość 98,3 mld zł, w tym roślinna – 49,8 mld zł, a zwierzęca 48,4 mld zł. Wartość produkcji globalnej w cenach stałych obniżyła się o 4,8%, w tym w gospodarstwach indywidualnych o 4,7%. Produkcja roślinna w porównaniu z 2014 r. obniżyła się o 11,2%, a produkcja zwierzęca wzrosła o 3,1%. Na spadek produkcji roślinnej złożyły się niższe zbiory większości roślin uprawnych, w tym niższe zbiory zbóż o 12,3%, ziemniaków o 17,1%, buraków cukrowych o 30,6%, oleistych o 16,5%. Wzrost produkcji zwierzęcej spowodowany był zwiększeniem produkcji żywca o 5,3%, w tym bydła o 14%, drobiu o 6,4%, trzody o 1,9%, mleka o 0,2% i jaj kurzych o 2,1%.

Tabela 7. Dynamika produkcji rolniczej (ceny stałe) (rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	2004	2007	2009	2012	2014	2015
	Produkcja globalna					
Produkcja roślinna	116,7	108,9	103,0	99,4	104,0	88,8
Produkcja zwierzęca	97,3	102,9	101,7	98,6	107,2	103,1
Ogółem rolnictwo	107,5	105,9	102,4	99,1	105,5	95,8
Produkcja towarowa						
Produkcja roślinna	112,1	99,3	107,2	101,9	96,0	93,0
Produkcja zwierzęca	97,5	103,1	99,7	100,7	106,9	104,8
Ogółem rolnictwo	103,3	101,5	103,1	101,2	102,1	100,0
Udział prod. towarowej w prod. globalnej %	66,3	64,4	71,2	72,7	72,8	75,8

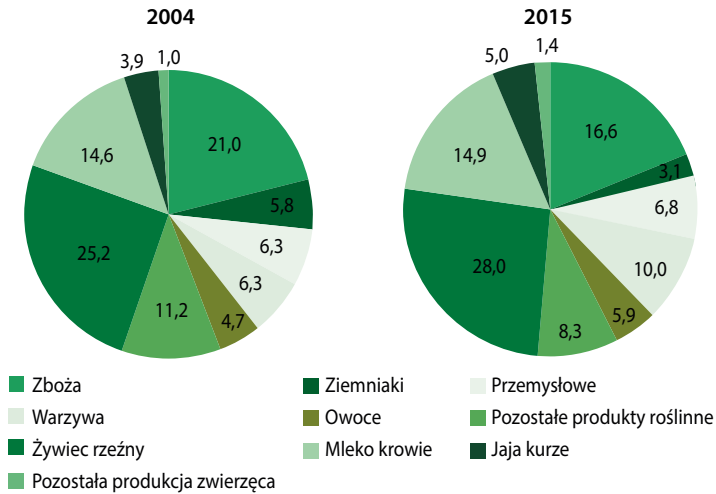
Źródło: Rolnictwo w 2015 r., GUS, Warszawa 2016.

Towarowa produkcja rolnictwa w cenach stałych była taka sama jak w roku po-przednim. Obniżyła się produkcja roślinna o 8,6%, a wzrosła zwierzęca o 4,5%. Od 2000 r. (z wyjątkiem 2007 r.) obserwuje się stopniowy wzrost udziału produkcji towarowej w produkcji globalnej rolnictwa. W 2013 r. udział ten zwiększył się do 74,5%, w tym w gospodarstwach indywidualnych do 73,2%. W porównaniu z 2004 r. towarowość globalnej produkcji rolniczej wzrosła o 9,5 pkt. proc.

Duże wahania dynamiki produkcji roślinnej i zwierzęcej w poszczególnych latach są spowodowane głównie zmiennymi warunkami pogodowymi, które wpływają na poziom plonów i zbiorów, a w konsekwencji na podaż i poziom cen. Odbija się to na wysokości kosztów i opłacalności, a co się z tym łączy – wielkości produkcji zwierzęcej.

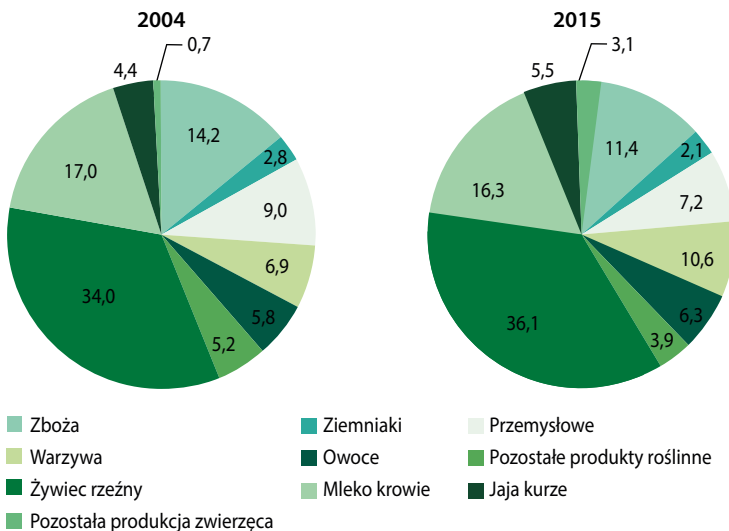
Dokonują się zmiany w strukturze towarowej produkcji rolniczej (rys. 11). Następuje dostosowanie produkcji do popytu oraz poziomu i relacji cen między produktami. Od 2004 r. w strukturze towarowej produkcji rolniczej zwiększył się udział owoców i warzyw (o 5,1 pkt. proc.) oraz produktów zwierzęcych, a zwłaszcza żywca drobiowego (wzrost o 4,5 pkt. proc.). Znacznie zmniejszył się udział żywca wieprzowego (spadek o 5,2 pkt. proc.). Udział pozostałych rodzajów produktów rolniczych w produkcji towarowej jest względnie ustabilizowany.

Rysunek 10. Struktura globalnej produkcji rolniczej (%)

Źródło: Rolnictwo w 2015 r., GUS, Warszawa 2016.

Rysunek 11. Struktura towarowej produkcji rolniczej (%)

Źródło: Rolnictwo w 2013 r. GUS, Warszawa 2016.

Ceny skupu większości produktów rolniczych w 2015 r. były niższe niż w 2014 r. o 2,8%, w tym produktów roślinnych wyższe o 6,5%, a zwierzęcych mniejsze o 8,5% (tab. 8).

Tabela 8. Wskaźniki cen towarowej produkcji rolniczej (rok poprzedni = 100)

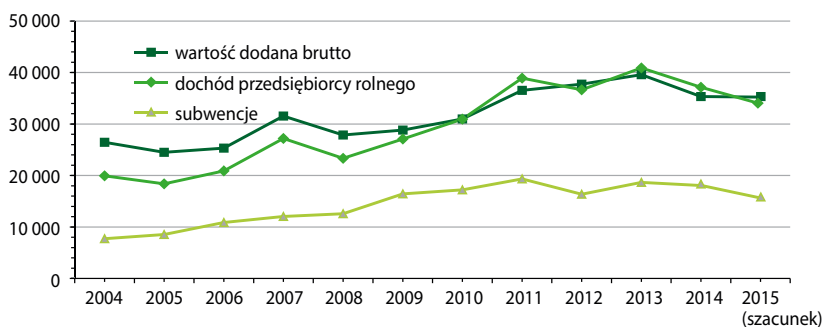
Wyszczególnienie	2004	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ogółem	122,5	97,3	97,2	107,0	115,7	104,0	101,9	93,8	97,2
w tym skup	114,4	97,1	96,2	105,2	119,5	106,1	99,5	90,5	95,4
Produkcja roślinna	124,0	93,9	90,1	119,2	117,8	98,4	100,6	96,5	106,5
Produkcja zwierzęca	121,1	99,4	103,4	98,7	114,2	108,7	103,2	92,4	91,5

Źródło: GUS Rolnictwo w 2015, GUS Warszawa 2016.

Dochody rolników

O poziomie dochodów w rolnictwie decyduje głównie wolumen produkcji rolniczej, poziom cen oraz ich zmienność, jak również poniesione nakłady w procesie produkcji. Ważne znaczenie w dochodach mają również transfery, zarówno te płynące do rolnictwa (dopłaty, subwencje i odsetki otrzymywane przez rolników), jak i te płynące z rolnictwa do budżetu państwa (podatki, czynsze dzierżawne, podatki od kredytów).

Rysunek 12. Wyniki ekonomiczne rolnictwa (ceny bieżące, mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB (weryfikacja wrzesień 2016).

Analiza sytuacji dochodowej w rolnictwie bazująca na Rachunkach Ekonomicznych dla Rolnictwa (RER) wykazuje, iż dochód w rolnictwie polskim po systematycznym wzroście, począwszy od momentu wstąpienia Polski w struktury unijne (2004 rok) do roku 2011, charakteryzował się tendencją wzrostową. W latach 2004–2011 zwiększył się o 95,2% w cenach bieżących. Natomiast w kolejnych latach dochód wykazywał wahania, zmalał w 2012 o 5,8% do poziomu 36,7 mld zł, następnie wzrósł w 2013 o 11,4% do poziomu 40,9 mld zł. W latach 2014–2015 ulegał znów obniżeniu. Odnotowano spadek w 2014 r. o 9,1% do 37,1 mld zł. (rys. 12). Według ostatniego szacunku na rok 2015 dochód przedsiębiorcy rolnego uległ dalszemu obniżeniu o 10,4% do 33,3 mld zł w porównaniu z 2014 r.

Na zwiększenie dochodu przedsiębiorcy rolnego w okresie 2004–2009 decydujący wpływ miał wzrost wartości subwencji. Ich udział w dochodach przedsiębiorców w tym okresie wzrósł z 38,8% w 2004 r. do ponad 60% w 2009 r. W kolejnych latach obserwuje się malejące znaczenie subwencji w dochodach. W ostatnich dwóch latach 2014 i 2015 udział ten nie przekroczył już połowy dochodu i wyniósł odpowiednio 49,3 i 47,6%. Obserwowane w ostatnich latach stopniowe zmniejszenie udziału dopłat w dochodzie oznacza, iż stają się one wygasającym czynnikiem egzogennym dynamiki wzrostu dochodu w rolnictwie. Pula dopłat skierowana do rolnictwa w 2014 r. zmniejszyła się o 1,7%, natomiast już w 2015 r. o 13,6%. W latach 2014 i 2015 zmieniła się struktura dopłat skierowanych do rolnictwa. Szacunkowo dopłaty bezpośrednie do produktów rolniczych w 2014 r. zostały zredukowane o 47% i tym samym zmalały z poziomu 2 481 mln zł do 1 313 mln zł w porównaniu z rokiem 2013. Odbłyto się to przy 5,2% wzroście pozostałych dopłat (obejmujących między innymi dopłaty bezpośrednie do gruntów ornych, do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania oraz płatności rolnośrodowiskowe i historyczne oraz krajowe). Zmniejszenie puli dopłat bezpośrednich do produktów rolniczych w 2014 r. związane było bezpośrednio z likwidacją uzupełniającej płatności podstawowej oraz płatności uzupełniającej do powierzchni upraw roślin przeznaczonych na paszę, uprawianych na trwałych użytkach zielonych (płatności zwierzęcej). Kolejny 2015 r. przyniósł dalsze zmiany w strukturze dopłat. Dopłaty do produkcji wykazały wzrost o 70% w stosunku do roku 2014, było to związane ze wzrostem wsparcia produkcji zwierzęcej (bydła, krów, owiec i kóz). Pomimo wprowadzenia nowych płatności, takich jak zazielenienie, płatność dodatkowa, łączna kwota pozostałych subwencji niezwiązanych z produkcją zmalała o 20%. Wartość produkcji sektora rolnego według RER w 2014 r. w porównaniu z rokiem 2013 zmniejszyła się nominalnie o 3%, a w 2015 r. obniżyła się o 1,5% (przy jednoczesnym wzroście wartości zużycia pośredniego o odpowiednio 2,1% w 2014 r. i spadku o 1,6% w 2015 r. oraz niższej wartości dopłat do produktów rolniczych w 2014 r. o 47% i wzroście o 70% w 2015 r.). Rezultatem tego było zmniejszenie wartości produkcji dodanej brutto w stosunku do roku 2013 odpowiednio o 10,7% w 2014 r. i szacunkowe zmniejszenie o 1,4% w 2015 r. W porównaniu z rokiem 2004 wartość dodana rolnictwa była większa o 33,4% w 2014 r. i szacunkowo o 31,6% w 2015 r.

Należy nadmienić, iż 2,5% obniżenie wartości produkcji rolniczej w 2015 r. w porównaniu z rokiem poprzednim należy łączyć z 2,8% obniżeniem wolumenu produkcji rolniczej, przy niewielkim wzroście cen o 0,3%. Zmniejszenie wartości produkcji było wynikiem ponad 8,7% redukcji wartości produkcji zwierzęcej, na którą złożył się ok. 12,1% spadek cen, przy jednoczesnym niewielkim wzroście jego wolumenu o 3,9%. W tym czasie wartość produkcji roślinnej wzrosła o ponad 3,8%, czego przyczyną był 15% wzrost cen przy 9,7% spadku wolumenu. Przyczyną obniżenia dochodu w rolnictwie w 2015 r. były więc różne czynniki wynikające ze zmian w poziomie i strukturze produkcji, ceny produktów rolnych i ich relacji oraz niższe subwencje uzyskane przez rolników.

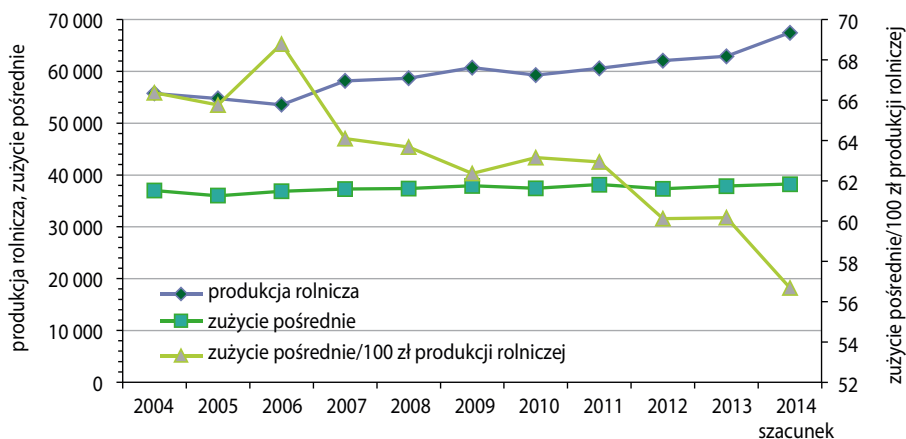
Zmniejszenie wartości produkcji dodanej w 2014 r. w stosunku do roku 2013 było wynikiem niekorzystnych „nożyc cen” w rolnictwie, przy spadku produkcji sektora rolnego, wzrosło natomiast zużycie pośrednie. Dodatkowo znaczne obniżenie dopłat do produkcji, wzrost amortyzacji o blisko 5% przyczyniły się do spadku o 7,5% dochodu z czynników produkcji, a więc wynagrodzenia za pracę i zaangażowany w produkcji rolniczej kapitał. Natomiast w 2015 r. spadkowi wartości produkcji sektora rolnego towarzyszył spadek wartości zużycia pośredniego, przy jednoczesnym wzroście dopłat do produkcji; wartość dodana brutto obniżyła się już tylko o 1,4%. Natomiast obniżenie w tym roku pozostałych subwencji wpłynęło negatywnie na dochód z czynników produkcji, który spadł o 9% do poziomu 39,4 mld zł.

Tabela 9. Wyniki ekonomiczne rolnictwa w 2013 r. na tle wybranych lat (ceny bieżące, mln zł)

Wyszczególnienie	2004–2007	2008–2011	2012	2013	2014	2015 (szacunek)
1. Produkcja sektora rolnego (A+B+C)	66 030	81 237	97 078	99 247	96 424	94 963
A produkcja roślinna i zwierzęca	59 842	74 173	91 173	93 909	92 556	90 210
B dopłaty do produktów	4064	4668	3310	2361	1313	2241
C pozostała produkcja i usługi	2124	2396	2595	2977	2555	2512
2. Zużycie pośrednie	39 071	50 182	59 330	59 784	61 093	60 115
3. Wartość dodana brutto (1-2)	26 960	31 055	37 748	39 463	35 330	34 849
4. Amortyzacja	5402	5873	6291	6487	6789	7046
5. Wartość dodana netto (3-4)	21 558	25 182	31 457	32 975	28 542	27 802
6. Pozostałe podatki	1382	1372	2370	2419	2221	1967
7. Pozostałe subwencje	5727	11 714	13 048	13 984	17 022	13 606
8. Dochód z czynników produkcji (5-6+7)	25 903	35 524	42 135	44 540	43 343	39 441
9. Koszty pracy najmniejszej	2999	3804	3985	4395	4709	4672
10. Czyszcze dzierżawne	384	462	304	305	248	248
11. Saldo odsetek zapłaconych i uzyskanych	921	1172	1151	1203	1232	1247
12. Dochód przedsiębiorcy rolnego (8-9-10-11)	21 599	30 085	36 695	38 636	37 154	33 274
13. Udział dopłat i subwencji (B+7) w dochodzie w %	45,3	54,5	44,6	42,3	49,3	47,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB (weryfikacja wrzesień 2016).

Rysunek 13. Wartość produkcji rolniczej oraz zużycia pośredniego (w cenach producenta z 2005 r.*)

* ceny producenta to ceny otrzymane przez producenta, bez uwzględnienia dotacji do produktów

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB (weryfikacja wrzesień 2016).

Szacunkowy wzrost kosztów pracy najemnej (o ponad 5,7%) oraz znaczny spadek dochodu z czynników produkcji (7,5%) wpłynął ujemnie na dochód z pracy własnej i kapitału własnego w 2014 r, który wyniósł 37,1 mld zł. Natomiast w 2015 r. konsekwencją spadku dochodu z czynników produkcji był dalszy spadek dochodu przedsiębiorcy rolnego. W 2015 r. według szacunków GUS zatrudnienie w polskim rolnictwie było na poziomie 1 937,1 tys. osób w pełni zatrudnionych. Dochód przedsiębiorcy przypadający na 1 osobę w pełni zatrudnioną wyniósł 17,18 tys. zł na osobę. Dochody te były prawie 2-krotnie wyższe niż w 2004 r. Znaczny wzrost dochodów w latach 2004–2015 został osiągnięty dzięki postępowi w efektywności produkcji rolniczej. W 2015 r. uzyskano ponad 18,8% wzrost wolumenu produkcji rolniczej, który nastąpił przy średnio 7,7% wzroście zużycia pośredniego. W efekcie na 100 zł produkcji rolniczej zużyto w 2015 r. 60 zł nakładów (zużycie pośrednie). W latach 2004–2014 było to średnio ponad 63,3 zł (rys. 13).

Spożycie żywności

Przyspieszenie dynamiki wzrostu realnych dochodów ludności po integracji skutkowało zmianami w poziomie i strukturze spożycia żywności. Wraz ze wzrostem dochodów ludności udział wydatków na żywność w wydatkach zmniejsza się. Udział ten w 2015 r. wynosił 24,0% i był mniejszy o 3,8 pkt. proc. niż w 2004 r. Jednocześnie następują różnokierunkowe zmiany w spożyciu poszczególnych artykułów żywnościowych. Do korzystnych zmian należy systematyczny wzrost spożycia mleka i jego przetworów, tłuszczów roślinnych, drobiu.

Wzrost konsumpcji wieprzowiny i drobiu spowodował, że bilansowe spożycie mięsa w 2015 r. było o 1,5 kg/mieszkańca wyższe niż w 2014 r. (tab. 10).

Tabela 10. Spożycie niektórych artykułów żywnościowych w Polsce na 1 mieszkańca

Wyszczególnienie	2004	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Przetwory zbożowe* (kg)	119	119	111	108	108	108	108	107,5	107,5
Ziemniaki (kg)	129	126	116	110	111	107	102	103	97,0
Warzywa (kg)	111	110	116	106	104	103	102	104	104
Owoce (kg)	55,0	54,1	55,5	44,0	42,0	46,0	46,0	43,1	43,0
Mięso i podroby (kg)	71,8	71,2	75,0	73,7	73,4	71,0	67,5	73,6	75,5
Ryby i przetwory** (kg)	12,4	11,5	13,3	13,1	12,4	11,7	12,6	13,5	12,4
Tłuszcze jadalne (kg)	30,7	30,5	31,8	32,1	32,0	32,1	32,6	32,7	33,5
w tym masło	4,4	4,2	4,7	4,3	4,0	4,1	4,1	4,2	4,4
tłuszcze roślinne	19,7	19,7	21,1	21,5	21,9	22,2	22,6	23,0	23,4
Mleko i przetwory*** (l)	174	173	187	189	194	193	195	205	205
Jaja kurze (szt.)	211	215	206	202	172	140	145	148	150
Cukier (kg)	37,6	40,1	38,8	39,9	39,4	42,5	43	44,3	43,3

*w ekwiwalencji ziarna zbóż, **w ekwiwalencji wagi żywej, ***w ekwiwalencji mleka surowego

Źródło: Popyt na żywność nr 15, IERIGZ-PIB, Warszawa 2015.

Do niekorzystnych zmian zaliczyć należy brak postępu, a nawet regres w spożyciu warzyw i owoców, mimo znacznej poprawy oferty rynkowej i ich dostępności. Warto jednak dodać, że o wzroście konsumpcji cukru decyduje rosnące spożycie artykułów cukierniczych, natomiast bezpośrednie spożycie cukru w gospodarstwach domowych systematycznie maleje.

O poprawie jakości wyżywienia w Polsce świadczy także systematyczny spadek spożycia pieczywa i przetworów zbożowych oraz ziemniaków, przy większej konsumpcji uszlachetnionej i wyżej przetworzonej żywności. Nadal jednak poziom wyżywienia w Polsce mierzony spożyciem produktów zwierzęcych oraz warzyw i owoców jest niższy niż średnio w UE-15 i jest charakterystyczny dla krajów północnoeuropejskich o niskim poziomie dochodów. Jakość przeciętnej diety Polaka znacząco odbiega też od śródziemnomorskiego modelu konsumpcji, który przez dietetyków uznawany jest za wzorzec ze względów zdrowotnych.

Ogólnie jednak w 2015 r. uwarunkowania rynkowe dla konsumentów żywności były dużo korzystniejsze niż w 2014 r. Poprawa sytuacji dochodowej ludności, pozytywne zmiany na rynku pracy, wzrost podaży i bezwzględny spadek cen żywności doprowadziły do ożywienia popytu na żywność. Znalazło to wyraz we wzroście spożycia mięsa, masła, i tłuszczu roślinnych.

ROLNICTWO W REGIONACH

Polskie rolnictwo charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem w układzie regionalnym, a decyduje o tym szereg czynników zarówno agroklimatycznych, jak i społeczno-gospodarczych. W grupie czynników agroklimatycznych należy wymienić: jakość i zasobność gleb, warunki klimatyczne (długość okresu wegetacji, ilość opadów atmosferycznych), ukształtowanie powierzchni, stosunki wodne itp. Syntetycznym wskaźnikiem obrazującym regionalne zróżnicowanie wspomnianych warunków jest opracowywany przez IUNG-PIB w Puławach wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WJRPP). Wartości wskaźników w poszczególnych regionach kraju bardzo różnią się od najkorzystniejszych w województwie opolskim (81,6) do najmniej korzystnych w województwie podlaskim (55,0). Generalnie w zachodniej części kraju wartości wskaźnika WJRPP osiągają większe wartości niż we wschodnich i południowych regionach kraju. Różnice regionalne dotyczą także sfery społeczno-gospodarczej: struktury użytków rolnych (UR), struktury gospodarstw, formy własności ziemi, tradycji i kultury oraz możliwości zbytu produktów rolnych (lokalizacja zakładów przetwórczych, aglomeracje miejskie, granice państwa itp.).

Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej, struktura gospodarstw oraz lokalizacja względem rynków zbytu powodują, że występują duże różnice regionalne w zakresie intensywności produkcji. Występuje bardzo silna zależność, że poprawa warunków agroklimatycznych wyrażonych wskaźnikiem WJRPP i wzrost zużycia nawozów mineralnych skutkują wzrostem plonów. Najwyższe plony w produkcji roślinnej są uzyskiwane w województwach zachodniej i północnej Polski, gdzie występuje dużo towarowych gospodarstw stosujących intensywne metody produkcji. Wyrazem intensywnej produkcji jest duży udział roślin przemysłowych w strukturze zasiewów (15–19%), wysokie zużycie środków plonotwórczych (np. nawozów mineralnych) oraz znaczne zaangażowanie kapitału w produkcję (np. mechanizacja prac). W 2015 r. w województwach opolskim i kujawsko-pomorskim zużycie nawozów mineralnych wyniosło odpowiednio 199,8 i 183,9 kg NPK/ha UR, wobec średnio w kraju 123,2 kg NPK/ha UR. W rejonach wschodnich i południowych plony są niższe, gdyż struktura gospodarstw wykazuje bardzo duże rozdrobnienie, a warunki glebowo-klimatyczne są gorsze (np. krótszy okres wegetacji, lekkie piaszczyste gleby). W rezultacie dużo małych gospodarstw rolnych produkuje ekstensywnymi i pracochłonnymi metodami, a produkty w dużej części są przeznaczane na samozaopatrzenie i sprzedaż bezpośrednią. Zużycie mineralnych nawozów w południowo-wschodnich regionach Polski wyniosło 87–121 kg NPK/ha UR.

W 2015 r. średni obszar użytków rolnych w polskim gospodarstwie rolnym wyniósł 10,5 ha. W Polsce występują duże różnice koncentracji produkcji rolniczej w układzie terytorialnym, pomimo postępujących procesów restrukturyzacyjnych. Największe obszarowo gospodarstwa rolne znajdują się w północnych i zachodnich regionach kraju, w których funkcjonuje dużo wielkoobszarowych podmiotów powstałych w wyniku przekształceń własnościowych i restrukturyzacyjnych państwowych gospodarstw rolnych (PGR).

Tabela 11. Jakość Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej, mineralne nawożenie oraz udział w strukturze zasiewów zbóż, ziemniaków i roślin przemysłowych (2015 r.)

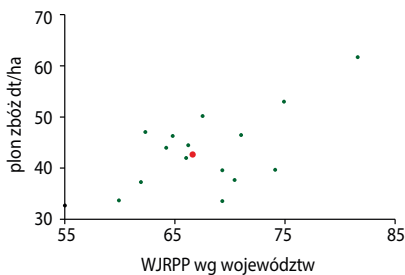
Województwo	WJRPP* [pkt.]	Zużycie nawozów [kg/ha UR]		Udział w strukturze zasiewów [%]		
		mineralnych	wapniowych	zboża	ziemniaki	przemysłowe
Dolnośląskie	74,9	159,0	55,5	69,0	2,7	19,3
Kujawsko-pomorskie	71,0	183,9	67,6	65,2	1,8	16,6
Lubelskie	74,1	127,3	24,2	74,2	1,9	9,3
Lubuskie	62,3	104,9	29,2	64,3	1,8	14,2
Łódzkie	61,9	126,9	32,0	76,9	4,7	3,7
Małopolskie	69,3	87,6	9,5	71,8	8,0	3,1
Mazowieckie	59,9	87,3	17,8	73,1	2,8	4,3
Opolskie	81,6	199,8	94,3	71,6	1,5	19,1
Podkarpackie	70,4	70,6	19,7	73,0	6,4	8,8
Podlaskie	55,0	88,7	20,4	66,4	1,8	1,8
Pomorskie	66,2	126,0	46,7	65,5	3,0	14,7
Śląskie	64,2	114,7	22,2	75,8	2,9	7,9
Świętokrzyskie	69,3	121,8	20,9	70,9	4,6	4,3
Warmińsko-mazurskie	66,0	97,9	29,4	60,7	1,5	12,9
Wielkopolskie	64,8	155,1	66,9	73,4	2,1	10,6
Zachodniopomorskie	67,5	110,4	59,3	59,6	1,8	19,2
Polska	66,6	123,2	39,0	69,9	2,7	10,6

* WJRPP – Waloryzacja Jakości Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej, przemysłowe = buraki cukrowe i rzepak

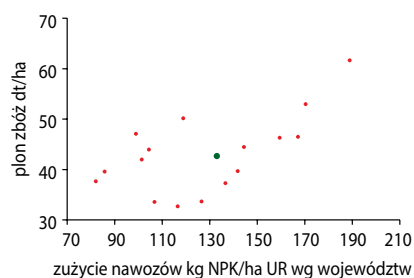
Źródło: Opracowanie IERIGŻ-PIB, <https://bdl.stat.gov.pl>, „Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2015 r.”

Rysunek 14. Wpływ Jakości Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej oraz nawożenia mineralnego na plony zbóż

Wskaźnik Waloryzacji Jakości Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej

Zużycie nawozów mineralnych

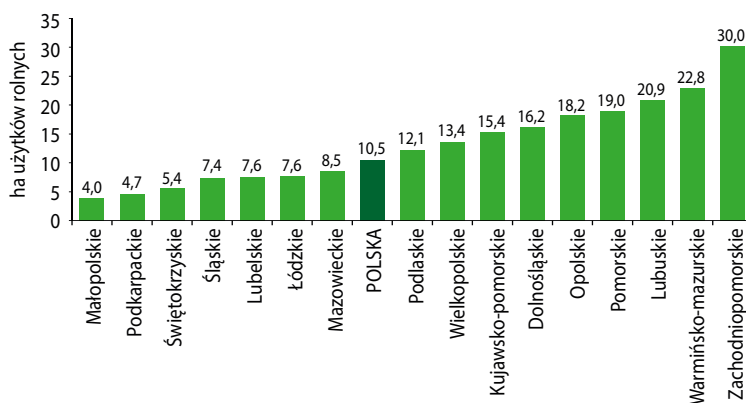

Uwaga: wyróżnione punkty na wykresach oznaczają średnie wartości dla Polski.

Źródło: opracowanie IERIGŻ-PIB, dane GUS.

W 2015 r. powierzchnia średniego gospodarstwa rolnego w tych regionach wynosi: zachodniopomorskie (30,0 ha), warmińsko-mazurskie (22,8 ha), lubuskie (20,9 ha) i pomorskie (19 ha) (rys. 15). Odmierna sytuacja występuje w województwach małopolskim (4,0 ha), podkarpackim (4,7 ha) i świętokrzyskim (5,6 ha), gdzie rozdrobniona struktura gospodarstw jest uwarunkowana historycznie, a procesy koncentracji produkcji przebiegają bardzo wolno.

Rysunek 15. Średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w 2015 r. wg województw

Zródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB, dane ARiRM,

www.arimr.gov.pl/dla-beneficjenta/srednia-powierzchnia-gospodarstwa.html (data dostępu 30.08.2016).

W latach 2010–2015 zmieniła się struktura zasiewów w polskim rolnictwie. Zmniejszył się udział zbóż do 70%, ziemniaków do 2,5%, buraków cukrowych do 1,7% oraz rzepaku do 8,8%. W tym samym okresie zwiększyła się powierzchnia zasiewów roślin pastewnych do 9,8% oraz roślin strączkowych na ziarno do 3,8%. Warunki agroklimatyczne i lokalizacja względem rynków zbytu determinują strukturę produkcji roślinnej i zwierzęcej. W polskim rolnictwie występuje wyraźna specjalizacja produkcji w regionach.

W 2015 r. uprawa zbóż była skoncentrowana w następujących województwach: dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, lubelskim, łódzkim, mazowieckim, podlaskim, pomorskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim, których łączny udział w powierzchni uprawy wyniósł ok. 77%. Należy jednak zauważyć, że najistotniejszy udział w uprawie zbóż mają największe obszarowo województwa: wielkopolskie (14,3%) i mazowieckie (12,3%). Odmierna sytuacja występuje w małych województwach (śląskim, małopolskim, lubuskim i podkarpackim), których udział w krajowej powierzchni uprawy zbóż wynosi tylko po ok. 2,5%. Najwyższe plony zbóż, łącznie z kukurydzą, wystąpiły w województwach opolskim (50,4 dt/ha), zachodniopomorskim (47,6 dt/ha) i dolnośląskim (47,0 dt/ha), a najniższe w województwie podlaskim (27 dt/ha) (tab. 13). Najwięcej zbóż skupuje się w województwach dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, opolskim, pomorskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim, których łączny udział w skupie wynosi ok. 70%. W przeliczeniu na hektar użytków rolnych najwięcej zbóż skupiono w województwach dolnośląskim 1,8 t/ha, opolskim 1,6 t/ha oraz zachodniopomorskim 1,3 t/ha, a najmniej w podlaskim 0,1 t/ha i mazowieckim 0,2 t/ha.

Uprawa rzepaku jest skoncentrowana w sześciu województwach (dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, opolskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim), których łączny udział w krajowej powierzchni uprawy w 2015 r. wyniósł 74,8%. Najwyższe plony rzepaku odnotowano w województwach wielkopolskim, opolskim (ok. 31,5 dt/ha) i zachodniopomorskim (30 dt/ha), a najniższe w województwie podkarpackim (24 dt/ha).

Tabela 12. Udział w krajowej powierzchni zasiewów w 2015 r. (w%)

Województwo	Średnie gospodarstwo (ha)	Udział w krajowej powierzchni uprawy (%)				
		zasiewów	zbóż	ziemniaków	buraków cukrowych	rzepaku
Dolnośląskie	16,2	7,1	7,0	7,1	7,3	14,1
Kujawsko-pomorskie	15,4	8,8	8,2	5,8	20,7	12,4
Lubelskie	7,6	10,3	10,9	7,3	18,0	6,9
Lubuskie	20,9	2,6	2,4	1,7	0,7	3,9
Łódzkie	7,6	7,1	7,8	12,3	2,7	2,5
Małopolskie	4,0	2,9	3,0	8,5	0,5	0,8
Mazowieckie	8,5	11,7	12,3	12,2	6,1	4,5
Opolskie	18,2	4,2	4,3	2,4	5,8	8,0
Podkarpackie	4,7	3,0	3,1	7,0	2,0	2,5
Podlaskie	12,1	6,1	5,8	3,9	0,0	1,2
Pomorskie	19,0	5,6	5,2	6,0	5,2	8,2
Śląskie	7,4	2,5	2,7	2,6	0,6	2,1
Świętokrzyskie	5,6	3,0	3,1	5,1	1,9	1,0
Warmińsko-mazurskie	22,8	5,7	4,9	3,2	1,1	8,0
Wielkopolskie	13,4	13,6	14,3	10,8	22,4	12,1
Zachodniopomorskie	30,0	6,0	5,1	4,0	5,0	12,0
Polska	10,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie IERIGŻ-PIB, dane GUS Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2015 r.

Wyraźna specjalizacja regionalna występuje także w uprawie buraków cukrowych. W 2015 r. osiem województw (dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, lubelskie, mazowieckie, opolskie, pomorskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie) posiadało łącznie ok. 90% udział w krajowym areale uprawy buraków cukrowych. Plony buraków cukrowych były silnie zróżnicowane regionalnie – od 472 dt/ha w województwie kujawsko-pomorskim do 585 dt/ha w województwie śląskim.

Tabela 13. Plony głównych ziemiopłodów wg województw w 2015 r. (dt/ha)

Województwo	Zboża			Ziemniaki	Buraki cukrowe	Rzepak
	ogółem	pszenica	żyto			
Dolnośląskie	47,0	51,9	34,5	209	503	28,7
Kujawsko-pomorskie	39,6	45,4	27,0	250	472	28,6
Lubelskie	37,0	44,1	29,5	214	518	24,8
Lubuskie	36,4	43,8	29,9	191	582	29,6
Łódzkie	30,5	36,3	24,5	188	511	27,2
Małopolskie	35,2	35,8	27,4	210	677	25,9
Mazowieckie	28,2	32,4	22,5	180	562	23,0
Opolskie	50,4	58,4	40,8	233	506	31,4
Podkarpackie	34,6	35,5	26,0	225	529	24,0
Podlaskie	27,0	32,6	23,8	163	617	28,7
Pomorskie	42,1	55,3	30,8	260	568	29,1
Śląskie	37,3	43,5	26,6	163	585	28,7
Świętokrzyskie	30,9	34,5	23,7	220	554	25,5
Warmińsko-mazurskie	39,5	49,1	29,3	192	568	25,6
Wielkopolskie	39,5	47,5	28,5	202	527	31,6
Zachodniopomorskie	47,6	57,5	40,7	306	578	30,1
Polska	37,3	45,7	27,8	210	520	28,5

Źródło: opracowanie IERIGŻ-PIB, dane GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>

Produkcja ziemniaków jest skoncentrowana w następujących regionach: dolnośląskie, lubelskie, łódzkie, małopolskie, mazowieckie, podkarpackie, pomorskie i wielkopolskie, których udział w krajowej powierzchni uprawy wyniósł łącznie 72%. Najwyższe plony ziemniaków były w województwie zachodniopomorskim (306 dt/ha), a najniższe w podlaskim (163 dt/ha). Produkcja zbóż również charakteryzuje się koncentracją w układzie regionalnym, pomimo relatywnie dużej tolerancji uprawy w stosunku do warunków glebowo-klimatycznych, uniwersalności ich zastosowań, a tym samym niewielkiego uzależnienia od rynku zbytu (np. przemysłu przetwórczego). W skupie ziemniaków województwa dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, pomorskie i wielkopolskie miały łączny udział ok. 63%. Z jednostki powierzchni najwięcej ziemniaków skupiono w województwach pomorskim (304 dt/ha), wielkopolskim (232 dt/ha) i dolnośląskim (187 dt/ha) (tab. 15). Najmniejszy skup ziemniaków w przeliczeniu na hektar uprawy odnotowano w województwach lubelskim, śląskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim (14–18 dt/ha).

Produkcja zwierzęca także wykazuje duże różnice w układzie terytorialnym, zarówno w zakresie kierunków produkcji, jak i jej koncentracji oraz intensywności. W 2015 r. utrzymała się wzrostowa

tendencja pogłowia bydła, które wzrosło o 1,8% do 5 762 tys. szt. Pogłowie krów wykazuje długookresową tendencję spadkową, gdyż jest wynikiem procesów restrukturyzacji i modernizacji bazy surowcowej przemysłu mleczarskiego. Spadek pogłowia krów jest rekompensowany rosnącą wydajnością mleczną. W 2015 r. pogłowie krów wyniosło 2 303 tys. szt. i było o 4,1% mniejsze niż przed rokiem.

Tabela 14. Skup i pogłowie zwierząt na 100 ha użytków rolnych

Województwo	Udział TUZ w UR (%)	Skup [tys. ton]			Pogłowie w XII 2015 (szt./100 ha UR)			
		mleko	trzoda	drób	bydła	krów	trzody chlewnej	loch
Dolnośląskie	14,1	164,2	15,4	74,2	11,5	4,5	22	3,2
Kujawsko-pomorskie	9,5	782,1	256,7	143,2	43,8	14,2	109	9,5
Lubelskie	15,8	544,6	131,8	104	25,1	9,6	36,3	3,1
Lubuskie	24,8	84,3	29,7	119,8	18,6	7,2	37	2,8
Łódzkie	15,3	791,2	254,9	178,1	46,3	18,6	93	6,3
Małopolskie	36,5	133,8	41,7	37,6	31,6	15,5	32	3,7
Mazowieckie	26,3	2 241,4	225,3	650,9	56,5	25,5	46,4	3,1
Opolskie	8,2	247,4	68,9	53,7	23,5	8,2	76	6,1
Podkarpackie	36,5	115,6	38,6	34,1	15,6	8,8	27,8	2,5
Podlaskie	36,2	2 155,6	78,9	126,5	90	42,2	31,2	2,4
Pomorskie	17,5	310,8	222,6	130,6	25,5	8,9	93,8	8,8
Śląskie	22,3	206,1	53,7	96	32,6	11,9	51,8	4,5
Świętokrzyskie	20,9	169,9	53,3	59,3	33,6	12,6	42,7	4,6
Warmińsko-mazurskie	34,8	849,6	119	236,3	40,8	18,1	45,5	4,3
Wielkopolskie	13,9	1618	610	471,9	52,5	15	223,9	13,9
Zachodniopomorskie	18,3	153,2	50	164,7	11,5	4,6	33,4	3,4
Polska	21,3	10 567,8	2 250,5	2 680,9	39,6	15,8	72,8	5,6

TUZ – trwale użytki zielone, UR – użytki rolne

Źródło: opracowanie IERiGŻ-PIB, dane GUS Zwierzęta gospodarskie w 2015 r.

Wydajność mleczna wzrosła o 3,4% do 5400 kg i w rezultacie produkcja mleka wzrosła o 0,8% do 13,1 mln t. Chów bydła i krów jest skoncentrowany głównie w województwach podlaskim, wielkopolskim, mazowieckim, kujawsko-pomorskim, łódzkim i warmińsko-mazurskim, których łączny udział w krajowym pogłowie wynosi ok. 74%. Wymienione regiony specjalizują się produkcji mleka, z którą bardzo silnie jest powiązana produkcja żywca wołowego. Udział omawianych regionów w skupie mleka wyniósł w 2015 r. ok. 80%. Pogłowie bydła w omawianych regionach w przeliczeniu na 100 ha UR wynosi od 41 szt. w województwie warmińsko-mazurskim do 90 szt. w podlaskim (tab. 14). Najmniejszą obsadą bydła charakteryzują się województwa dolnośląskie i zachodniopomorskie (ok. 12 szt./100 ha UR) oraz lubuskie (ok. 19 szt./100 ha

UR). Największy skup mleka na 1 ha UR odnotowano w województwach podlaskim 2037 kg i mazowieckim 1161 kg. Najmniejszy skup mleka na jednostkę powierzchni użytków rolnych wystąpił w województwach dolnośląskim 181 kg, podkarpackim 201 kg i lubuskim 216 kg (tab. 15).

Tabela 15. Skup podstawowych produktów rolniczych z 1 ha UR w 2015 r.

Województwo	Zboża	Ziemniaki	Trzoda chlewna	Bydło	Drób	Mleko
	kg/ha	dt/ha	kg/ha	kg/ha	kg/ha	l/ha
Dolnośląskie	1836	187	17	20	81	181
Kujawsko-pomorskie	902	149	241	63	119	735
Lubelskie	475	18	91	27	72	377
Lubuskie	971	35	76	13	284	216
Łódzkie	337	100	262	101	181	814
Małopolskie	152	28	78	67	68	248
Mazowieckie	305	25	117	76	305	1161
Opolskie	1617	104	139	18	79	498
Podkarpackie	308	55	67	13	59	201
Podlaskie	124	130	75	79	116	2 037
Pomorskie	944	304	293	32	143	409
Śląskie	510	18	150	61	247	578
Świętokrzyskie	186	14	111	72	112	353
Warmińsko-mazurskie	656	15	120	41	213	854
Wielkopolskie	775	232	351	110	246	932
Zachodniopomorskie	1318	140	60	11	183	183
Polska	680	105	155	57	169	727

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB, dane GUS.

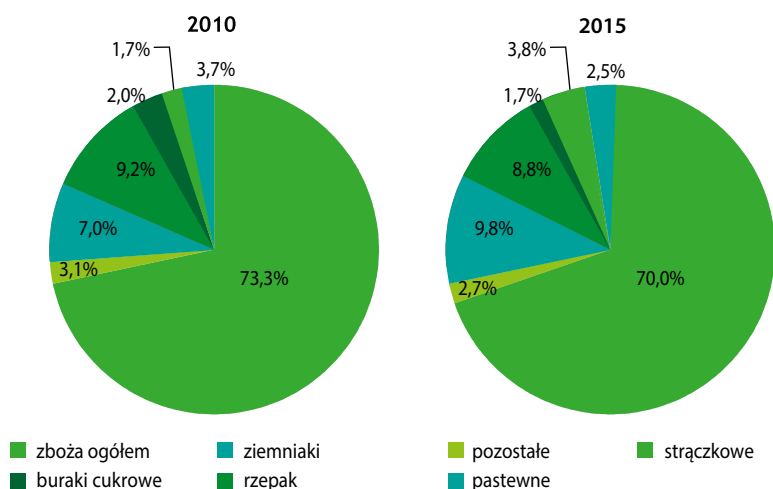
W latach 2007–2015 wystąpił w Polsce bardzo znaczący spadek pogłowia trzody chlewnej. W 2015 r. pogłowię świń spadło o 6% do 10,6 mln szt. Regionami kraju specjalizującymi się w produkcji żywca wieprzowego są województwa wielkopolskie, kujawsko-pomorskie, łódzkie, mazowieckie i pomorskie, których łączny udział w krajowym pogłowiu wynosi ok. 71%, w tym wielkopolskie ok. 37%. Udział wymienionych regionów w skupie wyniósł ok. 70%. Największą obsadą świń na 100 ha UR charakteryzują się województwa wielkopolskie i kujawsko-pomorskie: odpowiednio 224 szt. i 109 szt. Mały udział w chowie trzody chlewnej mają województwa: dolnośląskie, lubuskie, lubelskie, podkarpackie, podlaskie i zachodniopomorskie, w których odsada wynosi 22–37 szt./100 ha. Największy skup trzody chlewnej na 1 ha UR odnotowano w województwach wielkopolskim 351 kg i pomorskim 293 kg, a najmniejszy w województwie dolnośląskim (17 kg) (tab. 15).

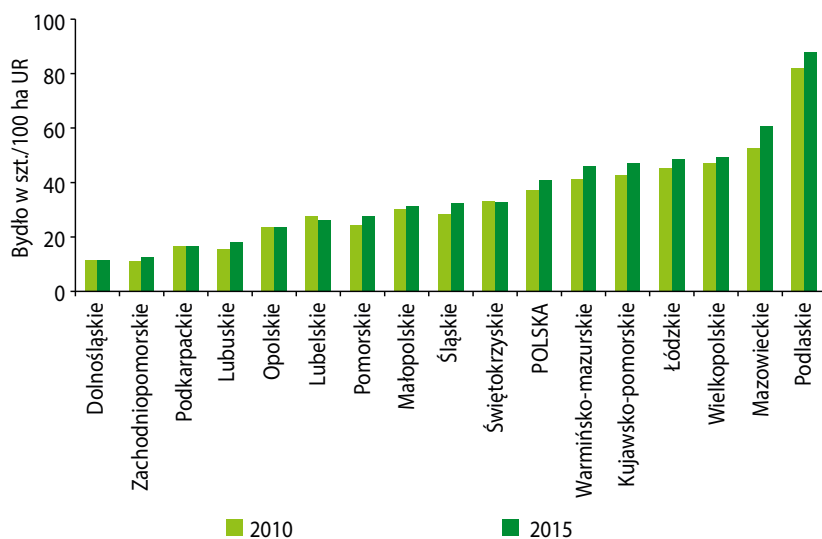
Produkcja żywca drobiowego jest skoncentrowana w siedmiu województwach: kujawsko-pomorskim, łódzkim, mazowieckim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim, których łączny udział w skupie wyniósł ok. 74%. Trzy wiodące województwa: mazowieckie, warmińsko-mazurskie i wielkopolskie miały łączny udział ok. 51% w dostawach surowca drobiowego do przemysłu. Największy skup żywca drobiowego na 1 ha UR wystąpił w województwach mazowieckim 305 kg i lubuskim 284 kg. Najmniejszy skup w przeliczeniu na jednostkę powierzchni wystąpił w województwach podkarpackim 59 kg i lubelskim 72 kg.

Zróżnicowanie rolnictwa w poszczególnych województwach znajduje odzwierciedlenie także w wartości i wielkości skupu podstawowych produktów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. W 2015 r. średnio w kraju wartość skupu w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wyniosła 3,9 tys. zł. Wystąpiły duże różnice w układzie terytorialnym od 1,6 tys. zł/ha w województwie podkarpackim i 2,1 tys. zł/ha w małopolskim do 5 tys. zł/ha w mazowieckim oraz 6,2 tys. zł/ha w wielkopolskim.

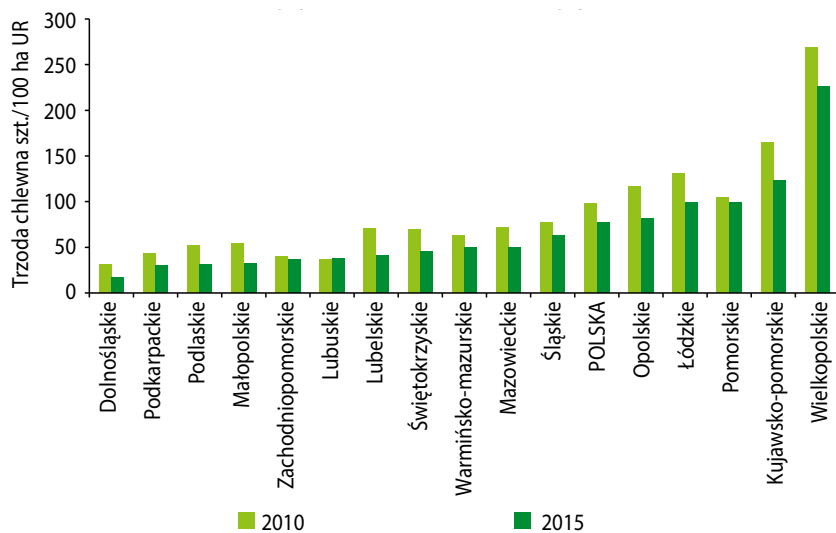
Rysunek 16. Struktura zasiewów w Polsce

Rysunek 17. Pogłowienie bydła i trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych

cd. rys. 17

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB, dane GUS.

PRODUKCJA ROŚLINNA, WYBRANE RYNKI I GAŁĘZIE PRZETWÓRSTWA

Integrowana produkcja roślinna

Integrowana produkcja roślin (IP) jest nowoczesnym systemem jakości żywności, wykorzystującym w sposób zrównoważony postęp techniczny i biologiczny w uprawie, ochronie roślin i nawożeniu oraz zwracającym szczególną uwagę na ochronę środowiska i zdrowie ludzi.

Uczestnictwo w systemie IP pozwala na otrzymanie zdrowej żywności pochodzenia roślinnego, w której nie zanotowano przekroczeń dopuszczalnych poziomów pozostałości środków ochrony roślin, metali ciężkich, azotanów i innych pierwiastków oraz substancji szkodliwych. Potwierdzeniem wysokiej jakości plonów pochodzących z IP jest certyfikat i zastrzeżony znak IP.

INTEGROWANA PRODUKCJA URZĘDOWO KONTROLOWANA

Oprócz korzyści marketingowych wynikających ze sprzedaży żywności o poświadczonej urzędowo jakości istnieje szereg innych argumentów przemawiających za wdrożeniem IP:

- zbieżność założeń systemu integrowanej produkcji roślin z zasadami integrowanej ochrony roślin pozwala stwierdzić, że wdrożenie IP w chwili obecnej gwarantuje wypełnienie obligatoryjnego wymogu wprowadzenia zasad integrowanej ochrony roślin,
- uzyskanie certyfikatu w systemie IP pozwala na refundację części poniesionych kosztów związanych z uczestnictwem w systemie oraz promocją w ramach działań PROW,
- zastosowanie zasad IP pozwala na spełnienie wymogów stawianych przez system Wzajemnej Zgodności (Cross Compliance) w ramach płatności bezpośrednich, które w zakresie ochrony roślin i bezpieczeństwa żywności obowiązują od 1 stycznia 2011 r.,
- wdrożenie w gospodarstwie IP jest niezwykle istotne w przypadku konieczności potwierdzenia wymogów odnoszących się do bezpieczeństwa żywności, zarówno na potrzeby eksportu owoców i warzyw na rynki zbytu w krajach trzecich, jak i handlu wewnątrz europejskiego. Zasadniczym elementem są w tym przypadku opracowane przez Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach specjalne programy ochrony roślin,

- IP pozwala także na wypełnienie w dużym zakresie wymogów bezpieczeństwa żywności i ochrony środowiska w ramach innych komercyjnych systemów, jakości wymaganych np. przez wielkopowierzchniowe sieci handlowe.

Urzędem odpowiedzialnym na mocy prawa za nadzór nad systemem IP jest Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa. Jednak wzorem rozwiązań przyjętych w systemie rolnictwa ekologicznego certyfikacja została powierzona podmiotom certyfikującym, upoważnionym przez właściwego wojewódzkiego inspektora ochrony roślin i nasiennictwa. Warunkiem uzyskania upoważnienia jest posiadanie akredytacji w zakresie certyfikacji integrowanej produkcji roślin udzielonej w trybie przepisów Ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. o systemie oceny zgodności (Dz.U. z 2014, poz. 1645, z późn. zm.) i zapewnienie prowadzenia kontroli przestrzegania wymagań integrowanej produkcji roślin przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje, w tym wykształcenie oraz doświadczenie.

Na 31 grudnia 2015 r. na terenie kraju upoważnienia wojewódzkich inspektorów ochrony roślin i nasiennictwa do prowadzenia działalności w zakresie certyfikacji integrowanej produkcji roślin posiadało 7 podmiotów: 3 – w woj. mazowieckim, 3 – w woj. małopolskim i 1 – w woj. świętokrzyskim.

W roku 2015 certyfikowana powierzchnia integrowanej produkcji była 3-krotnie, a produkcja 4-krotnie większa w porównaniu z rokiem 2004.

Tabela 16. Integrowana produkcja w latach 2004–2015

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba wydanych certyfikatów (szt.)	811	1557	1891	1915	1174	838	1068	1482	2465	2898	3067	2971
Certyfikowana powierzchnia (tys. ha)	60,45	90,29	10,92	10,6	70,48	50,64	70,59	10,75	15,44	18,32	18,73	19,86
Certyfikowana produkcja (tys. t)	155,2	175,5	229,7	190,7	203,5	153,2	198,1	317,6	574,6	583,1	558,4	664,5

Źródło: PIORIN.

Ponadto w 2015 r. Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa wydała 166 certyfikatów – dotyczyły one produkcji z 2014 r. Zgłoszenia do systemu integrowanej produkcji roślin (IP), do upoważnionych podmiotów, złożyło 2835 producentów. Zgłoszenia obejmowały 23 gatunki uprawiane na powierzchni 25 154,11 ha, z czego ponad 85% stanowiły uprawy sadownicze.

Rynek zbóż

Produkcja zbóż jest jedną z głównych gałęzi rolnictwa w Polsce. Pod względem powierzchni uprawy Polska zajmuje drugie miejsce w Unii Europejskiej, pod względem zbiorów znajduje się na trzecim miejscu po Francji i Niemczech. Popularność produkcji zbóż wynika ze stosunkowo prostej technologii ich uprawy, łatwego przechowywania i zbywania, a przede wszystkim z możliwości wykorzystania ziarna na pasze. Sytuacja popytowo-podażowa na rynku zbóż ma istotne znaczenie dla całej gospodarki żywnościowej. Sektor zbożowy w dużym stopniu decyduje również o ekonomicznych warunkach produkcji na innych rynkach, w tym szczególnie na rynku żywca wieprzowego i drobiu.

W krajowej produkcji zbóż w 2014 r. dominowała pszenica, kukurydza oraz pszenżyto. Duży udział w powierzchni zasiewów zbóż i zbiorach miały również jęczmień, żyto i mieszanki zbożowe. Wielkość zbiorów zbóż ulega z roku na rok wahaniom, co jest rezultatem głównie zmian

Według szacunku GUS zbiory zbóż ogółem w 2015 r. wyniosły 28,0 mln t, tj. o 3,9 mln t (o 12,3%) mniej w porównaniu z rekordowymi zbiorami w 2014 r. Powierzchnia uprawy zbóż ogółem w 2015 r. wyniosła ponad 7,5 mln ha, plony zbóż ogółem wyniosły 3,73 t/ha, tj. o 12,6% mniej w porównaniu z rekordowymi w 2014 r. W strukturze zbiorów dominowała pszenica (10,9 mln t), pszenżyto (5,3 mln t), kukurydza na ziarno (3,2 mln t).

W 2015 r. skup zbóż wyniósł 12 mln t, w tym 6,8 mln t pszenicy, 2,1 mln t kukurydzy, 1,2 mln t pszenżyta, 0,9 mln t żyta, 0,9 mln t jęczmienia.

Krajowe zapotrzebowanie na zboża od lat waha się w granicach od 26 do 28 mln ton. W sezonie 2015/2016 krajowe zużycie zbóż wyniosło 27,0 mln ton wobec 27,3 mln ton w poprzednim sezonie. Dominującą pozycję w strukturze zużycia krajowego stanowi spasanie (16,7 mln t), spożycie (4,9 mln t), zużycie przemysłowe (2,5 mln t), głównie w przemyśle spirytusowym, słodowniczym i skrobiowym. Znaczącą pozycję w wykorzystaniu ziarna jest jego eksport, który w sezonie 2015/2016 oceniany jest na 4,6 mln t. Wzrost zużycia w sezonie 2016/2017 będzie głównie wynikał z rosnącego zapotrzebowania zużycia przemysłowego. Przewiduje się, że zużycie krajowe wyniesie 27,5 mln ton i będzie o 1,8% większe niż w sezonie 2015/2016.

Rynek cukru

Polska jest trzecim co do wielkości producentem cukru w Unii Europejskiej, po Francji i Niemczech. W wyniku reformy rynku cukru w Unii Europejskiej nastąpiło ograniczenie produkcji cukru buraczanego i od roku gospodarczego 2009/2010 kwota produkcji cukru w Polsce wynosi 1 405 608,1 ton. Kwota ta podzielona jest na 5 producentów cukru: Krajową Spółkę Cukrową S.A., Pfeifer & Langen Polska S.A. i Pfeifer & Langen Gliniojeck S.A., Südzucker Polska S.A. oraz Nordzucker Polska S.A.

W kampanii 2015/2016 buraki przetwarzane były w 18 cukrowniach. Kampania cukrownicza zakończona została 5 stycznia 2016 r. i trwała średnio 90 dni (była o 32 dni krótsza niż przed rokiem). Powierzchnia uprawy buraków cukrowych w sezonie 2015/2016 wynosiła 171 597 ha (dane ARR) – tj. o 13,1% mniej niż w ubiegłym sezonie z uwagi na suszę oraz ograniczenie kontraktacji z powodu rekordowo wysokiej produkcji cukru w poprzedniej kampanii. Buraki cukrowe były uprawiane przez ok. 35 tys. plantatorów. Zostało wyprodukowanych 9,4 mln ton buraków cukrowych wobec 13,5 mln ton w roku ubiegłym, plon cukru z hektara wyniósł 8,54 ton (10,36 t/ha w roku poprzednim). Według danych ARR produkcja cukru wyniosła 1,464 mln ton. Produkcja ta została powiększona o cukier przeniesiony z sezonu 2014/2015 w ilości 321,7 tys. ton, co pozwoliło zbilansować wewnętrzne zapotrzebowanie Polski (ok 1,6 mln ton).

Według informacji IERiGŻ powierzchnia zasiewów buraków cukrowych w Polsce w 2016 r. wynosi ok. 201 tys. ha i jest o 17% większa niż przed rokiem. Zwiększenie powierzchni zasiewów było spowodowane wymarznieniem upraw ozimych w niektórych regionach kraju oraz większą kontraktacją cukru pozakwotowego przez koncerny cukrownicze. Siewy i wschody roślin przebiegały w korzystnych warunkach pogodowych. Jeżeli plony będą przeciętne i wyniosą ok. 60 ton/ha, to zbiory buraków cukrowych mogą wynieść ok. 12,1 mln ton, tj. o ok. 28% więcej niż rok wcześniej. Duża podaż surowca będzie skutkowałą produkcją 1,8–1,9 mln t cukru, która będzie o 400–500 tys. ton większa od kwoty produkcyjnej (1405,6 tys. ton) i o 100–200 tys. ton od spożycia krajowego. Buraki cukrowe są kontraktowane po minimalnej cenie skupu 26,29 EUR/tonę.

Rynek ziemniaków

Produkcja ziemniaków w Polsce systematycznie spada pod wpływem malejącego zapotrzebowania przede wszystkim ze strony rolnictwa i dostosowania do popytu zgłaszanego przez rynek. W 2015 r. uprawiano ziemniaki na 279 tys. ha i ich udział w zasiewach wyniósł 2,5%. Zbiory ziemniaków wyniosły 6152 tys. t tj. o 17,1% mniej niż w 2014 r. Tak duży spadek zbiorów, pomimo wzrostu powierzchni zasiewów, wynikał z obniżenia plonów o 24,5%. Spowodowane to było długotrwałą suszą trwającą w okresie czerwiec–wrzesień 2015 r.

Podstawowymi kierunkami wykorzystania ziemniaków są: konsumpcja nieprzetworzonych produktów (3–3,1 mln t), 1,5–2,0 mln ton przetwarzane jest przez przemysł (na skrobię, susze, spirytus i inne przetwory spożywcze), 1–1,5 mln ton stanowi pasze, a pozostałe kierunki to sadzeniaki (ok. 0,7 mln t) i straty podczas przechowywania.

W 2015 r. przeciętne ceny skupu ziemniaków jadalnych (bez wczesnych) wynosiły 51,15 zł/dt, tj. o 1,6% mniej niż w 2014 r., a ziemniaków przemysłowych 23,27 zł/dt, tj. o 3,9% więcej niż w 2014 r.

Rynek rzepaku

Uprawa rzepaku w Polsce stała się najbardziej rozwijającym się działem produkcji roślinnej głównie z uwagi na możliwości wykorzystania rośliny do wytwarzania biopaliw. Rzepak stanowi około 95% areалу upraw roślin oleistych. Warunki glebowo-klimatyczne oraz struktura obszarowa sprzyjają jego uprawie głównie w północno-zachodniej części kraju. Znaczne ożywienie w produkcji rzepaku nastąpiło po akcesji Polski do UE. Zbiory rzepaku wzrosły z 1 mln ton (przed akcesją) do ponad 3 mln ton. Według GUS z grudnia 2015 r. powierzchnia uprawy rzepaku i rzepiku ogółem w Polsce wyniosła w 2015 r. 947,1 tys. ha. Zbiory rzepaku i rzepiku wyniosły 2,7 mln ton w stosunku do 3,3 mln ton w poprzednim roku. Było to spowodowane głównie spadkiem plonów i zmniejszeniem areálu uprawy. Popyt na ziarno kształtuje zapotrzebowanie krajowego przemysłu olejarskiego oraz eksport. Ocenia się, że w sezonie 2015/2016 wyeksportowano z kraju 32,2% zbiorów. Poza ziarnem wyeksportowano także 717 tys. t śrutu rzepakowej. W 2015 r. przeciętna cena skupu rzepaku wyniosła 1505 zł/t, tj. o 14% więcej niż w 2014 r.

Rynek tytoniu

Polska zajmuje czwarte miejsce pod względem wielkości produkcji tytoniu w Unii Europejskiej, po Włoszech, Grecji i Hiszpanii. Szacunkowa produkcja tej rośliny w 2015 r. w naszym kraju wyniosła ok. 25 tys. ton. Tytoń w 2015 r. uprawiało około 9 tys. rolników na powierzchni ok. 13 tys. ha. Ponad 90% plantatorów zrzeszonych jest w grupach producentów tytoniu. Polski tytoń, spełniający najwyższe standardy jakości, jest wykorzystywany przede wszystkim do produkcji papierosów typu American blend, z których ponad połowa przeznaczona jest na eksport.

Rynek chmielu

Polska jest trzecim po Niemczech i Czechach producentem chmielu w UE. W 2015 r. zebrano ok. 2,2 tys. ton surowca, co odpowiada produkcji 167,1 ton alfa-kwasów. Powierzchnia uprawy chmielu w 2014 r. wyniosła ponad 1,4 tys. ha, z czego 57% stanowiły odmiany goryczkowe, a 43% aromatyczne.

Chmiel z polskich upraw charakteryzuje się doskonałą jakością i niepowtarzalnym aromatem. W przemyśle piwowarskim cenione są polskie odmiany chmielu aromatycznego, w tym szczególnie odmiana Lubelski. W 2014 r. do produkcji weszła nowa odmiana chmielu goryczkowego Magnat hodowli Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa-PIB w Puławach, o wysokiej zawartości alfa-kwasów (substancji nadających piwu goryczkę). Należy również podkreślić, że Polska dysponuje jedną z najnowocześniejszych w Europie linii produkcyjnych do ekstrakcji alfa-kwasów z szyszek chmielowych. Przed wprowadzeniem na rynek chmiel podlega procedurze certyfikacji, która potwierdza jego walory jakościowe oraz pochodzenie.

Rynek owoców

Zbiory owoców w 2015 r. ogółem wyniosły blisko 4,1 mln ton i były niższe o 2,1% od zbiorów uzyskanych w 2014 r., ale o 12% wyższe od średniej produkcji z lat 2010–2014. Produkcja owoców z drzew została oszacowana na 3,58 mln ton, tj. tylko o 1,1% mniej od bardzo wysokich zbiorów uzyskanych w roku poprzednim, natomiast o 42,4% więcej od średniej produkcji z lat 2006–2010. Zbiory jabłek wyniosły 3,17 mln ton, tj. nieznacznie mniej (0,8%) niż w 2014 r., ale o 17,1% więcej niż w latach 2010–2014 i o blisko 50% więcej od średniej z lat 2006–2010. Zbiory gruszek wyniosły ok. 69,6 tys. ton, śliwek – 94,9 tys. ton, wiśni – 179,4 tys. ton, czereśni – 48,1 tys. ton. Łącznie zbiory brzoskwiń, moreli i orzechów włoskich oszacowano na 20,7 tys. ton. Łączne zbiory owoców jagodowych w 2015 r. wyniosły 518,3 tys. ton, tj. o ok. 9% mniej od produkcji uzyskanej w 2014 r. i o ok. 7% mniej od produkcji z lat 2010–2014. W stosunku do poprzedniego roku zanotowano jedynie wzrost produkcji truskawek i borówki wysokiej (tab. 17).

Tabela 17. Produkcja owoców w Polsce (w tys. ton)

Wyszczególnienie	Średnia za okres 2006–2010	2014	2015	2015	
				2006–2010 = 100	2014 = 100
Zbiory owoców ogółem	3027,1	4188,8	4099,8	135,4	97,9
Zbiory owoców z drzew	2514,7	3620,1	3581,5	142,4	98,9
w tym: jabłka	2136,0	3195,3	3168,8	148,4	99,2
gruszki	58,5	73,7	69,6	118,9	94,4
śliwki	93,0	106,1	94,9	102,0	89,5
wiśnie	168,1	176,5	179,4	106,7	101,6
czereśnie	38,0	48,1	48,1	126,7	100,1
pozostałe ^a	21,0	20,4	20,7	97,1	101,0
Zbiory owoców z krzewów i plantacji jagodowych	512,4	568,8	518,3	101,2	91,1
w tym: truskawki	184,3	202,5	204,9	111,2	101,2
maliny	73,0	125,9	79,9	109,4	63,5
porzeczki	184,6	162,6	159,9	86,6	98,4
agrest	15,2	12,4	12,1	79,7	97,4
borówka wysoka	7,6	12,5	14,1	184,5	113,2

^a brzoskwinie, morele, orzechy włoskie

Źródło: Wyniki produkcji roślinnej w 2015 r., GUS, Warszawa 2016; Rynek owoców i warzyw, Stan i perspektywy, IERIGŻ-PIB; Produkcja upraw rolnych i ogrodnictw w 2014 r., GUS, Warszawa 2015.

Produkcję przetworów owocowych w Polsce w sezonie 2015/2016 ocenia się na poziomie 1 110 tys. ton, wobec 1 085 tys. ton w sezonie poprzednim. W omawianym sezonie łączna produkcja koncentratu soku jabłkowego, uwzględniając soki importowane mieszane z sokami wytwarzanymi z surowca krajowego, wyniosła 325 tys. ton, natomiast produkcja soków zagęszczonych wytwarzanych z owoców jagodowych i wiśni zwiększyła się z 40 tys. do 47 tys. ton. Produkcja dżemów, marmolad, powideł i przecierów szacowana jest na ok. 122 tys. ton. Produkcja owoców mrożonych była większa niż w sezonie 2014/2015 o ok. 13 tys. ton i wyniosła 458 tys. ton.

Ceny skupu podstawowych gatunków owoców w sezonie 2015/2016 były wyższe niż w roku poprzednim. Jesienią 2015 r. ceny jabłek zarówno tych kierowanych do przetworzenia, jak też sprzedawanych na rynku owoców świeżych, wyraźnie wzrosły, odpowiednio o 50% i 30–40%. O wzroście cen zdecydowały nieco mniejsze zbiory i lepsza koniunktura w eksporcie, jak również wdrożenie mechanizmu wycofania z rynku owoców i warzyw, w związku z nałożonym przez Federację Rosyjską embargiem na owoce i warzywa.

Rynek warzyw

Łączne zbiory warzyw gruntowych w 2015 r. wyniosły blisko 3,8 mln ton, tj. o ponad 18% mniej niż w 2014 r. Zbiory kapusty wyniosły 875 tys. ton, kalafiorów – 1,95 mln ton, cebuli – 548,4 tys. ton, buraków ćwikłowych – 297 tys. ton oraz marchwi – 677,7 tys. ton. Produkcja ogórków gruntowych wyniosła 220,6 tys. ton, a pomidorów gruntowych – 236,4 tys. ton (tab. 18). Łącznie produkcja warzyw „pozostałych” została oszacowana na 743,1 tys. ton. Produkcja warzyw spod osłon w 2015 r. wyniosła 1 mln ton, tj. o 3,5% więcej niż w 2014 r. Produkcja pomidorów zwiększyła się o 2,7% do 553,2 tys. ton, ogórków o 0,6% do 266,7 tys. ton, a warzyw pozostałych o 11,0% do 182,4 tys. ton. Zbiory pieczarek wyniosły 310 tys. ton, tj. tyle samo co w 2014 r.

Łączny eksport warzyw świeżych w sezonie 2015/2016 wyniósł 420 tys. ton, wobec 457 tys. ton w sezonie poprzednim. Najbardziej zmniejszył się eksport marchwi, brokułów, selerów, kapust białej, pekińskiej i kalafiorów. Nieznaczny wzrost eksportu zaobserwowano w przypadku cebuli oraz pomidorów i papryki spod osłon.

Tabela 18. Produkcja warzyw w Polsce (w tys. ton)

Wyszczególnienie	Średnia za okres 2006–2010	2014	2015	2015	
				2006 - 2010 = 100	2014 = 100
Zbiory warzyw ogółem	5302,0	5607,2	4795,1	90,4	85,5
Zbiory warzyw gruntowych	4564,7	4639,0	3792,8	83,1	81,8
w tym: kapusta	1195,4	1156,4	875,0	73,2	75,7
kalafior	220,1	245,6	194,6	88,4	79,2
cebula	649,3	651,1	548,4	84,5	84,2
marchew	853,3	822,6	677,7	79,4	82,4
burak	335,7	357,8	297,0	88,5	83,0
ogórki	269,2	266,9	220,6	81,9	82,6
pomidor	254,4	271,9	236,4	92,9	86,9
pozostałe ^a	787,2	866,7	743,1	94,4	85,7
Zbiory warzyw spod osłon ^b	737,3	968,2	1002,3	135,9	103,5
w tym: pomidor	411,0	538,7	553,2	134,6	102,7
ogórek	209,7	265,1	266,7	127,2	100,6
pozostałe ^c	109,9	164,3	182,4	166,0	111,0
Pieczarka	214,0	275,0	315,0	147,2	114,5

^a pietruszka, pory, sellery, rzodkiewka, salata, rabarbar, szparagi, koper i inne,

^b dane IERIGŻ-PIB,

^c papryka, salata, oberżyna, rzodkiewka, i inne warzywa spod osłon

Źródło: Wyniki produkcji roślinnej w 2015 r., GUS, Warszawa 2016; Rynek owoców i warzyw, Stan i perspektywy, IERIGŻ-PIB.

W sezonie 2015/2016 ceny skupu większości podstawowych warzyw były wyższe niż w sezonie poprzednim. Najbardziej wzrosły ceny kapusty białej (ponad 2-krotnie), cebuli (o 42,8%), marchwi (o 33,3%) oraz buraków (o 36,4%). Obniżeniu uległy najbardziej ceny pomidorów gruntowych (o 12,5%), papryki czerwonej (o 15,3%) i fasoli szparagowej (o 13,1%).

Stan zorganizowania rynku owoców i warzyw w Polsce

Podstawowym warunkiem wspierania sektora ogrodniczego ze środków UE i krajowych jest zorganizowanie się producentów. Celem działalności organizacji producentów jest koncentracja podaży i sprzedaż produktów ich członków, planowanie produkcji i dostosowanie jej do potrzeb rynku, zarówno pod względem ilości, jak i jakości, a także obniżanie kosztów produkcji, stabilizacja cen oraz promowanie metod i technologii uprawy oraz gospodarki ściekami i odpadami przyjaznych środowisku naturalnemu. Do 2013 r. możliwe było tworzenie grup producentów w sektorze owoców i warzyw, podmiotów tymczasowych, których celem jest spełnienie kryteriów uznania za organizację producentów poprzez zrealizowanie w okresie maksymalnie 5 lat działań i inwestycji określonych w planie dochodzenia do uznania, zatwierdzonym decyzją administracyjną. Grupy producentów powstawały przede wszystkim w rejonach specjalizujących się w produkcji ogrodniczej, tj. w mazowieckim (jabłka, grzyby, warzywa), kujawsko-pomorskim (pomidory), wielkopolskim (warzywa, grzyby) oraz lubelskim (owoce miękkie, jabłka). Wartość wprowadzanych przez grupy i organizacje do obrotu produktów stanowi obecnie ok. 20% krajowej produkcji ogrodniczej. Średni stopień zorganizowania rynku ogrodniczego w krajach UE wynosi ok. 35%. Aktualnie w Polsce funkcjonuje 96 grup i 248 organizacji producentów owoców i warzyw, w których zrzeszonych jest ok. 7,3 tys. członków.

PRODUKCJA ZWIERZĘCA, WYBRANE RYNKI

Polska jest znaczącym w Unii Europejskiej producentem mięsa. W 2015 r. zajmowała czwarte miejsce pod względem produkcji mięsa wieprzowego, pierwsze pod względem produkcji mięsa drobiowego, była siódmym producentem wołowiny.

Produkcja podstawowych gatunków mięsa ogółem wyniosła w 2015 r. 4 300 tys. ton i była o 5% większa w porównaniu z produkcją odnotowaną w 2014 r. (4087 tys. ton).

Polska notuje wyraźnie dodatnie saldo obrotu międzynarodowego mięsem, w 2015 r., ukształtowało się ono na poziomie 1 103,2 tys. ton i w stosunku do 2014 r. wzrosło o 210,7 tys. ton, tj. o 23,6%.

Tabela 19. Produkcja i obrót międzynarodowy na rynkach mięsa w 2015 r.* (tys. ton)

Rodzaj mięsa	Produkcja	Eksport*	Import*	Saldo obrotu
Wieprzowina	1836	645	829	-184
Wołowina	476	414	42	372
Drób	1988	1032	116	916
Razem	4300	2091	987	1104

* dane wstępne; eksport i import w ekwiwalencie mięsa, produkcja w wbc (masa poubojowa ciepła)

Źródło: Rynek mięsa. Stan i perspektywy, maj 2016 r., IERiGŻ-PIB, dane GUS.

Według wstępnych danych GUS spożycie mięsa ogółem w 2015 r. ukształtowało się na poziomie 76,3 kg/1 osobę, a więc wzrosło o 2,7 kg/os. w stosunku do 2014 r. Największy udział nadal stanowiło spożycie wieprzowiny (41,7 kg/os.), następnie mięsa drobiowego (28,3 kg/os.), najmniejsze było spożycie wołowiny (1,6 kg/os.). W stosunku do 2014 r. wzrosło spożycie mięsa wieprzowego i drobiowego. Największy wzrost, na poziomie 2,6 kg/os., wystąpił w przypadku mięsa wieprzowego. Spożycie mięsa drobiowego zwiększyło się o 0,1 kg/os., zaś wołowiny pozostało bez zmian.

Rynek mięsa wieprzowego

W grudniu 2015 r. według GUS pogłowie trzody chlewnej liczyło 10,6 mln sztuk, wykazując spadek o 675 tys. sztuk (-6%) w porównaniu z analogicznym okresem 2014 r. Stado loch na chów osiągnęło poziom 814,4 tys. sztuk, w tym loch prońnych było 537,3 tys. sztuk. Według wstępnych danych GUS

w 2015 r. produkcja wieprzowiny wyniosła 1 836 tys. ton i była wyższa niż rok wcześniej o 34 tys. ton (+1,8%).

Według GUS w 2014 r. cena skupu trzody chlewnej w Polsce wyniosła 4,30 zł/kg w masie żywej i była o 10,8% niższa w stosunku do ceny w 2014 r. (4,82 zł/kg). Spadek cen był szczególnie wyraźny w ostatnim kwartale 2015 r. Miało to związek ze wzrostem podaży wieprzowiny w UE, a także z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń oraz konsekwencjami embarga na import niektórych produktów spożywczych z Unii Europejskiej wprowadzonym przez Rosję.

Od stycznia do kwietnia 2016 r. cena skupu świń utrzymywała się na niskim poziomie. Od maja 2016 r. rozpoczął się jej wyraźny wzrost. W czerwcu 2016 r. średnia cena skupu trzody chlewnej według danych GUS ukształtowała się na poziomie 4,90 zł/kg i była o 10,6% wyższa w stosunku do ceny w czerwcu 2015 r.

Rynek wołowiny

Od kilkunastu lat w Polsce obserwuje się zmianę struktury stada bydła, spowodowaną spadkiem погоłowia krów i wyrównującego go wzrostu погоłowia bydła pozostałego. Nieznacznie rośnie także liczba krów mamek, ale nadal ma ona niewielki udział w поголовiu krów ogółem.

W grudniu 2015 r. поголовіe bydła liczyło 57 662 tys. sztuk, wykazując wzrost w skali roku na poziomie 1,8%. Zwiększenie liczebności stada bydła ogółem wynikało ze wzrostu погоłowia cieląt (+11,5%) oraz grupy młodego bydła w wieku 1–2 lat (+6%).

Поголовіe krów spadło w porównaniu z grudniem 2014 r. o 100 tys. sztuk (-4,2%) do poziomu 2203 tys. sztuk.

W 2015 r. odnotowano w Polsce wzrost produkcji wołowiny. Według danych GUS produkcja wołowiny w 2015 r. wyniosła 476 tys. ton i była o 13% wyższa niż w 2014 r. (421 tys. ton).

Przeciętna cena według danych GUS w 2015 r. osiągnęła poziom 6,02 zł/kg wagi żywej i była o 1% wyższa niż w 2014 r. (5,96 zł/kg). W 2016 r. ceny skupu bydła podlegały wahaniom. W czerwcu 2016 r. cena skupu bydła wyniosła 6,50 zł/kg w masie żywej i była o 3,6% niższa w stosunku do czerwca 2015 r.

Rynek mięsa drobiowego

W 2015 r. odnotowano dwucyfrowy wzrost produkcji mięsa drobiowego w porównaniu z poprzednim rokiem. Według wstępnych danych GUS w 2015 r. produkcja mięsa drobiowego (masa poubojowa, bez podrobów) wyniosła 2 124 tys. ton i była wyższa o 10,1% w stosunku do 2014 r. Czynnikiem sprawczym rozwoju produkcji, obok silnej dynamiki eksportu, był wzrost konsumpcji krajowej. Podaż mięsa drobiowego na potrzeby rynku krajowego była w 2015 r. o 6,0% większa niż przed rokiem. Rok 2015 to okres niskich cen na rynku drobiu i mięsa drobiowego, nawet niższe niż rok wcześniej ceny pasz dla drobiu nie zrównoważyły spadających cen skupu. Ceny skupu kurcząt były na najniższym od 5 lat poziomie.

Według danych MRiRW średnia cena skupu kurcząt w 2015 r. wyniosła 3,48 zł/kg i była o 5,2% niższa niż rok wcześniej. W 2015 r. ceny skupu indyków przez cały rok oscylowały na w miarę stabilnym, podobnym do ubiegłego roku poziomie. Średnia cena skupu indyków wzrosła o 1,7% w skali roku do poziomu 5,83 zł/kg.

Cena skupu kurcząt typu brojler charakteryzowała się zmiennością w całym 2015 r., odnotowując w sierpniu najwyższy poziom wynoszący 3,73 zł/kg. Najwyższa cena skupu kurcząt była jednak niższa o 5,8% od najniższej ceny odnotowanej w ubiegłym roku, wynoszącej 3,96 zł/kg. Najniższą cenę skupu kurcząt: 3,17 zł/kg odnotowano w ostatnim miesiącu 2015 r.

Rynek jaj

Krajowa Izba Producentów Drobiu i Pasz szacuje, że krajowa produkcja jaj konsumpcyjnych (spożywczych) w 2015 r. wyniosła około 13,4 mld sztuk, a statystyczny Polak spożywa około 258 jaj. Produkcja i konsumpcja jaj pozostała na poziomie roku ubiegłego.

W 2015 r., w porównaniu z poprzednim rokiem, zanotowano wzrost cen jaj spożywczych w zakładach pakowania oraz zakładach przetwórczych. Średnia cena sprzedaży jaj w 2015 r. wyniosła 33,64 zł/100 szt. i była wyższa o prawie 8% od średniej ceny z roku poprzedniego. Średnia cena skupu jaj w tym okresie wyniosła 4081 zł/tonę i była wyższa o 18,2% od notowanej w 2014 r.

W 2015 r. sprzedaż jaj wzrosła we wszystkich klasach wagowych, przy czym udział poszczególnych kategorii kształtował się następująco: XL – 2,8%, L – 41,3%, M – 51% oraz S – 5,1%.

Rynek miodu

W ostatnich latach w Polsce, zarówno liczba pszczelarzy, jak i liczba pni pszczelich systematycznie wzrasta. Według stanu na październik 2015 r. liczba pni pszczelich w Polsce wynosiła 1 448 242 (tab. 19). W porównaniu z rokiem 2014 (1 386 020) liczba ta wzrosła o ponad 62 tys. (4,5%).

W pasiekach pszczelarzy zawodowych (liczących więcej niż 150 pni), w 2015 r. zarejestrowanych było ponad 88 tys. pni pszczelich. W stosunku do 2014 r. (prawie 82 tys.) liczba pni pszczelich będących w tych pasiekach wzrosła o ponad 7%.

W 2015 r. w Polsce produkcja miodu wyniosła prawie 22,1 tys. ton. W porównaniu z 2014 r. (ponad 14,0 tys. ton) zbiory miodu były wyjątkowo dobre. Średnia zbioru miodu na poziomie kraju wyniosła 19,0 kg z jednego pnia pszczelego. Największe wydajności miodu z jednego pnia pszczelego, około 27,5 kg, uzyskano w województwie małopolskim. Najwięcej miodu wyprodukowano w województwie lubelskim – około 3,0 tys. ton.

Tabela 20. Produkcja, obroty handlu zagranicznego miodem oraz liczba pni i pszczelarzy w Polsce w latach 2009–2015

Wyszczególnienie	Rok						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Produkcja miodu naturalnego (w tys. t)	14,5	12,4	23,0	17,2	22,1	14,0	22,1
Eksport (w tys. t)	1,5	2,7	4,7	6,4	11,2	15,3	11,2
Import (w tys. t)	7,4	11,6	13,7	14,2	20,0	22,7	20,9
Liczba pni pszczelich (w tys. szt.)	1123,4	1126,5	1246,6	1280,7	1344,1	1386,0	1448,2
Liczba pszczelarzy (w tys. szt.)	45,0	45,3	49,4	51,8	55,0	57,6	62,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Instytutu Ogródnictwa Oddziału Pszczelnictwa w Puławach oraz Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego Ministerstwo Finansów.

Wyższa produkcja miodu w 2015 r. nie spowodowała spadku cen w skupie hurtowym. Cena 1 kg miodu wielokwiatowego i rzepakowego w skupie hurtowym wynosiła 10–12 zł. Cena miodów akacjowych, lipowych i gryczanych w skupie hurtowym wynosiła średnio 16 zł/kg. Miody rzadziej produkowane – spadziowy ze spadzi iglastej i wrzosowy – skupowano odpowiednio po 25 i 35 zł/kg.

W ramach sprzedaży bezpośredniej (od producenta) cena najtańszych miodów rzepakowych wynosiła średnio 22 zł/kg, natomiast cena miodów wielokwiatowych wynosiła około 23 zł/kg. Spośród odmian letnich najczęściej należało zapłacić za miód gryczany (28 zł/kg), natomiast zbliżone ceny uzyskiwał miód akacjowy i lipowy (około 26 zł/kg). Wyższa w stosunku do lat ubiegłych podaż miodu spadziowego ze spadzi iglastej spowodowała spadek cen tego produktu do poziomu 32,6 zł/kg. Średnia cena 1 kg miodu wrzosowego w sprzedaży bezpośredniej wynosiła prawie 45 zł/kg.

W lipcu br. Komisja Europejska zatwierdziła Krajowy Program Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce na lata 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019. Środki finansowe przeznaczone na realizację zadań zaplanowanych w Programie to prawie 17,8 mln EUR (50% – środki UE, 50% – środki z budżetu krajowego). W stosunku do realizowanego programu pszczelarskiego na lata 2013/2014–2015/2016 (16,6 mln EUR), budżet Programu wzrósł o 7%. Programy pszczelarskie są głównym narzędziem wsparcia branży i od lat niezmiennie cieszą się dużym zainteresowaniem beneficjentów.

Rynek mleka

Produkcja mleka w Polsce stanowi jedną z ważniejszych gałęzi produkcji rolniczej. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) w 2015 r. wartość towarowej produkcji mleka wyniosła 12 156,1 mln zł i stanowiła 16,4% towarowej produkcji rolniczej w Polsce. Produkcja mleka w 2015 r. wzrosła o 2,0% i ukształtowała się na poziomie 12,9 mld litrów, pomimo utrzymującej się spadkowej tendencji w pogłowie krów mlecznych. Redukcję pogłowia w skali roku o 5,1% do 2 134 tys. sztuk krów mlecznych, według stanu na koniec grudnia 2015 r., zrekompensował 3,7% wzrost wydajności krów do 5522 l/sztukę. Przeciętna wydajność krów mlecznych w 2015 r. objętych oceną wartości użytkowej (35,3% populacji krów mlecznych ogółem) osiągnęła wartość 7 771 kg/sztukę i była wyższa względem 2014 r. o 2,54%.

W 2015 r. skup mleka krowiego osiągnął 10 877 tys. ton (10 567,4 mln l), tj. wzrósł o 2,3% w porównaniu z 2014 r. Wzrost podaży surowca przyczynił się do zwiększenia produkcji artykułów mleczarskich. Wzrosła produkcja masła, którego w 2015 r. wyprodukowano 187,8 tys. ton, tj. o blisko 10% więcej niż w 2014 r., oraz serów ogółem, których produkcja wyniosła 785,4 tys. ton, tj. o 4,5% więcej niż w roku 2014. W 2015 r. wyprodukowano także o 3,6% więcej mleka fermentowanego (535,8 tys. ton) oraz o 2,6% więcej mleka pitnego (1 646 tys. ton). Spadła natomiast produkcja proszków mlecznych, zarówno odtłuszczonego, jak i pełnego, odpowiednio o 4,4% (140,9 tys. ton) i o 11,3% (31,2 tys. ton).

Według miesięcznych danych GUS w okresie styczeń–maj 2016 r. skup mleka ukształtował się na poziomie 4 697 tys. ton i był wyższy względem analogicznego okresu 2015 r. o 6,7%, przy czym należy zauważyć, że dynamika dostaw mleka w trakcie pierwszych pięciu miesięcy 2016 r. stopniowo spadała.

W analizowanym okresie, z powodu wyższej niż w roku poprzednim podaży surowca mlecznego, utrzymał się wzrost krajowej produkcji wszystkich ważniejszych przetworów mlecznych. Produkcja pełnego mleka w proszku wzrosła o 25,5% do poziomu 15,4 tys. ton, masła o 18,2% do poziomu 90,6 tys. ton, odtłuszczonego mleka w proszku o 13,9% do poziomu 69 tys. ton, a serów o 8,1% do blisko 128 tys. ton. W relacji rocznej obniżyła się natomiast produkcja śmietanki w proszku oraz mleka skondensowanego, odpowiednio o 32,1 i 3,2%.

Rok 2015 charakteryzował się utrzymywaniem niekorzystnych trendów na rynku mleka, których pierwsze oznaki można było dostrzec już wraz z rozpoczęciem 2014 r. Niestety przez cały 2015 r. sytuacja w tym zakresie nie uległa poprawie, a kontynuacja spadków cen podstawowych przetworów mlecznych coraz dotkliwiej przekładała się na obniżki cen skupu mleka. W grudniu 2015 r. za OMP płacono średnio 7,4 zł/kg, PMP kosztowało 9,6 zł/kg, masło w blokach 12,5 zł/kg, a ser edamski 10,9 zł/kg, co względem sytuacji sprzed roku oznaczało spadki odpowiednio o 4,6, 12,3, 0,5 oraz 10,7%. Według notowań Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej MRiRW, cena skupu mleka w grudniu 2015 r. kształtowała się w Polsce na poziomie 117,52 zł/100 kg, co oznacza, że była niższa w relacji rocznej (126,57 zł/100 kg) o ponad 7%. Według ZSRiR średnioroczna cena skupu mleka w 2015 r. wyniosła 116,14 zł/100 kg i była o 14,5% niższa względem 2014 r.

W I półroczu 2016 r. kontynuowany był spadek cen skupu mleka. W czerwcu 2016 r. wg ZSRiR cena skupu mleka wyniosła 101,75 zł/100 kg, co oznacza, że była niższa w relacji rocznej o 9,3% (112,17 zł/100 kg) oraz aż o 24,1% poniżej ceny odnotowanej w czerwcu 2014 r. (134,12 zł/100 kg). Przez znaczną część 2016 r. kontynuowany był także spadek cen zbytu podstawowych przetworów mlecznych. Jednakże w ciągu kilku ostatnich tygodni 2016 r. obserwowana jest lekka poprawa sytuacji rynkowej związana przede wszystkim z ożywieniem popytu na przetwory mleczne ze strony krajów azjatyckich, a głównie Chin. W połowie lipca 2016 r., tj. w 28 tygodniu br., krajowe ceny podstawowych przetworów mlecznych kształtowały się

następująco: pełne mleko w proszku 8,32 zł/kg, odtłuszczone mleko w proszku 7,34 zł/kg, masło w blokach 13,1 zł/kg, ser edamski 10,8 zł/kg, ser gouda 10,5 zł/kg, co oznacza w stosunku do analogicznego okresu 2015 r. spadek dla PMP o 13,4% oraz wzrosty dla pozostałych artykułów mleczarskich odpowiednio o 0,1%, 10,6%, 7,8% i 0,9%.

W okresie styczeń–maj 2016 r. m.in. na skutek kontynuowania rosyjskiego embarga oraz zmniejszenia światowego popytu na przetwory mleczne, jak również w efekcie spadku cen na rynku światowym, pomimo utrzymania wolumenu polskiego eksportu na poziomie zbliżonym do poziomu z analogicznego okresu roku ubiegłego (-0,7%), odnotowano spadek wartości eksportu aż o 14%. Polska nadal utrzymuje dodatnie saldo w obrocie artykułami mleczarskimi, jednakże spadło ono w porównaniu z rokiem ubiegłym o 26%.

BIOPALIWA I BIOGAZ ROLNICZY

Wśród głównych wyzwań współczesnego świata, silnie zaznaczonych w polityce UE, znajduje się ochrona środowiska i przeciwdziałanie zmianom klimatu. Jednym ze sposobów, które pomogą sprostać tym wyzwaniom, jest rozwój odnawialnych źródeł energii (OZE) i stopniowe ograniczanie zużycia surowców kopalnych, co przekłada się na zmniejszenie emisji dwutlenku węgla, a więc zahamowania zmian składu atmosfery i w efekcie – klimatu. Dla gospodarki UE i Polski rozwój energetyki odnawialnej wiąże się również z uniezależnieniem od importu paliw.

W Polsce barierą do rozwoju obszarów wiejskich są między innymi występujące dość często przerwy w dostawach energii lub jej niezadowalająca jakość. Indywidualne wytwarzanie energii z wykorzystaniem lokalnie występujących zasobów (np. biomasa, promieniowanie słoneczne, energia wiatru, wody) zwiększa bezpieczeństwo energetyczne i wpływa na rozwój gospodarczy. Rolnictwo, poza swą podstawową funkcją produkcji żywności, może także dostarczać różnych surowców do wytwarzania energii elektrycznej, ciepła i paliw. Surowcami takim mogą być nie tylko produkty rolne, ale także produkty uboczne lub odpadowe z rolnictwa. Dzięki wykorzystaniu ich do produkcji energii i paliw można osiągnąć szereg korzyści, między innymi nie tylko ograniczyć problem zagospodarowania produktów ubocznych i odpadowych, ale również zmniejszyć obciążenie środowiska związane z ich przechowywaniem. Ponadto umożliwi to zwiększenie własnej samowystarczalności poprzez ograniczenie konieczności zużywania surowców nieodnawialnych lub wytworzenie z nich energii i paliw.

W zakresie powiązań pomiędzy rolnictwem a energetyką odnawialną na szczególną uwagę zasługuje przetwarzanie surowców pochodzenia rolniczego (w tym produktów ubocznych lub odpadów rolniczych) w biogazowniach i produkcja biopaliw.

Biopaliwa

Szansą na ograniczenie zużycia paliw kopalnych i zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych do atmosfery jest wykorzystanie na cele paliwowe produktów wytwarzanych z biomasy. Jeśli zastępowanie paliw kopalnych biokomponentami ma spełnić swą rolę w zakresie ograniczania emisji gazów cieplarnianych do atmosfery, to używane do produkcji biopaliw surowce muszą być wytwarzane w sposób zrównoważony. Zgodnie z Ustawą z dnia 25 sierpnia 2006 r. o biokomponentach i biopaliwach ciekłych oznacza to, że proces wytwarzania surowca (np. uprawa roli, stosowanie nawozów i środków ochrony roślin, zbiór, przygotowanie do przechowywania i magazynowanie) musi umożliwić o co najmniej 35% mniejszą emisję niż emisja związana z wykorzystaniem paliw kopalnych. Od 1 stycznia 2018 r. takie ograniczenie będzie musiało wynieść co najmniej 50%. Na podstawie badań przeprowadzonych dla polskich upraw roślin używanych jako surowce do produkcji biopaliw (pszenica, kukurydza, rzepak) stwierdzono, że obecnie spełniają one warunki produkcji zrównoważonej, co oznacza, że mogą one być bez ograniczeń stosowane w produkcji biopaliw. W związku z dyrektywą PE i Rady 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych w Polsce określono Narodowy Cel Wskaźnikowy (NCW), który zakłada, że co roku będzie następował wzrost wykorzystania biopaliw, aby osiągnąć do roku 2020 co najmniej 10% energii ze źródeł odnawialnych w transporcie. Oznacza to stosowanie biokomponentów (biopaliw) jako domieszki do paliw transpor-

towych. Obecnie obowiązujące przepisy dotyczące NCW nakładają na producentów paliw obowiązek stosowania biokomponentów w paliwach ciekłych i biopaliwach ciekłych w ilości 7,10% w roku 2016, 7,8% w 2017 r. i 8,50% w roku 2018.

Podstawowymi biokomponentami wykorzystywanymi na rynku paliwowym są bioetanol stanowiący dodatek do benzyn i estry jako dodatek do oleju napędowego. W krajowej produkcji bioetanolu wykorzystane są przede wszystkim kukurydza (81% wszystkich surowców) oraz destylat rolniczy (10% wszystkich surowców), a także ziemniaki, owoce i inne surowce. W 2015 r. zarejestrowanych było 14 wytwórców bioetanolu. Do wytwarzania estrów wykorzystuje się głównie olej rzepakowy, z którego produkuje się ok. 98% tego biokomponentu. W 2015 r. zarejestrowanych było 12 zakładów wytwarzających estry.

Uwzględniając zmiany w polityce klimatyczno-energetycznej UE w przyszłości, należy spodziewać się ograniczenia wykorzystania biopaliw wytwarzanych z surowców żywnościowych lub paszowych i większego wykorzystania tzw. biopaliwa II generacji, wytwarzanego z odpadów, pozostałości, materiału celulozowego itp. W Polsce jak na razie biopaliwa II generacji nie są jeszcze produkowane, głównie z uwagi na ciągle wysokie koszty pozyskania tego rodzaju biopaliw.

Biogaz rolniczy

Efektywnym sposobem wykorzystania biomasy pochodzenia rolniczego jest poddanie jej procesowi fermentacji metanowej w biogazowniach rolniczych. Wytworzony biogaz może być wykorzystywany do wytwarzania energii elektrycznej, ciepła lub po jego oczyszczeniu bezpośrednio na potrzeby gospodarstw domowych. W biogazowniach rolniczych jako substraty mogą być wykorzystywane: surowce

rolnicze, produkty uboczne pochodzenia rolniczego, płynne lub stałe odchody zwierzęce, odpady lub pozostałości z przetwórstwa produktów pochodzenia rolniczego lub biomasy leśnej oraz biomasa roślinna zebrana z terenów innych niż zaewidencjonowane jako rolne lub leśne. Biogazownie rolnicze stanowią stabilne źródło energii elektrycznej, gdyż w odróżnieniu od urządzeń wykorzystujących energię słoneczną lub wiatr, na ich funkcjonowanie nie mają wpływu czynniki atmosferyczne. Należy też wspomnieć, że pozostałość z fermentacji materii organicznej (tzw. produkt pofermentacyjny) może być wykorzystywana w rolnictwie do nawożenia.

Uwzględniając strukturę produkcji rolnej, szacuje się, że w Polsce bez ograniczenia podaży produktów żywnościowych i paszowych potencjalnie możliwa byłaby produkcja ok. 7,8 mld m³ biogazu rocznie. Najbardziej powszechnym surowcem wykorzystywanym do produkcji biogazu są odchody zwierzęce. Szacuje się, że w polskich gospodarstwach rolnych powstaje rocznie ok. 35–38 mln m³ gnojowicy, z której co najmniej 20% może być wykorzystane do wytwarzania biogazu. Ważnym źródłem surowca do produkcji biogazu może być biomasa pochodząca z trwałych użytków zielonych. Ocenia się, że mogą one zapewnić dodatkowo (poza plonem przeznaczanym obecnie na pasze) co najmniej 2,3 mln ton tej biomasy do wykorzystania na cele energetyczne.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami budowa biogazowni rolniczych o mocy nieprzekraczającej 500 kW nie należy do grupy przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, a więc nie wymaga wykonywania raportu oddziaływania na środowisko. Przepisy dotyczące budowy biogazowni są uregulowane w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 7 października 1997 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budowle rolnicze i ich usytuowanie. Wytwarzanie biogazu rolniczego lub energii elektrycznej z biogazu rolniczego, jako pozarolnicza działalność gospodarcza, nie wymaga uzyskania koncesji, jednak obowiązkowe jest wpisanie instalacji do rejestru wytwórców biogazu rolniczego, prowadzonego przez Prezesa Agencji Rynku Rolnego. Wyjątkiem jest wytwarzanie biogazu rolniczego lub energii elektrycznej z biogazu rolniczego przez rolników w mikroinstalacji, co w świetle obowiązujących przepisów nie wymaga rejestracji pozarolniczej działalności gospodarczej.

Od roku 2005 wytwarzanie energii elektrycznej z biogazu wspierane było w ramach systemu świadectw pochodzenia. Wytwórca energii elektrycznej z biogazu uzyskiwał „papier wartościowy”, poświadczający wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE). Świadectwo takie mógł następnie sprzedać na rynku przedsiębiorstwu energetycznemu, które są zobowiązane do wykazania określonego udziału energii „zielonej” w ilości energii sprzedanej odbiorcom końcowym. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii oraz jej nowelizacja z 2016 r. wprowadza nowe rozwiązania w zakresie wsparcia energetyki odnawialnej. Z myślą o ułatwieniu funkcjonowania wytwórców energii elektrycznej w mikroinstalacji (tzw. „prosumentów”) wprowadzony został nowy rodzaj wsparcia, tzw. „opusty”, w ramach których prosument w odniesieniu do ilości energii elektrycznej wytworzonej (wprowadzonej do sieci) i zużytej (pobranej z sieci) w ciągu roku, będzie zwolniony z ponoszenia opłat zmiennych wynikających z taryf przedsiębiorstw energetycznych. Prosument w przypadku wprowadzenia energii elektrycznej do sieci będzie mógł odebrać na własne potrzeby 70% ilości energii, którą wprowadził do sieci, a w przypadku mikroinstalacji do 10 kW – 80% ilości tej energii. Jednocześnie, w ramach nowelizacji ustawy o odnawialnych źródłach energii, wprowadzono definicję prosumenta, rozszerzając zakres podmiotów, które będą mogły korzystać z preferencyjnego systemu rozliczeń w postaci opustów. Do tych podmio-

tów będą zaliczały się m.in. jednostki użyteczności publicznej, jak np. urzędy gmin, szkoły itp. Wytwórcy prowadzący działalność gospodarczą będą mogli skorzystać z systemu aukcyjnego, w ramach którego ceny sprzedaży energii elektrycznej ustalane będą w drodze przetargu. Wspólną zasadą dla wszystkich form wsparcia jest 15-letni okres, w którym to wsparcie będzie mogło być udzielane. Okres ten liczony jest od dnia wytworzenia po raz pierwszy energii elektrycznej. W programach realizowanych z udziałem Funduszy Europejskich, tj. Regionalnych Programach Operacyjnych oraz Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko przewidziano działania, których celem jest wspieranie wytwarzania i dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych, promowanie efektywności energetycznej oraz ograniczanie emisji gazów cieplarnianych i pyłów. Pomoc o charakterze inwestycyjnym (dofinansowanie kosztów budowy, zakupu i montażu urządzeń) może być przyznana beneficjentom publicznym (np. gminom) i prywatnym (np. przedsiębiorcom) na różnego rodzaju instalacje OZE, w tym biogazownie rolnicze. W Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 biogazownie rolnicze mogą potencjalnie stanowić element inwestycji dotyczących modernizacji gospodarstw rolnych lub zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego.

W połowie 2016 r. do rejestru Prezesa Agencji Rynku Rolnego wpisanych było 91 biogazowni rolniczych o łącznej mocy zainstalowanej 95,2 MW. Całkowita wydajność tych instalacji wynosi przeszło 360 mln m³ biogazu rolniczego, który wykorzystywany jest do wytworzenia energii elektrycznej oraz ciepła. W 2015 r. z biogazu rolniczego wyprodukowano 429,4 GWh energii elektrycznej oraz około 4454 GWh ciepła, które wykorzystane zostało głównie dla potrzeb różnych procesów technologicznych.

PROGRAM POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOSĆ

Program Poznaj Dobrą Żywność (PDŻ) to program promujący jakość żywności. Celem Programu Poznaj Dobrą Żywność jest kreowanie pozytywnego wizerunku artykułów rolno-spożywczych wysokiej jakości wśród krajowych i zagranicznych konsumentów. Znak Poznaj Dobrą Żywność umieszczany na opakowaniu ma ułatwiać konsumentowi dokonanie wyboru wśród wielu podobnych produktów, jakie znajdują się na półkach sklepowych. Konsument otrzymuje informację o tym, że wybrany przez niego produkt jest wytworzony ze sprawdzonych surowców, że znaj-

duje się w nim niewiele substancji dodatkowych oraz że jest prawidłowo oznakowany. Oznaczenie produktu znakiem PDŻ to również szansa na promocję produktów i firm zarówno w kraju, jak i za granicą, poprzez wzmocnienie prestiżu firm i renomy produktów.

Procedura Programu Poznaj Dobrą Żywność

O wyróżnienie znakiem Programu PDŻ mogą ubiegać się producenci i przetwórcy artykułów rolno-spożywczych, bez względu na ich wielkość i formę własności. Jednym z wymogów uczestnictwa w Programie jest prowadzenie działalności gospodarczej na terenie Unii Europejskiej. Producent zainteresowany wyróżnieniem swojego produktu znakiem PDŻ może w dowolnym momencie zwrócić się do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi o wszczęcie postępowania, którego efektem jest nadanie znaku PDŻ. Do wyróżnienia można zgłosić dowolną liczbę produktów. Znak PDŻ przyznawany jest tylko tym wyrobom, które spełnią kryteria Programu PDŻ i otrzymają pozytywną rekomendację Kolegium Naukowego ds. jakości produktów żywnościowych Programu Poznaj Dobrą Żywność, powołanego przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W skład Kolegium wchodzi specjalistów z dziedziny przetwórstwa żywności, żywienia, medycyny, hodowli roślin i zwierząt, a także prawa i ekonomii. Znak jakości Poznaj Dobrą Żywność przyznawany jest artykułom rolno-spożywczym w następujących grupach:

- 1) mięso i przetwory mięsne,
- 2) mleko i przetwory mleczne,
- 3) ryby, owoce morza i ich przetwory,
- 4) jaja i przetwory jajczarskie,
- 5) miody,
- 6) tłuszcze spożywcze,
- 7) przetwory zbożowe, strączkowe i okopowe,
- 8) owoce, warzywa, grzyby i ich przetwory,
- 9) wyroby cukiernicze i ciastkarskie oraz pieczywo,
- 10) zioła, herbaty ziołowe i owocowe oraz przyprawy,
- 11) środki spożywcze specjalnego przeznaczenia żywieniowego,

- 12) wyroby mieszane i przetworzone na bazie wyżej wymienionych,
- 13) wody i napoje bezalkoholowe,
- 14) napoje alkoholowe,
- 15) inne.

W celu utrzymania stałego, wysokiego poziomu jakości oznaczonych artykułów rolno-spożywczych Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi nadaje produktowi znak Poznaj Dobrą Żywność na okres 3 lat.

Program Poznaj Dobrą Żywność to również działania informacyjno-promocyjne. Działania te popularyzują znak Poznaj Dobrą Żywność wśród konsumentów, producentów i przetwórców oraz handlowców i dystrybutorów żywności. Służą przekazywaniu rzetelnych i wiarygodnych informacji o produktach rolno-spożywczych oraz upowszechnieniu wiedzy o korzyściach wynikających z uczestnictwa w Programie PDŻ. Działania promocyjne Programu to także informowanie konsumentów o warunkach pozyskiwania surowców, technologiach wytwarzania i systemach nadzoru nad jakością i bezpieczeństwem żywności oraz zasadach prawidłowego znakowania produktów. Działania promocyjne Programu PDŻ obejmują różne formy promocji służące zwiększaniu rozpoznawalności znaku i popularyzacji produktów nim oznaczonych, którymi są: liczne wydarzenia wystawienniczo-targowe krajowe i zagraniczne, imprezy plenerowe oraz kampanie informacyjno-edukacyjne w mediach.

Wnioski umożliwiające zgłoszenie artykułu rolno-spożywczego do Programu PDŻ oraz wykaz niezbędnych do oceny załączników dostępne są na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakładce Poznaj Dobrą Żywność, a szczegółowe informacje można uzyskać pod adresem:

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Program POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ

ul. Wspólna 30

00-930 Warszawa

tel.: 22 623 16 30, 22 623 18 10, 22 623 24 39

fax: 22 623 16 08

e-mail: pdz@minrol.gov.pl

Internet: www.minrol.gov.pl

POLSKIE PRODUKTY REGIONALNE I TRADYCYJNE

Wielu rolników obawiało się konkurencji z państw bardziej rozwiniętych, kiedy Polska przystępowała do Unii Europejskiej w 2004 r. Bardzo szybko okazało się jednak, że to, co początkowo budziło obawy i kreowało kompleksy, stało się zaletą. Rozdrobnienie i niski stopień chemizacji polskiego rolnictwa powoduje, że ma ono naturalne predyspozycje do produkcji żywności wysokiej jakości, ekologicznej i naturalnej – poszukiwanej na europejskich stołach.

Dzięki specyficznej wiedzy i umiejętnościom przekazywanym wśród rolników z ojca na syna producenci już w domu rodzinnym uczą się naturalnego, ekologicznego gospodarowania. W taki sposób wytworzony surowiec jest następnie w tradycyjny, unikalny sposób przetwarzany – stając się tym samym produktem najwyższej jakości oraz chlubą i wizytówką obszaru, z którego pochodzi.

Produkty chronione w Unii Europejskiej

Od roku 2004 polityka jakości żywności w Polsce odgrywa coraz bardziej istotną rolę. Polska aktywnie uczestniczy w unijnym systemie Chronionych Nazw Pochodzenia, Chronionych Oznaczeń Geograficznych i Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności. System ten obejmuje ochroną produkty regionalne i tradycyjne wysokiej jakości. **W systemie tym do końca 2015 r. zarejestrowano 37 polskich produktów.** Polska pod względem liczby zarejestrowanych produktów zajmuje 8. miejsce wśród 28 państw członkowskich Unii Europejskiej oraz 1. miejsce wśród tzw. nowych państw członkowskich.

Produkty regionalne i tradycyjne rejestrowane są jako: **Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP), Chronione Oznaczenie Geograficzne (ChOG), Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (GTS).**

Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP) – jakość produktu lub jego cechy charakterystyczne powinny być głównie lub wyłącznie związane z tym szczególnym otoczeniem geograficznym i właściwymi dla niego czynnikami naturalnymi oraz ludzkimi, takimi jak klimat, jakość gleby lub lokalne know-how. Cały proces produkcji powinien odbywać się na wyznaczonym obszarze geograficznym, łącznie z pozyskiwaniem surowców. Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako ChNP: bryndza podhalańska, oscypek, redykołka, wiśnia nadwiślanka, podkarpacki miód spadziowy, karp zatorski, fasola „Piękny Jaś” z Doliny Dunajca/fasola z Doliny Dunajca, fasola wrzawska, miód z Sejneńszczyzny/Łódzieszczyzny.

Chronione Oznaczenie Geograficzne (ChOG) oznacza nazwę produktu, którego jakość, renoma lub inne cechy charakterystyczne są wynikiem danego pochodzenia geograficznego. Co najmniej jeden z etapów produkcji danego wyrobu odbywa się na obszarze, do którego odnosi się jego nazwa. Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako ChOG: miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich, rogal świętomarciński, wielkopolski ser smażony, andruty kaliskie, truskawka kaszubska lub kaszëbskô malëna, fasola korczyńska, miód kurpiowski, kiełbasa lisecka, suska sechłońska, obwarzanek krakowski, jabłka łąckie, śliwka szydłowska, chleb prądnicki, miód drahimski, jabłka grójeckie, kołocz śląski/kołacz śląski, ser koryciński swojski, jagnięcina podhalańska, cebularz lubelski.

Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (GTS) oznacza tradycyjny produkt rolny lub środek spożywczy otrzymany z zastosowaniem tradycyjnego sposobu produkcji, przetwarzania albo składu, lub wytworzony z tradycyjnie stosowanych surowców czy składników. Za tradycyjny uważa się produkt będący w użyciu przez co najmniej 30 lat. Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako GTS: staropolskie miody pitne (półtorak, dwójniak, trójniak i czwórniak), olej rydzowy, pieriekaczewnik, kiełbasa jałowcowa, kiełbasa myśliwska, kabanosy.

Korzyści ze stosowania ChNP, ChOG oraz GTS

Rejestracja nazwy produktu jako oznaczenia geograficznego, nazwy pochodzenia lub gwarantowanej tradycyjnej specjalności gwarantuje, że nikt na terenie całej Unii Europejskiej nie może bezprawnie używać w obrocie zarejestrowanej nazwy. Prawo do używania znaku graficznego oraz zarejestrowanej nazwy mają wyłącznie producenci, którzy pochodzą z zarejestrowanego terytorium, wytwarzający produkt zgodnie ze specyfikacją na określonym obszarze geograficznym. Przyznanie oznaczenia chroni zatem producentów przed nieuprawnionym wykorzystywaniem nazwy produktu i pozwala na podkreślenie unikalności produktu, natomiast konsumentom dostarcza rzetelnej wiedzy o pochodzeniu produktów i ich cechach oraz tradycyjnych metodach produkcji.

Kontrola i certyfikacja

Bardzo ważnym elementem systemu ChNP, ChOG i GTS jest zapewnienie wysokiej jakości produktu, która jest potwierdzana w drodze kontroli. Kontrola procesów wytwarzania, przetwarzania i przygotowywania produktów zarejestrowanych jako ChNP, ChOG lub GTS dokonywana jest na wniosek samych producentów, przez wojewódzkiego inspektora Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych albo upoważnione jednostki certyfikujące. Na koniec 2015 r. 749 producentów było upoważnionych do wprowadzania do obrotu produktów ChNP, ChOG i GTS.

Kampania „Trzy znaki smaku”

W lutym 2013 r. z inicjatywy Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencji Rynku Rolnego rozpoczęła się trzyletnia kampania pn. „Trzy znaki smaku”, współfinansowana ze środków Unii Europejskiej. Głównym celem kampanii skierowanej m.in. do rolników, przetwórców, organizacji zrzeszających producentów, dystrybutorów, kucharzy, restauratorów, uczniów szkół gastronomicznych oraz konsumentów jest promocja polskich produktów spożywczych zarejestrowanych jako Chronione Nazwy Pochodzenia, Chronione Oznaczenia Geograficzne i Gwarantowane Tradycyjne Specjalności. W ramach kampanii zaplanowano organizację konferencji prasowych, targów, szkoleń, reklam w mediach oraz akcji promocyjnych w punktach sprzedaży, restauracjach i gospodarstwach agroturystycznych.

Lista produktów tradycyjnych

W celu identyfikacji takich produktów Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadzi Listę produktów tradycyjnych. Została ona utworzona w 2004 r. i jest skarbnicą wiedzy o polskich produktach tradycyjnych. Na Listę wpisywane są takie produkty, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji, stanowią element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane, oraz stanowią element tożsamości społeczności lokalnej. Z wpisem produktu na Listę nie wiąże się żadna dodatkowa kontrola produktów ani nie przyznaje ich wytwórcom żadnych dodatkowych praw. Wnioskodawcom przekazuje się pisemną informację potwierdzającą wpis produktu na Listę, która nie jest jednak certyfikatem. Celem Listy produktów tradycyjnych jest identyfikacja produktów oraz rozpowszechnianie informacji związanych z wytwarzaniem produktów tradycyjnych. O znaczeniu Listy i jej popularności świadczy fakt, że do 31 grudnia 2015 r. wpisanych zostało na nią 1499 produktów. Liczba ta potwierdza duży potencjał polskiego sektora żywności regionalnej i tradycyjnej.

ROLNICTWO EKOLOGICZNE

Rolnictwo ekologiczne określa się jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej. Produkcja ekologiczna powinna łączyć przyjazne środowisku praktyki gospodarowania, wspomagać wysoki stopień różnorodności biologicznej, wykorzystywać naturalne procesy oraz zapewnić właściwy dobrostan zwierząt.

Produkcja w ekologicznym gospodarstwie rolnym prowadzona jest zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. W szczególności produkcja ta polega na stosowaniu prawidłowego płodozmiaru i innych naturalnych metod utrzymywania lub podwyższania biologicznej aktywności oraz doboru gatunków i odmian roślin, a także gatunków i ras zwierząt, uwzględniając ich naturalną odporność na choroby i przystosowanie do warunków klimatyczno-lokalnych. Tak więc gospodarstwa ekologiczne to nie tylko zadbane gospodarstwa rolne, troszczące się o ochronę środowiska, jak też o dobrostan zwierząt, produkujące urozmaicony asortyment warzyw, owoców i wysokiej jakości produktów, to także gospodarstwa wymagające znacznych nakładów finansowych oraz stałej, systematycznej kontroli i ogromu pracy własnej, włożonej w ich utrzymanie i rozwój. Gospodarowanie metodami ekologicznymi jest przedsięwzięciem bardzo trudnym, wymagającym bezwzględnego zaangażowania i wbrew pozorom dużych nakładów finansowych, na co nie każdy chce się decydować.

Zasady produkcji ekologicznej dotyczą wszystkich etapów łańcucha dostaw, a więc produkcji na poziomie gospodarstw rolnych, przetwarzania, dystrybucji i handlu detalicznego. Każdy podmiot uczestniczący w tym łańcuchu musi przestrzegać przepisów i zasad z zakresu rolnictwa ekologicznego.

Wszystkie etapy produkcji, przetwórstwa, paczkowania, znakowania i dystrybucji żywności są objęte systemem kontroli nadzorowanym przez odpowiednie organy państwa na poziomie krajowym, te z kolei sprawdzane są przez odpowiednie służby kontrolne UE. Każdy z producentów ekologicznych musi znajdować się pod kontrolą w ramach tego systemu. Ustanowiony w Polsce system kontroli produktów rolnictwa ekologicznego pozwala zatem na pełną identyfikowalność każdego produktu na wszystkich etapach produkcji, przygotowania i dystrybucji.

Kontrola i certyfikacja

Ustanowiony w Polsce system kontroli i certyfikacji dla rolnictwa ekologicznego daje konsumentom pewność, że produkty ekologiczne są wytwarzane zgodnie z wymogami określonymi w przepisach dotyczących rolnictwa ekologicznego. Ten system pozwala na śledzenie każdego produktu na wszystkich etapach produkcji, przygotowania i dystrybucji – począwszy od produkcji pierwotnej produktów ekologicznych poprzez przechowywanie, przetwarzanie, transport, sprzedaż oraz zaopatrzenie ostatecznego konsumenta.

System kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym w Polsce stanowią:

- Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi upoważniający jednostki certyfikujące do prowadzenia kontroli i wydawania certyfikatów,
- Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, która sprawuje nadzór nad jednostkami certyfikującymi oraz nad produkcją ekologiczną, współpracując przy tym m.in.

z Urzędem Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Inspekcją Weterynaryjną oraz Państwową Inspekcją Ochrony Roślin i Nasiennictwa,

- Polskie Centrum Akredytacji – organ akredytujący jednostki certyfikujące,
- Upoważnione jednostki certyfikujące akredytowane w zakresie rolnictwa ekologicznego, zgodnie z Normą PN-EN ISO/IEC 17065:2013-03 Wymagania ogólne dotyczące jednostek prowadzących systemy certyfikacji wyrobów.

Rolnictwo ekologiczne jest sektorem, który stale się rozwija, zgodnie z danymi dostępnymi w ramach publikacji statystycznych w zakresie rolnictwa ekologicznego w 2013 r. Polska znajdowała się na 3. miejscu w Unii Europejskiej pod względem liczby gospodarstw ekologicznych¹.

Na rynku krajowym obecnie udział powierzchni ekologicznej w Polsce stanowi blisko 3,4% ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych w kraju. Szybki rozwój sektora rolnictwa ekologicznego znajduje odzwierciedlenie we wzroście podaży wysokojakościowych produktów rolnictwa ekologicznego. W 2004 r. kontrolą objętych było 3760 gospodarstw ekologicznych o powierzchni 82 730 ha, a w 2015 r. liczba gospodarstw ekologicznych wynosiła 22 991 o powierzchni blisko 552 356,4 ha. Liczba przetwórci ekologicznych również wzrosła z 55 w 2004 r. do 540 w 2015 r. Odzwierciedleniem wzrostu tego sektora rolnictwa jest wzrost liczby jednostek certyfikujących upoważnionych do przeprowadzania kontroli oraz wydawania i cofania certyfikatów zgodności w rolnictwie ekologicznym. W 2015 r. powyższe działania przeprowadzało 10 upoważnionych jednostek certyfikujących.

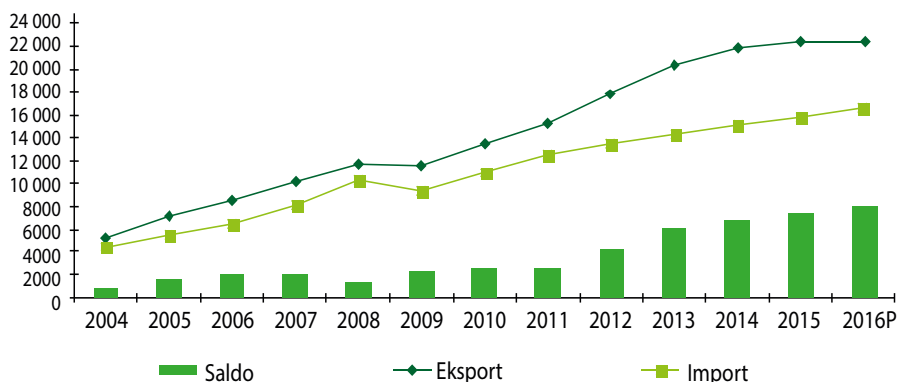
¹ FiBL & IFOAM (2015): The World of Organic Agriculture 2015. Frick and Bonn.

HANDEL ZAGRANICZNY

Ogólna ocena

Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi odgrywa ważną rolę w polskim handlu zagranicznym. Udział eksportu rolno-spożywczego w polskim eksporcie ogółem w 2015 r. wyniósł 13,3% (wzrost o 0,1 pkt. proc. w porównaniu z 2014 r.), a udział importu 9,1% – również wzrost o 0,1 pkt. proc. Sektor rolno-spożywczy jest jedną z nielicznych gałęzi gospodarki narodowej, która uzyskuje dodatni bilans w wymianie handlowej. Nadwyżka w handlu rolno-spożywczym ma bardzo duży wpływ na saldo obrotów ogółem. Jej wartość w handlu produktami rolno-spożywczymi w 2015 r. była ponad trzykrotnie większa od ogólnej nadwyżki handlowej.

Rysunek 18. Polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi w latach 2004–2016 (w mln EUR)

P – prognoza IERiGŻ-PIB

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy, nr 21-44, „Analizy Rynkowe” 2005–2016, IERiGŻ-PIB, ARR, MRIiRW, Warszawa.

Mimo wielu trudności, jakie dotknęły polski sektor rolno-spożywczy w ostatnich latach (embargo rosyjskie² oraz ograniczenia związane z wystąpieniem w Polsce przypadków wirusa afrykańskiego pomoru świń (ASF)³), eksport polskiej żywności nie załamał się, a wręcz przeciwnie – nadal odzna-

² W końcu stycznia 2014 r. Rosja objęła embargiem import żywca i mięsa wieprzowego z UE. Następnie w pierwszej dekadzie sierpnia 2014 r. wprowadziła zakaz importu mięsa, ryb i bezkręgowców wodnych, produktów mleczarskich, owoców i warzyw, wybranych przetworów mięsnych, mięsa solonego, suszonego lub wędzonego, produktów gotowych, w tym serów i twarogów z dodatkiem tłuszczów roślinnych, produktów spożywczych zawierających mleko, na bazie tłuszczów roślinnych. Od października 2014 r. rosyjskie embargo objęło ponadto import podrobów i mączek oraz tłuszczów. Zostało ono przedłużone do końca 2017 r.

³ 27 stycznia 2014 r. w związku z wystąpieniem dwóch przypadków ASF u dzików na Litwie Rosja zakazała eksportu mięsa wieprzowego z terytorium całej UE (zaprzestanie wydawania świadectw weterynaryjnych), zaś od 27 lutego 2014 r. – wwozu z Polski świń, ich materiału genetycznego i produktów wieprzowych, nie-poddanych obróbce termicznej, a od 7 kwietnia 2014 r. – przetworów wieprzowych. 20 lutego 2014 r. Białoruś wprowadziła zakaz importu z Polski żywych świń, mięsa wieprzowego i ich przetworów, nasienia, ko-

cza się tendencją wzrostową. W 2015 r. wpływy z eksportu produktów rolno-spożywczych wzrosły o 9,2% do rekordowych 23,9 mld EUR, a wydatki na import zwiększyły się o 6,2% do 16,1 mld EUR (rys. 18). W rezultacie nadwyżka eksportu nad importem osiągnęła nienotowaną wcześniej wartość 7,8 mld EUR wobec 6,7 mld EUR w 2014 r.

Przewiduje się, że wpływy z eksportu produktów rolno-spożywczych w 2016 r. mogą osiągnąć wartość ok. 24,2 mld EUR i będą o ok. 1,2% większe niż w 2015 r. Wydatki na import mogą być ok. 2% większe niż rok wcześniej i mogą wynieść ok. 16,6 mld EUR. W rezultacie, nadwyżka w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi może osiągnąć wartość ok. 7,6 mld EUR.

Poprawa wyników handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi w 2015 r. odzwierciedlała sytuację rynkową – duże nadwyżki surowców po zbiorach w 2014 r., mniej korzystne relacje popytu do podaży oraz postępującą stabilizację gospodarczą w Europie Zachodniej. Wzrost eksportu, szczególnie w drugiej połowie 2015 r., wynikał również z osłabienia złotego wobec euro, a zwłaszcza dolara USA. Jego skalę ograniczały niskie ceny na światowych rynkach oraz restrykcje (rosyjskie embargo i ograniczenia w eksporcie związane z wykryciem w Polsce przypadków ASF). Restrykcje te wymusiły poszukiwania nowych rynków zbytu, czyli jak najbardziej pożądaną dywersyfikację kierunków sprzedaży. Wykaz nowych rynków, do których uzyskano w 2015 r. dostęp, przedstawiono na końcu tego rozdziału. Wzrosły obroty handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi z większością grup państw. Odmienna tendencja wystąpiła tylko w nielicznych przypadkach. W eksporcie zmalało znaczenie przede wszystkim państw WNP, a wzrosło UE i pozostałych krajów rozwijających się. Po stronie importu skala zmian była mniejsza, zmniejszyło się znaczenie państw UE i EFTA, a wzrosło krajów rozwijających się.

W 2015 r. wskaźnik pokrycia wartości importu eksportem w obrotach produktami rolno-spożywczymi po raz kolejny uległ zwiększeniu do 148,6% wobec 144,5% w 2014 r. i nadal był znacznie wyższy niż w handlu ogółem (101,4%). Oznacza to, że wartość eksportu produktów rolno-spożywczych w 2015 r. była o prawie połowę wyższa niż wartość importu tych produktów.

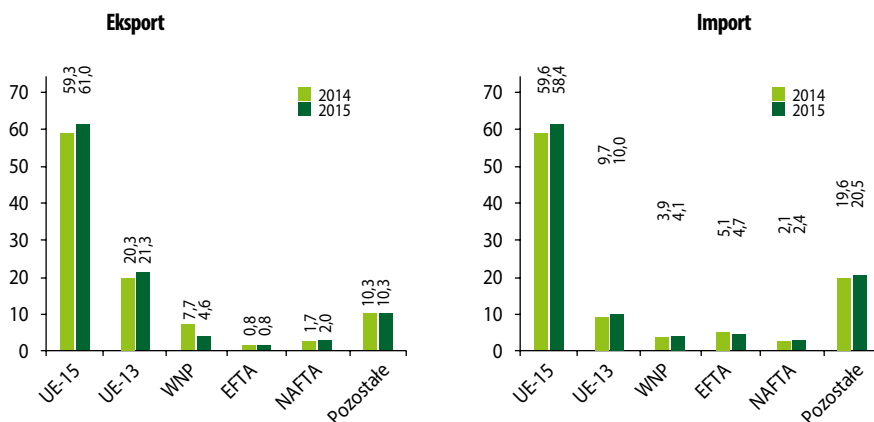
Geograficzna struktura handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi

Powiązania handlowe Polski z zagranicą od lat są asymetryczne. Dominującymi partnerami w wymianie handlowej produktami rolno-spożywczymi pozostają kraje członkowskie UE, których udział w polskim eksporcie rolno-spożywczym w 2015 r. zwiększył się o 2,7 pkt. proc. do 82,3%. Udział krajów UE-15 zwiększył się o 1,7 pkt. proc. do 61,0%, zaś krajów UE-13 o 1,0 pkt. proc. do 21,3%. Po stronie importu również dominują kraje UE. Ich udział w polskim imporcie rolno-spożywczym w 2015 r. wyniósł 68,4% i był o 0,9 pkt. proc. niższy niż rok wcześniej (69,3%). Udział krajów UE-15 wyniósł 58,4% (59,6% w 2014 r.), zaś krajów UE-13 – 10,0% (9,7% w 2014 r.) (rys. 19).

pyt, pasz. Zakaz eksportu na Ukrainę świń, mięsa wieprzowego i ich przetworów obowiązywał od 17 lutego do 18 czerwca 2014 r., a od 25 lipca 2014 r. obowiązuje jedynie z woj. podlaskiego. Ponadto zakaz importu z Polski wieprzowiny wprowadziły: Chiny (od 13 lutego 2014 r.), Japonia i Korea Płd. (od 18 lutego 2014 r.), Tajwan (od 19 lutego 2014 r.), Singapur (od 22 lutego 2014 r.), Azerbejdżan i Gruzja. Zmieniło to diametralnie sytuację branży mięsnej i wymusiło na wielu podmiotach przekierowanie produkcji i zdywersyfikowanie rynków zbytu.

Odmierna tendencja była widoczna w handlu rolno-spożywczym z pozostałymi państwami rozwiniętymi i rozwijającymi się oraz w eksporcie do krajów WNP. W związku z embargiem wprowadzonym przez Rosję, wartość eksportu do krajów WNP stanowiła w 2015 r. 4,6% wartości całego eksportu rolno-spożywczego Polski i była niższa niż przed rokiem o 3,1 pkt. proc. Udział krajów WNP w imporcie rolno-spożywczym Polski był zbliżony i w obu latach wynosił ok. 4%.

Rysunek 19. Struktura geograficzna polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi (w %)

WNP – Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Mołdowa, Rosja, Tadżykistan, Turkmenistan, Ukraina, Uzbekistan;
EFTA – Islandia, Lichtenstein, Norwegia, Szwajcaria; NAFTA – Kanada, Meksyk, USA.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy, nr 44, „Analizy Rynkowe” 2016, IERIGZ-PIB, ARR, MRIRW, Warszawa.

Jak już wspomniano najważniejszym partnerem handlowym Polski w handlu rolno-spożywczym są państwa Unii Europejskiej. W 2015 r. wartość eksportu rolno-spożywczego do krajów UE wyniosła 19,6 mld EUR i była o 12,9% wyższa niż w 2014 r. (17,4 mld EUR). Wartość eksportu do krajów UE-15 wzrosła o 12,3% do 14,6 mld EUR, zaś do UE-13 o 14,5% do 5,1 mld EUR. Import z krajów UE-28 zwiększył się w 2015 r. o 4,7% do blisko 11,0 mld EUR, w tym z UE-15 o 4,0% do 9,4 mld EUR, zaś z krajów UE-13 o 9,0% do 1,6 mld EUR. W 2015 r., po raz kolejny poprawiło się saldo wymiany handlowej produktami rolno-spożywczymi z krajami UE, wzrosło ono do nienotowanej wcześniej wartości 8,7 mld EUR, wobec 6,9 mld EUR w 2014 r. Z krajami UE-15 saldo zwiększyło się o 1,2 mld EUR do 5,2 mld EUR, zaś z krajami UE-13 o 0,5 mld EUR do 3,5 mld EUR. Poprawa salda obrotów handlowych była wynikiem wyższej dynamiki wzrostu eksportu produktów rolno-spożywczych niż importu tych produktów.

Drugim ugrupowaniem, do którego trafiały polskie produkty rolno-spożywcze, były dotychczas państwa WNP. W 2015 r. eksport do tej grupy państw zmalał jednak o 34,3% do 1,1 mld EUR, wobec 1,7 mld EUR w 2014 r. Taka sytuacja wynikała przede wszystkim ze wspomnianych restrykcji handlowych. Wartość eksportu do Rosji w 2015 r. zmalała o 54,7% do 398,5 mln EUR. Tym samym kraj ten spadł, z siódmego na czternaste miejsce wśród ważniejszych odbiorców polskich produktów rolno-spożywczych (w 2013 r. trzecia pozycja). Jego udział w polskim eksporcie rolno-spożywczym

zmałał o 2,3 pkt. proc. do 1,7%. W handlu z Ukrainą i Białorusią także odnotowano spadek wartości eksportu odpowiednio o 16,8 i 14,3% do 297,5 i 233,7 mln EUR. Udział tych państw w polskim eksporcie rolno-spożywczym zmałał odpowiednio o 0,4 i 0,2 pkt. proc. do 1,0 i 1,2%. Kraje te uplasowały się dopiero w trzeciej dziesiątce największych rynków zbytu dla polskiej żywności.

Z kolei import produktów rolno-spożywczych z krajów WNP zwiększył się w 2015 r. do 652,3 mln EUR, tj. o 9,8%. Tym samym saldo handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi obniżyło się do 452,8 mln EUR (1 089 mln EUR w 2014 r.). Restrykcje w eksporcie do Rosji wymusiły dywersyfikację rynków zbytu. Polscy eksporterzy produktów rolno-spożywczych zaczęli poszukiwania alternatywnych rynków zbytu, głównie w rozwijających się krajach Bliskiego Wschodu, Azji i Afryki, a także Ameryki Północnej.

W 2015 r. wpływy z eksportu produktów rolno-spożywczych do państw Bliskiego Wschodu wzrosły o 6,5% do ponad 726 mln EUR, a do państw Azji obniżyły się o 4% do ok. 540 mln EUR, przy czym najwyższą dynamikę wzrostu odnotowano w eksporcie do Wietnamu (o 50% do blisko 100 mln EUR), Indii (o 41% do 9 mln EUR), Singapuru (o 31% do 14 mln EUR), Korei Południowej (o 26% do 29 mln EUR), Indonezji (o 13% do 30 mln EUR), a największy spadek do Filipin (o 44% do blisko 10 mln EUR), Tajlandii (o 38% do 12 mln EUR), Japonii (o 23% do 26 mln EUR), Chin (o 22% do 127 mln EUR) czy Malezji (o 17% do 19 mln EUR). Wszystkie te gospodarki szybko rosną, włącznie z chińską, gdzie tempo wzrostu co prawda słabnie, ale wciąż sięga 7%. Rośnie też siła nabywcza mieszkańców tych krajów i zmieniają się wzorce żywienia, co stymuluje popyt na importowaną żywność. Rynki te są zatem perspektywiczne dla polskich eksporterów żywności. Kraje azjatyckie do 2013 r. były ważnymi odbiorcami polskiej wieprzowiny. Jednak wykryte w lutym 2014 r. dwa przypadki ASF w Polsce przekreśliły plany związane z eksportem wieprzowiny do państw Azji. Kontynent azjatycki jest też odbiorcą polskich słodczy, ciastek i wyrobów czekoladowych, mleka w proszku i serwatki oraz przetworów spożywczych.

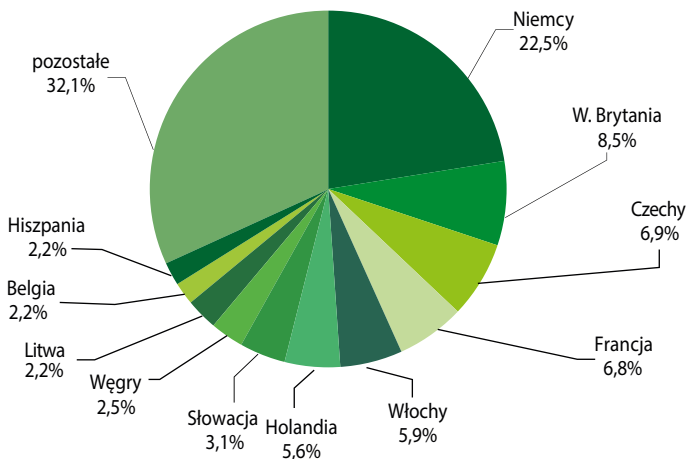
W 2015 r. Polska odnotowała również blisko 14% wzrost eksportu produktów rolno-spożywczych do państw Afryki. Jego wartość przekroczyła już 725 mln EUR. Największy wzrost eksportu rolno-spożywczego odnotowano w handlu z Egiptem. Sprzedaż na tym rynku w 2015 r. zwiększyła się – w porównaniu z rokiem poprzednim – blisko trzykrotnie do 167 mln EUR, głównie w związku ze znaczącym eksportem pszenicy. Sprzedaż dużej partii pszenicy przyczyniła się także do trzykrotnego wzrostu wartości eksportu m.in. do Kenii, Sudanu i Tanzanii. Zwiększony eksport soku jabłkowego oraz mięsa wieprzowego spowodował wzrost wartości eksportu do Kanady o ponad 30% (do 72 mln EUR). Również Stany Zjednoczone Ameryki zwiększyły o ok. 30% wydatki na zakupy żywności w Polsce. Wyniosły one ok. 362 mln EUR i przeznaczone były głównie na zakup: mięsa wieprzowego (18,6% wydatków), przetworów wieprzowych (10%), wyrobów czekoladowych (9,7%), alkoholu (9,5%) oraz soku jabłkowego (8,5%). Z kolei wpływy z eksportu produktów rolno-spożywczych do Meksyku (kolejny kraj NAFTA) wzrosły do 33 mln EUR, tj. o 37%.

Kolejnym ważnym odbiorcą polskich produktów rolno-spożywczych były kraje EFTA, które w 2015 r. zwiększyły wydatki na zakupy tych produktów w naszym kraju do ponad 200 mln EUR, tj. o 15%. Największym importerem spośród tego ugrupowania była Norwegia, która wydatkowała w 2015 r. na zakup polskich produktów rolno-spożywczych ponad 100 mln EUR (tj. ok. 50% ogółu wydatków krajów EFTA).

Główni odbiorcy polskich produktów rolno-spożywczych

Najważniejszym odbiorcą polskich produktów rolno-spożywczych tradycyjnie od lat są Niemcy. W 2015 r. ich udział w polskim eksporcie rolno-spożywczym wyniósł 22,5%, wobec 22,7% w 2014 r. (rys. 20). Wpływy z eksportu żywności na rynek niemiecki w 2015 r. wyniosły 5,4 mld EUR i były wyższe niż rok wcześniej o 8,4%. Na rynek niemiecki najwięcej (wartościowo) sprzedano: ryb i przetworów rybnych, w tym głównie ryb wędzonych (15,5% wartości eksportu), mięsa i podrobów z drobiu (7,3%), chleba, pieczywa cukierniczego i ciastek (5,3%), nasion rzepaku i rzepiku (5,1%), czekolady i wyrobów czekoladowych (4,8%), pszenicy, soków owocowych, głównie jabłkowego, mleka i śmietany, a także mrożonych owoców (głównie truskawek i malin), mięsa wołowego, wyrobów tytoniowych – po ok. 3%. Znaczący, bo około 45% wzrost wartości eksportu do Niemiec odnotowano w przypadku mięsa wołowego, zaś o 29% wzrosły wpływy ze sprzedaży nasion rzepaku. Ponadto o 26% wzrosła wartość eksportu wyrobów piekarniczych i ciastkarskich (w tym głównie herbatników i wafli), zaś o 21% czekolady i wyrobów czekoladowych. Największy spadek odnotowano w eksporcie wyrobów tytoniowych – o 28%. Drugim ważnym rynkiem zbytu polskich produktów rolno-spożywczych, z 8,5% udziałem w całkowitym eksporcie rolno-spożywczym Polski, była Wielka Brytania, gdzie w 2015 r. sprzedano produkty za ponad 2,0 mld EUR. Wpływy z eksportu do tego kraju wzrosły w porównaniu z rokiem poprzednim o 20,2%. Brytyjczycy sprowadzali z Polski głównie: przetwory mięsne i kiełbasy (15,7% wartości eksportu), wyroby czekoladowe (14,8%), mięso i jadalne podroby z drobiu (11,2%), chleb, pieczywo cukiernicze i ciastka (5,7%), wyroby tytoniowe (4,1%), mięso wołowe (3,1%) oraz świeże warzywa (2,9%). Największy wzrost wartości eksportu do Wielkiej Brytanii w 2015 r. odnotowano w przypadku wyrobów tytoniowych (o 95%) i mięsa wołowego (o 85%), o 30% wzrosły wpływy ze sprzedaży przetworów mięsnych oraz chleba i pieczywa cukierniczego, a o 25% – wyrobów czekoladowych i mięsa drobiowego.

Rysunek 20. Główni odbiorcy produktów rolno-spożywczych z Polski w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi.

Stan i perspektywy, nr 44, „Analizy Rynkowe” 2016, IERIGZ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

W 2015 r. na trzecim miejscu wśród największych odbiorców polskich produktów rolno-spożywczych znalazły się Czechy z 6,9% udziałem (w 2014 r. 6,2% i czwarta pozycja), które zakupiły w Polsce towary rolno-spożywcze o wartości ponad 1,6 mld EUR. Oznacza to wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim o 20,7% (1,4 mld EUR w 2014 r.). Do Czech eksportowano głównie: kawę (12,1% wartości eksportu), olej rzepakowy (11,9%), mięso i jadalne podroby z drobiu (7,5%), wyroby czekoladowe (5,6%), wyroby tytoniowe, wyroby piekarnicze (w tym m.in. herbatniki i wafle) oraz mięso wieprzowe (po ok. 5,0%) oraz sery i twarogi (4,3%), a także wody mineralne i gazowane (3,2%). Największy wzrost wartości eksportu do Czech odnotowano w przypadku wyrobów tytoniowych (ponad dwukrotny) oraz wyrobów czekoladowych (o 75%) i kawy (o 71%), a także oleju rzepakowego (o 25%).

Na czwartej pozycji wśród ważnych odbiorców polskiej żywności w 2015 r. uplasowała się Francja, której wydatki na zakup żywności w Polsce pozostały na poziomie roku poprzedniego i wyniosły 1,5 mld EUR. Udział tego kraju w polskim eksporcie rolno-spożywczym w 2015 r. wyniósł 6,3%, wobec 6,8% w 2014 r. Francuzi kupowali w Polsce głównie: wyroby tytoniowe i papierosy (24,4% wartości eksportu – spadek w stosunku do roku poprzedniego o blisko 30%), mięso i jadalne podroby z drobiu (9,2% – wzrost o 26%), alkohole (5,1%), przetwory spożywcze (5,0%) oraz chleb, pieczywo cukiernicze i ciastka (4,8%), a także ryby i przetwory rybne (4,0%).

Kolejne miejsca wśród ważniejszych odbiorców polskich produktów rolno-spożywczych w 2015 r. zajęły: Włochy – 1,4 mld EUR (wzrost o 16%), Holandia – 1,3 mld EUR (wzrost o 23%), Słowacja – 747 mln EUR (wzrost o 7%) oraz Węgry – 589 mln EUR i Litwa – 536 mln EUR (rys. 20).

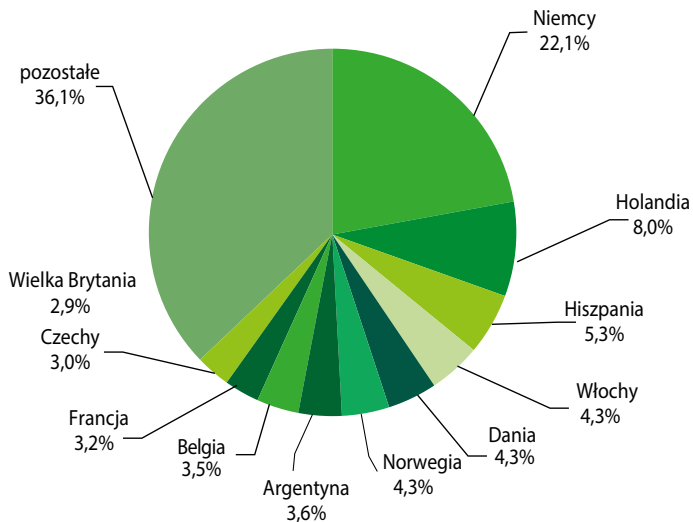
Do Włoch sprzedawaliśmy głównie: wyroby tytoniowe i papierosy, mięso wołowe i wieprzowe, chleb i pieczywo cukiernicze, ryby suszone oraz sery i twarogi, do Holandii: papierosy, mięso wołowe, mięso drobiowe, wyroby czekoladowe, soki owocowe oraz jaja. Słowacja była odbiorcą przede wszystkim takich towarów, jak: olej rzepakowy, mięso wieprzowe, mięso drobiowe i podroby jadalne, wyroby czekoladowe, kawa, wyroby tytoniowe i papierosy oraz sery i twarogi. Na Węgry eksportowano głównie: wyroby tytoniowe i papierosy, wyroby piekarnicze oraz czekoladowe, mięso wieprzowe i drobiowe oraz syropy cukrowe.

Główni dostawcy produktów rolno-spożywczych do Polski

Importowane do Polski produkty rolno-spożywcze pochodziły, tak jak w przypadku eksportu, głównie z Niemiec, a ich wartość w 2015 r. wzrosła do 3,4 mld EUR, tj. o 2,9%, stanowiąc tym samym 21,5% polskiego importu rolno-spożywczego ogółem (rys. 21). Pod względem wartości w Niemczech zakupiono najwięcej: mięsa wieprzowego (10,2%), czekolady i wyrobów czekoladowych (7,4%), kawy (5,6%), pasz dla zwierząt (4,7%), wyrobów piekarniczych, ciastek i wafli (4,7%), serów (3,3%) oraz przetworów spożywczych (3,0%).

Podobnie jak w latach poprzednich, w 2015 r. drugim dostawcą produktów rolno-spożywczych do Polski była Holandia, z której sprowadzono towary za 1,3 mld EUR (wzrost o 2,2% w porównaniu z 2014 r.). W strukturze towarowej importu z Holandii największy udział miały tradycyjnie kwiaty (13,6%) oraz mięso wieprzowe (10,3%), a także masło kakaowe (4,6%), olej palmowy (3,9%) oraz mleko w proszku (3,6%).

Rysunek 21. Główni dostawcy produktów rolno-spożywczych do Polski w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy, nr 44, „Analizy Rynkowe” 2016, IERIGZ-PIB, ARR, MRIRW, Warszawa.

Trzecim ważnym dostawcą artykułów rolno-spożywczych na rynek polski w 2015 r. była Hiszpania, z której odnotowano wzrost importu o prawie 8% do 845 mln EUR. Hiszpanie tradycyjnie zaopatrują nasz rynek w produkty ogrodnictwa: świeże owoce, głównie cytrusowe (32%), a także świeże warzywa (18%) oraz mięso wieprzowe (14,6%) i przetwory owocowo-warzywne.

Na czwartym miejscu znalazły się Włochy, skąd sprowadziliśmy towary rolno-spożywcze o wartości 692 mln EUR, co oznacza 8% wzrost w stosunku do roku poprzedniego. W strukturze towarowej importu z Włoch dominowały wyroby czekoladowe, winogrona, wina, syropy cukrowe, makarony oraz sery. Piąte miejsce wśród dostawców żywności do Polski przypadło Danii, skąd zaimportowano towary o wartości prawie 690 mln EUR (podobnie jak rok wcześniej). W dostawach z Danii dominowała trzoda chlewna (ok. 30%) i mięso wieprzowe (28%) oraz ryby i przetwory rybne (14%), a także sery (3%).

Kolejne pozycje w imporcie do Polski produktów rolno-spożywczych w 2015 r. zajęły: Norwegia (686 mln EUR), Argentyna (582 mln EUR), Belgia (555 mln EUR), Francja (510 mln EUR) i Czechy (483 mln EUR).

Spośród ważniejszych dostawców towarów rolno-spożywczych na rynek polski w 2015 r., wzrost wartości importu – o około 35% odnotowano w handlu z Turcją (do ok. 250 mln EUR). Zmiana ta wynikała przede wszystkim z większego niż rok wcześniej importu orzechów. Z kolei zwiększony import makuchoń sojowych wpłynął na 23% wzrost wartości importu z USA (318 mln EUR). Ponadto odnotowano około 50% wzrost wydatków na przywóz towarów z Portugalii, a to za sprawą zwiększonych zakupów m.in.: wina, cytrusów oraz przetworzonych pomidorów. Wartość importu towarów rolno-spożywczych z Portugalii wyniosła 91 mln EUR (w 2014 r. – 61 mln EUR). W rezultacie większych niż przed rokiem zakupów bananów w Kolumbii, import z tego kraju wzrósł o 47% do 68 mln EUR. Ponadto w 2015 r. odnotowano wzrost importu produktów rolno-spożywczych do Polski z takich państw, jak: Tanzania (o 45%), Malawi (o 45%), Paragwaj (o 27%), Irlandia (o 27%) oraz Wietnam (o 25%). Z kolei spadek importu miał miejsce między innymi z Francji (o ponad 8%), co wynikało ze znacznie mniejszych zaku-

pów oleju palmowego, kukurydzy oraz syropów cukrowych. Wartość importu z Rumunii spadła o 23%, głównie w wyniku mniejszych zakupów wyrobów piekarniczych (pieczywa chrupkiego), bydła oraz papierosów.

Towarowa struktura handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi

W strukturze towarowej polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi (w ujęciu wartościowym) dominują produkty przemysłu spożywczego. Od wyników handlu tymi produktami zależy zatem wartość nadwyżki obrotów produktami rolno-spożywczymi. W 2015 r. wpływy z ich eksportu stanowiły 82,9% wartości eksportu całego sektora rolno-spożywczego, wobec 82,6% w 2014 r. Udział produktów przetworzonych w imporcie rolno-spożywczym był również stosunkowo duży i wyniósł 67,7%, wobec 67,1% w 2014 r.

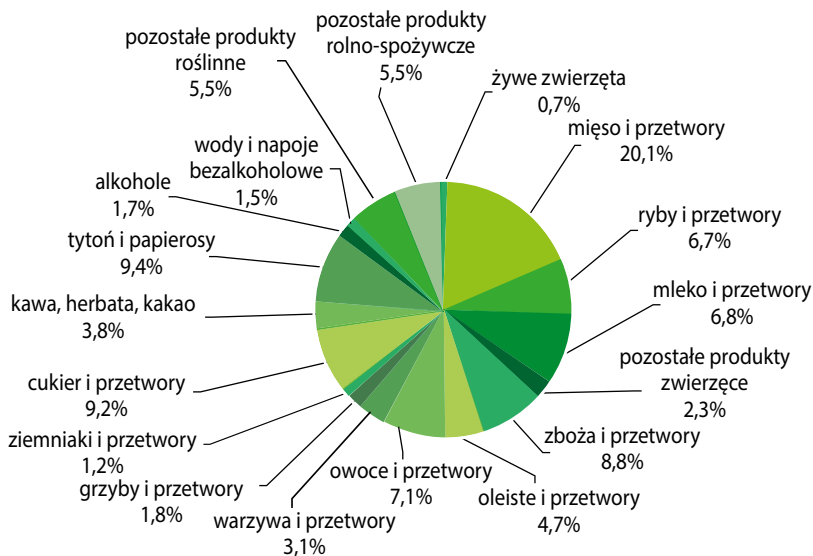
W 2015 r. poprawiły się wyniki handlu zagranicznego zarówno produktami przetworzonymi, jak i produktami rolnictwa. Wartość eksportu produktów przemysłu spożywczego w 2015 r. zwiększyła się o 8,0% do 19,5 mld EUR. W mniejszym stopniu wzrósł ich import – o 5,7% do 10,7 mld EUR. Nadwyżka w obrotach tymi towarami zwiększyła się o 0,9 mld EUR i wyniosła 8,8 mld EUR. Eksport produktów rolnictwa w roku 2015 zwiększył się o 6,0% do 4,0 mld EUR, a ich import o 2,8% do 5,1 mld EUR. Deficyt wymiany handlowej produktami rolnictwa zmniejszył się do 1,1 mld EUR, wobec 1,2 mld EUR w 2014 r. Deficyt w handlu produktami rolnictwa od czterech lat utrzymuje się na poziomie ok. 1 mld EUR. Do Polski sprowadzane są głównie produkty rolnicze niewytwarzane w kraju (np. cytrusy i inne owoce tropikalne), w tym także surowce do dalszego przerobu, które po przetworzeniu często są przedmiotem reeksportu (np. kawa, herbata czy kakao) oraz surowce wysokobiałkowe do produkcji pasz (np. soja i śruta sojowa).

W strukturze towarowej polskiego eksportu rolno-spożywczego w 2015 r. nie było większych zmian. Przeważają w niej produkty pochodzenia roślinnego, których udział wzrósł w porównaniu z rokiem poprzednim o 0,8 pkt. proc. do 57,8% wartości eksportu rolno-spożywczego. Największy udział w tej grupie miały: owoce, warzywa i przetwory owocowo-warzywne (13,2%) – spadek o 0,9 pkt. proc., wyroby przemysłu tytoniowego (9,4%) – wzrost o 0,5 pkt. proc., cukier i przetwory (9,2%) – wzrost o 0,3 pkt. proc., zboża i ich przetwory (8,8%) – wzrost o 0,5 pkt. proc. Produkty pochodzenia zwierzęcego stanowiły 36,6% polskiego eksportu rolno-spożywczego (37,2% w 2014 r.). Główną pozycją w strukturze eksportu produktów zwierzęcych pozostaje mięso i jego przetwory (20,1%) – wzrost o 1,7 pkt. proc. Duże znaczenie miały także wyroby mleczarskie, których udział zmniejszył się w 2015 r. do 6,8%, tj. o 1,9 pkt. proc. oraz ryby i przetwory z ryb (6,7%) (rys. 22).

W 2015 r. dynamika eksportu produktów zwierzęcych nieznacznie zmalała, co wynikało ze spadku cen na rynkach światowych, restrykcji w handlu tymi towarami, a także niskiej dynamiki popytu głównych odbiorców (ryunki UE), chociaż tam wywóz podtrzymywała poprawiająca się konkurencyjność cenowa, szczególnie w drugiej połowie 2015 r., kiedy nastąpiło osłabienie złotego wobec euro. Wartość eksportu tych towarów wyniosła 8,7 mld EUR i była o 7,4% większa niż w 2014 r. Zmalał wywóz przetworów mleczarskich (o 15,9% do 1,6 mld EUR) i zwierząt żywych (o 1,3% do 163 mln EUR). Zrównoważył to z nadwyżką wzrost eksportu mięsa i przetworów mięsnych (o 18,8% do 4,8 mld EUR) oraz ryb i przetworów rybnych (o 3,7% do 1,6 mld EUR).

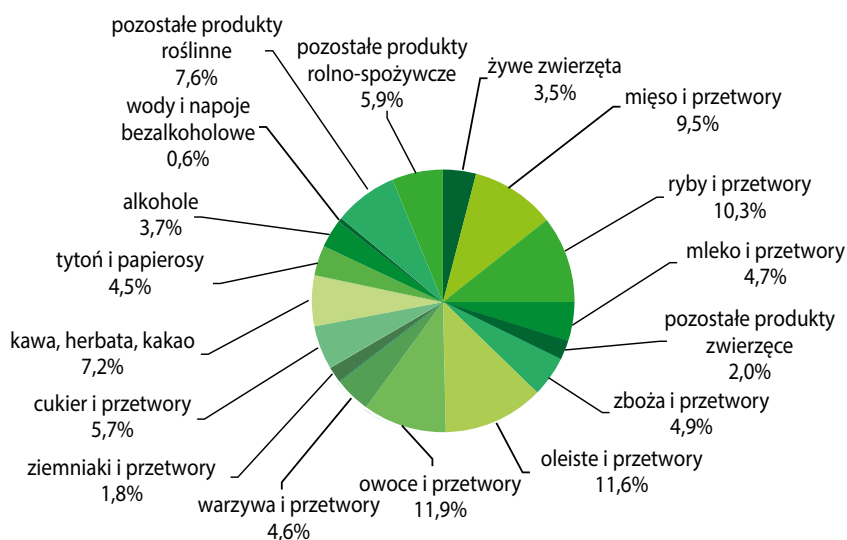
Rysunek 22. Struktura towarowa eksportu produktów rolno-spożywczych z Polski w 2015 r. (według wartości)

Zwiększyła się dynamika wzrostu eksportu produktów roślinnych. Wartość ich eksportu w 2015 r. wyniosła 13,8 mld EUR i była o 10,8% większa niż w 2014 r. Zaważyły na tym wyniki osiągnięte w pierwszej połowie 2015 r., kiedy to w porównaniu z analogicznym okresem 2014 r., wartość eksportu wzrosła o 13,6%. Natomiast w drugiej połowie 2015 r. tempo wzrostu było o połowę mniejsze (wzrost o 6% w stosunku do drugiej połowy 2014 r.). Największy wzrost eksportu odnotowano w przypadku: kawy, herbaty i kakao (o 17,6%), napojów orzeźwiających (o 17,3%), zbóż i przetworów zbożowych (o 15,8%), tytoniu i papierosów (o 15,6%), alkoholi (o 14,6%), cukru i wyrobów cukierniczych (o 12,7%) oraz roślin oleistych (o 10,8%), warzyw i przetworów warzywnych (o 5,4%), śrut i makuch (o 4,5%), a także innych produktów roślinnych mniej liczących się w eksporcie (np. melasy, ziemniaków).

W 2015 r. w strukturze towarowej importu produktów sektora rolno-spożywczego również przeważały produkty pochodzenia roślinnego, w tym głównie produkty z innych stref klimatycznych. Udział produktów roślinnych wynosił 64,1% wartości polskiego importu rolno-spożywczego, co oznacza wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 2,1 pkt. proc. Wśród nich największe znaczenie miały owoce, warzywa i przetwory owocowo-warzywne (18,3%) oraz rośliny oleiste i ich przetwory (11,6%). Istotną pozycję w imporcie zajmowały także: kawa i herbata (7,2%), cukier i wyroby cukiernicze (5,7%), a także zboża i ich przetwory (4,9%). Natomiast udział produktów zwierzęcych w wartości całego importu rolno-spożywczego w 2015 r. zmniejszył się o 1,9 pkt. proc do 30%. W imporcie produktów zwierzęcych najważniejszymi pozycjami były: ryby i przetwory (10,3%) oraz mięso i przetwory (9,5%). Udział żywych zwierząt w strukturze towarowej importu produktów zwierzęcych był o 0,7 pkt. proc. niższy w stosunku do roku poprzedniego i wyniósł 3,5% (przeważała trzoda chlewna). Produkty mleczarskie miały niewielki udział w imporcie produktów rolno-spożywczych – 4,7% (rys. 23).

Rysunek 23. Struktura towarowa importu produktów rolno-spożywczych do Polski w 2015 r. (według wartości)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stani perspektywy, nr 44, „Analizy Rynkowe” 2016, IERIGZ-PIB, ARR, MRIRW, Warszawa.

W 2015 r. dynamika wartości importu produktów roślinnych zwiększyła się o 9,6% do 10,3 mld EUR, natomiast import produktów zwierzęcych utrzymał się na poziomie roku poprzedniego i wyniósł 4,8 mld EUR. Na wynikach zaważył rozwój sytuacji w drugiej połowie 2015 r., kiedy to dynamika importu produktów roślinnych wyraźnie się zwiększyła, a spadkowa tendencja w imporcie produktów zwierzęcych została zahamowana.

Zmalała wartość przywozu niektórych produktów pochodzenia zwierzęcego. W tej grupie najgłębszy spadek odnotowano w przywozie żywych zwierząt (o 11%), co wynikało ze zmniejszenia importu trzody chlewnej – o 25,5%. Wartość importu pozostałych żywych zwierząt wzrosła. Zmniejszyła się wartość importu produktów mleczarskich (o 0,6%), w tym głównie masła (o 19,4%) oraz pozostałych produktów zwierzęcych (o 1,1%). Wzrosła jedynie wartość importu ryb i przetworów rybnych (o 3,5%).

Spośród produktów roślinnych zmniejszył się tylko import ziemniaków i przetworów ziemniaczanych (o 10,1%). Import pozostałych produktów roślinnych wzrósł, w tym najbardziej tytoniu i papierosów (o 25,9%), kawy, herbaty i kakao (o 23,2%), wód i napojów orzeźwiających (o 22,9%), owoców i przetworów owocowych (o 15,6%), alkoholi (o 13,7%), warzyw i przetworów warzywnych (o 11,5%) oraz cukru i wyrobów cukierniczych (o 9,2%).

Handel zagraniczny wybranymi produktami rolno-spożywczymi

Zboża i ich przetwory

W 2015 r., po raz czwarty z rzędu, poprawiły się wyniki polskiego handlu zagranicznego ziarnem zbóż i produktami zbożowymi. Eksport ziarna osiągnął nienotowany wcześniej poziom. Duża podaż ziarna na krajowym rynku po zbiorach w 2014 r. zaważyła na rozmiarach wywozu ziarna w pierwszej połowie 2015 r., a duży popyt na rynkach docelowych podtrzymywał eksport w drugiej połowie roku. Poprawiły się wyniki handlu ziarnem zbóż (w 2015 r. nadwyżka wyniosła 822 mln EUR wobec 669 mln EUR rok wcześniej) i produktami przetworzonymi (499 mln EUR wobec 359 mln EUR). Natomiast w obrotach produktami pierwotnego przerobu zanotowano deficyt w wysokości 18,5 mln EUR wobec 12 mln EUR nadwyżki w 2014 r. Na rekordowe wyniki handlowe w sektorze zbożowym wpłynęła zarówno korzystna sytuacja rynkowa w kraju, jak i duży popyt na rynkach zewnętrznych.

W 2015 r. utrzymała się tendencja wzrostowa w eksporcie. Jednak jego dynamika była znacznie mniejsza niż rok wcześniej, na czym zaważyło spowolnienie notowane w drugim półroczu. W pierwszej połowie 2015 r. wywóz był większy o 43,5%, a w drugiej połowie zmalał o 14,2%, w porównaniu z analogicznymi okresami 2014 r. W całym 2015 r. wolumen eksportu zbóż i przetworów zbożowych wzrósł o 10% do ponad 7,0 mln ton (w masie produktu), a jego wartość zwiększyła się o 14% do ponad 2,0 mld EUR. Wynikało to przede wszystkim z dużego eksportu ziarna, którego w 2015 r. wywieziono z kraju rekordową ilość 6,14 mln ton, tj. o 10,9% więcej niż w 2014 r. (w tym: 3,96 mln ton pszenicy – 3,22 mln ton w 2014 r., 0,70 mln ton kukurydzy – 0,79 mln ton, 0,60 mln ton pszenżyta – 0,45 mln ton, 0,53 mln ton żyta – 0,83 mln ton oraz niewielkie ilości pozostałych zbóż).

W ostatnich latach eksport stał się poważnym kanałem zbytu nadwyżek zbóż. W 2015 r. na zagraniczne rynki trafiło średnio 22% zebranych zbóż, a w przypadku pszenicy nawet 36%. Pomimo minimalnego spadku średnich cen transakcyjnych zbóż, wartość sprzedanego za granicę ziarna zwiększyła się o 12,6% do 1,15 mln EUR.

Wolumen eksportu produktów przetworzonych osiągnął 397 tys. ton i był o 15,7% większy niż rok wcześniej. Zwiększył się wywóz wszystkich produktów z tej grupy, w tym najbardziej produktów otrzymywanych przez spęcznienie i prażenie ziarna (o 15,3% do 109 tys. ton), makaronów (o 12,6% do 31,3 tys. ton) oraz pieczywa (o 16,3% do 257 tys. ton). Wartość sprzedaży za granicę tych towarów wyniosła 798 mln EUR i była o 24,6% większa niż w 2014 r., co świadczy o umiarkowanym wzroście cen transakcyjnych.

Eksport produktów pierwotnego przerobu był o 5,9% większy niż rok wcześniej i wyniósł 527 tys. ton. Jego wartość wyniosła 139 mln EUR i była o 0,5% mniejsza niż w poprzednim roku. Zwiększył się wywóz większości produktów z tej grupy, w tym najbardziej mąki pszennej (o 11%) oraz otrąb (o 8,9%). Zmalał tylko eksport kasz i płatków (o 3,5%).

W strukturze towarowej eksportu zbóż i ich przetworów (w ujęciu wartościowym) nie zaszły w 2015 r. większe zmiany. Nadal dominowało ziarno zbóż (55%), w dalszej kolejności produkty wtórnego przerobu (38%) i produkty pierwotnego przerobu (7%).

W 2015 r. nastąpiły wyraźne przesunięcia w strukturze geograficznej handlu zagranicznego zbożem i przetworami zbożowymi. Ponownie, zarówno w eksporcie, jak i w imporcie zmniejszyło się znaczenie UE, a wzrosło krajów rozwijających się. Na unijne rynki trafiło ok. 60% tych towarów (w ujęciu ilościowym) wobec 65% w 2014 r. W ujęciu wartościowym udział UE zmalał w podobnym stopniu (z 71 do 66%). Zmniejszyło się znaczenie rynku UE-15 (o 4,1 pkt. proc. do 53,9%) oraz w mniejszym stopniu UE-13 (o niespełna 1 pkt. proc. do 12,4%). Nieznacznie zmalał udział pozostałych krajów rozwiniętych i WNP do odpowiednio 1,7 i 2,4%. W to miejsce weszły przede wszystkim kraje rozwijające się, których udział wzrósł o 6,2 pkt. proc. do 28,1%.

W 2015 r. dominacja UE jako rynku zbytu ziarna po raz kolejny wyraźnie zmalała. Ulokowano tam 56% całego eksportu ziarna. W porównaniu z poprzednim rokiem udział UE zmniejszył się o 5,1 pkt. proc.

Udział UE-15 (53,8%) był mniejszy o 4,8 pkt. proc. a UE-13 (1,8%) o 0,3 pkt. proc. O połowę zmalał także udział pozostałych krajów rozwiniętych (do 1,6%). Natomiast udział krajów rozwijających się zwiększył się o 8,0 pkt. proc. do 43,4%. Tym samym kraje te stały się drugim co do wielkości odbiorcą polskiego zboża.

Największym rynkiem eksportowym pszenicy były kraje rozwijające się, gdzie trafiło 67% (48% w 2014 r.) całego eksportu pszenicy, w tym 652 tys. ton do Egiptu, 558 tys. ton do Arabii Saudyjskiej, 321 tys. ton do Algierii, 290 tys. ton do Maroka, 201 tys. ton do Kenii, 125 tys. ton na Kubę i 120 tys. ton do Sudanu. Polska pszenica ponownie była konkurencyjna cenowo nie tylko w krajach Afryki Północnej, ale także na pozostałej części tego kontynentu oraz po raz pierwszy na Kubie.

Blisko 30% eksportowanej pszenicy trafiło do krajów UE (głównie do UE-15: Niemcy – blisko 1,0 mln ton, Hiszpania – 60 tys. ton, Wielka Brytania – 32 tys. ton) wobec 32% w 2014 r. Żyto i kukurydzę eksportowano również głównie do UE (Niemcy, Hiszpania, Dania, Czechy, Finlandia). Jej udział w eksporcie tych zbóż wyniósł odpowiednio 95 i 98% eksportu tych zbóż. W porównaniu z poprzednim rokiem udział UE w eksporcie żyta zwiększył się o 5 pkt. proc., a w eksporcie kukurydzy pozostał bez zmian. Stosunkowo duże ilości żyta (5%) trafiły jeszcze do pozostałych krajów rozwiniętych (m.in. USA). Udział UE w wywozie jęczmienia wyniósł 99%. Pozostałe zboża, niemal w całości eksportowano na rynek unijny, głównie do krajów UE-15.

W eksporcie produktów pierwotnego przetwórstwa dominują kraje UE. W 2015 r. ich udział zmalał o 3 pkt. proc. do 91%, na korzyść krajów rozwijających się, głównie z Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. UE jest także głównym rynkiem zbytu produktów przetworzonych. W 2015 r. jej udział zwiększył się o 2,2 pkt. proc. do 86,3%. Wzrosło znaczenie państw UE-15 (o 2,4 pkt. proc. do 55,6%), a UE-13 minimalnie zmalało (o 0,2 pkt. proc. do 30,7%). O 2,8 pkt. proc. zmniejszył się udział WNP (7,8%).

W 2015 r. import zbóż i przetworów zbożowych nieznacznie się zmniejszył. Do kraju sprowadzono 1,8 mln ton tych towarów (w masie produktu), tj. o 4,5% mniej niż w 2014 r. Przywóz ziarna zbóż w 2015 r. zmalał o 12% do 1,2 mln ton, z czego większość 706 tys. ton trafiła na rynek krajowy w drugiej połowie roku. Zmniejszył się przywóz pszenicy (o 12,3% do 492 tys. ton), jęczmienia (o 52% do 122 tys. ton) i żyta (o 75% do 4,2 tys. ton). Wzrósł import pozostałych zbóż, w tym najbardziej owsa (o 31% do 24,7 tys. ton), ryżu (o 17,3% do 146,4 tys. ton) i kukurydzy (o 6,5% do 379,4 tys. ton). Wartość przywiezionego ziarna zmniejszyła się o 6,8% do 332,3 mln EUR.

Import produktów pierwotnego przerobu zbóż wzrósł o 19% do 427,3 tys. ton. Zwiększył się przywóz większości produktów z tej grupy, w tym najbardziej słodu (o 59% do 187 tys. ton), kasz i płatków (o 23% do 70 tys. ton) oraz mąk (o 25% do 74 tys. ton). Mniejszy był jedynie import otrąb (o 23% do 96 tys. ton). Wartość importu produktów pierwotnego przerobu zbóż wzrosła o 23% do 157 mln EUR. Import produktów przetworzonych zwiększył się o 6% do 186 tys. ton. Największy wzrost odnotowano w przywozie produktów otrzymywanych przez spęcznienie i prażenie ziarna (o 12,7% do 25 tys. ton). Dynamika wzrostu importu pozostałych produktów z tej grupy była znacznie mniejsza i nie przekraczała 6%. Wydatki na import produktów przetworzonych wzrosły o 5% do blisko 300 mln EUR. W strukturze towarowej importu (wartościowo) zmalał udział ziarna (42 wobec 47% w 2014 r.), a udział produktów pierwotnego przetwórstwa i produktów przetworzonych zwiększył się odpowiednio z 16,6 i 36,8% do 19,9 i 38,1%. Wartość sprowadzonych do kraju zbóż i produktów zbożowych wyniosła 789 mln EUR i była o 3% większa niż w 2014 r.

W 2015 r., pomimo spadku udziału, UE nadal była największym dostawcą zbóż i produktów zbożowych na polski rynek. Jej udział w ujęciu ilościowym i wartościowym, zmniejszył się odpowiednio o 4,0 i 3,8 pkt. proc. do blisko 80 i 85% importu tych towarów. W ujęciu wartościowym udział krajów UE-15 zmalał o 5,5 pkt. proc. do 53%, a UE-13 zwiększył się o 1,7 pkt. proc. do 32%. Zwiększyły się udziały WNP (o 0,9 pkt. proc. do 4,8%) i krajów rozwiniętych (o 3,1 pkt. proc. do 10%).

Ziarno zbóż sprowadzano głównie z UE (70,3% wobec 76,7% w 2014 r.), w większości z krajów UE-13. Drugim co do wielkości dostawcą ziarna na polski rynek były kraje WNP (głównie Ukraina). W 2015 r. ich udział zwiększył się o 4,6 pkt. proc. do 16,4%. Po raz kolejny zwiększył się udział krajów rozwijających się (o 2,3 pkt. proc. do 13,2%). Pszenicę, jęczmień, owies oraz żyto prawie w całości sprowadzano z UE. Z tych krajów pochodziły również inne zboża (od 40 do 60%). Pozostała część pochodziła z WNP (pszenica durum, kukurydza) i krajów rozwijających się (sorgo, ryż).

Produkty pierwotnego przetwórstwa zbóż ponownie niemal w całości były importowane z UE. Przywożono je głównie z krajów UE-13, których udział wzrósł o 3,3 pkt. proc. do 64%. Udział UE-15 zmniejszył się o 5,1 pkt. proc. do ok. 33%. Importowane produkty wtórnego przerobu zbóż w 93% (spadek o 5 pkt. proc.) pochodziły z UE, w tym 74% z UE-15 (spadek o 3,6 pkt. proc.). Pozostałą ich część importowano z krajów rozwijających się (6,5%) i niewielkie ilości z WNP.

Drób

W 2015 r. kontynuowany był wzrostowy trend w polskim handlu zagranicznym drobiem (żywiec, mięso, podroby i przetwory). Eksport zwiększył się do 937 tys. ton, tj. o 17%, przy 19% wzroście wpływów ze sprzedaży (1,93 mld e EUR). Import zaś zwiększył się o 3% do 112 tys. ton, przy 5% wzroście wydatków do 238 mln EUR. Dodatkowo saldo wymiany handlowej zwiększyło się do 825 tys. ton, tj. o 20%, a wartościowo o 22% do 1,69 mld EUR.

Sprzedaż zagraniczna, oprócz rosnącego popytu wewnętrznego, pozostaje głównym „motorem” rozwoju produkcji żywca drobiowego w Polsce. Utrzymuje się wysokie tempo wzrostu eksportu mięsa drobiowego z Polski, a dodatkowo następuje korzystna dywersyfikacja rynków zbytu. Na rozwój eksportu duży wpływ mają przewagi cenowe polskich producentów mięsa drobiowego, gdyż jest ono średnio o ok. 20% tańsze od unijnego oraz wysoka koncentracja produkcji i powiązania integracyjne producentów z przetwórcami.

W strukturze towarowej eksportu dominuje mięso drobiowe i podroby (ok. 90%), których sprzedaż w 2015 r. zwiększyła się o 17% do 839 tys. ton. Wpływy z eksportu wzrosły do 1,64 mld EUR, tj. o 19%. Głównym kierunkiem wywozu mięsa drobiowego z Polski od lat są kraje UE, dokąd w 2015 r. trafiło blisko 80% eksportu tego mięsa (676 tys. ton). Największym odbiorcą mięsa drobiowego z Polski w 2015 r. były Niemcy, które zwiększyły zakupy w naszym kraju o 15% do 142 tys. ton o wartości 394 mln EUR (stanowiło to 24% wartości eksportu mięsa drobiowego). Na drugim miejscu znalazła się Wielka Brytania z 14% udziałem w wartości eksportu (76 tys. ton o wartości 229 mln EUR), na trzecim Francja (8,3%), a w dalszej kolejności Czechy (7,4%) i Holandia (6,5%). Wpływy ze sprzedaży do tych krajów były wyższe niż rok wcześniej, odpowiednio: do Niemiec o 14,5%, Wielkiej Brytanii o 25,2%, Czech o 9,0%, Francji o 26,2%, zaś do Holandii o 6,7%. Na uwagę zasługuje kontynuacja trendu wzrostowego w eksporcie mięsa drobiowego do takich krajów, jak: Hongkong, gdzie w 2015 r. sprzedano ok. 27 tys. ton tego mięsa za 36 mln EUR, czy Ukraina – 36,4 tys. ton za 12,5 mln EUR (wzrost wolumenu eksportu o 67%, a wartościowo o 25%).

Eksport żywego drobiu z Polski w 2015 r. zwiększył się do ok. 90 mln sztuk (tj. o 16%), co odpowiada 17 tys. ton żywca w ekwiwalencie mięsa, przy 6% wzroście wartości eksportu do 74 mln EUR. Głównym odbiorcą piskląt (w ujęciu ilościowym), podobnie jak rok wcześniej, była Ukraina, z udziałem 61% ich eksportu, następnie Białoruś (17%), Litwa (8%), Rosja (6%) i Niemcy (4%). Największe wpływy ze sprzedaży żywego drobiu mieliśmy z Niemiec (30 mln EUR – 41% wartości wpływów), a w dalszej kolejności z Ukrainy (19 mln EUR – 26%) i Rosji (11 mln EUR – 15%).

Import żywego drobiu do Polski w 2015 r. był wyższy niż rok wcześniej o 10% (70 tys. ton w ekwiwalencie mięsa, co odpowiadało ok. 100 mln sztuk ptactwa), przy wzroście wydatków do 150 mln EUR (o 4,2%). Głównym dostawcą były kraje UE, w tym: Niemcy (22% wartości importu), Holandia (18%), Czechy (16%) i Słowacja (14%). Saldo wymiany handlowej żywym drobiem w 2015 r. uległo pogorszeniu do minus 52 tys. ton żywca w ekwiwalencie mięsa wobec minus 46 tys. ton w 2014 r. Wartościowo pogorszyło się o 2 mln EUR do minus 76 mln EUR.

Wieprzowina

Polski sektor wieprzowiny w 2015 r. pozostawał pod silnym wpływem ograniczeń eksportowych wprowadzonych na początku 2014 r. w związku z wystąpieniem przypadków afrykańskiego pomoru świń (ASF) w naszym kraju oraz embargiem rosyjskim. Zmieniło to diametralnie sytuację branży mięsnej w Polsce i wymusiło na wielu podmiotach przekierowanie produkcji i zdywersyfikowanie rynków zbytu. Wpłynęło to na wzrost w 2015 r. eksportu wieprzowiny (żywiec, mięso, przetwory i tłuszcze), który wyniósł 664 tys. ton w wadze produktu (żywiec w ekw. mięsa) i był większy niż rok wcześniej o 3,3%. Było to wynikiem prawie 6% wzrostu wolumenu eksportu mięsa wieprzowego i ok. 4% wzrostu eksportu przetworów wieprzowych. Wpływy ze sprzedaży wieprzowiny były na poziomie zbliżonym do roku poprzedniego i wyniosły 1,31 mld EUR, co było spowodowane spadkiem o ok. 6% średnich cen eksporto-

wych mięsa. Import wzrósł o 3% do 853 tys. ton, przy czym wartościowo zmniejszył się o 8% do 1,62 mld EUR (niższe ceny importowe). Tym samym deficyt w obrotach handlowych wieprzowiną uległ zmniejszeniu o 30% do 310 mln EUR, a w wadze produktu odnotowano prawie 1% wzrost do 189 tys. ton.

W strukturze towarowej eksportu wieprzowiny w 2015 r., podobnie jak w latach wcześniejszych, dominowało świeże (schłodzone) i mrożone mięso wieprzowe, które stanowiło ponad 60% całkowitego wolumenu eksportu. Udział przetworów wieprzowych (kielbasy, konserwy, szynki, mięso wieprzowe wędzone, solone) wynosił prawie 28%, tłuszczów – 11%, a żywca w ekwiwalencie mięsa – blisko 1%. W imporcie także dominowało mięso (prawie 80%), na drugiej pozycji uplasowała się żywe zwierzęta (18%), a w dalszej kolejności przetwory i tłuszcze (2%).

W 2015 r. eksport mięsa wieprzowego (świeże, schłodzone, mrożone) zwiększył się o blisko 6% do 404,5 tys. ton, z kolei wpływy ze sprzedaży zmniejszyły się do 697 mln EUR, tj. o 1%. Wynikało to m.in. z niższej ceny eksportowej, która wyniosła 1,73 EUR/kg wobec 1,84 EUR/kg w 2014 r. Zmieniła się też struktura geograficzna głównych odbiorców mięsa wieprzowego z Polski. Wzrosło znaczenie krajów UE (do 82%), a zmalało. krajów pozaunijnych (do 18%), przy czym eksport do krajów WNP zmniejszył się o 2,1 pkt. proc. (do 1,3%), a do pozostałych krajów trzecich o 6,4 pkt. proc. (do 16,7%). Jeszcze w 2013 r. udział krajów WNP w polskim eksporcie mięsa wieprzowego wynosił 24%, a pozostałych krajów trzecich (głównie azjatyckich) 25%. Polscy eksporterzy wieprzowiny wiązali wówczas bardzo duże nadzieje z eksportem do państw azjatyckich (Chiny, Japonia, Korea Płd.). Jednak pojawienie się ognisk ASF w Polsce, na jakiś czas wyłączyło nasze mięso wieprzowe z handlu z tymi krajami. Istniała jedynie możliwość eksportu mięsa wieprzowego do Hongkongu, gdzie w 2014 r. pięciokrotnie zwiększyliśmy sprzedaż do 42 tys. ton wieprzowiny za 44 mln EUR. W 2015 r. odnotowano jednak spadek eksportu do tego kraju. Wyniósł on 27 tys. ton za 36 mln EUR i był mniejszy niż rok wcześniej o 40%, przy 30% spadku wpływów ze sprzedaży.

Wśród głównych odbiorców polskiego mięsa wieprzowego w 2015 r. na pierwszym miejscu, podobnie jak rok wcześniej, znalazły się Włochy, które zwiększyły wydatki na zakupy tego mięsa w naszym kraju do 95 mln EUR, tj. o 8%, zwiększając jednocześnie wolumen tych zakupów do 62 tys. ton (tj. o 19%). Na drugą pozycję przesunęły się Czechy, gdzie sprzedano w 2015 r. prawie 32 tys. ton mięsa wieprzowego (wzrost o 25%) za 78 mln EUR (wzrost o 7%), a następna była Słowacja (eksport 38 tys. ton za 72 mln EUR). Na czwartej pozycji znalazły się Stany Zjednoczone Ameryki, które o 20% zwiększyły wydatki na zakupy mięsa wieprzowego w Polsce do 64 mln EUR (24 tys. ton – wzrost o 28%). W dalszej kolejności uplasowały się Niemcy (50 mln EUR), Wielka Brytania (36 mln EUR) oraz Litwa (33 mln EUR). Najwyższą cenę w eksporcie polskiej wieprzowiny w 2015 r. polscy eksporterzy uzyskiwali w handlu ze Stanami Zjednoczonymi (2,65 EUR/kg), Wielką Brytanią (2,50) i z Czechami (2,47), zaś najniższą z Niemcami (1,05) i Hongkongiem (1,30). Wynikało to m.in. z eksportu różnego asortymentu mięsa wieprzowego.

W 2015 r. import mięsa wieprzowego do Polski wzrósł o 9% do 676 tys. ton, przy obniżeniu do 1,23 mld EUR wydatków (o 2%). Wynikało to z obniżenia ceny importowej. Średnia cena importowanego w 2015 r. mięsa wieprzowego wyniosła 1,82 EUR/kg, wobec 2,02 EUR/kg rok wcześniej. Importowana wieprzowina, pochodziła głównie z krajów UE-15 (99% udziału), a największymi jej dostawcami były: Niemcy (24% wolumenu importu), gdzie średnia cena importowanego mięsa wynosiła 2,11 EUR/kg, Belgia (28%) – 1,57 EUR/kg, Dania (18%) – 1,50 EUR/kg oraz Holandia (12%) – 1,54 EUR/kg i Hiszpania

(7,3%) – 2,46 EUR/kg. W imporcie dominowało mięso wieprzowe świeże, chłodzone, przeznaczone do dalszego przetwórstwa. W handlu mięsem wieprzowym nadal występuje deficyt, który w 2015 r. pogłębił się (o 34 tys. ton) do 271 tys. ton w wadze produktu, wartościowo zaś uległ nieznacznemu zmniejszeniu o 3% do 533 mln EUR.

W 2015 r. deficyt w handlu zagranicznym trzodą chlewną (żywymi zwierzętami) zmniejszył się o 100 mln EUR do minus 306 mln EUR. Eksport trzody chlewnej w ekwiwalencie mięsa obniżył się o 39% do 4,6 tys. ton, tj. do ok. 39 tys. sztuk żywych zwierząt (w 2014 r. było to 7,5 tys. ton i 86 tys. sztuk). Po raz pierwszy od 2006 r. odnotowano zmniejszenie importu trzody chlewnej, który w 2015 r. wyniósł 5,89 mln sztuk i był mniejszy o 3,0% w porównaniu z 2014 r., przy mniejszych o 26% wydatkach. Wynikało to z niższych cen importowych (2,00 EUR/kg wobec 2,26 rok wcześniej) i zmniejszenia o ponad połowę liczby importowanych tuczników (świń powyżej 50 kg żywej wagi). Polska importuje głównie prosięta i warchlaki (w 2015 r. ich udział w wartości importu trzody chlewnej wyniósł 75%, a w liczbie sztuk 88%). Największym dostawcą, podobnie jak rok wcześniej, była Dania, skąd pochodziło 64% wolumenu importu (101,3 tys. ton w ekw. mięsa) za 215,7 mln EUR (wzrost o 10%), w dalszej kolejności: Niemcy – 35 tys. ton za 66,2 mln EUR (21% wartości importu), gdzie odnotowano 55% spadek wydatków i Litwa – 15 tys. ton za 20,2 mln EUR (6% wartości importu). Głównym odbiorcą trzody chlewnej z Polski nadal pozostają Czechy, których udział w wartości eksportu w 2015 r. zwiększył się o 18 pkt. proc. do 46%, przy 16% wzroście wolumenu eksport (2,9 tys. ton w ekwiwalencie mięsa, co odpowiada 15,3 tys. sztuk żywych zwierząt). Drugie miejsce przypadło Niemcom, gdzie sprzedaliśmy 7,7 tys. sztuk świń za 1,3 mln EUR. Ujemne saldo wymiany handlowej żywymi zwierzętami w 2015 r.

wynosi 5,33 mln sztuk, wobec 5,46 mln sztuk w 2014 r, a wartościowo wyniosło ponad 300 mln EUR. Eksport przetworów wieprzowych (kielbasy, konserwy, szynki, mięso wędzone i solone) w 2015 r. wyniósł 185 tys. ton i był większy o 4% niż rok wcześniej, przy wzroście wpływów ze sprzedaży do 573 mln EUR, tj. o 6%. Eksportowano je głównie do krajów UE, w tym do: Wielkiej Brytanii, Danii, na Litwę, do Niemiec i Czech, a także do USA. Import przetworów wieprzowych od lat jest na podobnym poziomie i wynosi średnio ok. 15 tys. ton, a głównymi jej dostawcami są kraje UE.

Wołowina

Rynek wołowiny charakteryzował się w 2015 r. wysoką dynamiką wzrostu wymiany handlowej. Obroty handlu zagranicznego produktami wołowymi (żywiec, mięso i przetwory) wyniosły 1,50 mld EUR i były o 22% wyższe niż rok wcześniej. Eksport tych produktów zwiększył się o 16% do 420 tys. ton w wadze produktu (żywiec w ekw. mięsa) przy 23% wzroście wpływów ze sprzedaży (1,36 mld EUR). Import wzrósł o 24% do prawie 48 tys. ton, przy 17% wzroście wydatków (ok. 142 mln EUR). Dodatnie saldo obrotów handlowych uległo poprawie o 23% do 1,22 mld EUR. W strukturze towarowej eksportu wołowiny dominowało mięso wołowe świeże, schłodzone (67% wolumenu eksportu). Udział mięsa mrożonego wynosił 20%, przetworów wołowych 10%, a żywca (w ekwiwalencji mięsa) 3%. Import był niewielki, kupowaliśmy za granicą głównie mięso wołowe (46% wolumenu importu) oraz żywiec wołowy (39%), a także przetwory wołowe (15%).

Podstawowym rynkiem zbytu dla polskiej wołowiny pozostają kraje UE, gdzie trafia blisko 90% eksportu. Krajowe mięso jest konkurencyjne cenowo na rynkach unijnych. Dodatkowo sprzedaż zagraniczna jest stymulowana przez większą konsumpcję w krajach unijnych. Pozytywny wpływ ma również możliwość przeprowadzania uboju rytualnego w Polsce od początku 2015 r. Możliwość produkcji mięsa *halal* oraz koszerne ponownie otworzyła zagraniczne rynki zbytu dla polskich producentów wołowiny.

W 2015 r. eksport mięsa wołowego (schłodzonego i mrożonego) wyniósł 366 tys. ton w wadze produktu i był większy o 18,5% niż rok wcześniej. Wpływy z eksportu tego mięsa wzrosły o 25% i wyniosły prawie 1,2 mld EUR. Eksportowano przede wszystkim mięso wołowe schłodzone (ok. 283 tys. ton), którego wolumen zwiększył się o 18% w stosunku do roku poprzedniego, przy 26% wzroście wpływów do 935 mln EUR. Głównym jego odbiorcą były kraje UE-15 (85% udziału) – 239 tys. ton, spośród których największą ilość zakupiły Włochy (76 tys. ton za 275 mln EUR), płacąc średnio 3,60 EUR/kg i Niemcy (53 tys. ton za 147 mln EUR) – przy średniej cenie 2,76 EUR/kg, a na trzecim miejscu, podobnie jak rok wcześniej, uplasowała się Holandia (41 tys. ton za 113 mln EUR) – 2,73 EUR/kg. Wpływy ze sprzedaży do tych krajów były wyższe niż rok wcześniej, odpowiednio o 9,6, 44,7% i 42,1%. Największy jednak wzrost eksportu mięsa wołowego schłodzonego odnotowano w 2015 r. do Bośni i Hercegowiny (ponad dwukrotny do 12,3 tys. ton za 29 mln EUR) oraz do Wielkiej Brytanii – wzrost o ponad 85% (13 tys. ton za 64 mln EUR).

Eksport wołowiny mrożonej w 2015 r. wyniósł ok. 84 tys. ton i był o ponad 19% większy niż rok wcześniej, a jej głównym odbiorcą była Francja (16% wolumenu eksportu), która zwiększyła zakupy w Polsce o 21%. Na drugim miejscu uplasowały się Niemcy (9% wolumenu eksportu, spadek o 9,5%). Trzecia była Szwecja (6,3%), a w dalszej kolejności: Holandia (5,6%), Włochy (5,2%) i Uzbekistan (5,0%).

Import mięsa wołowego (świeże, schłodzone, mrożone) w 2015 r. wyniósł ok. 23 tys. ton i był większy

o 50% niż rok wcześniej. Wydatki na zakupy tego mięsa również uległy zwiększeniu do 60 mln EUR, tj. o 32%. W strukturze towarowej importu dominowało mięso świeże, schłodzone (77% wolumenu importu), które pochodziło głównie ze Słowacji (18,5%), Litwy (14,6%), Niemiec (13,5%) i Irlandii (7,3%). Mrożoną wołowinę, podobnie jak rok wcześniej, sprowadzaliśmy głównie z: Irlandii (15,4%), Niemiec (13,5%), Wielkiej Brytanii (13,5%) i Czech (11,5%). Nadwyżka eksportu nad importem mięsa wołowego w 2015 r. wyniosła 343 tys. ton w wadze produktu i była większa o blisko 50 tys. ton niż rok wcześniej, a wartościowo zwiększyła się do 1,13 mld EUR, tj. o 24%.

Eksport żywca wołowego w ekwiwalencie mięsa w 2015 r. wyniósł prawie 11,0 tys. ton i był niższy niż rok wcześniej o 6%. Wpływy z eksportu zmniejszyły się do 51,7 mln EUR, tj. o 2,3%. Głównymi odbiorcami żywych zwierząt z Polski w 2015 r., podobnie jak rok wcześniej, były kraje UE, a wśród nich: Włochy (28,4% wartości eksportu), Holandia (12,8%), Grecja (12,6%) i Chorwacja (11,1%). Import żywca wzrósł o 9% do 19 tys. ton (w ekwiwalencie mięsa), przy wzroście wydatków do 65 mln EUR, tj. o 5%. Importowane zwierzęta pochodziły głównie ze Słowacji (24,4% wartości importu), Niemiec (13,4%), Danii (13,2%) i Litwy (12,6%). Saldo obrotów żywcem wołowym uległo pogorszeniu w ujęciu wartościowym o 3,5 mln EUR do minus 12 mln EUR.

Eksport przetworów wołowych zwiększył się o 5,6% do ok. 43 tys. ton, przy 7,6% wzroście wpływów ze sprzedaży, które wyniosły 106 mln EUR. Głównym ich odbiorcą były kraje UE. Import natomiast był niewielki i wyniósł, podobnie jak rok wcześniej, ok. 7,0 tys. ton za 18,0 mln EUR.

Mleko i jego przetwory

Polski sektor mleczarski jest eksporterem netto, gdyż produkcja mleka surowego jest o 10–12% większa od zużycia krajowego. Nadwyżka podaży jest kierowana na eksport, którego wartość w 2015 r. zmniejszyła się o blisko 15%, do poziomu 1,5 mld EUR (w 2014 r. 1,8 mld EUR). W tym samym czasie wartość importu zmalała nieznacznie (o 0,7%) do 724 mln EUR. Dodatkowo saldo obrotów handlowych wyniosło 824 mln EUR wobec 1 090 mln EUR przed rokiem.

Głównym powodem pogorszenia wyników wymiany handlowej w ujęciu wartościowym były niskie ceny na rynku światowym. Spadek światowych cen jest wynikiem mniejszego popytu przede wszystkim w Chinach w związku ze spowolnieniem rozwoju gospodarczego i dużymi zapasami mleka w proszku. Istotną rolę odgrywa także rosyjskie embargo nałożone na dużych światowych eksporterów (UE, USA, Australia i Kanada). W rezultacie na światowym rynku występuje nadwyżka podaży. W 2015 r. odnotowano korzystne zmiany w strukturze towarowej eksportu (w ujęciu wartościowym) – zwiększył się udział finalnych produktów konsumpcyjnych. Najważniejszą pozycją w polskim eksporcie produktów mleczarskich w 2015 r. (w ujęciu wartościowym) były sery i twarogi, których udział w strukturze eksportu zwiększył się o 2,1 pkt. proc. do 38,6%. Wartość ich eksportu wyniosła 597,3 mln EUR, wobec 662,9 mln EUR w 2014 r. (spadek o blisko 10%), a wolumen eksportu wyniósł 223 tys. ton (wzrost o 6,5%), a głównymi ich odbiorcami były: Niemcy (32 tys. ton), Czechy (26 tys. ton) oraz Włochy (17 tys. ton). Na drugim miejscu pozostawało mleko w proszku (18% wartości eksportu), głównie odtłuszczone (OMP), którego wartość eksportu w 2015 r. zmalała o 36% do 281 mln EUR, a wolumen eksportu do 142 tys. ton (spadek o 10%). Największe ilości proszku mlecznego sprzedano do: Algierii (24,6 tys. ton), Niemiec (15,9 tys. ton), Holandii (13,5 tys. ton) oraz Chin (2,4 tys. ton). Na trzeciej pozycji z 17,2% udziałem w strukturze eksportu znalazło się mleko płynne i śmietana, których

wartość eksportu zmniejszyła się o 1% do 266 mln EUR, przy 36% wzroście wolumenu eksportu, który wyniósł 525,8 tys. ton. Głównym rynkiem zbytu dla polskiego mleka i śmietany pozostają Niemcy (314,6 tys. ton). Duże ilości tych produktów sprzedano też do Wielkiej Brytanii i Rumunii (po ok. 18 tys. ton) oraz na Litwę i do Czech (po ok. 15 tys. ton). Na Białoruś wyeksportowano 55 tys. ton mleka płynnego, ale uzyskano niskie ceny transakcyjne (wpływy ze sprzedaży wyniosły 16,9 mln EUR). Wartość eksportu jogurtów, kefirów i pozostałych napojów mlecznych w 2015 r. uległa zmniejszeniu o 17,5% do 111,5 mln EUR. Największe ilości tych produktów sprzedawano głównie do Wielkiej Brytanii i na Węgry (po ok. 13 tys. ton) oraz do Czech i Rumunii (po ok. 10 tys. ton). Eksport masła wzrósł o blisko 16% do 41 tys. ton. Wartość eksportu zmniejszyła się o 0,8% do 121 mln EUR. Masło sprzedawano głównie na rynku unijnym (39 tys. ton za 112,8 mln EUR), w tym do Czech i Niemiec (po ok. 6 tys. ton) oraz do Holandii i na Słowację (po 5 tys. ton).

Eksport serwatki zagęszczonej i w proszku spadł o 7% do 238,5 tys. ton. Na rynek unijny trafiło ok. 136 tys. ton tych produktów, w tym do Niemiec (69 tys. ton) i Holandii (34 tys. ton). Duże ilości serwatki wyeksportowano do Chin (31 tys. ton).

W strukturze geograficznej eksportu produktów mleczarskich nie zaszły większe zmiany, gdyż głównymi rynkami zbytu pozostają kraje UE (72% wartości eksportu) oraz państwa rozwijające się gospodarczo (22%). Na rynku unijnym głównymi odbiorcami polskich produktów mleczarskich były: Niemcy (19% wartości eksportu produktów mleczarskich), Czechy (7,4%), Holandia (6,2%), Włochy (5,5%) oraz Wielka Brytania (5,2%). Spośród krajów rozwijających się głównymi partnerami były: Algieria

(3,3% wartości eksportu) oraz Chiny (2,7%).

W 2015 r. zmniejszyły się również wydatki na import produktów mleczarskich, jednak spadek ten był minimalny (o 0,7%). Wartość importu produktów mleczarskich wyniosła 724 mln EUR, wobec 728 mln EUR rok wcześniej. W strukturze towarowej importu nie zaszły większe zmiany. Główną pozycją w przywozie pozostają sery i twarogi (76,2 tys. ton – wzrost o 16%), na zakup których wydatkowano 262,4 mln EUR (o 6,4% więcej niż w 2014 r.) i które stanowiły 36% łącznego importu produktów mleczarskich. Sery i twarogi importowano głównie z: Niemiec (38 tys. ton), Danii i Holandii (po 7 tys. ton) oraz z Francji i Włoch (po 5 tys. ton). Na drugim miejscu, z 34% udziałem, znalazło się mleko w proszku (106,4 tys. ton – spadek o 10%), którego wartość importu wzrosła do 243,4 mln EUR, tj. o 8,7%. Powodem spadku importu mleka w proszku były niskie ceny na krajowym rynku. Wzrost importu w ujęciu wartościowym był wynikiem zmian w strukturze, gdyż zwiększył się przywóz proszku mlecznego, a zmniejszył się udział mleka zagęszczonego, które było proszkowane w polskich zakładach. Duże ilości proszku mlecznego importowano z Niemiec (42 tys. ton), Irlandii (24 tys. ton), oraz Holandii (14 tys. ton). Pozostałe produkty mleczarskie, podobnie jak w latach wcześniejszych, miały niewielkie znaczenie w imporcie sektora mleczarskiego.

Polski przemysł mleczarski zgłasza duży popyt na surowiec, gdyż dysponuje nadwyżkami zdolności produkcyjnych w relacji do skupu. Import mleka płynnego i śmietany zwiększył się o 11% do 212 tys. ton. Produkty te importowano głównie z Litwy (110 tys. ton) i Czech (42 tys. ton). Były to półfabrykaty do wtórnego przetwórstwa. Import masła w 2015 r. spadł o 8,4% do 13,7 tys. ton. Jego udział w zapotrzeniu krajowego rynku pozostaje niewielki. Wartość przywozu zmniejszyła się o 19,4% do 48,2 mln EUR, a zdecydowały o tym niższe ceny transakcyjne. Najwięcej masła importowano z Niemiec (ok. 6 tys. ton), Holandii (3 tys. ton) i Francji (1 tys. ton).

W strukturze geograficznej importu produktów mleczarskich od lat dominują kraje UE-28, których udział w 2015 r. wyniósł 99% (ok. 723 mln EUR). Głównymi partnerami handlowymi były następujące państwa członkowskie: Niemcy (45% wartości importu), Irlandia (12%), Holandia (11%), Litwa (9%) oraz Francja (7%).

Owoce i ich przetwory

Wartość eksportu świeżych owoców i ich przetworów w 2015 r. była na zbliżonym poziomie do roku poprzedniego i wyniosła 1,70 mld EUR. Import zwiększył się o 15% do 1,90 mld EUR. Tym samym saldo obrotów handlowych tymi produktami wyniosło minus 206,6 mln EUR wobec dodatniego na poziomie 54,2 mln EUR w 2014 r. Pogorszenie salda wynikało głównie z restrykcji w handlu z Rosją (embargo objęło m.in. owoce świeże, mrożonki oraz susze owocowe).

Struktura towarowa eksportu owoców i przetworów owocowych (bez reeksportu owoców południowych) obejmuje (w ujęciu wartościowym) soki zagęszczone i pitne (32% eksportu), mrożone owoce (30%), jabłka (19%), pozostałe przetwory (14%) i pozostałe owoce (5%).

Eksport świeżych owoców w 2015 r. był o 14% mniejszy niż w 2014 r. i wyniósł 1,17 mln ton, a wartość ich sprzedaży obniżyła się do 567 mln EUR, tj. o 7,4%. Obniżył się eksport większości owoców z drzew i plantacji jagodowych (poza wiśniami, czereśniami, jagodami i borówkami). W największym stopniu zmniejszyła się sprzedaż śliwek (o 47%), zarówno w wyniku spadku produkcji, jak i zakazu wwozu do Rosji, gdzie przed wprowadzeniem embarga trafiło ok. 40% łącznego eksportu śliwek.

Eksport jabłek zmniejszył się o 14%, do 946 tys. ton. Były one eksportowane głównie na rynki krajów WNP, ale udział tych krajów w wolumenie eksportu obniżył się z 70 do 42%, głównie w wyniku zakazu sprzedaży do Rosji, której udział w eksporcie w 2014 r. wynosił 37%, a w 2013 r. sięgał 55%. Wzrosło natomiast znaczenie Białorusi (z 24 do 29%), Ukrainy (z 4 do 6%) oraz Kazachstanu (z 5,5 do 6%). Udział krajów UE-15 w polskim eksporcie jabłek pozostał na poziomie 16%, zaś UE-13 zwiększył się 3-krotnie do 36% (głównie Litwa, Łotwa i Czechy). Eksport do pozostałych krajów wzrósł ponad 2-krotnie do 60 tys. ton, ale ich udział stanowił tylko 7% łącznego wolumenu sprzedaży jabłek. Największymi odbiorcami w tej grupie była Serbia (wzrost z 5 do 18 tys. ton), Egipt (z 6 do 14 tys. ton) oraz Bośnia i Hercegowina (z 4 do 10 tys. ton). W 2015 r. wzrosła sprzedaż jabłek do krajów nieliczących się w eksporcie w latach poprzednich, m.in. do Kirgistanu, Bangladeszu, Syrii, Kanady, Angoli, Kataru i Armenii.

Wartość reeksportu owoców południowych, głównie w wyniku obniżenia sprzedaży na Ukrainę i Litwę, zmniejszyła się o 27% do 97 mln EUR. Niższy był reeksport mandarynek, pomarańczy, cytryn, grejpfrutów, winogron, kiwi, arbuźów, brzoskwiń oraz nektaryn. Wzrósł reeksport bananów, orzechów, ananasów i awokado. Mimo spadku udziału (z 42 do 33% w łącznej wartości polskiego reeksportu) największym odbiorcą reeksportowanych owoców była Ukraina. Wzrósł udział Białorusi (z 14 do 15%), a także Niemiec, Czech, Rumunii i Wielkiej Brytanii.

W 2015 r. wolumen eksportu przetworów owocowych wzrósł do 944 tys. ton, tj. o 8,4%, zaś jego wartość w wyniku spadku średnich cen eksportowych, obniżyła się o 3% do 1,13 mld EUR. Eksport zagęszczonego soku jabłkowego (wraz z reeksportem soku sprowadzanego z Ukrainy i Mołdawii) zwiększył się o 28 tys. ton do 290 tys. ton, a jego wartość była o 4% niższa i wyniosła 265 mln EUR. Głównymi odbiorcami koncentratu jabłkowego pozostały Niemcy, których udział w wartości sprzedaży zmniejszył się z 54 do 50%. Mniejszy był udział Wielkiej Brytanii (spadek z 10 do 8%) oraz

Holandii (z 9 do 6%). Trzykrotnie zwiększyła się wartość eksportu do USA, a dwukrotnie do Kanady. Udział tych krajów wzrósł odpowiednio z 3 do 9% i z 1 do 2%. Udział Rosji (embargo nie obejmuje soków owocowych) zwiększył się z 4 do 5%. Wyższa była również wartość eksportu do Austrii, Francji, Hiszpanii i Węgier.

Eksport owoców mrożonych zwiększył się o 14% i wyniósł 369 tys. ton. Wzrosła sprzedaż mrożonych truskawek, porzeczek czarnych i czerwonych oraz wiśni i czereśni, a obniżyła się mrożonych malin, jagód i borówek. Podobnie jak w poprzednich latach, mrożone owoce trafiały głównie do państw UE-15 (ponad 85% wartości eksportu). Głównymi odbiorcami były: Niemcy, Belgia, Francja i Holandia. Udział krajów WNP zmniejszył się z 5 do 3%. Z grupy pozostałych krajów największymi odbiorcami mrożonych owoców była Norwegia, Szwajcaria, Serbia i USA.

W 2015 r. eksport (i reeksport) owoców w puszkach wzrósł o 3% do 62 tys. ton, a wartość sprzedaży zwiększyła się o 9% i wyniosła 120 mln EUR. Eksport suszonych owoców zwiększył się o 15% do 8 tys. ton, a jego wartość wzrosła o 16%, do 22 mln EUR. Eksport dżemów, konfitur i przecierów obniżył się o 6% do 31 tys. ton, ale wartość sprzedaży nieznacznie wzrosła do 53 mln EUR.

Wartość eksportu owoców i ich przetworów do krajów UE zwiększyła się w 2015 r. o 15% do 1,32 mld EUR. Udział Unii w łącznej wartości sprzedaży owoców i ich przetworów wzrósł z 68 do 78%. Głównym odbiorcą tych produktów pozostały Niemcy, Holandia i Wielka Brytania. W eksporcie do krajów UE liczą się przede wszystkim przetwory owocowe, chociaż ich udział w łącznej wartości eksportu na ten rynek nieznacznie obniżył się z 86 do 85%. Wartość eksportu do krajów WNP obniżyła się o niemal 50% do 232 mln EUR (udział tego ugrupowania zmniejszył się z 27 do 14%). Wartość sprzedaży do Rosji była o ponad 80% niższa i wyniosła 43 mln EUR. Po wprowadzeniu embarga Polska eksportowała do Rosji głównie soki, owoce w puszkach oraz przeciery i dżemy owocowe. Udział Rosji w łącznej wartości eksportu owoców i ich przetworów zmalał z 14 do 3%, Białorusi z 7 do 6%, a Ukrainy z 5 do 4%. Wartość eksportu owoców i ich przetworów do Białorusi obniżyła się o 12% do 103 mln EUR, na Ukrainę o 27% do 60 mln EUR. Eksport do pozostałych krajów wzrósł o 50% do 133 mln EUR, a ich udział zwiększył się z 5 do 8%. Największymi odbiorcami owoców i ich przetworów w tej grupie były Stany Zjednoczone Ameryki, Norwegia, Serbia i Kanada.

Import owoców świeżych w 2015 r. zwiększył się w stosunku do roku poprzedniego do 1,46 mln ton, tj. o 4,2%, a wartościowo, w związku z wyższymi cenami, wzrósł do 1,22 mld EUR, tj. o 9,6%. Wolumen importu owoców południowych obniżył się o 2% do 1,3 mln ton, a jego wartość wzrosła o 7% do 1,0 mld EUR. Większe były rozmiary importu bananów, cytryn, grejpfrutów, kiwi oraz arbuzów. Mniejszy był import pomarańczy, mandarynek, winogron, orzechów, awokado, ananasów, moreli, nektaryn i brzoskwiń.

Import owoców strefy umiarkowanej zmniejszył się o 2% do 93 tys. ton, a ich wartość, z powodu wyższych cen, wzrosła o 9% do 83 mln EUR. Najbardziej obniżył się przywóz gruszek (o 23% do 40 tys. ton). Mniejszy był również import truskawek, śliwek, wiśni i czereśni. Import jabłek wzrósł o 27% do 27 tys. ton, a wartość przywozu zwiększyła się o 21% do 16 mln EUR. Spadek krajowych zbiorów malin zdecydował o niemal 6-krotnym wzroście ich przywozu (z 0,9 do 5,5 tys. ton). Większy był także import jagód i borówek.

Wolumen importu przetworów owocowych w 2015 r. zwiększył się o 6,6% i wyniósł 397 tys. ton, a jego wartość wzrosła o 28% do 690 mln EUR. Import soków zagęszczonych i pitnych wzrósł o 2%

do 181 tys. ton, a jego wartość była o 15% wyższa i wyniosła 184 mln EUR. Import zagęszczonego soku jabłkowego zmalał o 5% do 74 tys. ton, a wartość przywozu zwiększyła się o 34% do 43 mln EUR. Głównym dostawcą koncentratu jabłkowego do Polski w 2015 r. pozostała Ukraina, której udział w wolumenie importu zmniejszył się z 76 do 65%. Udział Mołdawii wzrósł z 12 do 17%, a Węgier z 4 do 11%. Zwiększyły się rozmiary i wartość importu owoców mrożonych. Najbardziej wzrósł import mrożonych malin (o 62% do 8 tys. ton). Wyższy był także przywóz mrożonych porzeczek, czereśni, jagód i jeżyn. Mniejszy był import mrożonych truskawek oraz wiśni. Import owoców w puszkach zwiększył się o 2% do 115 tys. ton. Wzrósł import konserw z owoców cytrusowych i moreli. Mniejszy był przywóz konserw z ananasów, gruszek, brzoskwiń, wiśni i czereśni, truskawek oraz mieszanek owocowych. Zwiększył się import dżemów oraz suszy owocowych.

Wartość importu świeżych owoców i ich przetworów z krajów UE wzrosła w 2015 r. o 5% do 860 mln EUR. Udział tych krajów w przywozie tych produktów obniżył się jednak z 53 do 49%. Głównym dostawcą tych produktów pozostały Hiszpania oraz Niemcy i Włochy. Wartość przywozu z krajów WNP wzrosła z 48 do 78 mln EUR, a udział tego ugrupowania zwiększył się z 3 do 4%. Spośród pozostałych krajów największymi dostawcami owoców i ich przetworów do Polski była Turcja oraz Ekwador, Brazylia, Chile, USA i Kostaryka.

Warzywa i ich przetwory

Wartość eksportu warzyw i ich przetworów w 2015 r. wyniosła 745,5 mln EUR i była o 5% wyższa niż w 2014 r. Wartość importu tych produktów wzrosła o 11% do 746 mln EUR. Saldo obrotów wyniosło minus 0,4 mln EUR, wobec plus 41 mln EUR rok wcześniej. O pogorszeniu salda zdecydował przede wszystkim zakaz sprzedaży świeżych warzyw oraz mrożonek i suszy warzywnych, w związku z rosyjskim embargiem, a także wyższy import większości przetworów warzywnych do Polski.

Wartość eksportu pieczarek i ich przetworów w 2015 r. wzrosła o 7%, do rekordowego poziomu 427 mln EUR. Wartość importu obniżyła się o 18% do 6,4 mln EUR, a dodatkowo saldo obrotów tą grupą produktów wyniosło 420,6 mln EUR. Na eksport przeznaczane były przede wszystkim pieczarki świeże (ok. 73% wartości sprzedaży), których odbiorcą były głównie kraje UE (ok. 92% udziału w wartości eksportu). Największymi odbiorcami polskich pieczarek były: Niemcy, Wielka Brytania, Francja, Litwa i Łotwa. W 2015 r. wolumen eksportu świeżych warzyw był o 11% mniejszy niż rok wcześniej i wyniósł 469,5 tys. ton, natomiast jego wartość obniżyła się o 2% do 253 mln EUR. Eksport przetworów warzywnych zwiększył się o 10% do 674 tys. ton, a jego wartość wzrosła o 9% do 492 mln EUR.

W eksporcie świeżych warzyw nadal dominowały pomidory, choć ich wolumen obniżył się o 3% do 98 tys. ton, a udział w wartości eksportu zwiększył się z 29 do 31%. Pomidory sprzedawane były przede wszystkim na Białoruś (udział tego kraju w wielkości sprzedaży zmniejszył się z 31 do 27%) oraz do Hiszpanii (wzrost udziału z 2 do 11%). Eksport kapusty białej i czerwonej zmniejszył się o 15% do 64 tys. ton, a pozostałych kapust (głównie kapusty pekińskiej) obniżył się o 42% do 43 tys. ton. Głównym odbiorcą kapusty były Białoruś i Czechy (łącznie na rynki tych krajów trafiło 56% kapusty białej i czerwonej oraz ok. 50% kapusty pekińskiej).

Eksport cebuli zmniejszył się o 4% do 122 tys. ton. Cebula kierowana była głównie do Wielkiej Brytanii, Holandii, Belgii i Bułgarii. Mniejszy był eksport marchwi, ogórków, kalafiorów, brukselki, czosnku, papryki, selerów i szparagów. Zwiększył się eksport sałaty, porów i szpinaku.

Eksport przetworów warzywnych wzrósł o 10% do 674 tys. ton, a wartość sprzedaży o 9% do 492 mln EUR. W eksporcie przetworów warzywnych dominowały mrożonki, a ich udział w łącznej wartości sprzedaży przetworzonych warzyw zwiększył się z 47 do 48%. Wolumen eksportu mrożonek był o 11% większy i wynosił 438 tys. ton. W strukturze wartości eksportu mrożonek warzywnych największe znaczenie, z ponad 60% udziałem miały pozostałe warzywa mrożone (m.in. marchew, cebula, kalafior, brokuły i brukselka), których eksport zwiększył się o 11% do 236 mln EUR. Warzywa te w ostatnich latach kierowane były głównie do Niemiec, Francji i Wielkiej Brytanii. Wzrósł eksport mrożonej kukurydzy, groszku, pomidorów i papryki, a zmalał fasoli.

Eksport konserw warzywnych zmniejszył się o 10% do 50 tys. ton. Obniżył się eksport konserw produkowanych z warzyw strączkowych oraz eksport i reeksport konserwowej kukurydzy. Wzrósł eksport mieszanek warzywnych i reeksport konserw z oliwek. Sprzedaż przetworów pomidorowych zwiększyła się o 11% do 68 tys. ton. Sprzedaż marynat warzywnych wzrosła o 6% do 47 tys. ton. Większy był eksport mrożonych dań gotowych, kiszzonej kapusty oraz suszy warzywnych. Zmniejszyła się sprzedaż większości warzyw tymczasowo zakonserwowanych.

Wartość eksportu większości przetworów warzywnych była wyższa niż w 2014 r. Mniejsze były jedynie wpływy ze sprzedaży konserw warzywnych, warzyw tymczasowo zakonserwowanych oraz koncentratu pomidorowego.

Udział krajów UE w łącznej wartości eksportu produktów warzywnictwa zwiększył się z 70 do 82%. Głównymi odbiorcami polskich warzyw i ich przetworów pozostały: Niemcy, Wielka Brytania, Czechy, Francja i Holandia. W eksporcie do krajów UE-28 dominowały warzywa przetworzone (ok. 70% wartości sprzedaży na ten rynek). Znaczenie krajów WNP w łącznej wartości eksportu warzyw i ich przetworów zmalało z 25 do 11%. Sprzedaż do Rosji obniżyła się o ponad 80% do 20 mln EUR, a na Ukrainę – o 58% do 12 mln EUR (udział Rosji spadł z 14 do 3%, a Ukrainy z 4 do 2%). Eksport na Białoruś obniżył się o 5% do 44 mln EUR, a udział tego kraju pozostał na poziomie 6%. Spośród pozostałych krajów największym odbiorcą polskich warzyw i ich przetworów były Stany Zjednoczone (z udziałem ok. 2,5%) oraz Arabia Saudyjska, Kanada, Serbia i Mongolia.

W 2015 r. import świeżych warzyw był o 0,3% mniejszy niż rok wcześniej i wyniósł 534,7 tys. ton, a jego wartość wzrosła o 9,5% do 485 mln EUR. Przywóz przetworów warzywnych wzrósł o 12% do 250 tys. ton, a wartość o 14% do 261 mln EUR.

Spośród świeżych warzyw najbardziej obniżył się import cebuli (o ponad 28% do 73 tys. ton). Import pomidorów zmniejszył się o 3% do 144 tys. ton. Pomidory sprowadzane były głównie z Hiszpanii, Holandii i Maroka (dostawy z tych trzech krajów stanowiły niemal 75% łącznego wolumenu importu pomidorów). Mniejszy był również import papryki (spadek o 4% do 52 tys. ton) oraz kalafiorów i porów. Wzrósł przywóz białej i czerwonej kapusty (o 24% do 18 tys. ton), marchwi (o 70% do 34 tys. ton) i ogórków (o 17% do 55 tys. ton). Większy był też przywóz sałaty, czosnku, selerów, szparagów i szpinaku.

W 2015 r. zwiększył się przywóz większości przetworów warzywnych. Mniejszy był jedynie wolumen importu suszy, warzyw tymczasowo zakonserwowanych i mrożonych dań gotowych do spożycia. W imporcie przetworów warzywnych dominowały przetwory pomidorowe. Łączny udział tych przetworów w wartości przywozu zwiększył się z 35 do 38%. Przywóz koncentratu pomidorowego wzrósł o 19% do 74 tys. ton. Zwiększył się przywóz koncentratu pomidorowego z Hiszpanii (o 55% do 12 tys. ton) oraz Portugalii, Ukrainy i Niemiec. Import koncentratu z Chin zmalał o 5% do 20 tys. ton, a z Włoch o 8% do 10 tys. ton. Import warzyw mrożonych wzrósł o 4% do 46 tys. ton. Większy był przywóz mrożonego groszku i szpinaku, a mniejszy mrożonej fasoli, kukurydzy i mieszanek warzywnych.

Wartość importu produktów warzywnictwa z krajów UE-15 wzrosła w 2015 r. o 11% do 590 mln EUR, a z krajów UE-13 zwiększyła się o 12% do 48 mln EUR. Łączny udział tych krajów w polskim imporcie produktów warzywnictwa zwiększył się z 85 do 86%. Największymi dostawcami świeżych warzyw do Polski były: Hiszpania, Holandia i Niemcy (łączny udział tych trzech krajów w wartości importu wyniósł ponad 70%). Warzywa przetworzone sprowadzano głównie z Niemiec, Hiszpanii, Włoch i Węgier. Spośród pozostałych krajów największymi dostawcami były Chiny (głównie koncentrat pomidorowy, susze, konserwy i mrożonki warzywne), Maroko (przede wszystkim pomidory) oraz Turcja (pomidory, ogórki, pory i susze warzywne).

Otwieranie nowych rynków zbytu dla polskich produktów rolno-spożywczych

W związku z wprowadzeniem ograniczeń w eksporcie polskich produktów rolno-spożywczych do Federacji Rosyjskiej oraz występującymi przypadkami ASF, podjęto natychmiastowe działania w celu poszukiwania nowych rynków zbytu dla polskich produktów rolno-spożywczych, a także kroki w celu złagodzenia skutków tych ograniczeń i zapewnienia wsparcia dla polskich producentów rolnych.

W tym celu w 2015 r. wytypowano 13 najbardziej perspektywicznych dla polskiego eksportu rynków: Zjednoczonych Emiratów Arabskich, Singapuru, Indii, Japonii, Chin, Kanady, Algierii, RPA, Stanów Zjednoczonych, Arabii Saudyjskiej, Egiptu, Wietnamu i Iranu. Rynki te zostały wytypowane w oparciu o plany MRiRW, ARR, organizacji branżowych, indywidualnych przedsiębiorców oraz zamknięte przez GIW i PIORiN obszary negocjacji w zakresie dostępu do poszczególnych rynków.

W wyniku przeprowadzonej ofensywy dyplomatycznej, intensywnych rozmów z przedstawicielami administracji, dyplomacji, biznesu oraz służbami weterynaryjnymi i fitosanitarnymi krajów trzecich uzyskano w 2015 r. dostęp polskich produktów rolno-spożywczych do następujących rynków zbytu:

- w styczniu 2015 r. – dostęp do rynku japońskiego dla mięsa drobiowego i jego produktów,
- od lutego 2015 r. – dostęp do rynku Czarnogóry dla mleka i produktów mlecznych,
- od lutego 2015 r. – dostęp do rynku indyjskiego dla polskich jabłek,
- od maja 2015 r. – dostęp do rynku algierskiego dla produktów złożonych zawierających mięso wołowe i drobiowe oraz dla pasz dla ryb,
- od maja 2015 r. – dostęp do rynku tadżyckiego dla mleka i produktów mlecznych,
- od czerwca 2015 r. – dostęp do rynku indyjskiego dla mleka i produktów mlecznych,
- od czerwca 2015 r. – dostęp do rynku egipskiego dla wieprzowiny i produktów,
- od lipca 2015 r. – dostęp do rynku Nowej Zelandii dla mleka i produktów mlecznych,
- od sierpnia 2015 r. – dostęp do rynku japońskiego dla wołowiny,
- od sierpnia 2015 r. – dostęp do rynku USA dla jaj w skorupkach,
- od sierpnia 2015 r. – możliwość zatwierdzania do eksportu do Izraela polskich zakładów mięsa wołowego na zasadzie pre-listingu,
- od sierpnia 2015 r. – możliwość zatwierdzania do eksportu do Salwadoru polskich zakładów mleczarskich na zasadzie pre-listingu,
- od sierpnia 2015 r. – dostęp do rynku irańskiego dla zaoczkowanej ikry łososiowatych,
- od września 2015 r. – dostęp do rynku indyjskiego dla produktów rybołówstwa,
- od września 2015 r. – wznowienie eksportu mięsa wołowego do Turcji (zatwierdzenie zakładów),
- od października 2015 r. – dostęp do rynku wietnamskiego dla polskich jabłek,
- od grudnia 2015 r. – dostęp do rynku indonezyjskiego dla polskich jabłek (wg aktualnie ustalonych wymagań),
- od grudnia 2015 r. – zezwolenia eksportowe na rynek kubański dla 20 polskich zakładów mleczarskich i drobiarskich, akceptacja wzorów świadectw eksportowych.

Ponadto w 2015 r.:

- szereg polskich zakładów uzyskało zatwierdzenie do eksportu: do Algierii (mięso wołowe), Chile (produkty mleczne), Chin (produkty rybołówstwa, produkty mleczne), Filipin (mięso drobiowe), Hongkongu (mięso wołowe), Izraela (mięso wołowe), Japonii (mięso wołowe), Kanady (mięso wieprzowe), Kolumbii (produkty mleczne), Panamy (produkty mięsne i produkty mleczne), Peru (produkty mleczne), Tajlandii (jaja wylęgowe), Turcji (mięso wołowe), USA (mięso wieprzowe), Wietnamu (mięso wieprzowe, mięso drobiowe, produkty rybołówstwa),
- uzgodniono bądź renegotjowano blisko 50 świadectw na eksport zwierząt, produktów pochodzenia zwierzęcego i pasz z Polski do państw trzecich,
- złożono wnioski o przeprowadzenie analizy ryzyka dla eksportu polskich jabłek do Tajlandii i Kolumbii, przygotowanie wniosku o przeprowadzenie analizy ryzyka dla jabłek i gruszek do Meksyku.

Ofensywa dyplomatyczna mająca na celu zwiększenie możliwości eksportu polskich produktów rolno-spożywczych do krajów trzecich przyniosła pozytywne rezultaty widoczne między innymi w handlu z Egiptem (wzrost eksportu z 62 mln EUR w 2014 r. do 166 mln EUR (w 2015 r.), głównie z powodu znaczącego eksportu pszenicy. Wzrost eksportu soku jabłkowego, mięsa wieprzowego, mięsa przetworzonego oraz czekolady i wyrobów zawierających kakao przyczynił się do wzrostu wartości sprzedaży do USA o 37%, również zwiększona sprzedaż mięsa wieprzowego oraz soku jabłkowego wpłynęła na wzrost wartości eksportu do Kanady o 33%.

POLITYKA WSPARCIA ROLNICTWA

Bezpośrednie wsparcie dochodów rolniczych

Od 2015 r. we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej, w tym również w Polsce obowiązuje nowy system płatności bezpośrednich. Zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającym przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 (Dz. Urz. UE L 30 z 31.01.2009 r., str. 16, z późn. zm.) oraz Ustawą z dnia 5 lutego 2015 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego (Dz.U. 1551, z późn. zm.), w Polsce wprowadzono następujące rodzaje płatności bezpośrednich:

- jednolitą płatność obszarową,
- płatność z tytułu praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska (zazielenienie),
- płatność dla młodych rolników,
- płatności związane z produkcją do: bydła, krów, owiec, kóz, owoców miękkich, chmielu, roślin wysokobiałkowych, buraków cukrowych, ziemniaków skrobiowych, pomidorów, lnu i konopi włóknistych,
- płatność dodatkową.

Ponadto Polska skorzystała z możliwości kontynuowania w latach 2015–2020 przejściowego wsparcia krajowego do tytoniu oraz uruchomiony został system dla małych gospodarstw.

Zgodnie z rozporządzeniem nr 1307/2013 pomoc jest kierowana wyłącznie do tzw. rolników aktywnych zawodowo. W przypadku osób fizycznych lub prawnych, których roczna kwota płatności przekracza 5000 EUR, płatności nie są przyznawane, jeśli administrują one portami lotniczymi, wodociągami, trwałymi terenami sportowymi i rekreacyjnymi, jak również świadczą usługi przewozu kolejowego lub usługi w zakresie obrotu nieruchomościami, chyba że udokumentują następująco:

- roczna kwota płatności bezpośrednich wynosi co najmniej 5% całości przychodów uzyskanych przez nie z działalności pozarolniczej,
- ich działalność rolnicza nie ma charakteru marginalnego, tzn. łączne przychody z działalności rolniczej stanowią w ich przypadku co najmniej 1/3 wszystkich przychodów,
- ich główną działalność gospodarczą lub przedmiot działalności stanowi wykonywanie działalności rolniczej.

W budżecie Unii Europejskiej na lata 2014–2020 na realizację płatności bezpośrednich w Polsce zaplanowano kwotę ogółem ok. 21,15 mld EUR. Ponadto Polska skorzystała z możliwości przesunięcia 25% koperty II filaru na lata 2015–2020 do I filaru. Oznacza to wzrost koperty płatności bezpośrednich o 2,34 mld EUR, do ok. 23,5 mld EUR. Dodatkowo w Polsce stosowane jest przejściowe wsparcie krajowe, finansowane z budżetu krajowego.

Płatności bezpośrednie w 2015 r.

W kampanii roku 2015 o płatności bezpośrednie ubiegało się 1,35 mln rolników. Obowiązywał dłuższy o 1 miesiąc termin składania wniosków o przyznanie tego wsparcia. W 2015 r. po raz pierwszy wypłacane były zaliczki na poczet płatności bezpośrednich. Zaliczki, w wysokości 50%, były wypłacane na poczet jednolitej płatności obszarowej, płatności dodatkowej, płatności do roślin wysokobiałkowych oraz płatności do owoców miękkich. Ogółem z tego tytułu wypłacono 2,68 mld zł dla ok. 1,07 mln rolników (ok. 80% beneficjentów wsparcia bezpośredniego). Maksymalna wysokość środków w 2015 r. na płatności bezpośrednie wynosiła ok. 14,5 mld zł.

1. Jednolita płatność obszarowa

W Polsce nadal jest stosowany uproszczony system płatności bezpośrednich, w którym podstawową płatnością jest jednolita płatność obszarowa (JPO). Płatność ta przysługuje do każdego kwalifikującego się hektara, przy czym maksymalna kwota jednolitej płatności obszarowej dla jednego gospodarstwa nie może przekroczyć równowartości 150 tys. EUR.

W 2015 r. stawka jednolitej płatności obszarowej wyniosła 453,70 zł/ha.

2. Wsparcie dla młodych rolników

Jest to działanie obowiązkowe dla państwa członkowskiego. Na ten rodzaj wsparcia przeznaczono ok. 2% koperty krajowej. Do płatności kwalifikują się rolnicy, którzy po raz pierwszy zakładają gospodarstwo rolne jako kierujący gospodarstwem rolnym lub którzy założyli już takie gospodarstwo rolne w ciągu pięciu lat przed pierwszym złożeniem wniosku w ramach systemu jednolitej płatności obszarowej, oraz których wiek w roku składania wniosku nie przekracza 40 lat. Płatność ta przysługuje przez okres 5 lat od założenia gospodarstwa. Wsparcie to jest przyznawane również osobie prawnej lub grupie osób fizycznych lub prawnych.

W 2015 r. stawka płatności dla młodych rolników wyniosła 258,97 zł/ha. Wnioskowało o nią ok. 95 tys. rolników.

3. Wsparcie związane z produkcją

Zgodnie z przepisami Unii Europejskiej celem płatności związanych z produkcją jest wsparcie sektorów, które mają szczególne znaczenie gospodarcze, środowiskowe lub społeczne i które znajdują się w trudnej sytuacji. Wsparcie to ma stanowić jedynie zachętę do utrzymania aktualnych poziomów produkcji w ww. sektorach.

Polska w pełni wykorzystwała możliwość przeznaczenia 15% koperty krajowej na płatności związane z produkcją (maksymalny odsetek dopuszczony przepisami unijnymi); kwota na ten cel wynosi ponad 500 mln EUR rocznie. Płatność jest stosowana w sektorach: bydła, krów, owiec, kóz, owoców miękkich (truskawki i maliny), chmielu, roślin wysokobiałkowych, buraków cukrowych, ziemniaków skrobiowych, pomidorów, lnu i konopi włóknistych.

a) płatności do zwierząt

Wsparcie związane z produkcją w sektorach zwierzęcych obejmuje płatności do bydła, krów, owiec oraz kóz.

Wymienione płatności związane z produkcją przyznawane są pod warunkiem posiadania minimalnej liczby kwalifikujących się zwierząt, tj. w przypadku:

- płatności do bydła – co najmniej 3 szt. bydła w wieku do 24 miesięcy. Płatność przysługuje od 1. do 30. sztuki zwierzęcia,
- płatności do krów – co najmniej 3 szt. krów w wieku powyżej 24 miesięcy. Płatność przysługuje od 1. do 30. sztuki zwierzęcia,
- płatności do owiec – co najmniej 10 sztuk maciorek owczych w wieku co najmniej 12 miesięcy. Płatność przyznawana jest do wszystkich sztuk tych zwierząt w gospodarstwie,
- płatności do kóz – co najmniej 5 sztuk samic kozy w wieku co najmniej 12 miesięcy. Płatność przyznawana jest do wszystkich sztuk tych zwierząt w gospodarstwie.

Wiek zwierząt sprawdzany jest na dzień 15 maja roku złożenia wniosku. W przypadku płatności do bydła, płatności do krów oraz płatności do kóz, rolnik zobowiązany jest do przetrzymywania zwierząt w gospodarstwie przez 30 dni od dnia złożenia wniosku o płatność, natomiast w przypadku płatności do owiec zwierzęta muszą znajdować się w posiadaniu rolnika w dniu składania wniosku o płatność i muszą być przetrzymywane w gospodarstwie w okresie od 20 października do 20 listopada.

Płatności przysługują do zwierząt, w odniesieniu do których do dnia złożenia wniosku o przyznanie płatności dokonano zgłoszeń wymaganych na podstawie przepisów o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt oraz najpóźniej od dnia złożenia wniosku o przyznanie tych płatności są spełnione wymagania w zakresie identyfikacji określone w przepisach o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt. Zatem, jeśli zwierzęta są zarejestrowane i poprawnie zidentyfikowane zgodnie z powyższą zasadą, będą się one kwalifikowały do płatności bez względu na ewentualne uchybienia w zakresie wymogów IRZ występujące we wcześniejszym okresie.

W 2015 r. stawki płatności związanych do zwierząt wynosiły: do bydła 261,37 zł/szt., do krów 314,28 zł/szt., do owiec 116,56 zł/szt. oraz do kóz 77,80 zł/szt. Wnioskowało o nie odpowiednio ok.: 240,4 tys., 166,3 tys., 3,5 tys. oraz 739 rolników.

b) płatność do owoców miękkich

Płatność ta przysługuje do powierzchni uprawy truskawek lub malin. Nie jest wymagana umowa kontraktacji, co pozwala na objęcie płatnością nie tylko powierzchni upraw owoców kierowanych do przetwórstwa, lecz również wysokiej jakości owoców konsumpcyjnych, w tym owoców przeznaczonych do sprzedaży bezpośredniej.

W 2015 r. stawka płatności do owoców miękkich wyniosła 927,65 zł/ha. Wnioskowało o nią ok. 91 tys. rolników.

c) płatność do roślin wysokobiałkowych

Płatność przysługuje do powierzchni uprawy roślin wysokobiałkowych w plonie głównym, nie większej niż 75 ha. Gatunki roślin uprawnionych do wsparcia to: bób, bobik, ciecierzycza, esparceta siewna, fasola zwykła, fasola wielokwiatowa, groch siewny, groch siewny cukrowy, koniczyna czerwona, koniczyna biała, koniczyna białoróżowa, koniczyna perska, koniczyna krwistoczerwona, komonica zwyczajna, lędzwan, lucerna siewna, lucerna mieszańcowa, lucerna chmielowa, łubin biały, łubin wąskolistny, łubin żółty, nostryk biały, peluszka, seradela uprawna, soczewica jadalna, soja zwyczajna, wyka kosmata, wyka siewna.

Płatność do roślin wysokobiałkowych przysługuje również w przypadku uprawy roślin ww. gatunków w formie mieszanek, z wyłączeniem mieszanek z roślinami innymi niż wymienione, z tym że w przypadku wyki siewnej i wyki koscatej płatność ta przysługuje także w przypadku ich uprawy z rośliną podporową.

W 2015 r. stawka płatności do roślin wysokobiałkowych wyniosła 415,21 zł/ha. Wnioskowało o nią ok. 233 tys. rolników.

d) płatność do chmielu

Płatność do chmielu przysługuje do powierzchni uprawy chmielu, zlokalizowanej w rejonie lubelskim, wielkopolskim oraz dolnośląskim. Obowiązuje minimalna gęstość obsady wynosząca 1 300 sadzonek na hektar.

W 2015 r. stawka płatności do chmielu wyniosła 2 311,32 zł/ha. Wnioskowało o nią 696 rolników.

e) płatność do buraków cukrowych

Płatność do buraków cukrowych jest przyznawana do powierzchni, na której uprawiane są buraki kwotowe objęte umową dostawy z producentem cukru (warunek ten uznaje się za spełniony również w przypadku zawarcia umowy z grupą producentów rolnych, uznaną organizacją producentów lub uznanym zrzeszeniem organizacji producentów).

W 2015 r. stawka płatności do buraków cukrowych wyniosła 2138,45 zł/ha. Wnioskowało o nią ok. 33,5 tys. rolników.

f) płatność do ziemniaków skrobiowych

Płatność do ziemniaków skrobiowych jest przyznawana do powierzchni, na której uprawiane są ziemniaki skrobiowe objęte umową na uprawę ziemniaków skrobiowych z producentem skrobi lub wyrobów skrobiowych (warunek ten uznaje się za spełniony również w przypadku zawarcia umowy z grupą producentów rolnych, uznaną organizacją producentów lub uznanym zrzeszeniem organizacji producentów).

W 2015 r. stawka płatności do ziemniaków skrobiowych wyniosła 1387,12 zł/ha. Wnioskowało o nią ok. 4,3 tys. rolników.

g) płatność do pomidorów

Płatność do powierzchni uprawy pomidorów jest przyznawana do powierzchni, na której uprawiane są pomidory objęte umową na uprawę pomidorów z przetwórcą warzyw (warunek ten uznaje się za spełniony również w przypadku zawarcia umowy z grupą producentów rolnych, uznaną organizacją producentów lub uznanym zrzeszeniem organizacji producentów).

W 2015 r. stawka płatności do pomidorów wyniosła 4272,62 zł/ha. Wnioskowało o nią ok. 1,2 tys. rolników.

h) płatność do lnu

Płatność przysługuje do powierzchni uprawy lnu na gruntach kwalifikujących się do płatności.

W 2015 r. stawka płatności do lnu wyniosła 411,92 zł/ha. Wnioskowało o nią ok. 768 rolników.

i) płatność do konopi włóknistych

Płatność przysługuje do powierzchni uprawy konopi włóknistych, o ile rolnik stosuje odmiany zawierające w uprawie polowej maksymalnie 0,2% tetrahydrokanabinolu (THC) w suchej masie rośliny. Płatność ta, podobnie jak pozostałe płatności obszarowe do tej uprawy, przysługuje pod warunkiem prowadzenia uprawy na podstawie zezwolenia wydanego zgodnie z art. 47 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2012 r. poz. 124, z późn. zm.) oraz do powierzchni nie większej niż powierzchnia objęta tym zezwoleniem.

W 2015 r. stawka płatności do konopi włóknistych wyniosła 572,49 zł/ha. Wnioskowało o nią 84 rolników.

4. Wsparcie dodatkowe

Płatność dodatkowa przysługuje do powierzchni zawierającej się w przedziale od 3,01 ha do 30 ha. Oznacza to, że maksymalna powierzchnia w gospodarstwie objęta tą płatnością wynosi 27 ha. Wsparcie w ramach płatności dodatkowej jest zatem ukierunkowane na grupę gospodarstw małych i średnich. Pozwala to na skuteczniejsze wspieranie dochodów tych gospodarstw, które nie osiągają takich korzyści wynikających ze skali produkcji, jak gospodarstwa największe, niemniej jednak mają szansę na trwały rozwój.

W 2015 r. stawka wsparcia dodatkowego wyniosła 170,22 zł/ha. Objęte nią było ok. 900 tys. rolników.

5. System płatności dla małych gospodarstw

Dobrowolny system płatności dla małych gospodarstw umożliwia zastąpienie wszystkich rodzajów wsparcia realizowanych w ramach systemu płatności bezpośrednich (poza przejściowym wsparciem krajowym) jedną płatnością, która wynosi nie więcej niż 1250 EUR/gosp. Rolnicy uczestniczący w systemie płatności dla małych gospodarstw są zwolnieni z kontroli norm i wymogów zasady wzajemnej zgodności, a także z obowiązku stosowania praktyk w zakresie zazielenienia.

Kwota wsparcia w ramach systemu dla małych gospodarstw jest określana dla każdego rolnika indywidualnie, jako suma wszystkich unijnych płatności bezpośrednich, do których otrzymania rolnik byłby

uprawniony, gdyby pozostał w systemie standardowym. Do systemu rolnicy mogli przystąpić tylko w pierwszym roku jego stosowania, tj. w roku 2015. Rolnicy otrzymujący z tytułu płatności bezpośrednich nie więcej niż 1250 EUR/gospodarstwo zostali włączeni do systemu automatycznie, chyba że nie wyrazili na to zgody. Wystąpienie z systemu możliwe jest corocznie w terminie do 30 września roku, w którym to wystąpienie ma nastąpić (w kampanii roku 2015 termin ten upływał 10 lipca).

6. Przejściowe wsparcie krajowe

Obecnie przyznawane jest jedynie w sektorze tytoniu, ma charakter historyczny (płatność niezwiązana z bieżącą produkcją). Jest to jedyny dotychczas wspierany sektor, w odniesieniu do którego przepisy unijne nie dają możliwości stosowania płatności związanych z produkcją.

Zgodnie z przepisami unijnymi, warunki przyznawania tego wsparcia muszą być identyczne do tych, które zostały zatwierdzone w odniesieniu do 2013 r. Pomoc ta ma charakter degresywny, tj. co roku kwota wsparcia jest zmniejszana o 5 punktów procentowych, począwszy od 75% w 2015 r., a kończąc na 50% w 2020 r. W 2015 r. stawki przejściowego wsparcia krajowego w sektorze tytoniu wynosiły: grupa Virginia 4,34 zł/kg, pozostały tytoń 3,05 zł/kg. Wnioskowało o nie ok 12,9 tys. rolników.

7. Płatność za zazielenienie

W ramach nowego systemu płatności bezpośrednich wprowadzono obowiązek realizacji od 2015 r. praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska, tzw. zazielenienie. Na jego finansowanie przeznaczone jest 30% krajowej koperty finansowej, tj. ok. 1 mld EUR rocznie. W 2015 r. stawka płatności za zazielenienie wyniosła 304,31 zł/ha.

Zazielenienie jest realizowane przez:

- dywersyfikację upraw,
- utrzymanie obszarów proekologicznych (tzw. EFA) oraz
- utrzymanie trwałych użytków zielonych (TUZ).

Wszyscy rolnicy uprawnieni do jednolitej płatności obszarowej zobowiązani są do realizacji zazielenienia. W zależności od ilości posiadanych w gospodarstwie gruntów ornych oraz udziału trwałych użytków zielonych, rolnicy są zobowiązani do przestrzegania jednej, dwóch lub trzech praktyk zazielenienia.

Przepisy unijne przewidują szereg wykluczeń z obowiązku ich spełniania, m.in. gospodarstwa, w których ponad 75% użytków rolnych to trwałe użytki zielone lub gospodarstwa o wysokim (ponad 75%) udziale gruntów ornych wykorzystywanych do produkcji traw lub innych zielnych roślin pastewnych albo ugorowanych, z uwagi na korzystne oddziaływanie na środowisko, są zwolnione z obowiązku realizacji dywersyfikacji upraw lub utrzymania obszarów proekologicznych, pod warunkiem że pozostałe grunty orne nie przekraczają 30 ha.

Gospodarstwa uczestniczące w systemie dla małych gospodarstw rolnych, pomimo że są „zwolnione” z realizacji zazielenienia, są uprawnione do otrzymania tej płatności.

Płatność za zazielenienie w sposób automatyczny otrzymują rolnicy prowadzący produkcję rolniczą zgodnie z zasadami rolnictwa ekologicznego⁴ – przepis ten ma zastosowanie jedynie do tej części obszaru gospodarstwa rolnego, która jest wykorzystywana do produkcji ekologicznej zgodnie z art. 11 rozporządzenia (WE) nr 834/2007.

⁴ Spełniający wymogi określone w art. 29 ust. 1 rozporządzenia (WE) nr 834/2007.

W przypadku nieprzestrzegania praktyk zazielenienia na rolników nakładane są kary administracyjne polegające na zmniejszeniu kwoty otrzymanych w danym roku płatności bezpośrednich. Przez dwa pierwsze lata wdrażania zazielenienia (2015 i 2016 r.) kary te nie wykraczają poza kwotę otrzymanej płatności za zazielenienie i w zależności od stopnia stwierdzonej niezgodności obejmują część lub całość płatności za zazielenienie. Natomiast w kolejnych latach kary będą mogły przewyższać otrzymaną kwotę zazielenienia (w 2017 r. o maksymalnie 20%, a od 2018 r. o maksymalnie 25%), co oznacza, że w niektórych przypadkach, w razie stwierdzenia niezgodności, kara za nieprzestrzeganie praktyk zazielenienia spowoduje także częściowe zmniejszenie innych płatności.

Ad. 1) Gospodarstwa, w których występuje od 10 do 30 ha gruntów ornych, zobowiązane są do prowadzenia co najmniej 2 różnych upraw⁵ na gruntach ornych, przy czym uprawa główna nie może zajmować więcej niż 75% gruntów ornych. Natomiast gospodarstwa powyżej 30 ha gruntów ornych zobowiązane są do prowadzenia co najmniej 3 różnych upraw na gruntach ornych, przy czym uprawa główna nie może zajmować więcej niż 75% gruntów ornych, a dwie uprawy główne łącznie nie mogą zajmować więcej niż 95% gruntów ornych.

Ponadto możliwa jest realizacja dywersyfikacji upraw poprzez praktykę równoważną w ramach Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego PROW 2014–2020, poprzez realizację wymogu: *Zastosowanie minimum 4 upraw w plonie głównym w ciągu roku w gospodarstwie, w tym udział głównej uprawy, oraz łącznie zbóż w strukturze zasiewów nie może przekraczać 65% i udział każdej uprawy nie może być mniejszy niż 10%* w ramach Pakietu 1. Rolnictwo zrównoważone.

Ad. 2) Gospodarstwa o powierzchni powyżej 15 ha gruntów ornych są zobowiązane do posiadania obszarów proekologicznych EFA na powierzchni co najmniej 5%⁶ gruntów ornych. Do określenia procentowej powierzchni obszarów EFA stosuje się współczynniki konwersji i ważenia odzwierciedlające zróżnicowane znaczenie ww. elementów dla różnorodności biologicznej.

Do obszarów EFA zalicza się:

- a) Elementy krajobrazu – będące w posiadaniu rolnika, zarówno te chronione w ramach norm Dobrej Kultury Rolnej (DKR) (*drzewa będące pomnikami przyrody; oczka wodne o łącznej powierzchni mniejszej niż 100 m²; rowy, których szerokość nie przekracza 2 m*), jak i pozostałe elementy spełniające następujące kryteria:
 - *żywoploty lub pasy zadrzewione* – o maksymalnej szerokości do 10 m,
 - *drzewa wolnostojące* – o średnicy korony wynoszącej przynajmniej 4 m,
 - *zadrzewienia liniowe* – obejmujące drzewa o średnicy korony wynoszącej przynajmniej 4 m; odległość między koronami drzew nie powinna przekraczać 5 m,
 - *zadrzewienia grupowe*, gdzie korony drzew zachodzą na siebie oraz zagajniki śródpolne – o maksymalnej powierzchni do 0,3 ha,
 - *miedze śródpolne* – o szerokości od 1 m do 20 m, na których nie jest prowadzona produkcja rolna,

⁵ Za odrębną uprawę uznaje się: rodzaj w klasyfikacji botanicznej upraw, formę ozimą i jarą tego samego rodzaju, gatunek z rodzin kapustowatych (*Brassicaceae*), psiankowatych (*Solanaceae*) i dyniowatych (*Cucurbitaceae*), grunt ugorowany, trawę lub inne pastewne rośliny zielne.

⁶ Odsetek ten, po przedstawieniu przez Komisję Europejską w terminie do 31 marca 2017 r. raportu oceniającego wdrażanie tej praktyki, może zostać podwyższony do 7%.

- *oczka wodne* – o maksymalnej powierzchni do 0,1 ha, z wyłączeniem zbiorników zawierających elementy betonowe lub plastik. W przypadku gdy oczko wodne otacza roślinność nadbrzeżna, do powierzchni oczka wodnego (0,1 ha) wliczana jest strefa z roślinnością nadbrzeżną o szerokości do 10 m,
 - *rowy* – o maksymalnej szerokości do 6 m;
- b) Grunty ugorowane – na których w okresie od 1 stycznia do 31 lipca w danym roku nie jest prowadzona produkcja rolna;
- c) Obszary zalesione po 2008 r. w ramach PROW 2007–2013;
- d) Strefy buforowe o szerokości ustanowionej w ramach norm DKR oraz inne strefy buforowe o szerokości nie mniejszej niż 1 m i nie większej niż 10 m; mogą one obejmować również pasy z roślinnością nadbrzeżną o szerokości do 10 m; na strefach buforowych nie może być prowadzona produkcja rolna, niemniej jednak wypas lub koszenie na tych obszarach jest dozwolone, pod warunkiem że strefę tę można odróżnić od przyległych użytków rolnych;
- e) Pasy gruntów kwalifikujących się do płatności wzdłuż obrzeży lasu – o szerokości od 1 m do 10 m; na pasach tych dopuszcza się zarówno prowadzenie, jak i nieprowadzenie produkcji (do decyzji rolnika); W przypadku jeśli produkcja nie jest prowadzona – dopuszcza się wypas lub koszenie, pod warunkiem że pasy te można odróżnić od przyległych gruntów rolnych;
- f) Zagajniki o krótkiej rotacji, na których obowiązuje zakaz stosowania środków ochrony roślin i możliwe jest stosowanie nawożenia mineralnego w limitach określonych w przepisach; do zagajników traktowanych jako EFA zaliczane są gatunki drzew z rodzaju wierzb, brzoza oraz topola czarna i jej krzyżówki;
- g) Uprawy wiążące azot (czyli rośliny bobowate) – mające na celu poprawę różnorodności biologicznej;
- h) Międzyplony lub pokrywa zielona – w postaci: (i) wsiewek traw w uprawę główną lub (ii) mieszanek utworzonych z co najmniej 2 gatunków roślin z następujących grup roślin uprawnych: *zbóż, oleistych, pastewnych, bobowatych drobnonasiennych, bobowatych grubonasiennych oraz roślin miododajnych*. Międzyplon ścierniskowy jest wysiewany od 1 lipca do 20 sierpnia, utrzymywany na polu co najmniej do 1 października. Międzyplon ozimy jest wysiewany od 1 lipca do 1 października i utrzymywany na polu co najmniej do 15 lutego. Mieszanki złożone z samych gatunków zbóż nie są uznawane za obszar proekologiczny. Powyższych mieszanek na tej samej działce rolnej nie utrzymuje się jako uprawy w plonie głównym w roku następującym po wysiewie mieszanki.

Jednocześnie możliwe jest wspólne wypełnianie praktyki EFA przez rolników, których gospodarstwa położone są w bliskiej odległości, tzn. w promieniu maksymalnie 15 km (tj. w okręgu 30 km), przy czym promień ten jest wyznaczany od środka: (i) wspólnego obszaru proekologicznego albo (ii) siedziby gospodarstwa jednego z rolników realizujących wspólnie praktykę utrzymania obszarów proekologicznych.

Ad. 3) W celu zapobieżenia masowemu przekształcaniu TUZ w grunty orne, istnieje obowiązek utrzymania udziału TUZ w powierzchni gruntów rolnych w skali całego kraju, który nie może się zmniejszyć o więcej niż 5% w stosunku do roku referencyjnego z 2015 r. Jest to analogiczny mechanizm do dotychczas funkcjonującego w ramach zasady wzajemnej zgodności.

W roku 2015 wskaźnik TUZ nie zmalał w porównaniu z wskaźnikiem referencyjnym o więcej niż 5%, w związku z czym nie było konieczne wdrożenie działań naprawczych polegających na zobowiązaniu rolników, którzy przekształcili trwałe użytki zielone do przywrócenia określonej powierzchni gruntu w TUZ lub odtworzenia takiej samej powierzchni TUZ na innym gruncie.

Jednocześnie na obszarach Natura 2000 obowiązuje zakaz orki lub przekształcania wartościowych pod względem środowiskowym trwałych użytków zielonych, tzn. TUZ cennych przyrodniczo. Każdy rolnik, który posiada TUZ cenny przyrodniczo, jest o tym indywidualnie poinformowany w karcie informacyjnej dołączanej do wstępnie wypełnionego wniosku o płatność.

Wsparcie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 oraz 2014–2020

Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne objęte Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020)

W roku 2015 uruchomiono pierwszy nabór wniosków na Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne. Budżet na to działanie wynosił 366,7 mln EUR.

Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne PROW 2014–2020 jest w dużej części kontynuacją dotychczasowego podejścia, jednak zmianie uległy, w stosunku do poprzedniego okresu programowo-finansowego, przepisy unijne stanowiące podstawę do wdrożenia tego działania, dlatego też samo działanie uległo pewnym modyfikacjom. Z uwagi na to, że płatności w ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego mogą być płacone jedynie za wymogi wykraczające ponad wymogi podstawowe, ale także ponad „zazielenienie”, istotnie zmodyfikowano i rozszerzono zakres wymogów w ramach pakietów, podnosząc poziom ambicji tego działania.

W ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego wzmocniono ukierunkowanie terytorialne, w tym uwzględniono szczególne potrzeby obszarów Natura 2000 (w tym obszarów specjalnej ochrony ptaków), parków narodowych, obszarów narażonych na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego (OSN), obszarów narażonych na występowanie czynników erozyjnych, obszarów o niskiej zawartości próchnicy w glebie. Wzięto także pod uwagę znaczenie tego działania dla realizacji wszystkich celów przekrojowych PROW, w tym celu klimatycznego. Nowe rozwiązania zaproponowane w ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego uwzględniają aktualną ocenę uwarunkowań środowiskowych i zawierają elementy silniej ukierunkowujące wsparcie na specyficzne, zróżnicowane terytorialnie potrzeby i presje środowiskowe.

Beneficjenci Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego podejmują zobowiązania dotyczące prowadzenia działalności rolniczej w sposób sprzyjający ochronie środowiska, zgodny z warunkami i wymogami odpowiedniego pakietu tego działania przez okres 5 lat i w tym okresie corocznie są upoważnieni do otrzymania płatności rolno-środowiskowo-klimatycznej. Wnioski o przyznanie płatności składa się na wspólnym formularzu wraz z wnioskiem o przyznanie m.in. płatności bezpośrednich w terminie składania wniosków o przyznanie płatności bezpośrednich.

W ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego w 2015 r. realizowanych było 7 pakietów: Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone, Pakiet 2. Ochrona gleb i wód, Pakiet 3. Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych, Pakiet 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000, Pakiet 5. Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000, Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów

genetycznych roślin w rolnictwie, Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie.

W przypadku wszystkich pakietów (1, 2, 4⁷, 5 i 6), z wyjątkiem Pakietów 3 oraz 4 istnieje zasada przyznawania płatności w zależności od deklarowanej powierzchni w wysokości:

- 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 50 ha,
- 75% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 50 ha do 100 ha,
- 60% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 100 ha.

Stawki płatności w przypadku poszczególnych pakietów rolno-środowiskowo-klimatycznych wynoszą odpowiednio:

- Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone – 400 zł/ha,
- Pakiet 2. Ochrona gleb i wód – 650 zł/ha (dotyczy międzyplonów) i 450 zł/ha (dotyczy pasów ochronnych na stokach o nachyleniu powyżej 20%),
- Pakiet 3. Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych – 1 964 zł/ha,
- Pakiet 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000.

Stawka płatności uzależniona jest od *ekstensywnego użytkowania na obszarach specjalnej ochrony ptaków (OSO)*: 600 zł/ha, *występowania gatunków ptaków*, tj.: rycyka (a także kszyka, krwawodzioba, czajki): 890 zł/ha, wodniczki: 1199 zł/ha, dubelta (a także kulika wielkiego): 1070 zł/ha, derkacza: 642 zł/ha, oraz *typu siedliska*: zmiennowilgotne łąki trzęślicowe: 1276 zł/ha, zalewowe łąki selernicowe i słonorośla: 1043 zł/ha, murawy: 1300 zł/ha, półnaturalne łąki wilgotne: 911 zł/ha, półnaturalne łąki świeże: 1083 zł/ha, torfowiska: 600 zł/ha (wymogi obowiązkowe) lub 1206 zł/ha (wymogi obowiązkowe i uzupełniające).

- Pakiet 5. Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000.

Stawka płatności uzależniona jest od *typu siedliska*: zmiennowilgotne łąki trzęślicowe: 1276 zł/ha, zalewowe łąki selernicowe i słonorośla: 1043 zł/ha, murawy: 1300 zł/ha, półnaturalne łąki wilgotne: 911 zł/ha, półnaturalne łąki świeże: 1083 zł/ha, torfowiska: 600 zł/ha (wymogi obowiązkowe) lub 1206 zł/ha (wymogi obowiązkowe i uzupełniające).

- Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie:

– 750 zł/ha – w przypadku uprawy,

– 1000 zł/ha – w przypadku wytwarzania nasion/materiału siewnego.

Płatność przysługuje do maksymalnej powierzchni 5 ha dla poszczególnych gatunków/odmian roślin uprawnych.

- Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie:

bydło – 1600 zł/szt., konie – 1500 zł/szt., owce – 360 zł/szt., świnie – 1140 zł/szt., kozy – 580 zł/szt.

Płatność przysługuje do maksymalnej liczby zwierząt w jednym stadzie, tj.: krów: 100 sztuk; loch tej samej rasy: 70 loch stada podstawowego świń rasy puławskiej, 100 loch stada podstawowego świń rasy złotnickiej białej lub 100 loch stada podstawowego świń rasy złotnickiej pstrej.

Beneficjentem działania może być rolnik, grupa rolników, grupa rolników i innych zarządców gruntów oraz w przypadku pakietu 4 i 5 dodatkowo inni zarządcy gruntów.

W 2015 r. w ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego złożono ok. 13,8 tys. wniosków na powierzchnię ok. 249 tys. ha.

⁷ W przypadku realizacji Pakietu 4 nie stosuje się progów degresywności.

Działanie Rolnictwo ekologiczne objęte Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020)

W roku 2015 uruchomiono pierwszy nabór wniosków na działanie Rolnictwo ekologiczne, na które przeznaczono budżet w wysokości ok. 700 mln EUR. Działanie jest kontynuacją pakietu 2. Rolnictwo ekologiczne realizowanego w ramach Programu rolnośrodowiskowego PROW 2007–2013.

Celem działania Rolnictwo ekologiczne jest wspieranie dobrowolnych zobowiązań rolników, którzy podejmują się utrzymać lub przejść na praktyki i metody rolnictwa ekologicznego określone w przepisach o rolnictwie ekologicznym.

Beneficjenci działania Rolnictwo ekologiczne podejmują zobowiązania dotyczące prowadzenia działalności rolniczej w sposób sprzyjający ochronie środowiska, zgodny z warunkami i wymogami odpowiedniego pakietu tego działania przez okres 5 lat i w tym okresie corocznie są upoważnieni do otrzymania płatności ekologicznej. Wnioski o przyznanie płatności składa się na wspólnym formularzu wraz z wnioskiem o przyznanie m.in. płatności bezpośrednich w terminie składania wniosków o przyznanie płatności bezpośrednich.

Płatność jest przyznawana corocznie przez okres 5-letniego zobowiązania ekologicznego na wniosek o przyznanie płatności złożony na wspólnym formularzu wraz z wnioskiem o przyznanie m.in. płatności bezpośrednich w terminie składania wniosków o przyznanie płatności bezpośrednich.

Wsparcie przyznawane jest w ramach dwóch poddziałań, na które składają się następujące pakiety: Pakiet 1. Uprawy rolnicze w okresie konwersji; Pakiet 2. Uprawy warzywne w okresie konwersji; Pakiet 3. Uprawy zielarskie w okresie konwersji; Pakiet 4. Uprawy sadownicze w okresie konwersji; Pakiet 5. Uprawy paszowe na gruntach ornych w okresie konwersji; Pakiet 6. Trwałe użytki zielone w okresie konwersji; Pakiet 7. Uprawy rolnicze po okresie konwersji; Pakiet 8. Uprawy warzywne po okresie konwersji; Pakiet 9. Uprawy zielarskie po okresie konwersji; Pakiet 10. Uprawy sadownicze po okresie konwersji; Pakiet 11. Uprawy paszowe na gruntach ornych po okresie konwersji; Pakiet 12. Trwałe użytki zielone po okresie konwersji. W ramach obu poddziałań płatność ekologiczna jest przyznawana w wysokości:

- 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 50 ha,
- 75% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 50 ha do 100 ha,
- 60% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 100 ha.

Stawki płatności w okresie konwersji (przestawiania na rolnictwo ekologiczne):

Pakiet 1 – 966 zł/ha, Pakiet 2 – 1557 zł/ha, Pakiet 3 – 1325 zł/ha, Pakiet 4 – 1882 zł/ha (podstawowe uprawy sadownicze) oraz 790 zł/ha (ekstensywne uprawy sadownicze), Pakiet 5 – 787 zł/ha oraz Pakiet 6 – 428 zł/ha.

Stawki płatności za utrzymanie rolnictwa ekologicznego:

Pakiet 7 – 792 zł/ha, Pakiet 8 – 1310 zł/ha, Pakiet 9 – 1325 zł/ha, Pakiet 10 – 1501 zł/ha (podstawowe uprawy sadownicze) i 660 zł/ha (ekstensywne uprawy sadownicze), Pakiet 11 – 559 zł/ha, Pakiet 12 – 428 zł/ha.

Beneficjentem działania Rolnictwo ekologiczne jest rolnik, który spełnia definicję rolnika aktywnego zawodowo. W 2015 r. w ramach działania Rolnictwo ekologiczne złożono ok. 4,3 tys. wniosków na powierzchnię ok. 111 tys. ha.

Program rolnośrodowiskowy objęty Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013)

W 2015 r. składane były również wnioski kontynuacyjne na realizację Programu rolnośrodowiskowego w ramach PROW 2007–2013 (po raz ostatni nowe wnioski o przyznanie płatności rolnośrodowiskowej składane były w 2014 r.).

Wnioski w ramach Programu rolnośrodowiskowego PROW 2017–2013 składane były w ramach 9 pakietów: Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone; Pakiet 2. Rolnictwo ekologiczne; Pakiet 3. Ekstensywne trwałe użytki zielone; Pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000; Pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000; Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie; Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie; Pakiet 8. Ochrona gleb i wód oraz Pakiet 9. Strefy buforowe.

W 2015 r. w ramach Programu rolnośrodowiskowego PROW 2007–2013 złożono 84,4 tys. wniosków kontynuacyjnych. W ramach Programu rolnośrodowiskowego PROW 2007–2013 wsparciem objęto ok. 138,4 tys. gospodarstw realizujących program rolnośrodowiskowy na powierzchni ok. 2,9 mln ha oraz ok. 69,9 tys. sztuk zwierząt.

Na realizację tego programu do końca 2015 r. wydano ok. 100% całej przeznaczonej na to działanie kwoty.

Płatności ONW

Płatności ONW realizowane są w Polsce od 2004 r. W ramach PROW 2014–2020 wdrażane są poprzez działanie *Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami*, na które przeznaczono budżet ok. 1983 mln EUR.

Realizacja tego działania ma ułatwić rolnikom kontynuowanie rolniczego użytkowania ziemi, a także umożliwić zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich oraz utrzymanie i promowanie zrównoważonych systemów działalności rolniczej na tych terenach. W efekcie wsparcie to będzie wpływało na utrzymanie żywotności obszarów wiejskich i na zachowanie różnorodności biologicznej.

Płatność ONW przysługuje do działek rolnych wykorzystywanych jako użytki rolne (tj. grunty orne, trwałe użytki zielone oraz pastwiska trwałe lub uprawy trwałe), a powierzchnia, do której udziela się wsparcia

(należąca do danego gospodarstwa, położonego w granicach ONW i wykorzystywana do produkcji rolniczej), musi wynosić co najmniej 1 ha.

W Polsce obszary ONW, do których możliwe jest uzyskanie wsparcia, stanowią obecnie ponad 56% powierzchni użytków rolnych (mapa poniżej), wśród których wyróżniamy trzy typy:

- ONW typ górski,
- ONW typ nizinny strefy I oraz strefy II,
- ONW typ specyficzny.

Roczna płatność otrzymywana przez beneficjentów stanowi iloczyn stawki ustalonej dla danego typu ONW oraz liczby hektarów zgłoszonych we wniosku, z uwzględnieniem degresywności.

Ponadto przy obliczaniu wysokości należnego wsparcia pod uwagę brana jest wielkość danego gospodarstwa, gdyż przy płatnościach tych obowiązuje zasada **degresywności** stawek.

Mapa 2. Wykaz obszarów ONW

Tabela 21. Stawki płatności ONW

Typ ONW	Stawki ONW PROW 2014–2020 (zł/ha)
Górski	450
Nizinny:	
– strefa nizinna I	179
– strefa nizinna II	264
Specyficzny	264

Tabela 22. Degresywność płatności ONW

X	Degresywność procentowa	Przedziały obszarowe (ha)
PROW 2014–2020	100%	0–25
	50%	25,01–50
	25%	50,01–75

Źródło: MRIRW.

W skali całego działania zainteresowanie wsparciem jest bardzo duże. W roku 2015 złożono ok. 750 tys. wniosków na powierzchnię ok. 6,9 mln ha.

Płatności zalesieniowe

O płatności na zalesianie można było ubiegać się od 2004 r., najpierw w ramach PROW 2004–2006, a następnie w ramach działania „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” objętego PROW 2007–2013. W 2015 r. zostało wdrożone działanie „Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów”, które jest kontynuacją działań zalesieniowych realizowanych w okresie 2004–2014. Budżet tego działania wynosi ok. 301 mln EUR i zawiera również zobowiązania kontynuacyjne z wykonanych zalesień w ramach PROW 2004–2006 oraz PROW 2007–2013.

Działanie zalesieniowe ma na celu zwiększanie obszarów leśnych poprzez zalesianie i tworzenie terenów zalesionych. Przyczynia się ono do sekwestracji dwutlenku węgla oraz utrzymania i wzmocnienia ekologicznej stabilności obszarów leśnych poprzez łączenie rozdrobnionych kompleksów leśnych. Ma również korzystny wpływ na gleby zagrożone erozją.

Pomoc jest przyznawana do gruntów wykazanych w ewidencji gruntów i budynków jako grunty rolne, z wyłączeniem trwałych użytków zielonych i pastwisk trwałych. Powierzchnia takich gruntów musi wynosić co najmniej 0,1 ha, a szerokość więcej niż 20 m, chyba że grunty te graniczą z lasem w takim wypadku kryterium minimalnej szerokości gruntu nie stosuje się. Warunkiem koniecznym jest, by grunty były przeznaczone do zalesienia w dokumentach dotyczących zagospodarowania przestrzennego gminy oraz by był dla nich opracowany plan zalesienia, na podstawie którego dokonywane będzie zalesienie.

Pomoc w ramach działania udzielana jest w formie:

- wsparcia na zalesienie, stanowiącego jednorazową, zryczałtowaną płatność z tytułu poniesionych kosztów wykonania zalesienia w wysokości od 4984 zł/ha do 7624 zł/ha oraz ewentualnego jego ogrodzenia (8,82 zł/m.b.) lub ewentualnego zabezpieczenia drzewek 3 palikami (1132 zł/ha) wypłacaną w pierwszym roku zalesienia,
- premii pielęgnacyjnej, stanowiącej zryczałtowaną płatność z tytułu poniesionych kosztów prac pielęgnacyjnych w wysokości od 794 zł/ha do 1628 zł/ha oraz ochrony wykonanego zalesienia lub gruntów z sukcesją naturalną (424 zł/ha), wypłacaną corocznie przez 5 lat,
- premii zalesieniowej, stanowiącej zryczałtowaną płatność z tytułu pokrycia kosztów utraconych dochodów z działalności rolniczej w wysokości 1215 zł/ha, wypłacaną corocznie przez 12 lat.

Pomoc przysługuje według kolejności ustalonej przy zastosowaniu kryteriów wyboru operacji (tab. 23). Wnioski, które uzyskają minimalnie 6 pkt., mogą uzyskać pomoc. W pierwszej kolejności pomoc przysługuje tym beneficjentom, których operacje uzyskały największą sumę punktów.

W roku 2015 złożono ok. 1,09 tys. nowych wniosków o przyznanie wsparcia na zalesienie, w tym 885 wniosków przeszło ww. kryteria wyboru. We wnioskach tych deklarowano do zalesienia 1,2 tys. ha. Ponadto przyjęto ok. 24 tys. wniosków kontynuacyjnych od beneficjentów działań zalesieniowych z PROW 2004–2006 i PROW 2007–2013 na powierzchnię ok. 77 tys. ha.

Tabela 23. Kryteria wyboru operacji

Lp.	Kryteria wyboru operacji	Liczba punktów
1.	Grunty przeznaczone do wykonania zalesienia przynajmniej w części są zlokalizowane na korytarzach ekologicznych w rozumieniu art. 5 pkt. 2 Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody położonych na obszarze Natura 2000 określonych w planie ochrony lub planie zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000	14
2.	Grunty przeznaczone do wykonania zalesienia przynajmniej w części są zlokalizowane na obszarach zagrożonych erozją wodną określonych w załączniku do Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 9 marca 2015 r. w sprawie norm w zakresie dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska (Dz.U. poz. 344)	12
3.	Grunty przeznaczone do wykonania zalesienia przynajmniej w części przylegają do śródlądowych wód powierzchniowych, o których mowa w art. 5 ust. 3 Ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (Dz. U. z 2015 r. poz. 469)	10
4.	Grunty przeznaczone do wykonania zalesienia przynajmniej w części są gruntami o nachyleniu terenu powyżej 12°	8
5.	Grunty przeznaczone do wykonania zalesienia przynajmniej w części przylegają do lasu lub obszaru zalesionego	6
6.	Grunty przeznaczone do wykonania zalesienia przynajmniej w części są położone w województwie o lesistości poniżej 30%	4

Źródło: MRiRW.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

Efekty realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013

31 grudnia 2015 r. zakończona została realizacja Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013). Realizacja programu umożliwiła przyspieszenie procesu modernizacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej oraz zrównoważonego i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. PROW 2007–2013 był kontynuacją wsparcia UE dla wsi i rolnictwa zapoczątkowanego w ramach przedakcesyjnego programu SAPARD oraz Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006” i Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006.

PROW 2007–2013 realizowany był poprzez 22 działania, zgrupowane w czterech osiach tematycznych:

- Oś I – Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,
- Oś II – Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich,
- Oś III – Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej,
- Oś IV – Leader.

łącznie budżet PROW 2007–2013 wyniósł ponad 17,4 mld EUR. Program został przyjęty przez Komisję Europejską decyzją z dnia 7 września 2007 r. Całkowita alokacja dla Programu została zwiększona w 2009 r. o prawie 190 mln EUR. W przypadku Polski środki te były przeznaczane na realizację między innymi projektów z zakresu restrukturyzacji produkcji mleka, gospodarki wodnej i różnorodności biologicznej.

Środki z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 wydatkowane były do końca 2015 r. Ogółem w ramach Programu złożono ponad 7330 tys. wniosków o przyznanie pomocy, a do realizacji przyjęto ponad 7 mln wniosków. Łącznie do beneficjentów programu trafiło 74,3 mld zł, w tym blisko 55,7 mld zł ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, co stanowi ok. 99,82% alokacji środków EFRROW przeznaczonych na realizację PROW 2007–2013.

OŚ I PROW 2007–2013 „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego”, nazywana osią gospodarczą, obejmowała 11 działań. Jednym z głównych celów tej osi było przyspieszenie odpowiednich przekształceń strukturalnych poprzez zapewnienie wsparcia dla młodych rolników oraz osób rezygnujących z działalności rolniczej. Z uwagi na niski stopień specjalizacji gospodarstw rolnych, niedo-inwestowanie w zakresie infrastruktury produkcji rolnej i rozdrobnienie struktury obszarowej, które przekłada się na mniejszą efektywność produkcji, w ramach działań osi I zapewnione zostały także odpowiednie instrumenty wsparcia na pokrycie kosztów dostosowujących gospodarstwa rolne do rosnących wymagań wspólnotowych (w tym związanych z ochroną środowiska) oraz wzmożonej presji konkurencyjnej ze strony producentów z innych krajów unijnych i krajów trzecich. W tym celu uruchomiono działania wspierające proces restrukturyzacji gospodarstw rolnych, wzmocnienie ich kapitału rzeczowego i wspieranie innowacji.

Instrumenty wsparcia w ramach osi I skierowane zostały także na dalszą poprawę konkurencyjności przemysłu spożywczego, w szczególności w odniesieniu do mikro- i małych przedsiębiorstw, oraz wsparcie kreowania wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej. Poprawa konkurencyjności sektora rolnego realizowana jest także poprzez zapewnienie wsparcia w zakresie podnoszenia jakości produkcji i tworzenia grup zraszających producentów rolnych.

Ważne są także działania osi I wspierające podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji, między innymi poprzez: kształcenie zawodowe, działania informacyjne i szkoleniowe oraz umożliwienie korzystania z usług doradczych.

W ramach osi I przyjęto do realizacji prawie 218 tys. wniosków i wypłacono prawie 33,4 mld zł.

OŚ I PROW 2007–2013 pozwoliła na przekształcenia strukturalne w rolnictwie oraz podniesienie konkurencyjności polskich producentów rolnych i przetwórców. W ramach trzech działań inwestycyjnych Osia I (*Ułatwienie startu młodym rolnikom, Modernizacja gospodarstw rolnych, Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych*) rolnicy zakupili ponad 340 tys. maszyn i urządzeń do produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz prawie 55,8 tys. ciągników rolniczych. Wybudowali i zmodernizowali ponad 5,2 mln m² budynków gospodarczych.

W celu ułatwienia przejmowania lub zakładania gospodarstw rolnych przez osoby młode o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych przyznano pomoc prawie 38,9 tys. młodym rolnikom i zrealizowano na ich rzecz płatności na kwotę prawie 3,2 mld zł.

Zrealizowano 1748 operacji dotyczących modernizacji zakładów przetwórczych i poprawiających jakość rynków hurtowych. Wypłacona pomoc na realizację tych operacji wyniosła prawie 3,5 mld zł. Zrealizowano ponad 8 tys. operacji przywracających potencjał gospodarstw rolnych zniszczonych w wyniku klęsk naturalnych (odtworzenie produkcji, w tym inwentarza żywego oraz plantacji wieloletnich). Zrealizowane operacje w ramach działania „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa” umożliwiły objęcie działaniami scale-

niowymi łącznie 89,8 tys. ha gruntów rolnych i leśnych oraz wykonanie melioracji podstawowych na powierzchni 233,4 tys. ha. Wybudowano 521 km wałów przeciwpowodziowych oraz 29 zbiorników wodnych o objętości ponad 14,4 mln m³.

W szkoleniach zawodowych dla rolników i osób zatrudnionych w leśnictwie brało udział ponad 332 tys. uczestników, w tym ponad 246 tys. mężczyzn i ponad 86 tys. kobiet. Zrealizowano łącznie ponad 165 tys. usług doradczych.

Oś II PROW 2007–2013 „Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich” obejmowała 4 działania, tj.: Program rolnośrodowiskowy; Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW); Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne oraz Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych.

Program rolnośrodowiskowy przyczynił się do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i zachowania różnorodności biologicznej na tych terenach. Głównym założeniem programu było promowanie produkcji rolnej opartej na metodach zgodnych z wymogami ochrony środowiska. Nabory nowych wniosków o przyznanie płatności zakończyły się w 2014 r. Wnioski kontynuacyjne będą jeszcze składane do 2018 r. W ramach płatności ONW wspierano gospodarowanie na obszarach, na których produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki naturalne.

Uzupełnieniem tych działań były tzw. działania leśne. Wsparcie w ramach działania „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów i innych niż rolne” ma na celu powiększenie obszarów leśnych oraz utrzymanie i wzmocnienie ekologicznej stabilności obszarów leśnych poprzez zmniejszenie fragmentacji kompleksów leśnych. Z kolei pomoc udzielana w ramach działania „Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych” wpływa na odnowienie i pielęgnację drzewostanów zniszczonych przez czynniki biotyczne i abiotyczne oraz wspiera wprowadzanie mechanizmów zapobiegających katastrofom naturalnym, ze szczególnym uwzględnieniem zabezpieczeń przeciwpożarowych.

Oś II Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich to oś o największej liczbie beneficjentów. Łącznie w ramach tej osi zawartych zostało ponad 6,7 mln umów/decyzji, a wypłacona kwota pomocy wyniosła ponad 22 mld zł.

Płatnościami rolnośrodowiskowymi objęto około 138,4 tys. gospodarstw realizujących zobowiązania PROW 2007–2013 na powierzchni fizycznej wynoszącej prawie 2,9 mln ha użytków rolnych. Ponad 925,2 tys. gospodarstw rolnych położonych na obszarach ONW otrzymało wsparcie do powierzchni wynoszącej około 8,6 mln ha. W ramach działania „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” PROW 2007–2013 zalesiono prawie 33,7 tys. ha gruntów rolnych i ponad 3,1 tys. gruntów innych niż rolne. W ramach działania „Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych” odnowiono 2,9 tys. ha lasów zniszczonych przez katastrofy, wykonano działania zapobiegawcze, związane z przeciwdziałaniem zagrożeniu pożarowemu w lasach, które oddziałują na powierzchni prawie 483,8 tys. ha, oraz odtworzono lasy, które oddziałują na powierzchni ponad 57,1 tys. ha.

Oś III PROW 2007–2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej” obejmowała 4 działania. Wszystkie one wspierały zrównoważony rozwój wsi. W ramach działań tej osi wspierana była dywersyfikacja działalności gospodarczej, tworzenie pozarolniczych źródeł do-

chodów, tworzenie miejsc pracy na wsi, rozwijanie infrastruktury technicznej, ochrona dziedzictwa kulturowego w zakresie potrzeb społecznych mieszkańców wsi. Działania te pozwoliły na dalszą poprawę jakości życia na obszarach wiejskich i utworzenie nowych miejsc pracy. Przyczyniły się także do pobudzania działalności gospodarczej i przeciwdziałaly wyludnianiu się obszarów wiejskich oraz tworzyły silniejsze poczucie więzi z miejscem zamieszkania i regionem. Inspirowały również do zachowania i ochrony miejscowych tradycji oraz dziedzictwa kulturowego.

W ramach osi III przyjęto do realizacji prawie 42,9 tys. wniosków i wypłacono pomoc na kwotę blisko 14,5 mld zł.

W ramach osi III rolnicy lub członkowie ich rodzin zrealizowali prawie 15,7 tys. projektów dotyczących podejmowania działalności pozarolniczej, głównie w sferze usług. W wyniku podjęcia działalności gospodarczej powstało blisko 13,8 tys. miejsc pracy. Ponadto mikroprzedsiębiorcy utworzyli blisko 24 tys. nowych miejsc pracy. W ramach wsparcia infrastruktury technicznej wybudowano 46,4 tys. km sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, wykonano prawie 61,4 tys. szt. kanalizacji zagrodowych, wybudowano przeszło 1 tys. oczyszczalni ścieków, utworzono system zbioru, segregacji i wywozu odpadów komunalnych, który umożliwi zagospodarowanie blisko 255 tys. ton śmieci oraz stworzono możliwość wytwarzania 311,6 MW energii ze źródeł odnawialnych. Ponadto zmodernizowano 157 targowisk oraz wybudowano 83 nowe.

W ramach odnowy wsi wybudowano, zmodernizowano lub wyposażono ponad 4,7 tys. świetlic, domów kultury, budynków rekreacyjnych i sportowych, ponad 2,9 tys. obiektów sportowych, placów zabaw i miejsc rekreacji, 237 km ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych, 1061 obiektów małej architektury, 418 terenów zielonych, parków i innych miejsc wypoczynku, odnowiono 671 zabytkowych budynków architektury sakralnej i cmentarzy, odnowiono 103 budynki wpisane do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków oraz zagospodarowano 116 zbiorników i cieków wodnych oraz ukształtowano 2084 centrów wsi.

Oś IV PROW 2007–2013 „Leader” obejmowała 3 działania. Głównym celem Osi 4 Leader była aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie potencjału społecznego na wsi, zwiększenie możliwości zdobywania środków finansowych i ich wykorzystania, a także polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja. Oś IV Leader wpłynęła na kształtowanie pozytywnych postaw ludzi mieszkających na wsi. Doświadczenia z wdrażania podejścia Leader pokazały, że jest to podejście przeznaczone szczególnie dla mieszkańców wsi, którzy chcą w sposób świadomy i metodyczny wpływać na rozwój swojego miejsca zamieszkania i kształtować rozwój przestrzenny i architektoniczny swojej miejscowości, zgodnie ze swoimi wyobrażeniami i potrzebami.

W ramach realizacji działań osi IV Leader przyjęto do realizacji ponad 41,6 tys. wniosków i wypłacono blisko 3,4 mld zł. W ramach małych projektów zorganizowano ponad 5,9 tys. imprez kulturalnych, rekreacyjnych lub sportowych. Dzięki operacjom zrealizowanym w ramach małych projektów m.in.: wybudowano, odbudowano lub przebudowano ponad 6,4 tys. obiektów małej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, wyremontowano lub odrestaurowano prawie 1,8 tys. świetlic wiejskich oraz innych obiektów pełniących ich funkcje, 842 obiekty wpisane do rejestru zabytków lub objęte ewidencją zabytków, utworzono ponad 1,2 tys. miejsc pracy.

W ramach operacji zrealizowanych poprzez działanie „Odnowa i rozwój wsi” m.in.: wybudowano, zmodernizowano lub wyposażono: 4,4 tys. budynków pełniących funkcje rekreacyjne, sportowe i społeczno-kulturalne, w tym świetlic i domów kultury, 3,8 tys. obiektów sportowych, placów zabaw, miejsc

rekreacji, blisko 1 tysiąc km ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych, ponad 1,3 tys. obiektów małej architektury, 332 tereny zielone, parki i inne miejsca wypoczynku, odnowiono: 378 elewacji zewnętrznych i dachów w budynkach architektury sakralnej wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków i cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków, 109 budynków wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków, użytkowanych na cele publiczne, ukształtowano przeszło 2 tys. obszarów sprzyjających nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na ich położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne. Ponadto w ramach osi Leader blisko 2 tys. rolników, małżonków rolnika lub domowników podjęło działalność gospodarczą, a mikroprzedsiębiorcy utworzyli 942 miejsca pracy.

Realizacja Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

Łączny budżet przeznaczony na realizację PROW 2014–2020 wynosi ponad 13,6 mld EUR (w tym środki UE blisko 8,7 mld EUR oraz krajowe środki publiczne przeszło 4,9 mld EUR). Środki te zostaną wykorzystywane m.in. na rzecz rozwoju gospodarstw, wzmocnienia przedsiębiorczości, rozwoju terytorialnego, transferu wiedzy i innowacji, wsparcia jakości produkcji oraz ochrony ekosystemów i efektywnego gospodarowania zasobami naturalnymi.

Priorytetem PROW 2014–2020 jest poprawa konkurencyjności sektora rolnego z jednoczesnym uwzględnieniem celów środowiskowo-klimatycznych. Program wspiera przede wszystkim dalszą restrukturyzację i modernizację gospodarstw rolnych oraz rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego. Realizacja zaplanowanych działań w tym zakresie pozwoli rolnikom i przedsiębiorcom na podjęcie coraz większych wyzwań konkurencyjnych na rynku europejskim i na rynkach trzecich. Istotnym elementem Programu są także działania, wspierające modernizację gospodarstw rodzinnych, mające na celu poprawę ich stabilizacji finansowej i wzmocnienie konkurencyjności.

Ważnymi, z punktu widzenia sytuacji gospodarstw o mniejszym potencjale ekonomicznym instrumentami, zapewniającymi przyspieszenie zmian strukturalnych sektora rolnego są: premie na restrukturyzację małych gospodarstw rolnych oraz płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa.

Do dalszego rozwoju sektora rolnego i wzrostu jego konkurencyjności przyczynią się także instrumenty pomocy finansowej dotyczące *transferu wiedzy i innowacji*. Nowym instrumentem wspierającym wdrożenie innowacji w sektorze rolno-spożywczym jest działanie *Współpraca*.

W ramach poprawy organizacji łańcucha dostaw żywności, PROW 2014–2020 wspiera inwestycje związane z przetwórstwem i marketingiem artykułów rolnych oraz dalszy rozwój grup i organizacji producentów oraz systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych. Dla ułatwienia sprzedaży bezpośredniej artykułów rolnych kontynuowane jest wsparcie na rzecz budowy i modernizacji targowisk. Kontynuowane jest również wsparcie pozwalające na odtwarzanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych i katastrof naturalnych oraz ochrona gospodarstw rolnych przed tego typu zdarzeniami.

Znaczącą rolę we wspieraniu zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz w zaspokajaniu wzrastającego wśród społeczeństwa popytu na usługi w zakresie środowiska odgrywają płatności na rzecz ochrony ekosystemów i efektywnego gospodarowania zasobami naturalnymi: *Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne, Rolnictwo ekologiczne, Inwestycje w rozwój obszarów leśnych*

i poprawę żywotności lasów oraz Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami. Płatności te wspierają przedsięwzięcia z zakresu ochrony środowiska (w tym wody, gleby, krajobrazu i klimatu) oraz sprzyjają zachowaniu różnorodności biologicznej. Nowe działanie Rolnictwo ekologiczne jest kontynuacją pakietu 2. Rolnictwo ekologiczne realizowanego w ramach programu rolnośrodowiskowego PROW 2007–2013. Kontynuowane są także płatności na rzecz obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Szersze informacje na temat działań obszarowych znajdują się w rozdziale „Polityka wsparcia rolnictwa”. W ramach realizacji celów środowiskowych wsparcie inwestycyjne otrzymają także gospodarstwa położone na obszarach Natura 2000 i na obszarach narażonych na zanieczyszczenie wód azotanami pochodzenia rolniczego.

W celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w ramach PROW 2014–2020 kontynuowane są działania przyczyniające się do rozwoju przedsiębiorczości, odnowy wsi, w tym w zakresie infrastruktury technicznej, realizowane zarówno w ramach wyodrębnionego instrumentu, jak również poprzez oddolne inicjatywy w ramach instrumentu *Leader*. Poprzez inicjatywę *Leader* zakłada się realizację, w ramach LSR, znacznie szerszej gamy przedsięwzięć niż było to w PROW 2007–2013.

PROW 2014–2020 w ramach wdrażania LSR zapewnia wsparcie między innymi na operacje mające na celu: wzmocnienie kapitału społecznego, rozwoju przedsiębiorczości, dywersyfikację źródeł dochodu, tworzenie i rozwój inkubatorów przetwórstwa lokalnego rozwój produktów lokalnych, rozwój rynków zbytu, zachowanie dziedzictwa kulturowego, rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej oraz rozwój infrastruktury technicznej, w tym z zakresu gospodarki wodno-ściekowej i budowy lub modernizacji dróg lokalnych.

Poniżej przedstawiono stan wdrażania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 na 31 grudnia 2015 r.

Ogółem w ramach PROW 2014–2020 do 31 grudnia 2015 r. złożono 778 477 wniosków o przyznanie pomocy finansowej w ramach dziewięciu działań, z czego ponad 752 tys. w ramach działania *Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami*.

Zatwierdzono do realizacji 394 482 operacje, z czego 394 141 w ramach działania *Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami*, ponadto 299 operacji w ramach działania *Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER* oraz 42 operacje w ramach działania *Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów*.

Do końca 2015 r. zakontraktowano ponad 9% budżetu Programu z uwzględnieniem zobowiązań z poprzednich okresów programowania.

Do końca okresu sprawozdawczego zrealizowano płatności w kwocie 1 123 481 126 zł (2% budżetu Programu) na rzecz 439 760 beneficjentów, z tego w ramach:

- działania *Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów* – 4 163 836 zł,
- działania *Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami* – 440 982 173 zł,
- działania *Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER* – 25 779 600 zł,
- zobowiązań podjętych w ramach działania *Renty strukturalne* PROW 2007–2013 – 652 555 517 zł.

W roku 2015 uruchomione zostały nabory wniosków na poniższe instrumenty pomocy:

1) *Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami*

Pierwszy nabór wniosków o przyznanie płatności obejmującej wsparcie z tytułu gospodarowania na obszarach górskich (obszar ONW typu górskiego), obszarach innych niż obszary górskie charakteryzujących się znaczącymi ograniczeniami naturalnymi (obszar ONW typu nizinnego) oraz innych obszarach charakteryzujących się szczególnymi ograniczeniami (obszar ONW typu ze specyficznymi utrudnieniami) został przeprowadzony w terminie od 15 marca do 10 lipca 2015 r. W ramach kampanii 2015 złożono 751 471 wniosków. Największy odsetek (87%) wniosków o przyznanie płatności ONW związany był z rekompensatami związanymi z gospodarowaniem na obszarach ONW typu nizinnego. Do 31 grudnia 2015 r. wydano 393 506 decyzji o przyznaniu płatności ONW na kwotę 455 510 356 zł, co stanowi 52% złożonych wniosków w ramach kampanii 2015. Pozostałe płatności dla beneficjentów z kampanii 2015 będą realizowane w 2016 r.

2) *Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne*

Pierwszy nabór wniosków o przyznanie płatności w ramach ww. działania został przeprowadzony w terminie od 15 marca do 10 lipca 2015 r. W ramach kampanii 2015 złożono 13 766 wniosków o przyznanie płatności rolno-środowiskowo-klimatycznej.

3) *Rolnictwo ekologiczne*

Pierwszy nabór wniosków o przyznanie płatności w ramach działania *Rolnictwo ekologiczne* został przeprowadzony w terminie od 15 marca do 10 lipca 2015 r. W ramach kampanii 2015 złożono 4 317 wniosków o przyznanie płatności ekologicznej.

4) *Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów*

Pierwszy nabór wniosków o przyznanie wsparcia na zalesienie w ramach działania został przeprowadzony w terminie od 15 czerwca do 17 sierpnia 2015 r. Złożonych zostało 1086 wniosków o przyznanie wsparcia na zalesienie.

5) *Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER (Wsparcie przygotowawcze)*

Nabory wniosków na ww. poddziałanie realizowane w ramach inicjatywy LEADER samorządy wojewódzkie przeprowadziły w lipcu 2015 r. Łącznie lokalne grupy działania złożyły 301 wniosków o przyznanie pomocy na kwotę 37 422 000 zł. Podpisano 299 umów na kwotę 37 180 000 zł – najwięcej w województwie małopolskim (32) oraz mazowieckim i wielkopolskim (po 31), a najmniej w województwie lubuskim i opolskim (po 10). LGD zakładały, że będą realizowały strategie rozwoju lokalnego na łącznym obszarze zamieszkanym przez ponad 20,7 mln ludzi. Zdecydowana większość LGD (252) zakładała realizację strategii w oparciu o jeden fundusz (EFRROW). Zakłada się, że strategiami rozwoju lokalnego objętych zostanie 2271 gmin. Do 31 grudnia 2015 r. ARiMR zrealizowała płatności w ramach poddziałania na kwotę 25 779 600 zł dla 296 LGD.

6) *Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników (Premie dla młodych rolników).*

W terminie od 20 sierpnia do 16 września 2015 r. przeprowadzono pierwszy nabór wniosków o przyznanie pomocy. Łącznie w ramach naboru złożono 3316 wniosków o przyznanie pomocy na kwotę 331 600 000 zł. Do zakończenia okresu sprawozdawczego odrzucono 99 wniosków

7) *Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych)*

W terminie od 19 października do 17 listopada 2015 r. przeprowadzono pierwszy nabór wniosków o przyznanie pomocy. Nabór związany był z możliwością ubiegania się o pomoc na operacje dotyczące rozwoju produkcji: psiań, mleka krowiego i bydła mięsnego. Łącznie złożono 2472 wnioski o przyznanie pomocy na kwotę 960 254 721 zł. Największym zainteresowaniem cieszył się obszar związany z rozwojem produkcji mleka krowiego (1527 wniosków). Pozostałe wnioski o przyznanie pomocy dotyczyły wsparcia obszaru związanego z rozwojem produkcji bydła mięsnego (649) i wsparciem obszaru związanego z rozwojem produkcji psiań (296).

8) *Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój (Przetwórstwo i marketing produktów rolnych)*

Od 1 do 30 grudnia 2015 r. przeprowadzono pierwszy nabór wniosków o przyznanie pomocy skierowany wyłącznie do przedsiębiorców prowadzących działalność polegającą na przetwarzaniu lub wprowadzaniu do obrotu produktów rolnych. Do 31 grudnia 2015 r. złożono 570 wniosków na kwotę 1 091 873 857 zł (z uwagi na możliwość składania wniosków za pośrednictwem operatora wyznaczonego, w styczniu 2016 r. napływały kolejne wnioski o przyznanie pomocy i wg stanu na dzień przekazania sprawozdania łącznie złożono 834 wnioski).

9) *Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości (Wsparcie dla nowych uczestników systemów jakości)*

W ramach poddziałania został uruchomiony jeden nabór wniosków o przyznanie pomocy w okresie od 1 grudnia 2015 r. do 29 stycznia 2016 r. Do 31 grudnia 2015 r. złożono 119 wniosków, w tym o przyznanie pomocy objętych systemem:

- Rolnictwa Ekologicznego – 93,
- Integrowanej Produkcji Roślin – 24,
- Quality Assurance for Food Products – 1,
- Jakość Tradycja – 1.

10) *Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich – typ operacji Budowa lub modernizacja dróg lokalnych*

Terminy naboru wniosków o przyznanie pomocy są ustalane odrębnie przez poszczególne samorządy województw. Pierwsze nabory wniosków zostały uruchomione w listopadzie 2015 r. Do 31 grudnia 2015 r. nabory uruchomiono w ośmiu województwach, tj.: kujawsko-pomorskim, lubelskim, lubuskim, mazowieckim, podkarpackim, śląskim, świętokrzyskim i zachodniopomorskim. Łącznie złożono 363 wnioski o przyznanie pomocy na kwotę 402 852 124 zł (w tym 255 893 129 zł ze środków EFRROW).

OBSZARY WIEJSKIE

Infrastruktura na wsi

Stan rozwoju infrastruktury technicznej wsi stanowi jedną z najpoważniejszych barier rozwoju obszarów wiejskich, wpływając zarówno na jakość życia mieszkańców, jak również na możliwości inwestowania na tych obszarach. Szczególne problemy to niedostatecznie rozwinięta zbiorowa sieć kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków, zły stan infrastruktury energetycznej oraz niewystarczające wyposażenie w Internet. Obszary wiejskie są silnie zróżnicowane przestrzennie pod względem wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Najlepiej rozwinięta infrastruktura na obszarach wiejskich znajduje się na terenach sąsiadujących z obszarami miejskimi.

Zaopatrzenie w wodę i sanitacja wsi⁸

Długość sieci wodociągowych i kanalizacyjnych

Na koniec 2015 r. w Polsce istniało 244 258,75 km sieci wodociągowej (w 2008 r. długość sieci wynosiła 212 844,19 km), z czego w roku 2015 wykonano 3903,59 km (w roku 2008 wykonano 4054,03 km sieci). Długość sieci kanalizacyjnej wynosiła 92 827,27 km, w roku 2015 wykonano 6134,57 km (w roku 2008 wykonano 2575,71 km sieci). Najdłuższą sieć wodociągową posiada województwo mazowieckie – 35 780,18 km sieci, natomiast najkrótszą województwo lubuskie – 5167,74 km sieci. Z kolei województwo podkarpackie posiada najdłuższą sieć kanalizacyjną wynoszącą 13 166,79 km, podczas gdy w województwie podlaskim znajduje się jedynie 1665,27 km sieci.

Biorąc pod uwagę, różną wielkość województw w Polsce oraz regionalne uwarunkowania środowiskowe, długość sieci wodociągowych lub kanalizacyjnych nie pozwala stwierdzić jednoznacznie w jakim stopniu istniejąca infrastruktura zaspokaja potrzeby ludności na terenach wiejskich. Zdecydowanie lepszy obraz istniejącej sytuacji uzyskać można posługując się wskaźnikami (stopniami) zwodociągowania i skanalizowania terenów wiejskich.

Wskaźnik zwodociągowania i skanalizowania terenów wiejskich

Na koniec 2015 r. stopień zwodociągowania, liczony jako stosunek liczby przyłączy wodociągowych do liczby gospodarstw domowych ogółem, wyrażony w % wynosił 81,7%, natomiast stopień skanalizowania, wyrażony jako stosunek liczby przykanalików do liczby gospodarstw domowych wynosił 34,5%.

W tabeli 25 zostały przedstawione wskaźniki zwodociągowania i skanalizowania w podziale na województwa.

⁸ Opracowano na podstawie sprawozdania MRiRW (RRW-2 – sprawozdanie z realizacji inwestycji w zakresie wodociągów i sanitacji wsi w roku 2015).

Tabela 24. Długość sieci wodociągowej i kanalizacyjnej według województw

Lp.	Województwo	Sieć wodociągowa		Sieć kanalizacyjna	
		Wykonanie w 2015 r.	Ogółem stan na 31.12.2015 r.	Wykonanie w 2015 r.	Ogółem stan na 31.12.2015 r.
		km	km	km	km
	POLSKA	3 903,59	244 258,75	6 134,57	92 827,27
1.	Dolnośląskie	189,94	12 013,57	384,55	6 130,50
2.	Kujawsko-pomorskie	356,39	20 602,95	192,66	4 661,00
3.	Lubelskie	153,71	18 622,48	189,72	3 637,09
4.	Lubuskie	89,83	5 167,74	186,09	2 110,36
5.	Łódzkie	173,53	18 897,35	178,96	3 081,48
6.	Małopolskie	458,32	16 206,57	1 205,64	10 458,67
7.	Mazowieckie	707,50	35 780,18	782,53	7 546,67
8.	Opolskie	37,42	6 446,35	299,68	3 260,07
9.	Podkarpackie	374,55	12 870,16	465,86	13 166,79
10.	Podlaskie	134,45	11 543,72	57,77	1 665,27
11.	Pomorskie	308,50	11 674,10	389,08	6 919,79
12.	Śląskie	148,99	10 770,83	661,70	6 224,40
13.	Świętokrzyskie	170,05	11 756,57	297,81	4 370,23
14.	Warmińsko-mazurskie	165,50	14 267,84	212,87	4 953,25
15.	Wielkopolskie	287,28	26 451,16	528,87	9 452,39
16.	Zachodniopomorskie	147,63	11 187,18	100,78	5 189,31

Źródło: MRIRW.

Z danych w tabeli 25 wynika, że w siedmiu województwach (kujawsko-pomorskie, łódzkie, mazowieckie, pomorskie, świętokrzyskie, śląskie, wielkopolskie) wskaźnik zwodociągowania przekracza 80%, natomiast w czterech województwach (podkarpackie, lubuskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie) poziom zwodociągowania wynosi ok. 70%. Zdecydowanie gorzej przedstawia się sytuacja w dostępie do infrastruktury kanalizacyjnej. Najwyższy osiągnięty wskaźnik skanalizowania wynosi 55,4% (woj. podkarpackie), natomiast w dwóch województwach wskaźnik skanalizowania nie przekracza 20%, a w województwie lubelskim wynosi zaledwie 17,1%. Innym wskaźnikiem obrazującym wyposażenie obszarów wiejskich w infrastrukturę komunalną jest liczba sołectw posiadających sieć wodociągową i kanalizacyjną w stosunku do liczby sołectw ogółem.

Tabela 25. Stopień zwodociągowania i skanalizowania obszarów wiejskich według województw (stan na 31.12.2015 r.)

Lp.	Województwo	Liczba gospodarstw domowych wg GUS*	Wodociągi		Kanalizacja	
			Liczba przyłączy	Procent zwodociągowania	Liczba przykanalików	Procent skanalizowania
			szt.	%	szt.	%
	POLSKA	4 372 577	3 572 199	81,7	1 508 067	34,5
1.	Dolnośląskie	262 846	206 628	78,6	97 669	37,2
2.	Kujawsko-pomorskie	229 743	187 030	81,4	63 228	27,5
3.	Lubelskie	370 162	285 823	77,2	63 473	17,1
4.	Lubuskie	109 799	76 850	70,0	29 858	27,2
5.	Łódzkie	294 744	290 710	98,6	65 088	22,1
6.	Małopolskie	438 690	317 259	72,3	166 630	38,0
7.	Mazowieckie	574 100	502 515	87,5	153 700	26,8
8.	Opolskie	159 774	122 946	76,9	65 457	41,0
9.	Podkarpackie	330 928	229 578	69,4	183 396	55,4
10.	Podlaskie	149 646	119 434	79,8	28 762	19,2
11.	Pomorskie	197 858	170 925	86,4	102 997	52,1
12.	Śląskie	320 627	262 736	81,9	129 645	40,4
13.	Świętokrzyskie	213 637	182 961	85,6	67 489	31,6
14.	Warmińsko-mazurskie	172 156	120 773	70,2	50 626	29,4
15.	Wielkopolskie	388 386	384 381	99,0	179 418	46,2
16.	Zachodniopomorskie	159 481	111 650	70,0	60 631	38,0

*gospodarstwa domowe wg GUS

Źródło: „Rocznik Demograficzny 2007 r. (tab. 46. Gospodarstwa domowe według liczby osób oraz województw w 2002 r. – wieś).

Średnio, w Polsce 93,32% sołectw posiada sieć wodociągową, natomiast około 27,78% posiada sieć kanalizacyjną. Należy jednak zauważyć, że jako sołectwo posiadające sieć wodociągową lub kanalizacyjną wykazane są też sołectwa, które posiadają częściowo sieć wodociągową lub kanalizacyjną. Z danych wynika, że w trzynastu województwach, ponad 90% sołectw posiada sieć wodociągową, najwięcej (99,8%) znajduje się w województwie opolskim, natomiast najmniej – w województwie podkarpackim, w którym niespełna 74,8% sołectw wyposażonych jest w sieć wodociągową. Natomiast województwa podkarpackie i pomorskie wyróżniają się największym odsetkiem sołectw posiadających sieć kanalizacyjną odpowiednio 52,54% i 52,61% wobec 10,38% sołectw wyposażonych w sieć kanalizacyjną w województwie podlaskim.

Tabela 26. Wyposażenie sołectw w infrastrukturę wodociągową i kanalizacyjną według województw (stan na 31.12.2015 r.)

Lp.	Województwo	Liczba sołectw	Sołectwa posiadające zbiorczą sieć		Sołectwa posiadające zbiorczą sieć	
			wodociągową	kanalizacyjną	wodociągową	kanalizacyjną
		szt.	szt.	szt.	%	%
	POLSKA	40 859	38 130	11 352	93,32	27,78
1.	Dolnośląskie	2365	2158	843	91,25	35,64
2.	Kujawsko-pomorskie	2280	2254	708	98,86	31,05
3.	Lubelskie	3703	3267	584	88,23	15,77
4.	Lubuskie	1005	932	302	92,74	30,05
5.	Łódzkie	3535	3 477	560	98,36	15,84
6.	Małopolskie	1902	1598	775	84,02	40,75
7.	Mazowieckie	7410	6828	1 203	92,15	16,23
8.	Opolskie	1033	1031	451	99,81	43,66
9.	Podkarpackie	1553	1162	816	74,82	52,54
10.	Podlaskie	3277	3058	340	93,32	10,38
11.	Pomorskie	1646	1581	866	96,05	52,61
12.	Śląskie	1073	1037	431	96,64	40,17
13.	Świętokrzyskie	2128	2034	597	95,58	28,05
14.	Warmińsko-mazurskie	2314	2197	795	94,94	34,36
15.	Wielkopolskie	3920	3857	1271	98,39	32,42
16.	Zachodniopomorskie	1715	1659	810	96,73	47,23

Źródło: MRIRW.

Należy podkreślić, że na niski stopień dostępności do urządzeń komunalnych na obszarach wiejskich składa się wiele czynników. Każdy region Polski należy traktować indywidualnie, dostosowując przedsięwzięcia wodociągowo-kanalizacyjne do regionalnych uwarunkowań.

Nie wszędzie bowiem zastosowanie infrastruktury sieciowej jest możliwe, ponadto nie zawsze jest najlepszym rozwiązaniem, zarówno ze względów technicznych jak i ekonomicznych.

Omawiając infrastrukturę kanalizacyjną, należy wspomnieć także o zbiorczych oczyszczalniach ścieków. Na koniec 2015 r. na obszarach wiejskich istniało 3651 oczyszczalni ścieków o łącznej przepustowości ponad 1,88 mln m³/dobę. Efekt ten jest wynikiem inwestycji realizowanych w ostatnich latach. Dla porównania w 2008 r. istniało 2649 zbiorczych oczyszczalni ścieków.

Z przedstawionych danych w tabeli 26 widać wyraźną dysproporcję pomiędzy stanem dostępności do wodociągów zbiorowych i do kanalizacji. Stan taki wynika m.in. z faktu, że rozwój sieci wodociągowej stoi znacznie wyżej w hierarchii potrzeb ludności wiejskiej. Ponadto inwestycje z zakresu kanalizacji i oczyszczalni ścieków wymagają większych nakładów finansowych i postrzegane są przez

część lokalnej społeczności jako dodatkowe obciążenie finansowe, a nie jako element podnoszący standard życia i ograniczający degradację środowiska naturalnego.

Indywidualne oczyszczalnie ścieków

W ostatnich latach zauważyć można rosnące zainteresowanie indywidualnymi systemami oczyszczania ścieków. Sytuacja ta obserwowana jest zarówno na obszarach wiejskich, jak i przedmieściach, gdzie nie ma doprowadzonej kanalizacji sieciowej.

Tabela 27. Nakłady na indywidualne oczyszczalnie ścieków na obszarach wiejskich w 2015 r. oraz efekty rzeczowe (stan na 31.12.2015 r.)

Lp.	Województwo	Nakłady	Liczba indywidualnych oczyszczalni ścieków	
			Oddanych do eksploatacji w 2015 r.	Ogółem
		tys. zł	szt.	szt.
	POLSKA	173 993,9	20 261	168 370
1.	Dolnośląskie	6204,5	939	7808
2.	Kujawsko-pomorskie	13 478,0	2 639	20 106
3.	Lubelskie	13 690,3	1 798	21 589
4.	Lubuskie	4664,6	472	3288
5.	Łódzkie	21 833,1	1983	15 967
6.	Małopolskie	31 135,3	2913	13 024
7.	Mazowieckie	24 559,1	2196	24 386
8.	Opolskie	6865,4	601	3375
9.	Podkarpackie	1777,3	208	1681
10.	Podlaskie	5901,4	806	12 950
11.	Pomorskie	2786,8	530	4181
12.	Śląskie	9738,3	929	6526
13.	Świętokrzyskie	13 920,8	1084	7938
14.	Warmińsko-mazurskie	4795,0	682	4669
15.	Wielkopolskie	7173,3	1752	16 935
16.	Zachodniopomorskie	5470,7	729	3947

Źródło: MRiRW.

Największą liczbę indywidualnych wiejskich oczyszczalni ścieków w roku 2015 wykonano w województwie małopolskim oraz w województwie kujawsko-pomorskim, natomiast najmniej w województwie podkarpackim, ale województwo to charakteryzuje się z kolei najwyższym wskaźnikiem skanalizowania obszarów wiejskich.

Indywidualne oczyszczalnie ścieków są w wielu przypadkach, w szczególności występowania zabudowy rozproszonej, bardzo dobrym rozwiązaniem i powinny być promowane oraz w miarę możliwości dofinansowywane przez władze lokalne. Należy jednak pamiętać, że dla prawidłowego funkcjonowania indywidualnych systemów oczyszczania ścieków niezbędne jest przestrzeganie przez użytkowników kilku zasad, m.in.:

- stosowanie biopreparatów w celu zintensyfikowania i ukierunkowania procesu oczyszczania,
- okresowe opróżnianie osadnika gnilnego i wtórnego z nagromadzonych części stałych, tj. osadów i kożucha,
- przepłukiwanie instalacji wewnątrz oczyszczalni,
- niewprowadzanie substancji mogących zachwiać procesy biologiczne w osadniku.

Promowanie indywidualnych systemów oczyszczania ścieków powinno więc przebiegać równoległe z edukacją, zapewniającą prawidłowe funkcjonowanie systemów oraz monitorowaniem skuteczności ich funkcjonowania.

Finansowanie inwestycji z zakresu wodociągów i sanitacji wsi

Niewątpliwie o możliwościach wykonywania nowych inwestycji z zakresu gospodarki wodno-ściekowej decyduje pula dostępnych środków na ten cel (tab. 28). W latach 2010–2015 na inwestycje z zakresu wodociągów i sanitacji wsi wydano 24,5 mld zł. Najwyższy poziom środków pochodził z programów unijnych oraz środków własnych samorządów.

Tabela 28. Nakłady inwestycyjne na wodociągi i sanitację wsi w latach 2010–2015 (w tys. zł)

Źródło finansowania	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Budżet państwa	61 243	73 830	19 173	29 747	32 537	21 508
Samorząd	1 689 440	2 505 517	1 373 803	1 043 790	1 129 447	1 137 034
Mieszkańcy	123 799	140 217	142 028	147 845	165 330	193 395
Unia Europejska	1 998 024	2 082 748	1 330 225	1 078 475	1 136 129	1 368 037
Fundusze ochrony środowiska	624 625	778 082	651 141	570 671	545 884	608 065
Inne	256 961	293 868	232 514	240 172	506 450,6	351 982
Ogółem	4 754 094	5 874 266	3 748 887	3 110 702	3 515 781	3 680 023

Szkoły rolnicze

Publiczne szkoły rolnicze prowadzone są przez jednostki samorządu terytorialnego (głównie szczebla powiatowego), a także przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi aktualnie prowadzi 45 zespołów szkół centrów kształcenia rolniczego, w których kształcą się ponad 12 tys. uczniów i słuchaczy, a zatrudnionych jest ok. 1455 nauczycieli. Bazę dydaktyczną do kształcenia praktycznego stanowią szkolne warsztaty i pracownie dydaktyczne oraz szkolne gospodarstwa rolne, a także gospodarstwa rolników indywidualnych, zakłady przetwórcze, placówki gastronomiczno-hotelarskie. Szkoły resortowe kształcą w 27 zawodach, obejmujących obszary, takie jak: produkcja rol-

nicza, ogrodnictwo, technika rolnicza, przetwórstwo spożywcze, usługi gastronomiczne, agrobiznes, turystyka wiejska. Najwięcej uczniów kształci się w zawodach: technik żywienia i usług gastronomicznych – 2435, technik mechanizacji rolnictwa – 2036, technik rolnik – 1247 oraz technik architektury krajobrazu – 788, a także mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych – 971. Ponadto w każdym z ww. zespołów szkół funkcjonuje centrum kształcenia ustawicznego, które organizuje przede wszystkim kwalifikacyjne kursy zawodowe, stanowiąc znaczące uzupełnienie systemu kształcenia i nabywania kwalifikacji przez osoby dorosłe.

Od roku szkolnego 2016/2017, dzięki inicjatywie MRiRW, szkoły rolnicze będą miały możliwość rozpoczęcia kształcenia w trzech nowych zawodach: jeździec oraz przetwórcza ryb, a także technik mechanizacji rolnictwa i agrotechniki, który uwzględnia nowoczesne techniki i technologie.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadząc szkoły rolnicze ma możliwość bezpośredniego oddziaływania na jakość i efektywność kształcenia rolniczego, a tym samym kreowania polityki kadrowej dla sektora rolno-spożywczego. Szkoły rolnicze mają wyposażyć absolwentów w wiedzę i umiejętności zawodowe umożliwiające im podjęcie pracy w sektorze rolno-usługowym oraz właściwe konkurencyjne w warunkach gospodarki wolnorynkowej, a także przygotować do ciągłego podnoszenia i doskonalenia kwalifikacji zawodowych. Dlatego też Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi podejmuje działania, aby podległe szkoły stały się nowoczesnymi ośrodkami edukacji – centrami kształcenia rolniczego, z dobrym wyposażeniem dydaktycznym i odpowiednio przygotowaną kadrą pedagogiczną, kształcącymi w różnych zawodach w zależności od potrzeb sektora rolno-spożywczego, szeroko oddziałującymi na środowisko poprzez organizację różnych form edukacji adresowanych do mło-

dzieży, jak i dorosłych mieszkańców wsi. W celu pełnej realizacji przyjętych założeń MRiRW podejmuje działania w zakresie: modyfikacji kierunków i treści kształcenia w dostosowaniu do zmieniających się warunków produkcji i życia na wsi, upowszechniania kształcenia modułowego, przygotowania i doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych (główną rolę spełnia tu podległa MRiRW placówka doskonalenia nauczycieli – Krajowe Centrum Edukacji Rolniczej w Brwinowie), a także zapewnienia szkołom rolniczym odpowiedniej bazy do kształcenia praktycznego.

W 2015 r. 25 Zespołów Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego podległych Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi realizowało projekty w ramach następujących programów UE:

- Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL),
- Program Operacyjny Europejska Współpraca Terytorialna Polska-Słowacja (POEWT),
- Regionalny Program Operacyjny (RPO),
- Leonardo da Vinci (LdV),
- Comenius (COM),
- Erasmus PLUS (ERASMUS+),
- Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój (POWER).

Promując innowacyjne podejście do edukacji i doskonalenia zawodowego, 2 szkoły realizowały projekty w ramach Programów Leonardo da Vinci i Comenius o łącznej wartości 197 831,18 zł, 8 szkół realizowało projekty w ramach programu ERASMUS + na kwotę 1 352 441,32 zł oraz 2 szkoły realizowały projekty w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój „POWER” na łączną kwotę 173 484,48 zł. Dzięki tym działaniom nawiązano współpracę z partnerami z państw członkowskich UE. W ramach realizowanych projektów uczniowie mieli możliwość uczestniczenia w stażach, praktykach, kursach i szkoleniach, dzięki którym mogli ugruntować wiedzę w określonych dziedzinach tak, aby zwiększyć swoje szanse na sukces na wymagającym rynku pracy na terenie UE.

W 2015 r. 10 szkół zrealizowało projekty w ramach PO KL za kwotę 1 728 336, 34 zł. Efektem realizacji tych projektów jest m.in. poszerzenie oferty edukacyjnej, stworzenie profesjonalnych pracowni dydaktycznych i pracowni praktycznej nauki zawodu, wyposażenie w maszyny i urządzenia, zorganizowanie licznych kursów i szkoleń zawodowych i językowych oraz zajęć z przedmiotów ogólnych, a także nawiązanie współpracy z przedsiębiorcami umożliwiające odbycie praktyk i staży zawodowych. Ponadto 1 szkoła, wykorzystując kwotę 152 679,84 zł, realizowała projekt w Ramach Programu Operacyjnego Europejska Współpraca Terytorialna Polska-Słowacja na lata 2007–2013 (POEWT), dający możliwości kształcenia zawodowego na wysokim poziomie i rozwijający kompetencje poszukiwane w regionie.

Dla poprawy efektywności nauczania zawodowego 2 szkoły w 2015 r. przystąpiły również do Regionalnych Programów Operacyjnych, realizując projekty o łącznej kwocie 395 301,54 zł.

Przedsiębiorczość na terenach wiejskich

Współczesne przekształcenia na obszarach wiejskich charakteryzuje wzrost aktywności społecznej i ekonomicznej mieszkańców. Jednym z istotniejszych trendów jest rosnąca liczba pozarolniczych podmiotów gospodarczych. Wsparcie dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw na wsi po wejściu Polski do Unii Europejskiej stworzyło warunki do rozwoju i dywersyfikacji ekonomicznej obsza-

rów wiejskich. Również gospodarstwa rolne zmieniają swój charakter poprzez wprowadzanie nowych form działalności ekonomicznych, głównie z zakresu usług i handlu, a w ich dochodach wzrasta znaczenie działalności pozarolniczej.

Liczba podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich charakteryzuje się tendencją wzrostową. W 2015 r. do krajowego rejestru REGON było wpisanych blisko 4,2 mln podmiotów gospodarki narodowej, z czego ponad 1,1 miliona (26,8%) zarejestrowało działalność gospodarczą na obszarach wiejskich (tab. 29).

W 2015 r. ok. 97% podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich należało do sektora prywatnego. Pozostałe 3% stanowiły podmioty sektora publicznego. W strukturze sektora prywatnego, według form prawnych na obszarach wiejskich, największy odsetek w 2015 r. stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (82,7%). W następnej kolejności pod względem liczebności uplasowały się spółki (6,37%) oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne (3,79%). Według kryterium liczby pracujących zdecydowaną większość podmiotów gospodarki narodowej na obszarach wiejskich stanowiły osoby fizyczne zatrudniające do 9 osób.

Tabela 29. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w bazie REGON

Wyszczególnienie	Rok	Ogółem
POLSKA	2004	3 576 830
	2009	3 742 673
	2015	4 184 409
	Dynamika (2004 = 100)	116,99%
Obszary Miejskie	2004	2 747 560
	2009	2 807 600
	2015	3 053 751
	Dynamika (2004 = 100)	111,14%
Obszary Wiejskie	2004	829 270
	2009	935 073
	2015	1 130 658
	Dynamika (2004 = 100)	136,34%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bazy Danych Lokalnych GUS.

W strukturze podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich w dalszym ciągu dominuje zróżnicowany charakter działalności. Według grup rodzajów działalności na koniec 2015 r. działało 4,84% podmiotów w obszarze rolnictwa, łowiectwa, leśnictwa i rybactwa (tab. 30). W obszarze przemysłu i budownictwa działało 28,47%, a najliczniejszą grupę stanowiły pozostałe obszary działalności (66,69%).

Tabela 30. Struktura podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w bazie REGON wg rodzaju prowadzonej działalności w 2015 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym:		
		rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo	przemysł i budownictwo	pozostała działalność
POLSKA	4 184 409	75 401	890 987	3 218 021
Obszary Miejskie	3 053 751	20 661	569 112	2 463 978
Obszary Wiejskie	1 130 658	54 740	321 875	754 043
	100	4,84%	28,47%	66,69%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Bazy Danych Lokalnych GUS.

Biorąc pod uwagę rodzaj działalności prowadzony przez podmioty gospodarki narodowej funkcjonujące na terenach wiejskich w podziale na sekcje PKD 2007, odnotowano, że w 2015 r. najwięcej podmiotów zajmowało się handlem i naprawą pojazdów samochodowych – 25,3%. Kolejne miejsce pod względem liczebności zajmowały podmioty prowadzące działalność budowlaną – 16,37%, przetwórstwo przemysłowe – 11,25%, transport i gospodarka magazynowa – 6,92% oraz pozostała działalność usługowa – 6,29%. Udziały pozostałych sekcji PKD 2007 nie przekroczyły 6,0%.

W 2015 r. do rejestru REGON wpisano blisko 360 tys. podmiotów gospodarki narodowej, w tym 108,5 tys. (tj. 30,13%) podmiotów rozpoczynających działalność gospodarczą na obszarach wiejskich. Ponad 93% nowo zarejestrowanych podmiotów na terenach wiejskich stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W 2015 r. z rejestru REGON wyrejestrowało się 87,5 tys. podmiotów prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich (tj. 29,9% ogółu podmiotów wyrejestrowanych w kraju). Podobnie, jak w przypadku podmiotów nowo zarejestrowanych, najliczniejszą grupę jednostek wyrejestrowujących się stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – 99,47%. Należy jednak odnotować fakt, że w 2015 r. na obszarach wiejskich w rejestrze REGON zarejestrowano o ok. 21 tys. więcej jednostek, niż wyrejestrowano.

Dostrzegając specyfikę funkcjonowania przedsiębiorczości w warunkach wiejskich, a także niekwestionowaną i uzasadnioną potrzebę wspierania jej rozwoju, wynikającą z potrzeb mieszkańców wsi oraz głosów pochodzących z różnych środowisk wiejskich, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi podejmuje działania ukierunkowane na rozwój przedsiębiorczości, m.in. w zakresie podnoszenia kwalifikacji, ułatwiania dostępu do rynku pracy oraz możliwości wsparcia finansowego.

Turystyka wiejska i agroturystyka

Polska ma wiele rejonów wiejskich cechujących się pięknym, niejednokrotnie wręcz dziewiczym środowiskiem przyrodniczym, a równocześnie zróżnicowanym krajobrazem, nieskażonym środowiskiem, oryginalną fauną i florą, wolnych od tłumy, mechanizacji urbanizacji. To dobre warunki dla wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju – tak obszarów wiejskich, jak i ich funkcji turystycznych. Stwarza to warunki do podejmowania różnych rodzajów pozarolniczej działalności przez mieszkańców terenów wiejskich, z których najbardziej popularne są usługi turystyczne.

Tabela 31. Kwatery agroturystyczne według województw w 2015 r. wg Ewidencji Obiektów Turystycznych prowadzonych przez urzędy gmin

Wyszczególnienie	Kwatery agroturystyczne (stan w dniu 31 XII)		Pokoje gościnne (stan w dniu 31 XII)	
	Obiekty	Miejsca noclegowe	Obiekty	Miejsca noclegowe
OGÓŁEM	7726	78 808	16 449	236 609
Dolnośląskie	597	6463	1073	12 772
Kujawsko-pomorskie	211	2297	89	1442
Lubelskie	447	3770	383	5813
Lubuskie	123	1265	109	1637
Łódzkie	152	1475	145	2423
Małopolskie	1273	15 012	2 961	42 808
Mazowieckie	346	3363	456	5291
Opolskie	107	1 093	82	1290
Podkarpackie	943	8037	312	3968
Podlaskie	592	5513	159	2392
Pomorskie	687	7500	5512	80 477
Śląskie	387	4657	610	10 553
Świętokrzyskie	289	2754	115	1484
Warmińsko-mazurskie	764	7092	369	4105
Wielkopolskie	427	4536	317	4474
Zachodniopomorskie	381	3981	3757	55 680

Źródło: dane GUS wg stanu na 31 grudnia 2015 r.

Turystyczne zasoby recepcyjne na obszarach polskiej wsi obejmują obiekty zaliczane do zakwaterowania: zbiorowego (18 rodzajów obiektów noclegowych) i indywidualnego (do którego zaliczane są zazwyczaj kwatery agroturystyczne, pokoje gościnne i domy letniskowe). Według stanu na 31 lipca 2015 r. na terenach wiejskich znajdowało się 4,4 tys. turystycznych obiektów noclegowych posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych (45% ogółu takich obiektów w kraju), które dysponowały 271,6 tys. miejsc noclegowych (39,1% ogółu). W obiektach turystycznych zlokalizowanych na wsi w 2015 r. udzielono blisko 16 mln noclegów (22,36% noclegów w kraju), z których skorzystało 4,7 mln turystów (17,4% ogółu). Wśród korzystających z bazy turystycznej obszarów wiejskich, goście z zagranicy stanowili 6,7%. W porównaniu z 2014 r. na wsi wzrosła o 3% liczba obiektów noclegowych, a o 4% liczba miejsc zakwaterowania. Nie przełożyło się to jednak na liczbę udzielonych noclegów. W 2015 r. zmniejszyła się liczba udzielonych noclegów o 7,4% i skorzystało z nich o 16,3% mniej turystów niż w roku poprzednim. Zmalała również liczba turystów spoza Polski – o 21,9%.

Najpopularniejszą formą wypoczynku na obszarach wiejskich jest oczywiście agroturystyka, czyli idea spędzania czasu wolnego w gospodarstwach, gdzie nadal produkcja rolna i hodowla zwierząt wyznacza rytm życia. Dobrą zasadą gospodarstw jest umożliwienie bezpośredniego udziału gości w codziennym, wiejskim życiu. Zazwyczaj pobyt w gospodarstwie agroturystycznym służy rekreacji w atrakcyjnym otoczeniu, ale może łączyć się też z aktywnym uprawianiem sportów, zależnie od możliwości dostępnych w danej okolicy. Na koniec 2015 r. taką działalność agroturystyczną w Polsce prowadziło ponad 7,7 tysięcy gospodarstw rolnych, dysponujących ponad 78,8 tysiącami miejsc noclegowych (tab. 31). Najczęściej odwiedzane regiony to Tatry i Karpaty oraz Pojezierze Mazurskie. Kwatery agroturystyczne są w dużej mierze obiektami sezonowymi, dlatego najwięcej turystów nocuje w nich w miesiącach wakacyjnych (lipiec i sierpień).

Polskie gospodarstwa agroturystyczne oferują głównie (w 70–80%) zakwaterowanie w pokojach (kwatery) gościnnych, w znacznie mniejszym stopniu w samodzielnych mieszkaniach i domach oraz na polach namiotowych. Średnio jeden obiekt agroturystyczny liczy 5 pokoi z 10 miejscami noclegowymi (5 pokoi dwuosobowych).

Oferta wypoczynku na wsi obejmuje nie tylko noclegi czy możliwość uczestniczenia w codziennym życiu rolnika, ale również daje możliwość realizacji pasji, tj. np. jeździectwo, wędkarstwo, grzybobranie, wypoczynek aktywny itp. Dużą popularnością cieszy się turystyka kulinarna. Poprzez smaki, zapachy i całą gamę wrażeń turyści poznają lokalną kuchnię. Promowana jest ekologiczna żywność oraz produkty regionalne i tradycyjne. Coraz więcej obiektów ma ofertę w pakiecie (nocleg/wyżywienie/atrakcje), przykładając szczególną wagę do jakości świadczonych usług. W ramach sieci zagród edukacyjnych prezentowana jest bogata oferta edukacyjna, natomiast gospodarstwa opiekuńcze oferują opiekę dla dzieci i ludzi z problemami, osób starszych, na tzw. dożycie (turystyka społeczna).

Coraz silniejsza konkurencja na rynku usług turystycznych oraz badania potrzeb i oczekiwań klientów wskazują na potrzebę dokładniejszego określania oferowanych usług turystycznych, ich zakresu, standardu wyposażenia technicznego i jakości obsługi. Najbardziej widocznym i czytelnym dla turystów systemem zarządzania jakością są systemy kategoryzacji / systemy certyfikacji, które stanowią gwarancję otrzymania usługi / produktu turystycznego spełniającego określone wymagania.

Baza agroturystyczna oferuje różne standardy użytkowe i jakościowe świadczonych usług. W chwili obecnej powstają liczne inicjatywy na poziomie lokalnym czy regionalnym związane z powstawaniem nowych systemów certyfikowania obiektów oraz ofert turystyki wiejskiej. W dokonaniu wyboru gospodarstwa agroturystycznego pomocny będzie jednak ogólnopolski system oceny jakości wiejskiej bazy noclegowej, gwarantujący zgodność oferowanej usługi z poziomem deklarowanym. System ten określa wymagania kategoryzacyjne dla turystycznych obiektów noclegowych, których celem jest zapewnienie jakości poprzez wyznaczenie podstawowego jej poziomu, chronionego administracyjnie, poniżej którego świadczenie usług nie jest dopuszczalne zarówno ze względu na wymagania sanitarne, jak i szerzej rozumianą ochronę interesów klienta. Ocenę standardu wiejskiej bazy noclegowej umożliwiają nam „słoneczka”, które są odpowiednikiem dobrze znanych „gwiazdek” opisujących jakość hoteli. Co więcej, specyfika turystyki wiejskiej narzuca bardzo konkretny sposób myślenia o jej ofercie, jako o ofercie, która pozwala „doświadczać polskiej wsi” w każdym aspekcie jej funkcjonowania, a nie jedynie „mieszkać” na terenie wiejskim. To właśnie tutaj tkwi podstawowa różnica pomiędzy „statystycznie” definiowaną kwaterą agroturystyczną a obiektem turystyki wiejskiej stanowiącym jeden z produktów turystycznych. Dlatego dodatkowo, w ramach systemu kategoryzacyjnego wyodrębnione zostały dwie grupy obiektów: „wypo-

czynek na wsi” i „wypoczynek u rolnika”. Tą dobrowolną kategoryzacją wiejskiej bazy noclegowej prowadzi Polska Federacja Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”. Szczegółowe informacje na temat skategoryzowanych kwatery agroturystycznych odnaleźć można na stronie: www.agroturystyka.pl/, natomiast szerszą ofertę turystyki wiejskiej odnaleźć można również na stronie: www.polska.travel/odpoczywaj-nawsi/. Poza Internetem dostępne są liczne drukowane materiały informacyjno-promocyjne dostępne w regionalnych i lokalnych punktach informacji turystycznej czy upowszechniane na licznych imprezach targowo-plenerowych. Najważniejszym wydarzeniem promocyjnym są Międzynarodowe Targi Turystyki Wiejskiej i Agroturystyki AGROTRAVEL. Jest to największa wyspecjalizowana impreza wystawiennicza w Polsce, której przyświeca idea rozwoju funkcji turystycznych na obszarach wiejskich poprzez integrację branży turystycznej.

Jednym z bardzo istotnych czynników rzutujących na jakość usług i produktów w turystyce wiejskiej są kwalifikacje i umiejętności w zakresie szeroko rozumianej obsługi turystów. Ze względu na złożoność i wielopodmiotowość sektora turystycznego na obszarach wiejskich, prowadzone są zróżnicowane działania. Na szczeblu centralnym zadaniom w zakresie turystyki wiejskiej realizują wspólnie Ministerstwo Sportu i Turystyki (Departament Turystyki) oraz Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Resort turystyki odpowiada przede wszystkim za programowanie rozwoju turystyki oraz wyznaczanie kierunków i priorytetów. Zadania MRiRW w zakresie turystyki wiejskiej koncentrują się przede wszystkim na aktywizowaniu mieszkańców wsi do różnicowania działalności rolniczej w kierunku działalności pozarolniczej, budowaniu i wdrażaniu instrumentów finansowych dedykowanych na rozwój tej gałęzi gospodarki, tworzeniu i rozwoju systemu merytorycznego wsparcia w zakresie prowadzenia, komercjalizacji i sieciowania działalności agroturystycznej (w szczególności w ramach doradztwa rolniczego), budowaniu pozytywnego wizerunku turystyki wiejskiej i agroturystyki oraz systemu komunikacji międzyinstytucjonalnej pomiędzy interesariuszami tego obszaru. Niemniej jednak prym w dziedzinie Polska Federacja Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” oraz stowarzyszenia agroturystyczne, jako podmioty dbające o wzrost poziomu usług w zakresie turystyki wiejskiej.

W zakresie komercjalizacji i sieciowania produktów istotne znaczenie natomiast odgrywa doradztwo rolnicze. Wskazując mieszkańcom wsi możliwości i korzyści dla gospodarstw i terenów wiejskich, liczna sieć ośrodków prowadzi indywidualne doradztwo i szkolenia w tym zakresie, jak również podejmuje inicjatywę na rzecz umacniania kontaktów z instytucjami zainteresowanymi rozwojem wsi poprzez turystykę. Ich działalność jest szczególnie widoczna w ramach zarządzania Ogólnopolską Siecią Zagród Edukacyjnych, jako miejsc wypoczynku dla dzieci, młodzieży i dorosłych w kontekście kształtowania świadomości obywatelskiej o rolnictwie, gospodarce rolno-spożywczej oraz dziedzictwie kulturowym polskiej wsi.

W ramach systemu merytorycznego wsparcia turystyki wiejskiej i agroturystyki, istotne jest również kształcenie w zawodzie – technik turystyki wiejskiej. Kształcenie w tym zawodzie może odbywać się na poziomie technikum bądź w szkole policealnej. Wg danych Systemu Informacji Oświatowych w 11 szkołach rolniczych podlegających Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi w 2015 r. kształciło się 323 uczniów i słuchaczy. Najwięcej w ZSCKR w Różańcu i ZSCKR w Nowym Targu (po 55 osób) oraz w ZSCKR w Kowalu (42 osoby).

Liczba instytucji zaangażowanych w rozwój turystyki wiejskiej w Polsce jest bardzo duża. Spełniają one trzy kluczowe funkcje: strategiczną, promocyjną i edukacyjną. Na podkreślenie zasługuje fakt, że wiele z tych podmiotów pozostaje ze sobą w stałym kontakcie, dzięki czemu ich działania wzajemnie się uzupełniają. Natomiast rolę podmiotów o zasięgu krajowym należy przede wszystkim upatrywać w koordynacji działań.

INSTYTUCJE ROLNICZE

Agencja Rynku Rolnego

**Agencja
Rynku
Rolnego**

Agencja Rynku Rolnego (ARR) została powołana w 1990 r., aby realizować interwencyjną politykę rolną państwa. Przez 26 lat zmieniał się zakres działalności Agencji. Został on znacznie poszerzony po akcesji Polski do Unii Europejskiej i wraz z ewolucją unijnej polityki rolnej podlega dalszym

modyfikacjom. Aktywność ARR – jako akredytowanej agencji płatniczej realizującej mechanizmy wspólnej polityki rolnej (WPR) – dotyczy przede wszystkim funkcjonowania rynków produktów rolnych.

Agencja realizuje zadania na podstawie Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o Agencji Rynku Rolnego i organizacji niektórych rynków rolnych (Dz. U. z 2016 r. poz. 401), statutu Agencji Rynku Rolnego, nadanego rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 7 lutego 2008 r.⁹, a także innych obowiązujących przepisów prawa. ARR wykonuje zadania i czynności państwa członkowskiego, właściwego organu państwa członkowskiego lub agencji interwencyjnej, w zakresie określonym przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013¹⁰, przepisami Unii Europejskiej wydanymi w trybie tego rozporządzenia oraz innymi przepisami unijnymi dotyczącymi wspólnej polityki rolnej. Akredytacja w zakresie uruchamiania środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) została przyznana Agencji na mocy rozporządzenia Ministra Finansów z 9 listopada 2006 r.¹¹ i rozporządzenia z 28 stycznia 2016 r.¹². W świetle przepisów prawa krajowego ARR jest od 1 stycznia 2012 r. agencją wykonawczą¹³.

Agencja realizuje szeroki zakres zadań – zarówno związanych, jak i niezwiązanych z płatnościami dla beneficjentów – w celu: stabilizacji rynku rolno-żywnościowego, poprawy konkurencyjności produktów rolno-spożywczych oraz promowania żywności (w tym produktów regionalnych i certyfikowanych), a także zmiany wzorców konsumpcji (głównie u dzieci i młodzieży). Administruje również mechanizmami w zakresie wspierania integracji producentów i innowacyjności oraz odnawialnych źródeł energii, jak również innymi istotnymi działaniami. Źródłami finansowania mechanizmów WPR są: Europejski Fundusz Rolniczy Gwarancji (EFRG) i budżet krajowy. Agencja obsługuje także fundusze promocji produktów rolno-spożywczych.

⁹ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 7 lutego 2008 r. w sprawie nadania statutu Agencji Rynku Rolnego (Dz.U. Nr 30, poz. 181, z późn. zm.).

¹⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007, z późn. zm.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 9 listopada 2006 r. w sprawie przyznania Agencji Rynku Rolnego akredytacji jako agencji płatniczej w zakresie uruchamiania środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (Dz.U. Nr 204, poz. 1507, z późn. zm.).

¹² Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 stycznia 2016 r. w sprawie przyznania Agencji Rynku Rolnego akredytacji jako agencji płatniczej, w zakresie uruchamiania środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (Dz.U. poz. 135).

¹³ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. Przepisy wprowadzające ustawę o finansach publicznych (Dz.U. Nr 157, poz. 1241, z późn. zm.) – art. 92 ust. 1 pkt. 1) lit. f).

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020¹⁴ ARR została podmiotem wdrażającym dwa działania, tj.: „Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych” (1 grudnia 2015 r. rozpoczęto pierwszy nabór wniosków w ramach poddziałania „Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości”) oraz „Współpraca”¹⁵.

W 2015 r. powierzono ARR nowe zadania związane również z:

- funkcjonowaniem, uznawaniem i nadzorowaniem grup i organizacji producentów oraz ich zrzeszeń, a także organizacji międzybranżowych (w tym międzynarodowych organizacji producentów i ich zrzeszeń),
- obsługą programów operacyjnych uznanych organizacji producentów owoców i warzyw,
- funkcjonowaniem, uznawaniem i nadzorowaniem grup producentów rolnych oraz ich związków,
- prowadzeniem działań finansowanych z budżetu krajowego, mających na celu wspieranie rozwoju współpracy handlowej sektora rolno-spożywczego z zagranicą,
- ewidencjonowaniem mikroinstalacji biogazu rolniczego oraz monitorowaniem produkcji biopłynów.

ARR prowadzi także działania związane z realizacją Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2014–2020 (PO PŻ)¹⁶, finansowanego z budżetu krajowego i z Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (FEAD)¹⁷, będącego instrumentem polityki spójności UE (funduszem uzupełniającym fundusze strukturalne)¹⁸.

Beneficjentami działań ARR są producenci rolni i przedsiębiorcy zajmujący się produkcją, przechowywaniem lub przetwórstwem artykułów rolno-spożywczych oraz zakupem i sprzedażą tych artykułów na obszarze UE lub w krajach trzecich, a także organizacje zrzeszające ww. podmioty. Znaczna część udzielanej pomocy kierowana jest do konsumentów (w tym do dzieci i młodzieży) za pośrednictwem placówek oświatowych oraz organizacji charytatywnych.

Na realizację mechanizmów WPR i krajowych ARR w 2015 r. wypłaciła ogółem 732,3 mln zł, o 56% więcej niż w poprzednim roku. W ramach finansowania mechanizmów WPR wydatkowano 464,9 mln zł, a na realizację mechanizmów finansowanych i współfinansowanych z budżetu krajowego – 267,4 mln zł. Z funduszy promocji produktów rolno-spożywczych wypłacono 49,2 mln zł. W ramach realizacji Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2014/2020 (Podprogramu 2015) zostały dostarczone najuboższym artykuły spożywcze o wartości 265,1 mln zł.

Od akcesji Polski do UE do końca 2015 r.:

- ARR wypłaciła beneficjentom funkcjonującym w sektorze rolno-spożywczym 12,5 mld zł,
- z funduszy promocji produktów rolno-spożywczych wydatkowano 339,6 mln zł¹⁹.

¹⁴ Zgodnie z Ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. poz. 349, z późn. zm.).

¹⁵ Działanie „Współpraca” PROW 2014–2020 ma na celu wspieranie tworzenia i funkcjonowania grup operacyjnych na rzecz innowacji (EPI) oraz realizacji przez te grupy projektów, które prowadzą do opracowania rozwiązań w zakresie nowych: produktów, praktyk, procesów, technologii, metod organizacji i marketingu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym.

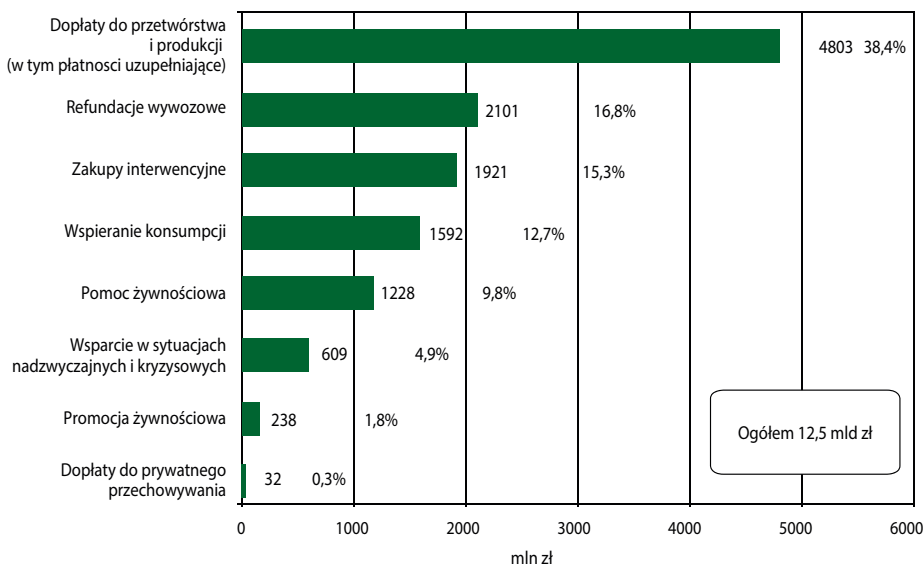
¹⁶ Zgodnie z Ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2015 r. poz. 163, z późn. zm.).

¹⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 223/2014 z dnia 11 marca 2014 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym, z późn. zm.

¹⁸ PO PŻ zastąpił w Polsce mechanizm „Dostarczanie nadwyżek żywności najuboższej ludności Unii Europejskiej”, który był realizowany w latach 2004–2013 w ramach WPR.

¹⁹ Od maja 2004 r. do 30 czerwca 2009 r. ARR obsługiwała Fundusz Promocji Mleczarstwa, a od lipca 2009 r. – dziewięć funduszy promocji produktów rolno-spożywczych.

Rysunek 24. Wydatki ARR w ramach realizacji mechanizmów WPR i krajowych od akcesji Polski do UE do 31 grudnia 2015 r. w podziale na grupy działań

Źródło: dane ARR.

W ramach realizacji programu pomocy żywnościowej:

- a) przekazano najuboższym artykuły spożywcze o wartości:
 - 2,4 mld zł (w latach 2004–2013, pochodzące z EFRG w zakresie realizacji WPR) oraz
 - 302,1 mln zł (w ramach Podprogramu 2014 i Podprogramu 2015 PO PŻ finansowanego z FEAD oraz z budżetu krajowego),
- b) wypłacono 17,8 mln zł organizacjom partnerskim z tytułu zwrotu kosztów administracyjnych, transportu, magazynowania i środków towarzyszących w ramach PO PŻ.

Producenci rolni, przetwórcy, eksporterzy oraz inni beneficjenci uczestniczący w mechanizmach administrowanych przez Agencję Rynku Rolnego są zobowiązani do zarejestrowania się w Centralnym Rejestrze Przedsiębiorców (CRP) prowadzonym przez ARR.

Od akcesji Polski do UE do końca 2015 r. w CRP zarejestrowano 648,8 tys. przedsiębiorców, w tym 16,8 tys. w 2015 r.

Wsparcie producentów rolnych w sytuacjach nadzwyczajnych

Niestabilność rynków rolnych i powtarzające się sytuacje kryzysowe spowodowane m.in. anomiami klimatycznymi, chorobami zwierząt, zakażeniami i skażeniami produktów spowodowały, że w unijnej polityce rolnej zostały uwzględnione elementy zarządzania w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, które pozwalają na podejmowanie szybkich decyzji w zakresie wsparcia producentów.

Tymczasowe wsparcie producentów owoców i warzyw z tytułu rosyjskiego embarga

Od września 2014 r. do września 2015 r., w celu złagodzenia skutków rosyjskiego embarga na import unijnych produktów rolno-spożywczych, ARR wypłaciła producentom niektórych owoców i warzyw ogółem 311,3 mln zł z tytułu rozliczenia trzech transz nadzwyczajnego wsparcia. Pomoc dotyczyła 300,1 tys. ton owoców i warzyw (w tym 212,1 tys. ton jabłek – 70,7% wolumenu objętego wsparciem, 34,5 tys. ton kapusty i 34,4 tys. ton marchwi – po 11,5%) oraz powierzchni 3,5 tys. ha, na której dokonano operacji zielonych zbiorów/niezbierania plonów, głównie jabłek – 2,2 tys. ha (62% powierzchni objętej wsparciem), kapusty – 446 ha (13%) i marchwi – 330 ha (9%).

Wobec przedłużenia rosyjskiego embarga do sierpnia 2016 r. Komisja Europejska, zgodnie z rozporządzeniem delegowanym 2015/1369²⁰, ustanowiła w Unii Europejskiej czwartą transzę pomocy dla producentów owoców i warzyw. Objęła ona działania związane z wycofaniem owoców i warzyw z rynku w celu bezpłatnej dystrybucji oraz na inne przeznaczenie. Do 11 września 2016 r. ARR wypłaciła z tego tytułu 178,3 mln zł.

Zgodnie z rozporządzeniem delegowanym Komisji (UE) 2016/921²¹ przedłużono stosowanie tymczasowych nadzwyczajnych środków wsparcia na rynku owoców i warzyw. Piąta transza pomocy obejmuje działania związane z wycofaniem owoców i warzyw z rynku, zielonych zbiorów i niezbierania plonów. Pomoc zostanie wypłacona do 30 września 2017 r.

Tymczasowa nadzwyczajna pomoc dla rolników w sektorach hodowlanych

W październiku 2015 r. w związku ze spadkiem cen będącym bezpośrednią konsekwencją rosyjskiego embarga oraz skutkami suszy dla upraw paszowych, KE uruchomiła tymczasową nadzwyczajną pomoc dla rolników w sektorach hodowlanych. Państwa członkowskie otrzymały pomoc w formie jednorazowej puli środków finansowych. Dla całej UE przeznaczono na ten cel 420 mln EUR, w tym dla Polski – 28,9 mln EUR. Przewidziano także możliwość przyznania dodatkowego finansowania ze środków krajowych do maksymalnej wartości równej 100% kwoty przyznanej danemu krajowi ze środków UE. Polska skorzystała z tego rozwiązania. Wsparciem w kraju objęto sektor mleka i wieprzowiny.

ARR w 2016 r. wypłaciła ogółem 245,5 mln zł, z tego: 122,7 mln zł trafiło do 91,5 tys. producentów mleka (obejmując 8 204 mln kg mleka) i 122,8 mln zł trafiło do 63 tys. producentów świń (obejmując 3 869 tys. szt. świń, z tego 2 236 tys. szt. w przypadku chowu zamkniętego oraz 1 633 tys. szt. w ramach chowu otwartego).

Od akcesji Polski do UE do 11 września 2016 r. ARR wypłaciła ogółem ponad 1 mld zł na rzecz producentów rolnych poszkodowanych w sytuacjach kryzysowych, w tym 65% stanowiła pomoc dla producentów owoców i warzyw.

²⁰ Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2015/1369 z dnia 7 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie delegowane (UE) nr 1031/2014 ustanawiające dalsze tymczasowe nadzwyczajne środki wsparcia producentów niektórych owoców i warzyw.

²¹ Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2016/921 z dnia 10 czerwca 2016 r. ustanawiające dalsze tymczasowe nadzwyczajne środki wsparcia producentów niektórych owoców i warzyw.

Działania interwencyjne na rynkach rolnych

Interwencyjne zakupy produktów rolnych

Do działań stabilizacyjnych o najbardziej bezpośrednim oddziaływaniu na rynek rolno-żywnościowy należały zakupy i sprzedaż interwencyjna produktów, służące przywracaniu równowagi podaży-popytowej. W ramach tej grupy mechanizmów działania interwencyjne po akcesji Polski do UE były prowadzone przez ARR na rynkach: zbóż, cukru oraz mleka i jego przetworów²². W związku z niestabilną sytuacją na rynku mleka ARR od lipca 2015 r. prowadzi działania dotyczące zakupów interwencyjnych odtłuszczonego mleka w proszku (OMP). Do 11 września 2016 r. Agencja zawarła umowy na zakup 34 tys. ton OMP i wypłaciła beneficjentom 187,2 mln zł (netto) z tytułu zwrotu kosztów zakupu, przechowywania i transportu odtłuszczonego mleka w proszku. Obecnie zakupy interwencyjne OMP mogą być prowadzone w UE do 30 września 2017 r.

Po przystąpieniu Polski do UE łączne wydatki poniesione przez ARR na zakup, przechowywanie i transport zakupionych interwencyjnie towarów z rynku cukru, zbóż i mleka wyniosły 2,1 mld zł.

Dopłaty do prywatnego przechowywania

Grupą mechanizmów WPR o charakterze podobnym do zakupów interwencyjnych są dopłaty do prywatnego przechowywania produktów rolno-spożywczych²³. W 2016 r. w ARR trwa rozliczanie dopłat do prywatnego przechowywania wieprzowiny uruchomionych przez Komisję Europejską w styczniu 2016 r. Dopłatami objęto półtusze wieprzowe, wybrane elementy powstałe z rozbioru półtuszy oraz tłuszcz podskórny. Do realizacji przyjęto wnioski o dopłaty złożone w okresie 4–20 stycznia 2016 r. ARR zawarła 60 umów na 5,9 tys. ton wieprzowiny (7% całkowitej ilości w UE). Od połowy kwietnia 2016 r. rozpoczął się proces wycofywania mięsa z mechanizmu, który trwał do połowy lipca 2016 r. Przewidywana kwota wypłat wynosi ok. 8,3 mln zł. W 2016 r. (do 11 września) ARR wypłaciła 4,8 mln zł z tytułu rozliczenia umów na przechowywanie wieprzowiny zawartych w 2015 r.

W związku z niestabilną sytuacją na rynku mleka ARR w 2016 r. realizuje także dopłaty do prywatnego przechowywania masła i OMP. Do 16 września zawarła 197 umów na 4,2 tys. ton masła, rozliczyła 47 umów na ponad 1 tys. ton masła (w tym 24 umowy na 504 tony – zawarte w 2015 r.) i wypłaciła z tego tytułu 246 tys. zł. W przypadku OMP w 2016 r. zawarła 75 umów na 2,1 tys. ton odtłuszczonego mleka w proszku, rozliczyła 26 umów (zawartych w 2015 r.) na 592 tony OMP i wypłaciła z tego tytułu 89 tys. zł. Pozostałe umowy są w trakcie realizacji. Wnioski o dopłaty do prywatnego przechowywania masła beneficjenci mogą składać do 30 września 2016 r. a do OMP – do końca lutego 2017 r.

Po przystąpieniu Polski do UE do 11 września 2016 r. łączne wydatki poniesione przez ARR r. na dopłaty do prywatnego przechowywania wieprzowiny, OMP, masła i serów wyniosły 37,3 mln zł.

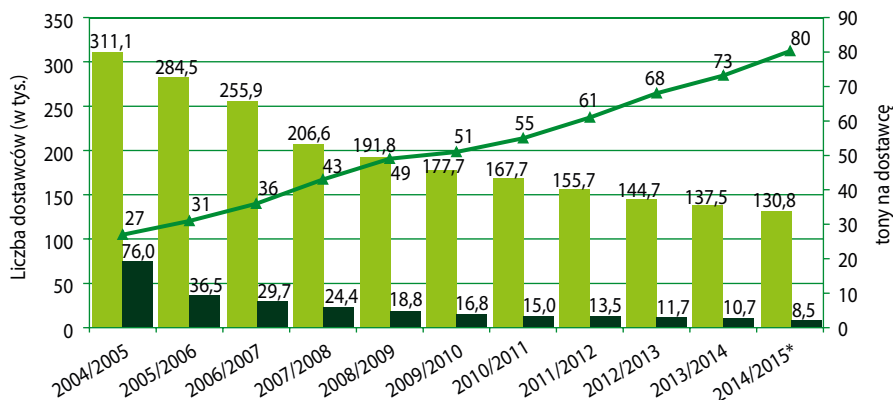
²² W latach 2004–2006 i 2009–2010 interwencyjnie zakupiono 2 136,6 tys. ton zbóż (1 297,2 tys. ton pszenicy, 586,5 tys. ton jęczmienia i 252,9 tys. ton kukurydzy). W ramach interwencji skupiono także 213 tys. ton cukru (w latach 2005–2006), 23,2 tys. ton odtłuszczonego mleka w proszku (w 2009 r. i 2015 r.), a także 6,5 tys. ton masła (w latach 2005–2006 i w 2009 r.).

²³ Od akcesji Polski do UE do końca grudnia 2015 r. mechanizmem dopłat do prywatnego przechowywania w Polsce objęto: 21,5 tys. ton mięsa wieprzowego (wydatkując na ten cel ogółem 31,6 mln zł w latach: 2008, 2011 i 2015), 1,7 tys. ton masła (355 tys. zł w latach 2006–2007 i 2012–2015), 592 tony OMP (2015 r.) oraz 526 ton serów (170 tys. zł w latach 2004–2007).

Kwotowanie produkcji

Instrumentem istotnie i długofalowo oddziaływającym na rynek, stosowanym w ramach WPR, jest kwotowanie produkcji. ARR realizowała ten mechanizm w odniesieniu do rynku mleka (do 31 marca 2015 r.) i rynku cukru (limity produkcji obowiązują do 30 września 2017 r.).

Rysunek 25. Liczba dostawców mleka (na koniec danego roku kwotowego) oraz średnia wielkość dostaw mleka w Polsce

Źródło: dane ARR.

W ciągu jedenastu lat funkcjonowania w Polsce kwotowania produkcji mleka przyznana Polsce kwota krajowa wzrosła o 12% (z 8,96 mld kg w roku kwotowym 2004/2005 do 10,06 mld kg w roku kwotowym 2014/2015). W tym okresie liczba dostawców hurtowych mleka zmniejszyła się o 62%, a dostawców bezpośrednich – o 86%²⁴. Przełożyło się to na 3-krotne zwiększenie średniej kwoty indywidualnej przypadającej na hurtowego producenta mleka (z 24 tys. kg na początku roku kwotowego 2004/2005 do 74 tys. kg na początku roku kwotowego 2014/2015). Również 3-krotnie zwiększyła się średnia wielkość dostaw mleka w Polsce (z 27 tys. kg w roku kwotowym 2004/2005 do 80 tys. kg w roku kwotowym 2014/2015).

W ramach kwotowania produkcji mleka ARR prowadziła działania dotyczące: rozdziału krajowej rezerwy kwoty krajowej (KRKK), obsługi transferów i konwersji kwot indywidualnych (KI), zmniejszania lub cofnięcia kwot indywidualnych, kontrolowania ilości mleka lub przetworów mlecznych wprowadzonych na rynek, a także stopnia wykorzystania i rozliczenia kwot krajowych, monitorowania liczby producentów mleka w kraju i zawartości tłuszczu w mleku oraz rejestracji podmiotów skupujących mleko. W zakresie zarządzania kwotowaniem produkcji mleka ARR w 2015 r. wydała 165,4 tys. decyzji administracyjnych. Agencja prowadziła także działania związane z rozłożeniem na raty opłat za przekroczenie kwot mlecznych w roku kwotowym 2014/2015 na okres trzech kolejnych lat. Dostawcy hurtowi mleka złożyli 30,5 tys. wniosków o rozłożenie należnej opłaty na raty, a ARR wydała w tej sprawie 30,2 tys. pozytywnych decyzji (na 644,5 mln kg mleka), które stanowiły 48% decyzji o należnej opłacie za przekroczenie kwot mlecznych w roku kwotowym 2014/2015. Wysokość pomocy *de minimis* wyniosła 3,8 mln EUR (15,9 mln zł).

²⁴ Liczba dostawców mleka wg danych na początku danego roku kwotowego (tj. na 1 kwietnia).

Mechanizm kwotowania produkcji jest stosowany również na rynku cukru²⁵. W ramach mechanizmu „**Monitorowanie produkcji oraz opłaty na rynku cukru**” ARR w 2015 r. pobrała od producentów cukru i izoglukozy opłaty produkcyjne za rok gospodarczy 2014/2015 w łącznej kwocie 71,5 mln zł.

Zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi producenci cukru mieli możliwość produkcji cukru na rzecz innych producentów. W 2015 r. do ARR wpłynęły 4 wnioski w sprawie usługowego przerobu buraków cukrowych, z których wyprodukowano 55,9 tys. ton cukru. Wnioski te dotyczyły produkcji cukru w roku gospodarczym 2014/2015 na rzecz polskich oraz unijnych producentów cukru (z Grecji, Litwy i Czech).

ARR monitorowała również prawidłowość rozdysponowania produkcji pozakwotowej cukru i izoglukozy w ramach:

- przetworzenia na produkty końcowe (takie jak: alkohol, drożdże, określone produkty przemysłowe, chemiczne lub farmaceutyczne) przez zatwierdzonych przetwórców,
- przeniesienia na kolejny rok gospodarczy,
- dostarczenia w zakresie szczełowego systemu dostaw do regionów najbardziej oddalonych UE,
- wywozu poza obszar UE.

W 2015 r. czterech producentów cukru zadeklarowało przeniesienie 321,7 tys. ton cukru pozakwotowego z roku gospodarczego 2014/2015 na rok 2015/2016. Wszyscy producenci cukru dokonywali wywozu cukru pozakwotowego poza obszar unijny w ramach określonego przez KE limitu ilościowego. Rozliczenie wywiezionych ilości cukru nastąpi w 2016 r.

W zakresie mechanizmu „**Przetwarzanie cukru przemysłowego**” ARR monitorowała oraz kontrolowała przetwarzanie cukru pozakwotowego lub izoglukozy pozakwotowej (surowców przemysłowych) na alkohol, drożdże oraz określone produkty przemysłowe, chemiczne lub farmaceutyczne określone przez UE oraz wydawała decyzje w sprawie zatwierdzenia przetwórców wykorzystujących surowce przemysłowe. Łącznie w 2015 r. do przetwórstwa dostarczono 142,8 tys. ton cukru przemysłowego pochodzącego z produkcji z roku gospodarczego 2014/2015 i 2015/2016.

Wspieranie producentów na rynkach

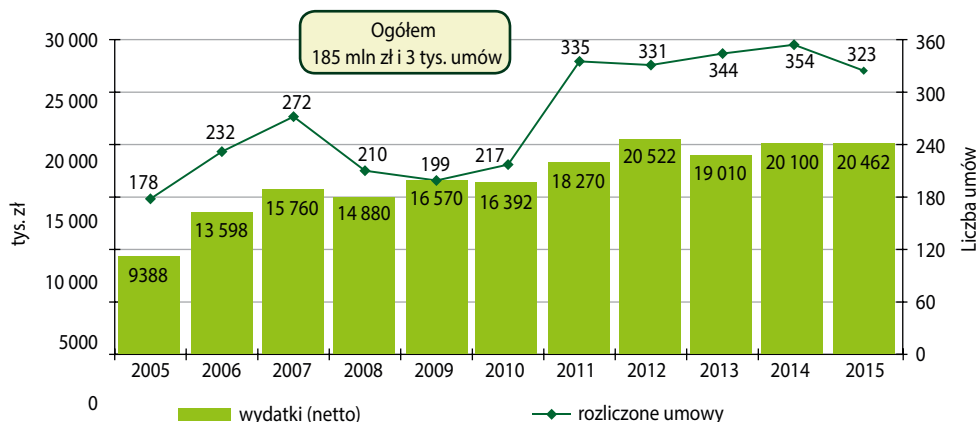
Wsparcie rynku produktów pszczelich

Pszczelarstwo, jako działalność gospodarcza i społeczna, odgrywa istotną rolę w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, znacznie wykraczającą poza jego funkcję produkcyjną. ARR wspiera rynek produktów pszczelich poprzez zwrot kosztów poniesionych przez podmioty uprawnione (m.in. związki, stowarzyszenia, zrzeszenia i spółdzielnie pszczelarskie) na realizację zatwierdzonych przez KE trzyletnich krajowych programów wsparcia pszczelarstwa w Polsce. Działania Agencji realizowane w ramach programów sprzyjają poprawie warunków produkcji i zbytu oraz jakości produktów pszczelich, a tym samym rozwojowi branży pszczelarskiej.

W 2015 r. ARR, realizując Krajowy Program Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce w sezonie 2014/2015, rozliczyła 323 umowy i wypłaciła podmiotom uprawnionym 20,5 mln zł (rys. 26). Największym dofinansowaniem objęto pomoc techniczną dla pszczelarzy (43% wypłaconego wsparcia), zakup leków przeciwko warrozie (36%) oraz zakup pszczół (19%).

²⁵ Od roku gospodarczego 2008/2009 producenci w kraju mają przyznane na każdy rok gospodarczy kwoty produkcyjne: cukru – w łącznej wysokości 1 405 608,1 tony oraz izoglukozy – w wysokości 42 861,4 tony.

Rysunek 26. Realizacja działań na rynku produktów pszczelich*

* Zakończenie wypłat – 15 października każdego roku.

Źródło: dane ARR.

W 2016 r. realizowana jest trzecia część trzyletniego „Krajowego Programu Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce na lata 2013/14; 2014/15; 2015/16”. W sezonie 2015/2016 ARR zawarła 369 umów na kwotę 23,6 mln zł, w ramach pięciu kierunków wsparcia.

Dopłaty do materiału siewnego

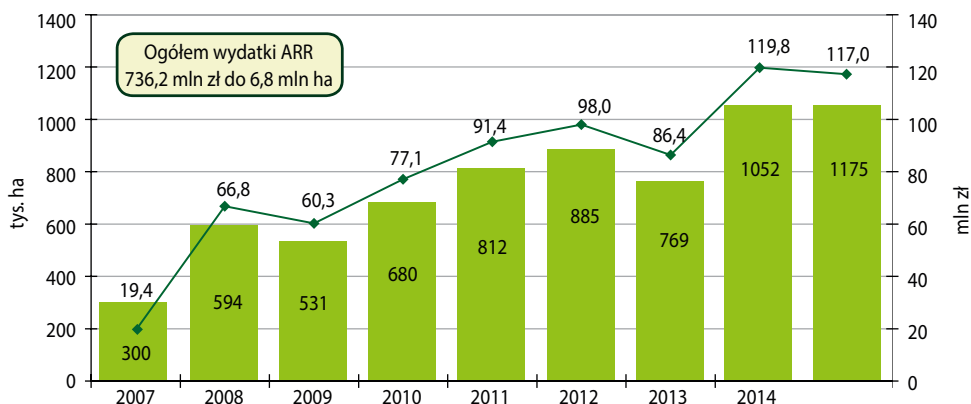
Udzielanie dopłat do materiału siewnego służy zwiększeniu efektywności produkcji rolnej i poprawie jakości żywności poprzez wykorzystanie postępu biologicznego. ARR rekompensuje producentom rolnym część kosztów zakupu materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany następujących gatunków roślin uprawnych: jęczmienia, owsa (nagiego, szorstkiego i zwyczajnego), pszenicy (twardej i zwyczajnej), pszenżyta, żyta, bobiku, grochu siewnego (odmian roślin rolniczych), łubinu (białego, wąskolistnego i złotego), soi, wyki siewnej oraz ziemniaka. Agencja udziela także wsparcia rolnikom, którzy wykorzystali taki materiał siewny gatunków lub odmian ww. roślin do uprawy mieszanek zbożowych lub pastewnych.

Dopłaty do materiału siewnego mają charakter pomocy *de minimis* w rolnictwie²⁶. W 2015 r. producenci rolni złożyli w ARR 78,8 tys. wniosków o przyznanie dopłat. Rolnicy otrzymali wsparcie finansowe w wysokości 117 mln zł do powierzchni 1 174,6 tys. ha gruntów ornych obsianych lub obsadzonych materiałem siewnym kategorii elitarny lub kwalifikowany (rys. 27).

W 2016 r. Agencja przyjmowała wnioski o przyznanie dopłat do materiału siewnego w okresie od 15 stycznia do 27 czerwca. Według stanu na 20 września 2016 r. producenci rolni złożyli 72,3 tys. wniosków.

²⁶ Od 1 stycznia 2014 r. całkowita kwota pomocy *de minimis* w rolnictwie dla jednego producenta rolnego nie może przekroczyć 15 tys. EUR w okresie trzech lat podatkowych (kwota ta wzrosła dwukrotnie – poprzednio wynosiła 7,5 tys. EUR).

Rysunek 27. Realizacja przez ARR dopłat do materiału siewnego

Źródło: dane ARR.

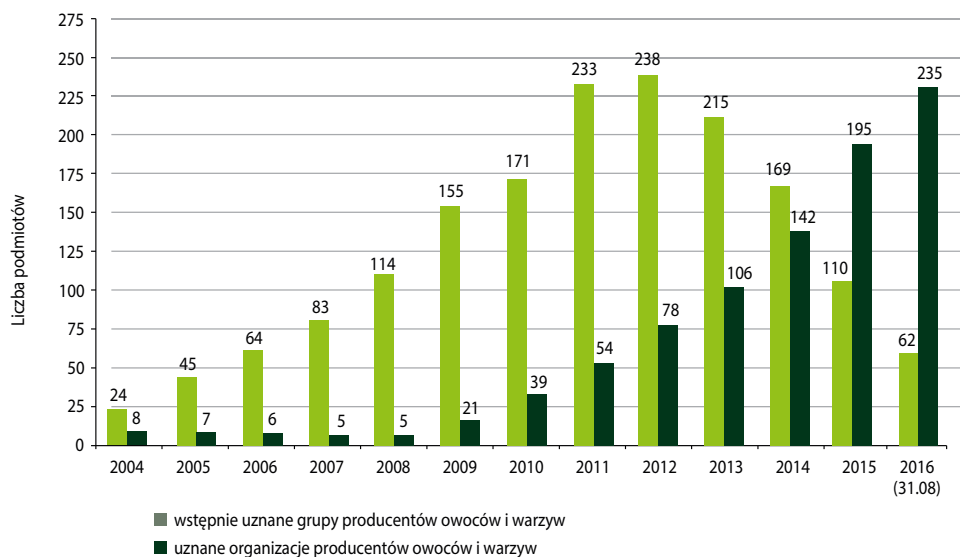
Wspieranie integracji producentów

W 2015 r. powierzono ARR nowe zadania związane z funkcjonowaniem, uznawaniem i nadzorowaniem organizacji producentów oraz ich zrzeszeń, a także organizacji międzybranżowych (w tym międzynarodowych organizacji producentów i ich zrzeszeń). Agencja prowadzi rejestry uznanych organizacji producentów i ich zrzeszeń oraz organizacji międzybranżowych, a także jest upoważniona do działań kontrolnych. Administruje w tym zakresie czterema mechanizmami:

- „Uznawanie organizacji producentów, zrzeszeń organizacji producentów, organizacji międzybranżowych na rynkach rolnych innych niż rynki mleka i przetworów mlecznych oraz owoców i warzyw”,
- „Zatwierdzanie zmian do zatwierzonego planu dochodzenia do uznania wstępnie uznanej grupy producentów za organizację producentów na rynku owoców i warzyw”,
- „Uznawanie organizacji producentów, zrzeszeń organizacji producentów, ponad-narodowych organizacji producentów, ponadnarodowych zrzeszeń organizacji producentów na rynku owoców i warzyw”,
- „Uznawanie organizacji producentów, zrzeszeń organizacji producentów i organizacji międzybranżowych w sektorze mleka i przetworów mlecznych”.

Dodatkowo w ramach administrowania mechanizmem „Obsługa programów operacyjnych” Agencja realizuje płatności na dofinansowanie funduszy operacyjnych, zatwierdza i kontroluje programy operacyjne oraz monitoruje wdrażanie strategii krajowej dla zrównoważonych programów operacyjnych uznanych organizacji producentów owoców i warzyw. Ponadto sporządza roczne raporty z działalności grup i organizacji producentów owoców i warzyw oraz przekazuje do KE informacje dotyczące tych podmiotów. W 2016 r. (do 11 września) ARR wypłaciła 6,5 mln zł pomocy finansowej za działania prowadzone przez organizacje. W 2016 r. uznane organizacje producentów owoców i warzyw realizują 16 programów operacyjnych, z tego: 9 programów operacyjnych będących kontynuacją oraz 7 nowych programów, których realizacja rozpoczęła się w 2016 r.

Rysunek 28. Liczba wstępnie uznanych grup i uznanych organizacji producentów w sektorze owoców i warzyw w Polsce w latach 2004–2016

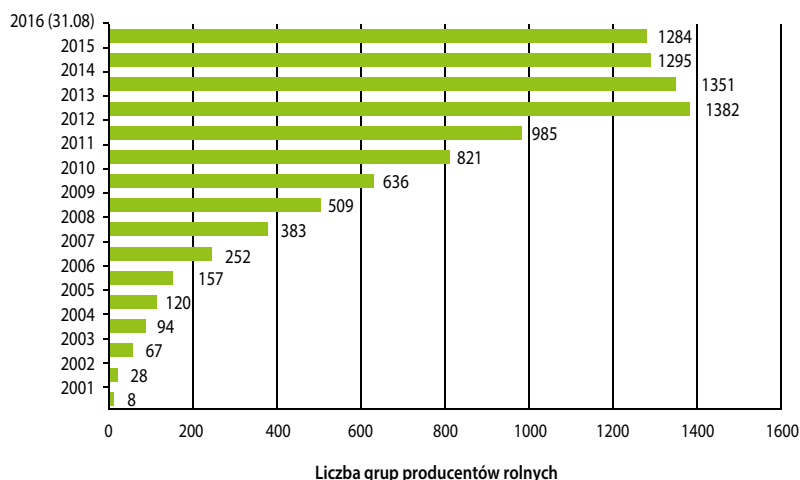
Źródło: dane ARR i ARiMR.

Według stanu na 31 grudnia 2015 r. w rejestrze prowadzonym przez ARR znajdowało się 195 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw (zrzeszających 5,3 tys. członków) oraz 110 wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw (zrzeszających 1,1 tys. członków). Natomiast wg danych na 31 sierpnia 2016 r. w Polsce funkcjonowały 62 wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw oraz 235 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw. Zrzeszały one ogółem ok. 7,1 tys. członków.

Od 2015 r. Agencja administruje działaniami związanymi z funkcjonowaniem w Polsce grup producentów rolnych i ich związków (m.in. uznaje grupy producentów rolnych oraz prowadzi rejestry grup i ich związków, zatwierdza plany biznesowe, informuje ministra właściwego do spraw rynków rolnych i Prezesa ARiMR o każdej zmianie danych zawartych w rejestrze grup producentów rolnych, wydaje decyzje o odmowie stwierdzenia spełniania przez grupę warunków wpisu do rejestru i dokonania tego wpisu, wydaje decyzje o cofnięciu grupom i ich związkom uznania i o skreśleniu ich z rejestru grup lub rejestru związków grup, sprawuje nadzór nad działalnością grup i ich związków, przeprowadza kontrole). ARR administruje w tym zakresie dwoma mechanizmami: „Uznawanie grup producentów rolnych” i „Uznawanie związków grup producentów rolnych”.

Według danych ARR na 31 grudnia 2015 r. w Polsce funkcjonowało 1295 grup producentów rolnych oraz jeden związek grup producentów rolnych (utworzony w ramach grupy produktów „Ziarno zbóż lub nasiona roślin oleistych”, zrzeszający 17 grup producentów rolnych), natomiast na 31 sierpnia 2016 r. – 1284 grupy producentów rolnych (rys. 29) oraz jeden związek grup producentów rolnych z siedzibą w woj. mazowieckim, utworzony w ramach grupy produktów „Świnie żywe, prosięta, warchlaki, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone”, zrzeszający 7 grup producentów rolnych.

Rysunek 29. Grupy producentów rolnych w Polsce (wg stanu na 31 grudnia każdego roku)

Źródło: opracowanie na podstawie danych MRiRW i ARR.

Wspieranie konsumpcji

W opiniach instytucji unijnych i w regulacjach prawnych UE zwraca się uwagę na potrzebę wspierania spożycia przez dzieci w wieku szkolnym owoców i warzyw oraz mleka i jego przetworów, z myślą o trwałym zwiększeniu udziału tych produktów w ich diecie dzieci na etapie kształtowania się nawyków żywieniowych. Działania te wpisują się również w realizację jednego z celów WPR, jakim jest stabilizacja rynków. Wymienione zadania realizowane są w ramach programu „Mleko w szkole” (dzieciom i młodzieży w placówkach oświatowych dostarczane są mleko i przetwory mleczne) oraz programu „Owoce i warzywa w szkole” (dzieciom w szkołach podstawowych przekazywane są owoce, warzywa oraz soki)²⁷.

Program „Mleko w szkole”

Agencja Rynku Rolnego od dwunastu lat administruje programem „Mleko w szkole”, którego celem jest zwiększenie spożycia mleka i jego przetworów w placówkach oświatowych oraz kształtowanie właściwego modelu konsumpcji wśród dzieci i młodzieży. Program jest popularny wśród beneficjentów, a tym samym wpisał się na stałe w codzienne funkcjonowanie placówek oświatowych na terenie kraju. Dzieci i młodzież w ramach programu mogą spożywać: mleko (białe, smakowe, o różnej zawartości tłuszczu), jogurty (naturalne, smakowe, z owocami), twarogi, twarożki, serki topione, sery (smakowe i niesmakowe). W długookresowej perspektywie program „Mleko w szkole” wpływa na zwiększenie popytu na mleko i jego przetwory – przyczynia się do obserwowanej od 2006 r. wzrostowej tendencji w krajowym spożyciu mleka i jego przetworów.

²⁷ Parlament Europejski i Rada UE ustanowiły od roku szkolnego 2017/2018 nowe wspólne ramy prawne i finansowe w zakresie pomocy UE na rzecz dostarczania dzieciom w placówkach oświatowych owoców i warzyw, przetworzonych owoców i warzyw, świeżych produktów sektora bananów oraz mleka i przetworów mlecznych (pod nazwą „Program dla szkół”).

Rysunek 30. Placówki oświatowe i uczniowie uczestniczący w programie „Mleko w szkole”

Źródło: dane ARR.

Z programu „Mleko w szkole” w roku szkolnym 2014/2015 skorzystało w kraju 2,54 mln dzieci i uczniów (ponad 4-krotnie więcej niż w roku szkolnym 2004/2005, tj. w roku uruchomienia programu). Dzieci i uczniowie korzystający z programu w roku szkolnym 2014/2015 uczęszczali do 14,01 tys. placówek oświatowych. W roku szkolnym 2015/2016 z programu skorzystało w Polsce 2,64 mln dzieci i uczniów (w tym 92% stanowili uczniowie szkół podstawowych), uczęszczających do ok. 14 tys. placówek oświatowych, w tym do ok. 12 tys. szkół podstawowych (rys. 30). Uczniowie spożyli ok. 50 tys. ton mleka i przetworów mlecznych (89% stanowiło mleko białe, 10% – mleko smakowe, a 1% – jogurty oraz sery). Od akcesji Polski do UE do końca sierpnia 2016 r. dzieci i uczniowie spożyli w ramach programu „Mleko w szkole” ok. 534 tys. ton mleka i jego przetworów, a ARR wypłaciła na jego realizację 1 379 mln zł, z tego 970 mln zł z budżetu państwa, 382 mln zł z budżetu unijnego oraz 29 mln zł z Funduszu Promocji Mleka.

Program „Owoce i warzywa w szkole”

ARR w roku szkolnym 2015/2016 kontynuowała administrowanie uruchomionym w roku szkolnym 2009/2010 programem „Owoce i warzywa w szkole”²⁸, polegającym na bezpłatnym dostarczaniu owoców, warzyw i soków dzieciom w placówkach oświatowych. Podstawowym celem programu wspólnej polityki rolnej jest trwała zmiana nawyków żywieniowych dzieci przez zwiększenie udziału owoców i warzyw w ich codziennej diecie, a także propagowanie zdrowego odżywiania poprzez działania towarzyszące o charakterze edukacyjnym realizowane w szkołach podstawowych.

Oprócz uczniów klas I–III szkół podstawowych programem od roku szkolnego 2014/2015 objęte są dzieci realizujące obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego w szkołach podstawowych (w tzw. zerówkach). W związku z tym grupę docelową programu w roku szkolnym 2015/2016 stanowiło 1 617,9 tys. dzieci. Nieodpłatnie spożywały one świeże owoce (jabłka, gruszki, truskawki

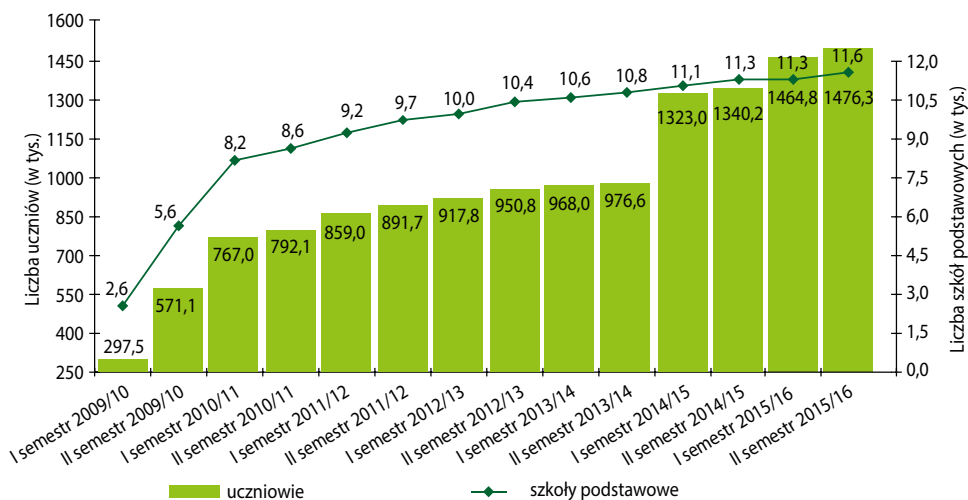
²⁸ Do roku szkolnego 2014/2015 program nosił nazwę „Owoce w szkole”.

i borówki amerykańskie), warzywa (marchew, paprykę słodką, rzodkiewkę, kalarepę i pomidorki) oraz soki owocowe, warzywne lub owocowo-warzywne. Każde dziecko uczestniczące w programie otrzymywało jednorazowo porcję składającą się z dwóch produktów – owocowego i warzywnego. Popularność programu „Owoce i warzywa w szkole” w Polsce z każdym rokiem rośnie. Od uruchomienia w roku szkolnym 2009/2010 liczba dzieci z niego korzystających wzrosła 5-krotnie, a liczba szkół – 4,5 razy. W II semestrze roku szkolnego 2015/2016 umowy ze 118 zatwierdzonymi dostawcami owoców i warzyw podpisało 11,6 tys. szkół podstawowych (275 szkół więcej niż w I semestrze), a 7 zatwierdzonych szkół samodzielnie pozyskiwało i udostępniało owoce oraz warzywa. Z programu skorzystało 1 476,3 tys. dzieci (11,5 tys. więcej niż w I semestrze), które stanowiły 91,2% grupy docelowej uczniów objętych programem. W II semestrze roku szkolnego 2015/2016 dzieci otrzymywały co najmniej 2 porcje owoców i warzyw w tygodniu (łącznie 21 porcji w ciągu 10 tygodni drugiego semestru roku szkolnego). W całym roku szkolnym 2015/2016 dzieci otrzymały bezpłatnie ogółem ponad 63 mln porcji owoców, warzyw i soków owocowo-warzywnych.

Od uruchomienia programu „Owoce i warzywa w szkole” w roku szkolnym 2009/2010 do 11 września 2016 r. Agencja wypłaciła 397 mln zł. W ciągu siedmiu lat realizacji programu, do końca II semestru roku szkolnego 2015/2016, ARR udostępniła bezpłatnie dzieciom ze szkół podstawowych blisko 325 mln porcji owoców i warzyw.

Oprócz udostępniania dzieciom owoców i warzyw, w ramach programu obowiązkowo prowadzone były działania: popularyzujące program (działania z zakresu komunikacji, strona internetowa www.owocewzskole.org, plakaty, broszury, gadżety, imprezy o charakterze promocyjnym, sportowym i konferencyjnym), towarzyszące o charakterze edukacyjnym i oceniające skuteczność programu pod względem jego wpływu na nawyki żywieniowe u dzieci.

Rysunek 31. Uczniowie i szkoły podstawowe korzystający z programu „Owoce i warzywa w szkole”²⁹

Źródło: dane ARR.

Promocja żywności

Agencja Rynku Rolnego jest cenionym partnerem w realizacji działań wspierających promocję produktów rolno-spożywczych zarówno w kraju, jak i za granicą. Aktywna i zróżnicowana co do kierunków promocja naszej żywności przyczynia się do rozwoju eksportu, a tym samym do stabilizacji polskiego rynku rolno-spożywczego. Do zintensyfikowania działań związanych z poszukiwaniem nowych, perspektywicznych kierunków wywozu unijnych produktów rolno-żywnościowych zmuszają kraje europejskie również zmiany gospodarcze i ekonomiczne na rynku światowym (m.in. rosyjskie embargo wprowadzone w 2014 r.). ARR wspiera działania promujące żywność w kilku obszarach.

Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych (kampanie branżowe i międzybranżowe)

Od akcesji Polski do UE do czerwca 2016 r. na realizację 35 branżowych kampanii promocyjnych i/lub informacyjnych prowadzonych z wykorzystaniem środków pochodzących zarówno z budżetu unijnego, jak i krajowego Komisja Europejska przyznała Polsce 107 mln EUR. Najwięcej kampanii dotyczyło rynku mięsa czerwonego i drobiowego (14), a następnie rynku owoców i warzyw (8) oraz rynku mleka i przetworów mlecznych (3).

W 2015 r. ARR udzielała wsparcia finansowego lub podpisywała umowy na realizację czterech kontynentach 20 branżowych i międzybranżowych kampanii informacyjnych i/lub promocyjnych, tj.: „Pokochaj olej rzepakowy” (prowadzonej w 2015 r. na rynku polskim i łotewskim), „5 porcji warzyw, owoców lub soku” (skierowanej na rynek polski i rumuński), „Makarony Europy” (skierowanej na rynek

²⁹ Na podstawie umów podpisanych przez placówki oświatowe z zatwierdzonymi dostawcami owoców i warzyw do szkół podstawowych. Od I semestru roku szkolnego 2010/2011 w każdym kolejnym semestrze wliczono również szkoły podstawowe samodzielnie pozyskujące i udostępniające dzieciom owoce oraz warzywa, a także uczniów objętych programem z tych szkół.

Ukrainy), „Jabłka każdego dnia” (prowadzonej w 2015 r. na rynku Ukrainy), „Mam kota na punkcie mleka” (skierowanej na rynek polski), „QMP – wołowina zawsze dobra” (realizowanej na rynku polskim), „Trzy znaki smaku” (skierowanej na rynek polski), „Europejskie mięso – tradycja, jakość i smak” (prowadzonej w 2015 r. na rynku Chin i Zjednoczonych Emiratów Arabskich), „Gwarancja jakości QAFP” (skierowanej na rynek polski), „Trade Milk” (prowadzonej na rynku chińskim), „Europejskie jabłka dwukolorowe” (skierowanej na rynek Chin i Zjednoczonych Emiratów Arabskich), „Tradycja i jakość europejskiego mięsa” (skierowanej na rynek Korei Południowej, Wietnamu i Stanów Zjednoczonych), „Niezwykłe właściwości zwykłych owoców” (skierowanej na rynki: szwedzki, fiński, austriacki, czeski i polski), „Soki i musy – witaminy w wygodnej formie” (skierowanej na rynki: litewski, czeski, słowacki, rumuński i polski), „EkoEuropa – jakość i tradycja” (skierowanej na rynek Stanów Zjednoczonych, Japonii i Singapuru), „Zasmakuj w Europie” (skierowanej na rynek turecki), „Smaki Europy – jakość i tradycja” (skierowanej na rynek Algierii, Białorusi i Chin), „Smak jakości i tradycji prosto z Europy” (skierowanej na rynki: Singapuru, Tajwanu, Nowej Zelandii, Republiki Południowej Afryki i Kazachstanu), „Rozsmakuj się w Europie” (skierowanej na rynek Japonii i Kanady) oraz „Pokochaj olej rzepakowy” (skierowanej na rynek Polski i Słowacji – kontynuacja kampanii z lat 2011–2014).

Cztery z ww. kampanii (tj.: „Pokochaj olej rzepakowy”, „Smaki Europy – jakość i tradycja”, „Smak jakości i tradycji prosto z Europy” i „Rozsmakuj się w Europie”), a także kampanie: „Makarony Europy” (skierowana na rynek chiński i ukraiński) i „Europejski drób – w jakości siła” (skierowana na rynki: Chin – w tym Hongkongu – Wietnamu i Zjednoczonych Emiratów Arabskich), zostały zaakceptowane przez Komisję Europejską w 2015 r., przy czym umowy na ich realizację zostały zawarte w lutym 2016 r.

Od akcesji Polski do UE do 11 września 2016 r. na wsparcie udzielone organizacjom branżowym lub międzybranżowym realizującym kampanie informacyjne i/lub promocyjne ARR wypłaciła 261,2 mln zł (netto), z tego 158,9 mln zł pochodziło z budżetu UE, a 102,3 mln zł – z budżetu krajowego.

Działania w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich

W ramach PROW 2007–2013 ARR wspierała grupy producentów realizujące działalność informacyjną i promocyjną prowadzoną w zakresie: produktów wytwarzanych w ramach systemów jakości żywności, zwiększenia zainteresowania konsumentów tematyką jakości żywności, jej specyficznymi właściwościami i zaletami, jak również wysokimi standardami dobrostanu zwierząt. Od września 2009 r. do grudnia 2015 r. ARR podpisała 33 umowy na realizację działań informacyjnych i promocyjnych w ramach PROW 2007–2013 na kwotę 17,9 mln zł. Ze wsparcia skorzystało 12 producentów wytwarzających produkty w ramach systemów jakości: Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności, Chronionych Oznaczeń Geograficznych, Rolnictwa ekologicznego, Integrowanej Produkcji Roślin oraz systemu Jakość Tradycja.

W ramach PROW 2014–2020 ARR jest podmiotem wdrażającym działanie „**Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych**”. Agencją płatniczą jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Działanie obejmuje realizację dwóch poddziałań:

- „Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości”,
- „Wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych realizowanych przez grupy producentów na rynku wewnętrznym”.

W ramach pierwszego poddziałania pomoc jest związana z refundacją kosztów wynikających z przystąpienia do systemu jakości, m.in. kosztów: kontroli (po przeprowadzeniu której wydaje się stosowny

certyfikat), rocznej składki na rzecz grupy producentów posiadającej odpowiednią formę organizacyjną oraz zakupu specjalistycznych publikacji związanych z prowadzeniem produkcji w zakresie danego systemu jakości. Poddziałanie ma na celu zwiększenie uczestnictwa rolników w unijnych i krajowych systemach jakości. W ramach pierwszego naboru wniosków o przyznanie pomocy w zakresie poddziałania „Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości” od 1 grudnia 2015 r. do 29 stycznia 2016 r. w OT ARR złożono 1,2 tys. wniosków. Do 18 września 2016 r. ARR zawarła z beneficjentami 738 umów. W ramach drugiego poddziałania wsparcie obejmuje operacje w zakresie informacji i promocji produktów wysokojakościowych podejmowanych przez uczestników systemów jakości, tj. przez zespoły promocyjne składające się co najmniej z dwóch producentów³⁰. Członkowie zespołu uczestniczą w wytwarzaniu produktu rolnego lub środka spożywczego przeznaczonego do spożycia przez ludzi, wytwarzanego w ramach systemów jakości.

Kolejną formą wspierania promocji żywności przez ARR jest realizacja działań promujących produkty rolne i żywnościowe ze szczególnym uwzględnieniem produktów wysokiej jakości oraz realizacja działań mających na celu zwiększenie innowacyjności i konkurencyjności polskiego rolnictwa. W ramach tych działań w 2015 r. organizowano: stoiska, seminaria, warsztaty i pokazy kulinarne, wykłady, spotkania, szkolenia, konferencje i konkursy promujące polskie kulinarne specjalności, prowadzono działania edukacyjne dotyczące zasad właściwego żywienia, jak również publikowano foldery informacyjne, albumy i wydawnictwa dotyczące polskich produktów regionalnych oraz tradycyjnych. ARR na ww. działania od 2012 r. do 11 września 2016 r. wydatkowała 11,5 mln zł, realizując w tym czasie ok. 2 tys. przedsięwzięć promocyjno-informacyjnych.

Istotną aktywnością ARR są działania wspierające rozwój współpracy handlowej sektora rolno-spożywczego z zagranicą realizowane poprzez organizowanie uczestnikom tego sektora udziału w przedsięwzięciach promocyjnych i informacyjnych. Działania te mają na celu promocję polskich produktów poza granicami kraju, głównie na międzynarodowych targach rolno-spożywczych, oraz nawiązywanie kontaktów handlowych podczas misji gospodarczych organizowanych dla polskich przedsiębiorców. W 2015 r. polskie produkty promowano w: Zjednoczonych Emiratach Arabskich, Algierii, Kanadzie, Egipcie, Chinach (w tym w Hongkongu), Niemczech, Kazachstanie, Maroku i na Białorusi. Zorganizowano także przyjazdowe misje gospodarcze importerów, dystrybutorów i przedstawicieli zagranicznych sieci handlowych zainteresowanych polskim rynkiem produktów rolno-spożywczych z: Hiszpanii, Republiki Południowej Afryki, Norwegii, Maroka, Chorwacji, Indii, Serbii, Bułgarii, Wietnamu, Singapuru, Chin i ze Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Od początku 2016 r. ARR zorganizowała przedsiębiorcom udział w targach: SMTS w Tokio, Sial Canada w Montrealu, Djazagro w Algierii, Sial China w Szanghaju, Food Africa Cairo w Egipcie, Iran Agro Food w Teheranie, Africa's Big Seven w RPA, Food Taipei na Tajwanie oraz Vietfood & Beverage w Wietnamie. Do końca 2016 r. planowane jest zorganizowanie udziału przedsiębiorców w następujących targach: Annapoorna World of Food India, Polagra Food w Poznaniu, Sial Paris, Internationale Kochkunst Ausstellung w Erfurcie w Niemczech, World Food w Kazachstanie, Prodexpo na Białorusi, Anufood China w Pekinie oraz The Food Speciality Festival w ZEA. Agencja dystrybuje informacje o możliwościach nawiązy-

³⁰ Przez zespół promocyjny należy rozumieć podmiot, niezależnie od posiadanej przez niego formy prawnej, integrujący uczestników systemu jakości, np.: grupę producentów, organizację producentów, organizację międzybranżową, organizację branżową, konsorcjum, stowarzyszenie, kółko rolnicze, rolnicze zrzeszenie branżowe, spółdzielnię, izbę gospodarczą.

wania kontaktów handlowych, wykorzystując zakładkę „Handel zagraniczny/Informacje handlowe” oraz skrzynkę e-mailową eksporter@arr.gov.pl, z której przekazywane były szczegółowe informacje o warunkach prowadzenia wymiany handlowej z określonymi krajami, jak również zapytania ofertowe od potencjalnych importerów. Współpracowała także z WPHI Ambasad oraz Konsulatów Generalnych Rzeczypospolitej Polskiej.

W ramach wspierania rozwoju współpracy handlowej sektora rolno-spożywczego z zagranicą ARR wyplaciła z budżetu krajowego 3,2 mln zł na 32 działania prowadzone w tym zakresie.

Branżowy program promocji branży polskich specjalności żywnościowych

W latach 2012–2015 ARR uczestniczyła w procesie kreowania nowych, silnych marek krajowego sektora rolno-spożywczego, które byłyby rozpoznawalne na świecie i kojarzone z Polską³¹. Program umożliwił przedsiębiorcom przeprowadzenie promocji ich produktów za granicą, m.in. poprzez organizację wystąpień przedsiębiorców na wybranych polskich i zagranicznych imprezach targowo-wystawienniczych oraz przez organizację ich udziału w szkoleniach i misjach gospodarczych. Program obejmował rynki: Rosji, Niemiec, Chin, Francji, Ukrainy oraz Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Polskie produkty promowano pod hasłem „Polska smakuje”. W 2015 r. zorganizowano uczestnictwo polskich przedsiębiorców w międzynarodowych targach Sial China w Szanghaju i w misji gospodarczej towarzyszącej tym targom.

Fundusze promocji produktów rolno-spożywczych

ARR obsługuje dziewięć funduszy promocji produktów rolno-spożywczych, tj.: mleka, mięsa wieprzowego, mięsa wołowego, mięsa końskiego, mięsa owczego, ziarna zbóż i przetworów zbożowych, owoców i warzyw, mięsa drobiowego oraz ryb. Fundusze zostały utworzone w celu wspierania marketingu rolnego oraz promocji i zwiększania spożycia produktów rolno-spożywczych. Od 2009 r. do 31 sierpnia 2016 r. na rachunkach funduszy zgromadzono 321,5 mln zł. Na finansowanie działań wyplacono 297,8 mln zł³². Wpłata na fundusze promocji dokonywało ponad 15 tys. podmiotów gospodarczych. Środkami finansowymi funduszy zarządzają powołane odrębnie dla każdego funduszu komisje zarządzające, które składają się z przedstawicieli przetwórców, producentów oraz izb rolniczych. Rola ARR polega na zapewnieniu administracyjnej obsługi funduszy. W 2015 r. komisje zarządzające przyjęły do realizacji 215 zadań na kwotę 55,3 mln zł, a ARR na podstawie ich uchwał wydała 500 decyzji w sprawie udzielenia i wypłaty wsparcia ze środków finansowych funduszy promocji. W rezultacie ze środków zgromadzonych na rachunkach bankowych funduszy promocji wydatkowano w 2015 r. ogółem 49,2 mln zł.

Podczas międzynarodowych targów Polagra Food w Poznaniu w 2015 r. Agencja Rynku Rolnego otrzymała od Fundacji Polskiego Godła Promocyjnego **statuetkę „Teraz Polska”** w uznaniu 25 lat pracy i zaangażowania w promocję polskich produktów.

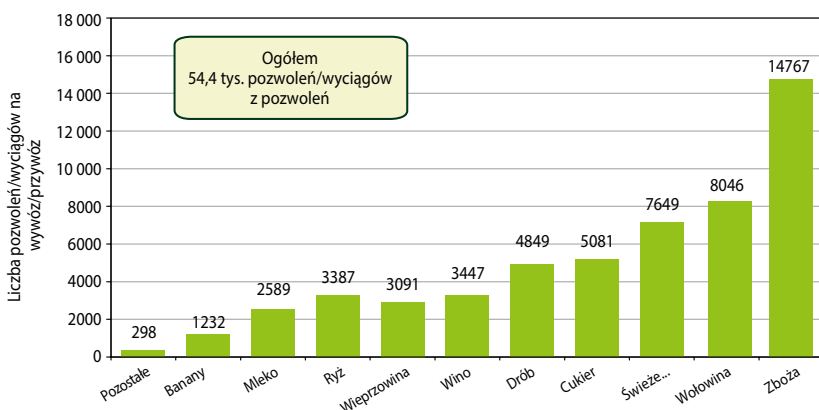
³¹ W wyniku umowy podpisanej z Ministerstwem Gospodarki ARR uczestniczyła w realizacji Poddziałania 6.5.1 Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka w ramach projektu systemowego „Promocja polskiej gospodarki na rynkach międzynarodowych”.

³² Wydatki z funduszy utworzonych zgodnie z zapisami ustawy z dnia 22 maja 2009 r. o funduszach promocji produktów rolno-spożywczych (Dz. U. Nr 97, poz. 799, z późn. zm.).

Administrowanie wymianą towarową z zagranicą

Istotnym aspektem działalności ARR jest realizacja zadań w zakresie handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi z krajami spoza obszaru UE (krajami trzecimi). Od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej do 31 sierpnia 2016 r. Agencja wystawiła ogółem 54,4 tys. pozwoleń/wyciągów z pozwoleń na przywóz/wywóz produktów rolno-spożywczych, z tego: 39,2 tys. dotyczyło wywozu (w tym 29,6 tys. wywozu z refundacją) oraz 15,2 tys. – przywozu. Najwięcej pozwoleń/wyciągów wystawiono na rynkach: mięsa czerwonego (17,9 tys.), zbóż (8 tys.), świeżych owoców i warzyw (7,6 tys.) oraz cukru (5,1 tys.). Dodatkowo w zakresie produktów przetworzonych non-aneks I ARR wydała 2,1 tys. zaświadczeń P2 przy wywozie makaronów do USA³³, zarejestrowała 5,8 tys. wniosków o receptury oraz przedłużyła ważność 7 tys. receptur towarów przetworzonych.

Rysunek 32. Struktura pozwoleń/wyciągów z pozwoleń wydanych przez ARR w okresie maj 2004 r. – sierpień 2016 r. na wywóz/przywóz towarów z/do Polski

Źródło: dane ARR.

W okresie obowiązywania stawek refundacji wywozowych eksporterzy produktów rolno-spożywczych do krajów trzecich korzystali z tego wsparcia finansowego. Od akcesji Polski do UE do sierpnia 2016 r. ARR wypłaciła beneficjentom 2,1 mld zł refundacji wywozowych, najwięcej do cukru (1,2 mld zł), a następnie mięsa czerwonego (393 mln zł) oraz przetworów mlecznych (334,2 mln zł). W ramach obsługi importu towarów rolno-spożywczych z krajów trzecich ARR między innymi administrowała kontyngentami taryfowymi na rynkach: zbóż, ryżu, cukru, świeżych i przetworzonych owoców i warzyw, mleka i przetworów mlecznych, wołowiny i cielęciny, wieprzowiny, drobiu i jaj oraz olejów i tłuszczów. W 2015 r. i 2016 r. administrowała 13 rodzajami przywozu preferencyjnego i 145 przywozowymi kontyngentami taryfowymi oraz weryfikowała dokumenty celne na potrzeby kontyngentów. Na stronie internetowej ARR w zakładce „Handel zagraniczny”/„Informacje ogólne” sukcesywnie zamieszczano informacje dotyczące m.in. ogólnych zasad handlu wewnątrzunijnego oraz handlu z krajami trzecimi, unijnej bazy danych dostępu do rynków krajów trzecich, sposobów efektywnego

³³ Zaświadczenia P2 dotyczyły wywozu do Stanów Zjednoczonych makaronów oznaczonych kodem CN 1902 11 00 i CN 1902 19.

wykorzystania Zintegrowanej Taryfy Celnej Wspólnot Europejskich (TARIC) – systemu prowadzonego przez Dyрекcję Generalną Podatków i Unii Celnej, Systemu Zintegrowanej Taryfy Celnej (ISZTAR) – prowadzonego przez Służbę Celną RP, a także nadzoru nad bezpieczeństwem żywności.

Organizacja i monitorowanie rynków rolnych

ARR wykonuje zadania określone w regulacjach unijnych i krajowych, związanych wdrażaniem i realizacją zasad określających organizację rynków niektórych produktów rolno–spożywczych.

Do zadań Agencji należy **monitorowanie skupu mleka w kraju** (dane przekazywane są co miesiąc do KE) oraz prowadzenie rejestru pierwszych podmiotów skupujących mleko krowie. Według stanu na 31 sierpnia 2016 r. do rejestru wpisanych było 337 podmiotów (z tego: 164 spółdzielnie mleczarskie, 118 spółek prawa handlowego, 50 osób fizycznych prowadzących działalność w zakresie skupu mleka, 4 oddziały zagranicznych przedsiębiorstw oraz 1 rolnicze zrzeszenie branżowe).

Na rynku cukru Agencja rozlicza dokonanie **rafinacji surowego cukru trzcinowego** przywiezionego przez producentów cukru spoza UE na podstawie pozwoleń wydanych w danym roku gospodarczym. W 2015 r., po przeprowadzeniu kontroli, rozliczyła dokonanie rafinacji 101,7 tys. ton surowego cukru trzcinowego (w przeliczeniu na cukier biały) przywiezionego spoza UE w 2014 r. oraz 48,9 tys. ton tego cukru przywiezionego w 2015 r.

W odniesieniu do branży tytoniowej ARR w ramach realizowanego mechanizmu „**Odbiór i przetwórstwo surowca tytoniowego**” do 15 marca 2015 r. zatwierdzała pierwszych przetwórców surowca tytoniowego, prowadziła rejestr pierwszych przetwórców, zatwierdzała punkty odbioru oraz potwierdzała spełnianie wymagań jakościowych ww. surowca.

W ramach realizowanego na rynku wina mechanizmu WPR „**Administrowanie potencjałem produkcyjnym winorośli i wina**” do ewidencji prowadzonej od 2008 r. przez Prezesa Agencji Rynku Rolnego wpisywane są podmioty wyrabiające wino (przeznaczone do wprowadzenia do obrotu) z winogron pochodzących z upraw winorośli znajdujących się na terenie Polski. W roku gospodarczym 2015/2016 (według stanu na 31 lipca 2016 r.) w ewidencji znajdowało się 103 producentów lub przedsiębiorców niebędących producentami (36% więcej niż przed rokiem). Winnice znajdujące się w ewidencji zajmowały powierzchnię 194,24 ha (45% większą niż wynosiła na koniec 2014 r.). Produkcja wina w roku gospodarczym 2014/2015 wyniosła 2,7 tys. hl, a ilość wina wprowadzonego do obrotu – 1,6 tys. hl.

ARR realizowała działania w zakresie **administrowania rozdysponowywaniem owoców i warzyw nieprzeznaczonych do sprzedaży**. W ramach tego zadania Agencja m.in. prowadziła rejestr, w którym wg stanu na 16 września 2016 r. znajdowało się 178 jednostek organizacyjnych uznanych za organizacje charytatywne uprawnione do dystrybucji otrzymanych od organizacji producentów i ich zrzeszeń owoców i warzyw nieprzeznaczonych do sprzedaży, a także 6,1 tys. innych jednostek organizacyjnych lub osób fizycznych uprawnionych do otrzymania bezpłatnie tych produktów od organizacji producentów i ich zrzeszeń.

Do zadań ARR należy **monitorowanie rynku biokomponentów i biopaliw ciekłych**. Agencja prowadzi 5 rejestrów, tj.: rejestr wytwórców (wg stanu na 17 sierpnia 2016 r. było wpisanych 25 przedsiębiorców), rejestr jednostek certyfikujących (11 podmiotów), rejestr podmiotów sprowadzających (16), rejestr administratorów systemów certyfikacji (1 przedsiębiorca), a także rejestr rolników wytwarzających biopaliwa ciekłe na własny użytek (4 rolników). Ze sprawozdań kwartalnych złożonych w ARR przez wytwórców wy-

nikało, że 10 przedsiębiorców w 2015 r. wyprodukowało 758,9 tys. ton estrów metylowych (blisko 10% więcej niż w 2014 r.), a czterech przedsiębiorców – 169,8 tys. ton bioetanolu (16,5% więcej niż w 2014 r.). Agencja monitoruje **produkcję biogazu rolniczego**. Na 14 września 2015 r. w rejestrze wytwórców biogazu rolniczego ujęte były 92 biogazownie rolnicze (34 więcej niż na koniec 2014 r.) należących do 82 podmiotów gospodarczych. Do wytworzenia biogazu rolniczego w 2015 r. zużyto ponad 2,48 mln ton surowców (14% więcej niż w 2014 r.). W procesie fermentacji metanowej z ww. ilości surowców przedsiębiorstwa energetyczne wytworzyły łącznie 206,58 mln m³ biogazu rolniczego (16% więcej niż w 2014 r.), z którego wyprodukowano 429,40 GWh energii elektrycznej (21% więcej niż w poprzednim roku) i 225 GWh ciepła.

Od 2013 r. ARR pozyskuje i gromadzi informacje dotyczące istniejącej, będącej w budowie lub planowanej do budowy **infrastruktury energetycznej** służącej do wytwarzania biokomponentów oraz energii elektrycznej z biogazu rolniczego. Na podstawie informacji złożonych w 2015 r. przez 21 wytwórców biokomponentów oraz 51 biogazowni rolniczych ARR przygotowała sprawozdanie zawierające informacje dotyczące infrastruktury energetycznej służącej do wytwarzania biokomponentów oraz energii elektrycznej z biogazu rolniczego, które 15 lipca 2015 r. zostało przekazane Ministrowi Gospodarki. Kolejne sprawozdanie zostanie sporządzone w 2017 r.

Od 2015 r. ARR **monitoruje produkcję biopłynów** oraz **prowadzi ewidencję mikroinstalacji biogazu rolniczego**. Z informacji przekazanych przez operatorów systemu dystrybucyjnego elektroenergetycznego wynika, że do 31 sierpnia 2016 r. do ich sieci przyłączone zostały 4 mikroinstalacje o łącznej mocy elektrycznej 88,6 kW.

Pomoc żywnościowa

Od przystąpienia Polski do UE Agencja corocznie uczestniczy w prospołecznych działaniach, mających na celu poprawienie bytu osób najuboższych w UE poprzez dostarczanie im określonych artykułów spożywczych.

W latach 2004–2013 w zakresie dziesięciu programów w ramach realizacji mechanizmu WPR „**Dostarczanie nadwyżek żywności najuboższej ludności Unii Europejskiej**” Komisja Europejska przyznała Polsce łącznie 2,5 mld zł. Każdego roku pomoc żywnościowa trafiała do ok. 3,5 mln potrzebujących osób. Od akcesji do końca 2013 r. przekazano najuboższym 297 mln litrów mleka UHT, 6 mln litrów oleju rzepakowego i 623 tys. ton innych artykułów spożywczych.

Od 2014 r. ARR jako instytucja pośrednicząca i beneficjent rozpoczęła realizację **Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2014–2020 (PO PŻ)**, finansowanego z budżetu krajowego i Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (FEAD), będącego instrumentem polityki spójności UE (funduszem uzupełniającym fundusze strukturalne). Budżet programu na lata 2014–2020 wynosi 556,9 mln EUR, z tego: 473,4 mln EUR pochodzi ze środków UE (85%), a 83,5 mln EUR – ze środków krajowych (15%). W ramach realizacji PO PŻ finansowane są zakupy i dystrybucja żywności wśród osób najbardziej potrzebujących oraz prowadzone są działania towarzyszące adresowane do odbiorców pomocy żywnościowej, mające na celu ich włączenie społeczne.

W zakresie Podprogramu 2015 Agencja przygotowała i przeprowadziła dwa przetargi na dostawy artykułów spożywczych do magazynów organizacji partnerskich. Wybrani przedsiębiorcy dostarczyli do wskazanych magazynów organizacji partnerskich ponad 83 tys. ton artykułów spożywczych, a ARR na

rzecz wykonawców wypłaciła 265,1 mln zł. W 2015 r. ARR przekazała także organizacjom partnerskim dofinansowanie w wysokości blisko 16 mln zł, z tego: 8,3 mln zł z tytułu kosztów administracyjnych, transportu i magazynowania oraz 7,6 mln zł z tytułu środków towarzyszących. Dystrybucję pomocy żywnościowej realizowały trzy organizacje partnerskie o zasięgu ogólnopolskim lub ponadregionalnym: Federacja Polskich Banków Żywności, Polski Komitet Pomocy Społecznej i Polski Czerwony Krzyż, wyłonione przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w drodze konkursu. Od maja 2015 r. do czerwca 2016 r. artykuły spożywcze zakupione przez ARR otrzymało od organizacji partnerskich ponad 1 mln najuboższych osób.

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) od 1994 r. wspiera działania służące rozwojowi rolnictwa i obszarów wiejskich. W pierwszym okresie funkcjonowania udzielała wsparcia głównie ze środków krajowych w postaci dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych oraz obrotowych. Po wejściu Polski do UE wzrosła zarówno skala udzielanej pomocy, jak i zwiększyła się liczba dostępnych instrumentów wsparcia. Kluczowym zadaniem ARiMR jest wypłata środków z tytułu płatności bezpośrednich oraz programów unijnych przeznaczonych na rozwój polskiej wsi.

ARiMR działa w oparciu o Ustawę z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz.U. z 2014 r., poz. 1438 z późn. zm.). Nadzór nad ARiMR sprawuje Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, natomiast w zakresie gospodarki finansowej – Minister Finansów.

Obecnie ARiMR jest podmiotem wdrażającym dla większości działań objętych PROW 2014–2020 i agencją płatniczą dla instrumentów pomocy finansowanych z funduszy unijnych przewidzianych na lata 2014–2020, tj.:

- Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG), w ramach którego Agencja kontynuuje realizację instrumentów pomocy I filara WPR (systemy wsparcia bezpośredniego, wspólna organizacja rynków owoców i warzyw),
- Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), z którego finansowane są wszystkie działania dotyczące rozwoju obszarów wiejskich z PROW 2014–2020 oraz zobowiązania podjęte w ramach działań realizowanych z PROW 2004–2006 oraz PROW 2007–2013 (II filar WPR),
- Europejskiego Funduszu Rybackiego (EFR), z którego finansowane są działania Programu Operacyjnego Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013,
- Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR), który zastępuje EFR i z którego finansowane będą działania w ramach Programu Operacyjnego Rybactwo i Morze 2014–2020,
- oraz budżetu państwa.

Ponadto ARiMR jest instytucją:

- wdrażającą instrumenty pomocy krajowej (w szczególności dopłaty do kredytów preferencyjnych: inwestycyjnych i klęskowych),
- prowadzącą rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych (System IRZ),
- prowadzącą i aktualizującą system identyfikacji działek rolnych (LPIS) i danych przestrzennych GIS.

Głównymi beneficjentami ARiMR są rolnicy, przedsiębiorcy sektora rolno-spożywczego, mieszkańcy wsi, grupy producentów rolnych, jednostki samorządu terytorialnego i przedstawiciele sektora rybackiego.

Ze współfinansowanych przez Agencję projektów korzystają szerokie grupy społeczne, a ich efekty można zauważyć i zmierzyć zarówno w skali gospodarki lokalnej jak i krajowej.

Od początku działalności do 31 maja 2016 r. Agencja wypłaciła beneficjentom w ramach obsługiwanych programów pomocy dla rolnictwa i obszarów wiejskich 264,8 mld zł, z czego 95% w okresie członkostwa Polski w UE, w tym w ramach:

a) aktualnie realizowanych programów:

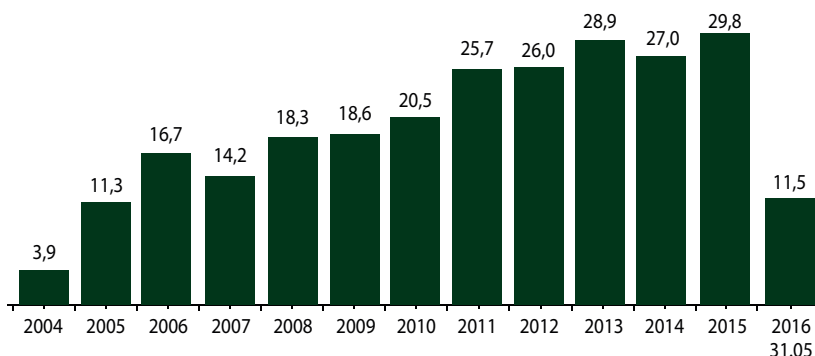
- systemy wsparcia bezpośredniego 131,74 mld zł (od 2004 r.),
- PROW 2014–2020 2,52 mld zł (od 2015 r.),
- PO Ryby 2007–2013 4,23 mld zł (od 2007 r.),
- wspólna organizacja rynków owoców i warzyw 7,79 mld zł (od 2004 r.),
- pomoc krajowa 21,30 mld zł (od 1994 r.),

b) zakończonych programów:

- PROW 2007–2013 74,29 mld zł (od 2007 r.),
- SPO „Restrukturyzacja... 2004–2006” 6,57 mld zł (2004–2009),
- SPO „Rybołówstwo... 2004–2006” 1,00 mld zł (2004–2009),
- Program SAPARD 4,51 mld zł (2002–2006),
- PROW 2004–2006 10,88 mld zł (2004–2008),
- wspólna polityka rybacka 2,0 mln zł (2004–2014).

W okresie członkostwa w UE Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa wypłaciła beneficjentom ponad 252,4 mld zł (rys. 33).

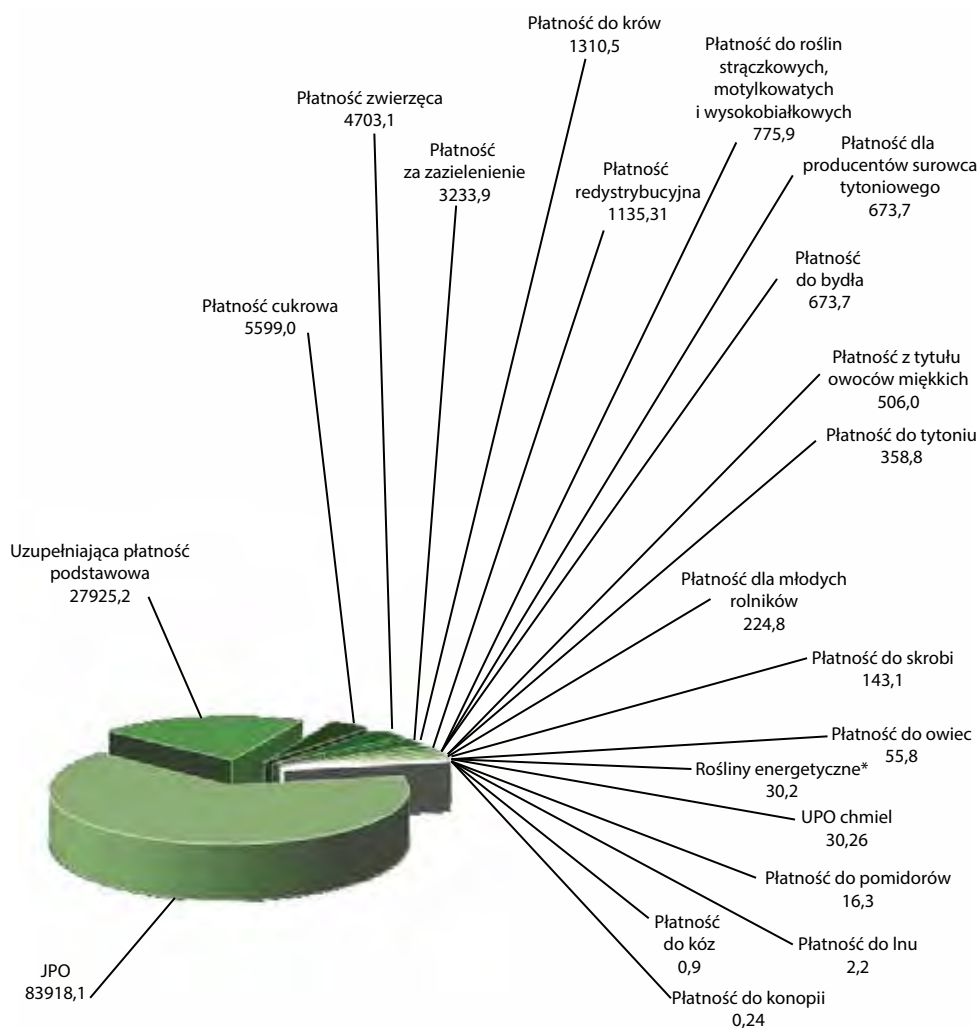
Rysunek 33. Roczne wypłaty środków przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych z UE i pomocy krajowej w latach 2004–2016, wg stanu na 31 maja 2016 r., w mld zł

Systemy wsparcia bezpośredniego

Najważniejszym instrumentem Wspólnej Polityki Rolnej, wdrażanym przez ARiMR, są płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, którymi objętych zostało ok. 1,4 mln rolników. Do 31 maja 2016 r. ARiMR wypłaciła beneficjentom 131,7 mld zł, z czego 12,7 mld zł w ramach Kampanii 2015. Strukturę zrealizowanych płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego od początku funkcjonowania w Polsce przedstawia rysunek 34.

Rysunek 34. Struktura płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego w Kampaniach 2004–2015, w mln zł, wg stanu na 31 maja 2016 r.^a

^a Ponadto uzyskano 237,7 mln zł zwrotu środków z UE z tytułu dyscypliny finansowej.

*Płatności z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej wykorzystywanych na cele energetyczne w roku 2005 i 2006 finansowane były z budżetu krajowego.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 realizowanych będzie 15 działań, 35 poddziałań, 42 typy operacji. Łączne środki publiczne przeznaczone na realizację PROW 2014–2020 wynoszą 13,6 mld EUR (w tym 8,6 mld EUR środki unijne i 5,0 mld EUR środki krajowe) (rys. 35).

Rysunek 35. Budżet PROW 2014–2020 w mln EUR (łącznie środki unijne i krajowe)

Do 31 maja 2016 r. uruchomiono działania/poddziałania/typy operacji:

- Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne,
- Rolnictwo ekologiczne,
- Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (ONW),
- Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów,

- Wsparcie przygotowawcze,
- Pomoc w rozpoczęciu działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników (Premie dla młodych rolników),
- Modernizacja gospodarstw rolnych obszar (a, b, c, d),
- Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach OSN,
- Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój,
- Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości,
- Budowa lub modernizacja dróg lokalnych,
- Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji;
- Scalanie gruntów.

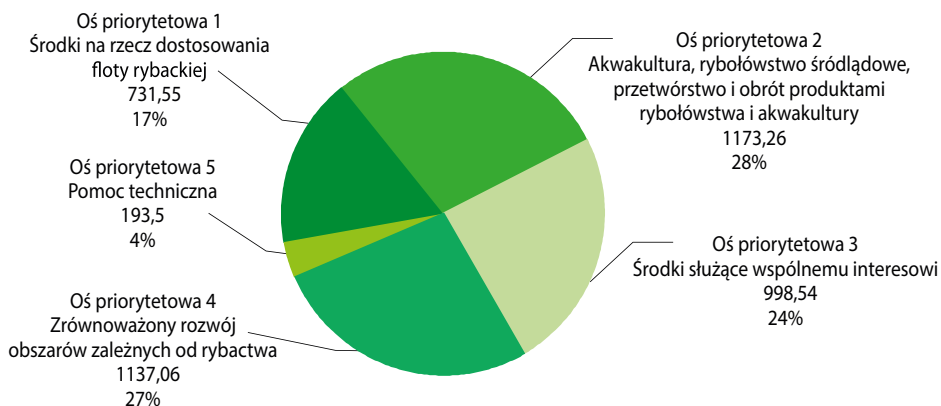
Ponadto dokonano wyboru strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Według stanu na 31 maja 2016 r. w ramach uruchomionych działań/poddziałań/typów operacji i zawartych wcześniej zobowiązań:

- złożono ponad 1 528 tys. wniosków na kwotę 14,8 mld zł;
- wydano decyzji/podpisano umów ponad 778 tys. na kwotę 7,1 mld zł;
- zrealizowano płatności na kwotę ponad 2,5 mld zł dla 768,9 tys. beneficjentów, w tym blisko 1,1 mld zł z tytułu zobowiązań z lat poprzednich.

Program Operacyjny Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013

W ramach PO Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013 wspierane są przedsięwzięcia na rzecz uzyskania trwałej równowagi między zasobami morskimi a zdolnością połowową polskiej floty rybackiej, a także stworzenia nowoczesnego i konkurencyjnego sektora rybackiego w Polsce. Do 31 maja 2016 r. ARiMR przekazała dla przedstawicieli sektora rybackiego 4,2 mld zł.

Rysunek 36. Kwota płatności zrealizowanych w ramach PO Ryby 2007–2013 w podziale na osie, w mln zł i w %, wg stanu na 31 maja 2016 r.

Pomoc krajowa

Pomoc krajowa udzielana jest obecnie przez ARiMR w formie dopłat do oprocentowania różnych typów kredytów, gwarancji i poręczeń spłaty preferencyjnych kredytów inwestycyjnych i kłeszkowych, poręczeń spłaty kredytów studenckich, dofinansowania kosztów ponoszonych przez producentów rolnych na utylizację padłych zwierząt, dofinansowania kosztów poniesionych na przygotowanie wniosku o rejestrację nazw i oznaczeń geograficznych pierwotnych produktów rolnych. Od początku działalności ARiMR wypłaciła w ramach tej formy wsparcia kwotę 21,3 mld zł.

Rysunek 38. Wysokość pomocy udzielonej w ramach instrumentów pomocy krajowej w latach 1994–2016, wg stanu na 31 maja 2016 r., w mld zł

*Dane wg stanu na 30 kwietnia 2016 r.

**Pomoc realizowana była ze środków pochodzących z:

- pożyczki „ASAL-300” udzielonej polskiemu rządowi przez Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju,
- pożyczki Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI – pierwsza transza pożyczki, EBI-BIS – kolejne transze pożyczki),
- Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich (PAOW) z komponentu „C – infrastruktura”, finansowanego z pożyczki Banku Światowego.

***Pomoc de minimis:

a. wsparcie dla producentów rolnych z tytułu szkód:

- spowodowanych wystąpieniem w okresie zimowym 2011/2012 ujemnych skutków przezimowania,
- powstałych w wyniku wystąpienia kłesk żywiołowych w 2013 r.,
- spowodowanych przez suszę w 2015 r.

b. pomoc finansowa rolnikowi, który w 2014 r.:

- był producentem owoców porzeczki czarnej i owoców wiśni,
- był producentem cebuli, kapusty lub jabłek,

c. pomoc finansowa rolnikowi, który w 2015 r. był producentem owoców czarnej porzeczki,

d. producentowi rolnemu, który w 2014 r. poniósł szkody w uprawach rolnych wyrządzone przez dziki (w ramach wniosków złożonych przez rolników w 2014 i 2015 r.),

e. pomoc finansowa dla podatnika podatku rolnego, który w 2015 r. prowadził chów i hodowlę ryb słodkowodnych w stawach rybnych położonych na obszarze gmin, w których wystąpiła susza,

f. pomoc finansowa dla producenta rolnego prowadzącego w 2015 r. gospodarstwo, w którym utrzymywane są zwierzęta z gatunku świnia.

****Pozostała pomoc: dla rolników, którzy w 2008 lub 2009 r. otrzymali płatność uzupełniającą do powierzchni upraw chmielu, wsparcie tworzenia grup producentów rolnych, dla producentów suszu paszowego, rekompensaty za nieprzerwane nieutrzymywanie w gospodarstwie zwierząt z gatunku świnia (sus scrofa) objętych programem bioasekuracji, poręczenia i gwarancje kredytowe oraz rejestracja nazw i oznaczeń geograficznych.

System identyfikacji i rejestracji zwierząt

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa jest również instytucją odpowiedzialną za prowadzenie systemu identyfikacji i rejestracji zwierząt w Polsce. Ma on na celu zapewnienie bezpieczeństwa żywności zgodnie z unijnymi wymogami, a przez to uzyskanie pełnego dostępu do rynku produktów pochodzenia zwierzęcego innych państw członkowskich UE. ARiMR prowadzi rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych, tj. bydła, owiec, kóz i świń w systemie informatycznym. W bazie danych tego systemu gromadzone są informacje na temat posiadaczy zwierząt (rejestr producentów), zwierząt i ich miejsc przebywania (rejestr siedzib stad) oraz przemieszczeń zwierząt (rejestracja zgłoszeń zdarzeń dotyczących zwierząt). Na podstawie informacji od rolników ARiMR aktualizuje rejestr zwierząt, o zmiany, jakie zaszły w stadach bydła, trzody chlewnej, owiec czy kóz.

Zarządzanie systemem identyfikacji działek rolnych

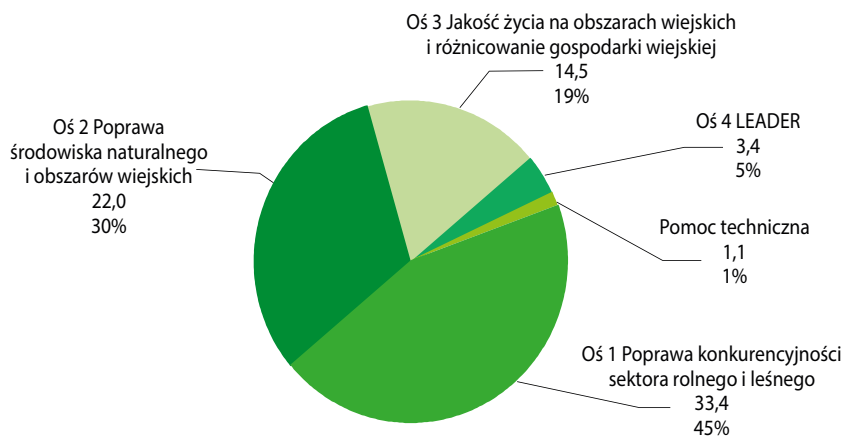
ARiMR realizuje także inne zadania związane z obecnością Polski w UE. Należy do nich prowadzenie i aktualizacja systemu identyfikacji działek rolnych (LPIS), który pozwala na jednoznaczną identyfikację położenia działki rolnej w przestrzeni, kontrolę zadeklarowanej powierzchni pod względem kwalifikowalności (tzn. powierzchni uprawnionej do dopłat w odniesieniu do danego schematu pomocy) oraz kontrolę w zakresie nakładania się deklaracji dla poszczególnych działek rolnych zgłoszonych przez jednego beneficjenta.

Zakończenie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013)

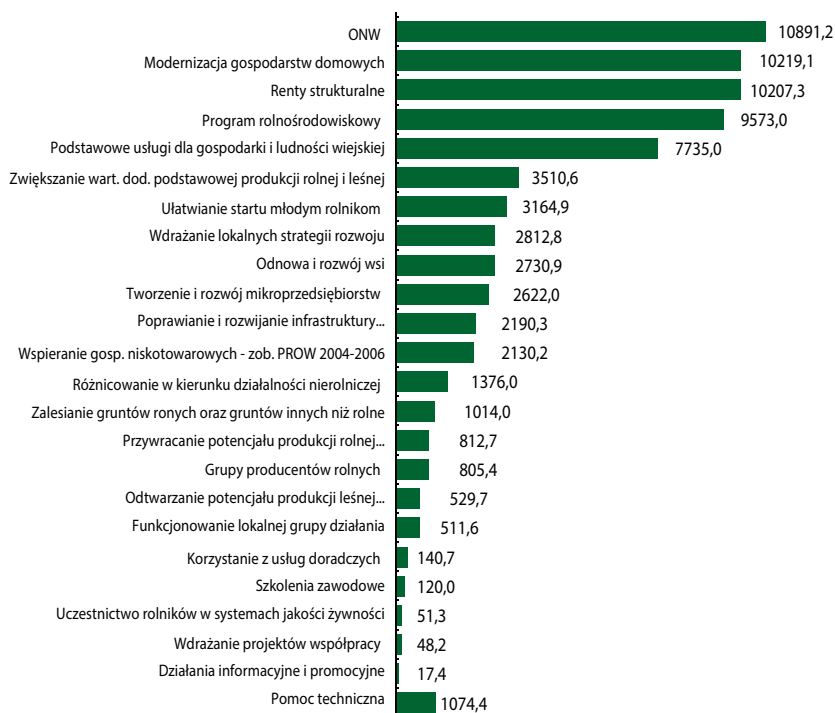
31 grudnia 2015 r. Agencja zakończyła realizację Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Wsparcie finansowe z PROW 2007–2013 udzielane było rolnikom, mieszkańcom wsi, samorządom i społecznościom lokalnym, grupom producenckim oraz przedsiębiorcom sektora rolno-spożywczego, właścicielom lasów, organizacjom pozarządowym. PROW 2007–2013 obejmował ogółem 23 działania, z czego ARiMR odpowiadała za wdrażanie 14 działań i pomocy technicznej. ARiMR jako akredytowana agencja płatnicza realizowała płatności dla wszystkich działań PROW 2007–2013. Do 31 grudnia 2015 r. dla blisko 1,2 mln beneficjentów wypłacono w ramach PROW 2007–2013 kwotę 74,29 mld zł (rys. 39), z czego w ramach:

- Osi 1. Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego – 33,37 mld zł, w tym w roku 2015 – ponad 5,75 mld zł,
- Osi 2. Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich – 22,01 mld zł, w tym w 2015 r. – 2,10 mld zł,
- Osi 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej – 14,46 mld zł, w tym w 2015 r. – 3,36 mld zł,
- Osi 4. LEADER – 3,37 mld zł, w tym w 2015 r. – 1,07 mld zł,
- Pomocy technicznej – 1,07 mld zł, w tym 2015 r. – 275,9 mln zł.

Rysunek 39. Kwota płatności zrealizowanych w ramach PROW 2007–2013 w podziale na osie, w mld zł i w %, wg stanu na 31 grudnia 2015 r.

Rysunek 40. Płatności PROW 2007–2013 w podziale na działania, w mln zł, wg stanu na 31 grudnia 2015 r.

Agencja Nieruchomości Rolnych

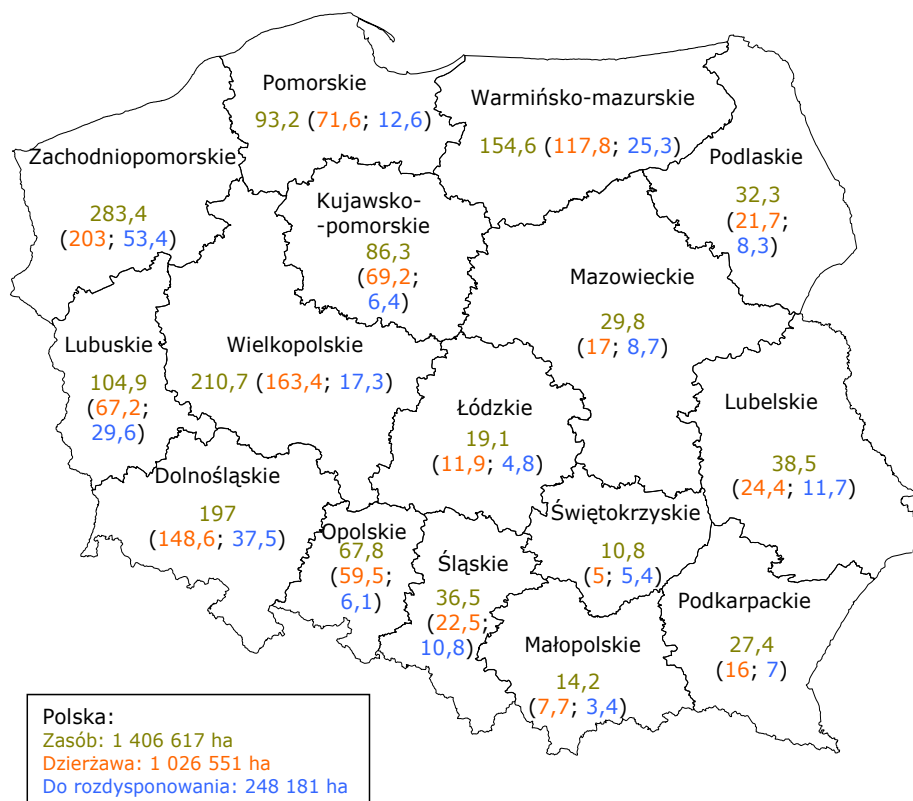
Agencja Nieruchomości Rolnych jest instytucją reprezentującą Skarb Państwa w stosunku do mienia państwowego w rolnictwie. Została powołana w październiku 1991 r. Do połowy lipca 2003 r. działała pod nazwą Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa. Nieruchomości przejęte przez Agencję, głównie po zlikwidowanych państwowych gospodarstwach rolnych oraz z Państwowego Funduszu Ziemi, tworzą Zasób Własności Rolnej Skarbu Państwa (Zasób WRSP).

Rozdysponowanie mienia Zasobu

Agencja przejęła do Zasobu 4,7 mln ha nieruchomości. Zagospodarowanie mienia Zasobu jest realizowane przez 15 oddziałów terenowych i filii Agencji. Do końca grudnia 2015 r. Agencja sprzedała prawie 2,7 mln ha oraz przekazała nieodpłatnie prawie 650 tys. ha.

Obecnie w Zasobie WRSP pozostaje nieco ponad 1,4 mln ha, w tym ponad 1,02 mln ha jest w dzierżawie, a 248,2 tys. ha czeka na rozdysponowanie.

Mapa 3. Stan Zasobu i grunty w dzierżawie na 31 grudnia 2015 r. (tys. ha)

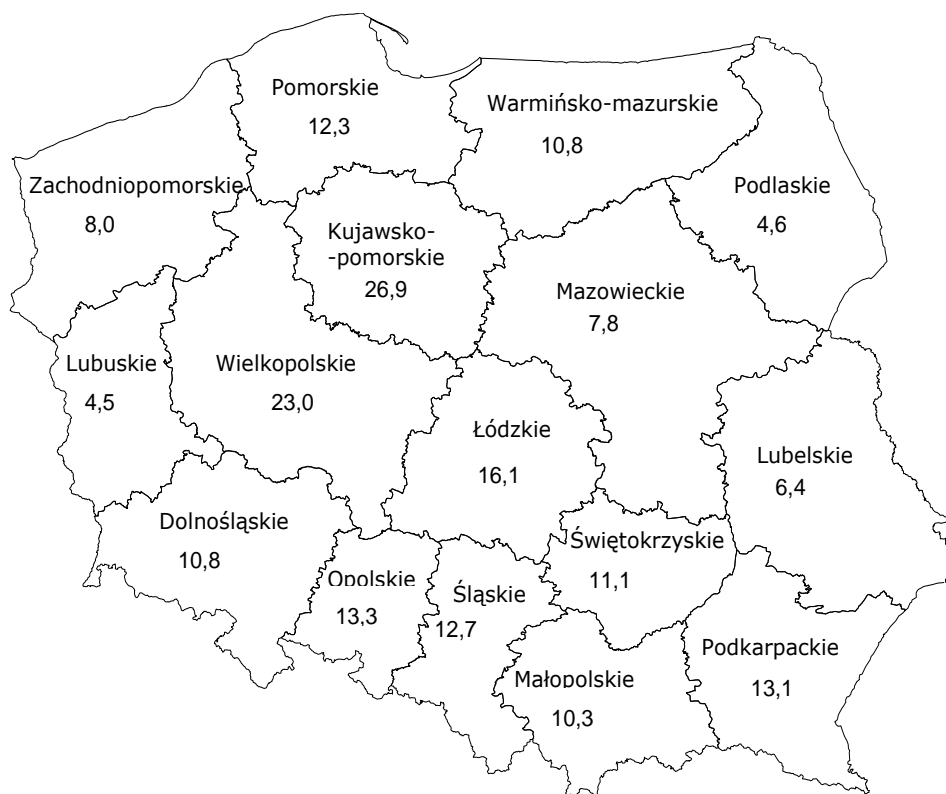

Podstawowymi kierunkami rozdysponowywania nieruchomości Skarbu Państwa przejętych do Zasobu WRSP są sprzedaż i dzierżawa. Realizowane są one m.in. w formie przetargów nieograniczonych lub ograniczonych oraz w trybie bezprzetargowym (pierwszeństwo w nabyciu). Łącznie od początku działalności do końca 2015 r. przeprowadzono ponad 1 300 tys. przetargów na sprzedaż i dzierżawę gruntów. W minionym roku Agencja zorganizowała ponad 61,2 tys. przetargów, w tym 54 tys. przetargów na sprzedaż gruntów oraz ponad 7,1 tys. przetargów na dzierżawę.

W ciągu niemal 25 lat działalności zmieniały się zadania Agencji. W pierwszych latach podstawową formą zagospodarowania państwowych gruntów była dzierżawa. A rekordowy pod tym względem był rok 1996, kiedy w dzierżawie było prawie 2,9 mln ha. W 2015 r. Agencja wydzierżawiła 35 tys. ha gruntów.

Czynsz dzierżawny od nowo zawieranych umów rośnie systematycznie od wejścia Polski do Unii Europejskiej. Średnia wysokość czynszu dzierżawnego dla gruntów wydzierżawionych przez Agencję w 2015 r. wyniosła 11,5 dt/ha. Najwyższy średni czynsz dzierżawny odnotowano w województwach kujawsko-pomorskim i wielkopolskim, zaś najniższy w województwach lubuskim i podlaskim. Warto odnotować, że przeciętny czynsz za grunty rolne dla wszystkich 53 tys. trwających umów dzierżawy na koniec 2015 r. wyniósł równowartość 4,2 dt/ha pszenicy.

Mapa 4. Średni czynsz dzierżawny dla umów zawartych w 2015 r. (dt/ha pszenicy)

W ostatnich latach podstawowym zadaniem Agencji była sprzedaż gruntów rolnych, głównie rolnikom na powiększenie gospodarstw rodzinnych. Co roku Agencja sprzedawała około 100 tys. ha. **W 2015 r. Agencja sprzedała ponad 76,5 tys. ha gruntów rolnych.** Najwięcej na terenie województw: zachodniopomorskiego – ok. 11,5 tys. ha, dolnośląskiego – 10,2 tys. ha oraz wielkopolskiego i warmińsko-mazurskiego – po 9,5 tys. ha. Podobnie, jak w przypadku czynszu dzierżawnego, po wejściu Polski do Unii Europejskiej, ceny gruntów rolnych systematycznie rosną.

Dziś priorytetem jest, i będzie przez najbliższe lata, ponownie dzierżawa, co jest spowodowane wejściem w życie (30 kwietnia br.) ustawy o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. Jej głównym zadaniem jest ochrona polskiej ziemi przed niekontrolowanym wykupem. Sprzedaż państwowych gruntów została wstrzymana na pięć lat, natomiast na rynku prywatnym grunty rolne może nabyć tylko rolnik indywidualny. Więcej informacji na temat nowych przepisów regulujących obrót nieruchomościami rolnymi można uzyskać na specjalnym serwisie internetowym pod adresem **gospodarstwopolska.pl**.

Art. 23 Konstytucji RP mówi, że podstawą ustroju rolnego w Polsce jest gospodarstwo rodzinne. Obecna ustawa ma to na względzie, a ponadto spełnia praktycznie wszystkie wnioski środowisk rolniczych. Przede wszystkim daje rolnikom równe szanse w dostępie do państwowej ziemi.

Wcześniej rolnicy na skutek wysokich cen nieruchomości albo nie mieli środków na ich zakup, albo nabywali je, nadmiernie się zadłużając. Te czynniki spowodowały, że za podstawową i najlepszą formę zagospodarowania państwowych gruntów uznano dzierżawę. Długoletnie dzierżawy dają pewność gospodarowania i umożliwiają planowanie produkcji rolnej bez angażowania dużych środków finansowych. Te środki rolnik może przeznaczyć na rozwój gospodarstwa, np. na jego mechanizację.

Nieruchomości inwestycyjne

Agencja Nieruchomości Rolnych ma również największą w Europie Środkowo-Wschodniej ofertę nieruchomości inwestycyjnych. Na inwestorów czeka ponad 5 tys. działek położonych na terenie całej Polski, które zajmują ok. 100 tys. ha. Roczne wpływy z ich sprzedaży to ok. 300 mln zł.

Atutami terenów oferowanych przez Agencję jest ich doskonała lokalizacja, duże powierzchnie, uzbrojenie w media oraz uregulowany stan prawny. Wiele z nich, położonych jest w granicach administracyjnych miast (ok. 60 tys. ha). Część wchodzi w skład dynamicznie rozwijających się aglomeracji i ośrodków przemysłowych, takich jak: Warszawa, Wrocław, Poznań, Katowice. Działki inwestycyjne oferowane przez ANR położone są w bezpośrednim sąsiedztwie lub w bliskiej odległości od strategicznych węzłów komunikacyjnych i transportowych – istniejących lub budowanych autostrad i lotnisk.

Ponad 1,7 tys. ha nieruchomości Agencji znajduje się w granicach Specjalnych Stref Ekonomicznych. Podmioty inwestujące w SSE mogą prowadzić działalność gospodarczą na preferencyjnych warunkach, takich jak ulgi podatkowe i zwolnienia.

Co roku powiększa się lista nabywców działek inwestycyjnych. Z oferty Agencji skorzystały już takie światowe koncerny jak: Ikea, McDonald's, Electrolux, Jerónimo Martins czy Toyota.

Nieodpłatne przekazania i bezzwrotna pomoc finansowa

Agencja Nieruchomości Rolnych wspiera również samorządy lokalne, zwłaszcza na terenach popegeerowskich. Przekazuje im nieodpłatnie grunty, na których powstają szkoły, boiska, place zabaw i tereny rekreacyjne, oraz udziela bezzwrotnej pomocy gminom i spółdzielniom mieszkaniowym.

Od początku swojej działalności Agencja przekazała na rzecz samorządów terytorialnych około 57 tys. ha w całym kraju oraz udzieliła bezzwrotnej pomocy finansowej gminom i spółdzielniom mieszkaniowym na kwotę ponad 1 mld zł.

Spółki strategiczne ANR

ANR sprawuje także nadzór właścicielski nad działalnością 41 spółek hodowli roślin i zwierząt o szczególnym znaczeniu dla gospodarki narodowej. Ze względu na wiodący kierunek hodowli i rodzaj prowadzonych prac hodowlanych można wydzielić trzy grupy spółek:

- spółki hodowli roślin – 8,
- spółki hodowli zwierząt – 19,
- spółki hodowli koni i stada ogierów – 14.

Spółki agencyjne mają do spełnienia zadania strategiczne. Muszą – z jednej strony wykonywać działania misyjne, z drugiej zaś brać pod uwagę rachunek ekonomiczny. Innymi słowy, muszą być podmiotami spełniającymi ważne zadania z punktu widzenia polityki rolnej państwa, a przy tym muszą być także silne ekonomicznie, aby skutecznie pokrywać koszty hodowli.

Spółki odgrywają wiodącą rolę w kreowaniu i upowszechnianiu postępu biologicznego w polskim rolnictwie, który jest obecnie uważany za najważniejszy czynnik oddziałujący na wzrost efektywności rolniczej, zarówno z punktu widzenia wzrostu ilości, jak i jakości produktów rolnych. Spółki ANR dysponują cennym materiałem genetycznym roślin i zwierząt gospodarskich. Stanowi on bazę dla osiąganego postępu biologicznego, który w postaci nowych odmian roślin oraz kolejnych pokoleń zwierząt hodowlanych jest dostępny dla krajowego rolnictwa.

Wśród 8 spółek hodowli roślin, 5 prowadzi hodowlę roślin rolniczych, natomiast 3 – hodowlę roślin ogrodniczych. W spółkach hodowli roślin rolniczych gromadzony jest najcenniejszy materiał genetyczny i tworzone są odmiany roślin zbożowych, strączkowych i motylkowych oraz traw, buraka cukrowego, buraków pastewnych, ziemniaka i rzepaku. Spółki Agencji prowadzą zarówno hodowlę twórczą, jak i zachowawczą.

Prace hodowlane skierowane są głównie na: wyhodowanie nowych odmian spełniających wymagania rolników, dostosowanych do aktualnych potrzeb rynku. Nowe odmiany są coraz lepsze, zarówno co do przydatności rolniczej, jak i jakości przetwórczej i konsumpcyjnej. Charakteryzują się wysoką plennością i odpornością lub tolerancją na podstawowe choroby zagrażające uprawom w kraju.

Prace hodowlane w spółkach zwierząt gospodarskich prowadzone są w sposób systematyczny i celowy w oparciu o programy doskonalenia poszczególnych gatunków zwierząt, we współpracy z branżowymi związkami hodowców, spółkami inseminacyjnymi i placówkami naukowo-badawczymi. Rola i znaczenie spółek w realizacji wyżej wymienionych programów, ze względu na wysoki potencjał genetyczny utrzymywanych zwierząt, jest bardzo duża, szczególnie w hodowli bydła mlecznego oraz koni.

Wpłaty do państwowej kasy

Agencja działa na zasadach samofinansowania, czyli nie otrzymuje dotacji budżetowych na swoje utrzymanie i funkcjonowanie, ale w całości pokrywa je z przychodów uzyskiwanych z działalności statutowej. Co więcej, począwszy od 2005 r., Agencja odprowadza do budżetu państwa kwotę wynikającą z różnicy między wpływami uzyskanymi z gospodarowania mieniem Zasobu WRSP w danym roku obrotowym, a środkami wydatkowanymi na realizację zadań ustawowych. Od 2005 r. do końca 2015 r. wpłaty Agencji z tego tytułu do budżetu państwa wyniosły ponad 14 mld zł. Ponadto ANR zobowiązana została do przeznaczania części przychodów ze sprzedaży nieruchomości Zasobu WRSP na Fundusz Rekompensacyjny, z którego realizowane są rekompensaty dla Żabużan z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Od 2006 r. do końca 2014 r. ANR wpłaciła na Fundusz Rekompensacyjny prawie 4,2 mld zł.

Łącznie wpłaty do państwowej kasy od 2005 r. do końca 2015 r. wyniosły ponad 18,2 mld zł.

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

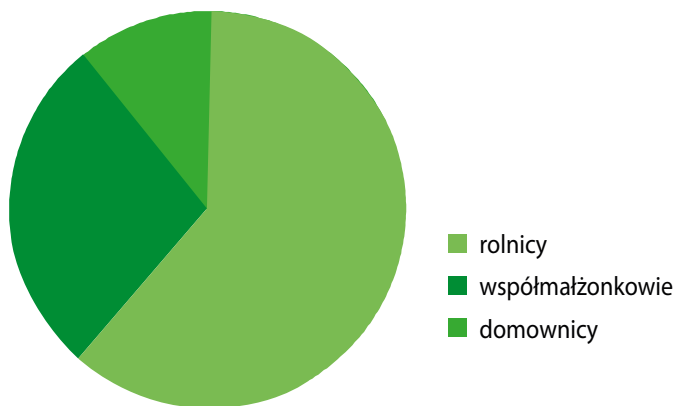

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego powołana do samodzielnej realizacji zadań wynikających z Ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2016 r. poz. 277 t. jedn. z późn. zm.) i zadań zleconych wynikających z odrębnych ustaw, sukcesywnie zwiększa zakres swojej działalności.

Zakres podmiotowy zadań Kasy realizowanych w 2015 r.

Według stanu na 31 grudnia 2015 r., ubezpieczeniu społecznemu rolników podlegały 1 375 462 osoby, w tym z tytułem: rolnika – 839 117, małżonka rolnika – 380 509, domownika – 154 862 osoby.

Rysunek 41. Liczba osób w ubezpieczeniu społecznym rolników w 2015 r.

W podziale na województwa największa liczba ubezpieczonych była w woj. mazowieckim (193,6 tys. osób), lubelskim (171,9 tys.), małopolskim (ok. 152 tys.), wielkopolskim (133,9 tys.), łódzkim (ok. 112 tys.). Kasa przyznawała i wypłacała świadczenia wg wyodrębnionych dwóch rodzajów ubezpieczenia. Z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego Kasa przyznała i wypłaciła ze środków Funduszu Składkowego:

- ponad 14,7 tys. jednorazowych odszkodowań z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu albo śmierci wskutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej, na łączną kwotę 71,8 mln zł;
- ponad 392,6 mln zł z tytułu zasiłków chorobowych z powodu choroby trwającej nieprzerwanie co najmniej 30 dni i nie dłużej niż przez 180 dni;
- 29 255 jednorazowych zasiłków macierzyńskich, na łączną kwotę 101,4 mln zł.

Od 1 stycznia 2016 r. zasiłek macierzyński został wyłączony z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego. Na podstawie art. 4 oraz art. 20 Ustawy z 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz.1217) jest obecnie okresowym świadczeniem z ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników. Zasiłek ten przysługuje osobie ubezpieczonej podlegającej z mocy ustawy lub na wniosek ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu oraz emerytalno-rentowemu, bądź tylko ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu, która:

jest matką albo ojcem dziecka,

- przysposobiła dziecko w przypadku objęcia opieką dziecka w wieku do ukończenia 7. roku życia, a w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego – do ukończenia 10. roku życia,
- przyjęła dziecko w wieku do 7. roku życia na wychowanie, a w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego – do 10 roku życia, jeżeli w tym czasie został złożony wniosek o przysposobienie,
- przyjęła dziecko w wieku do 7. roku życia na wychowanie w ramach rodziny zastępczej, z wyjątkiem rodziny zastępczej zawodowej, a w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego – do 10. roku życia.

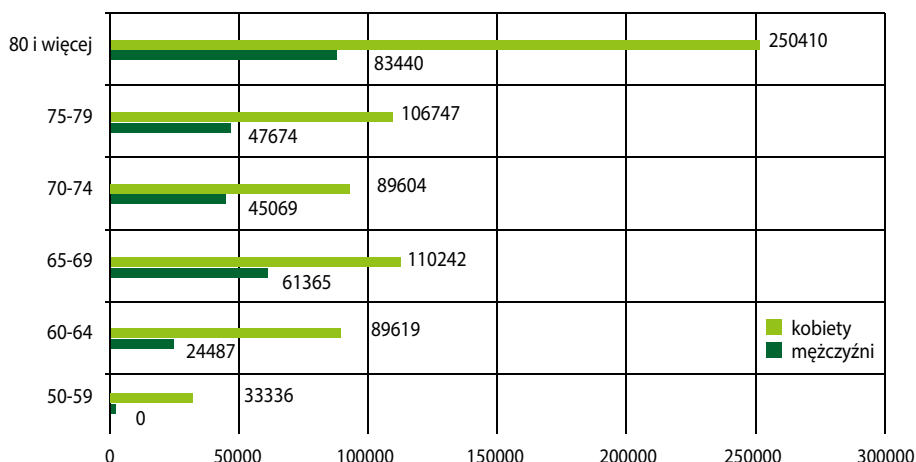
Źródła finansowania nowego zasiłku macierzyńskiego z funduszu emerytalno-rentowego określono w art. 78 ust. 2 pkt. 2a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Ustawowy odpis z Funduszu Składkowego do FER na te świadczenia określono do wysokości 40% ich kosztów. Pozostała kwota została ujęta w dotacji z budżetu państwa. W okresie I półrocza 2016 r. Kasa wypłaciła 102 357 okresowych zasiłków macierzyńskich. W ramach ubezpieczenia emerytalno-rentowego Kasa zapewnia ponadto: emerytury rolnicze, w tym częściowe lub okresowe, renty rolnicze z tytułu niezdolności do pracy, renty rolnicze szkoleniowe, renty rodzinne, emerytury i renty z ubezpieczenia społecznego rolników indywidualnych i członków ich rodzin, dodatki do emerytur i rent (pielęgniacyjny, kombatancki, za tajne nauczanie, dla sieroty zupełnej, ryczałt energetyczny, dodatek z tytułu pracy przymusowej, świadczenie pieniężne dla żołnierzy zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianym w kopalniach węgla, kamieniołomach, zakładach rud uranu i batalionach budowlanych, świadczenie pieniężne dla osób deportowanych do pracy przymusowej oraz osadzonych w obozach pracy przez III Rzeszę i ZSRR, dodatek kompensacyjny), oraz zasiłki pogrzebowe.

W 2015 r. świadczenia emerytalno-rentowe pobierało z KRUS średnio miesięcznie ok. 1 203 tys. osób, z tego: emerytury rolnicze ok. 934 tys., w tym emerytury wcześniejsze 56,8 tys. uprawnionych, renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy – 215,6 tys. osób, renty rodzinne – 4,3 tys. osób.

Na mocy przepisów o koordynacji zabezpieczenia społecznego w krajach członkowskich UE, państwach EOG, Szwajcarii oraz innych państw – stron międzynarodowych umów w tym zakresie – Kasa transferowała za granicę 3003 emerytury i renty, w tym 2726 do Niemiec, oraz 304 renty rodzinne.

Od 1 marca 2015 r. podstawowa emerytura/renta rolnicza wynosiła 880,45 zł. Na tle przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce, wynoszącego 3408,62 zł (po odliczeniu składek na ubezpieczenie społeczne) oraz w porównaniu z kwotami minimum socjalnego w 1-osobowym gospodarstwie – 1080,20 zł i w 2-osobowym – 1792,54³⁴, przeciętna miesięczna emerytura rolnicza wynosiła 1070,28 zł brutto, w tym – wcześniejsza 966,80 zł, renta rolnicza 1035,22 zł.

Rysunek 42. Liczba emerytów KRUS wg grup wiekowych i płci w 2015 r.

Źródło: KRUS.

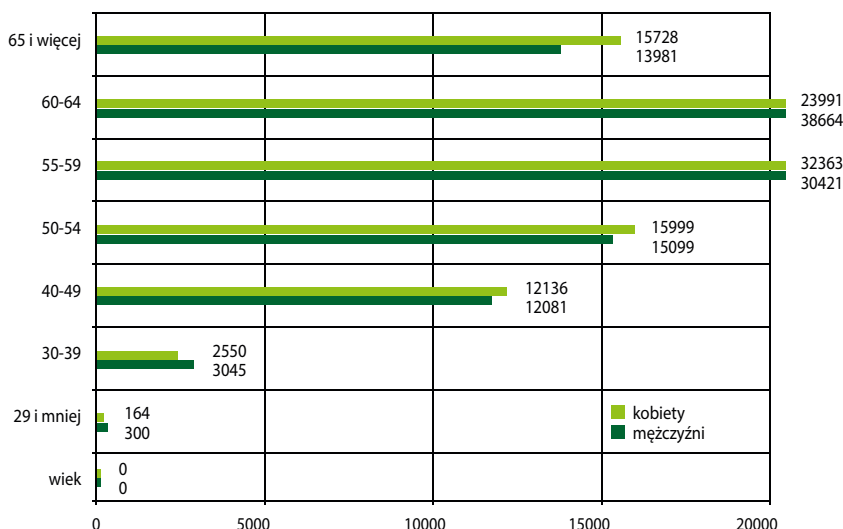
Z przedstawionych szacunków wynika, że ponad 90% świadczeniobiorców KRUS otrzymuje emerytury lub renty rolnicze w wysokości nieprzekraczającej minimum socjalnego. Jednocześnie, przeciętna kwota świadczenia emerytalno-rentowego z ubezpieczenia społecznego rolników odpowiada ok. 50% przeciętnej emerytury w systemie powszechnym (ZUS) i wynosi zarazem niespełna ok. 30% przeciętnego wynagrodzenia pomniejszonego o obowiązkowe składki.

Łączna kwota świadczeń emerytalno-rentowych wypłaconych w 2015 r. z Funduszu Emerytalno-Rentowego Kasy wyniosła 15 341 898,4 tys. zł.³⁵ Charakterystykę świadczeniobiorców Kasy, wg wieku osób i rodzaju świadczeń, przedstawiono na rysunkach 42 i 43.

³⁴ Minimum socjalne określone przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych za 2015 r.

³⁵ Źródło: KRUS, Kwartalna informacja statystyczna, IV kw. 2015, udostępniona na www.krus.gov.pl/fileadmin/ moje_dokumenty/dokumenty/statystyki-BE/KIS/2016-stat.BE/IV.kw.2015.informacja-statystyczna.pdf

Rysunek 43. Liczba rencistów KRUS wg grup wiekowych i płci w 2015 r.

Źródło: KRUS.

Wydatki budżetowe i zadania Kasy planowane do realizacji w 2016 r.

Kasa prowadzi samodzielną gospodarkę finansową, której podstawą Kasy są trzy państwowe fundusze celowe: fundusz emerytalno-rentowy, fundusz prewencji i rehabilitacji, fundusz administracyjny, oraz – niedotowany z budżetu państwa – fundusz składowy z osobowością prawną.

Roczne plany rzeczowo-finansowe Kasy, sporządzane w trybie przewidzianym dla opracowywania projektu Ustawy budżetowej, przedstawiane są ministrowi właściwemu ds. rozwoju wsi oraz ministrowi właściwemu ds. finansów publicznych w terminie 30 dni od daty ogłoszenia ustawy budżetowej. Szczegółowe plany państwowych funduszy celowych Kasy na 2016 r. ujęto w ustawie budżetowej z 25 lutego 2016 r. (Dz.U. z 4 marca 2016 r. poz. 278).

Łączna kwota na ogół planowanych zadań KRUS na 2016 r. wynosi 18 238 860 tys. zł, z następującym podziałem środków:

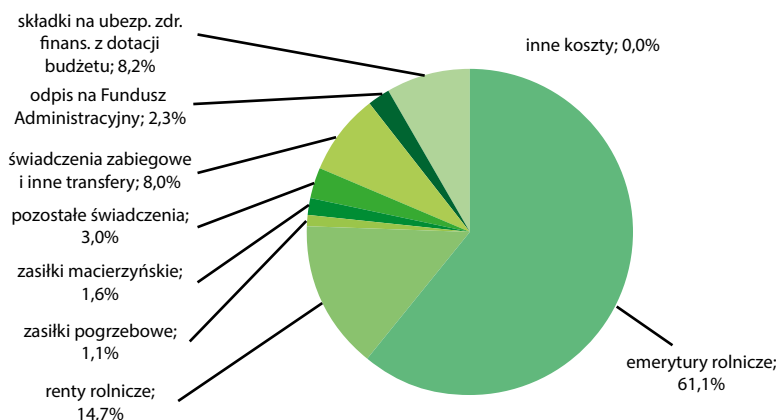
- 17 780 180 tys. zł odpisu do Funduszu Emerytalno-Rentowego,
- 292 tys. zł odpisu do Funduszu Prewencji i Rehabilitacji,
- 443 523 tys. zł na świadczenia finansowane z budżetu państwa zlecone do wypłaty Kasie (świadczenia dla inwalidów wojennych, wojskowych oraz osób represjonowanych, ryczałty energetyczne, dodatki kombatanckie i kompensacyjne oraz świadczenia pieniężne dla osób deportowanych do pracy przymusowej do ZSSR i III Rzeszy, dla byłych żołnierzy-górników) oraz na koszty obsługi świadczeń zleconych do wypłaty,
- 14 846 tys. zł na składki na ubezpieczenie zdrowotne oraz na świadczenia dla osób nieobjętych obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego,
- 9 tys. zł na refundację ulg dla inwalidów wojennych i wojskowych z tytułu ubezpieczenia OC i AC,
- 10 tys. zł na pozostałe wydatki obronne.

W dotacji do Funduszu Emerytalno-Rentowego przewidziano:

- 13 013 033 tys. zł na emerytury rolnicze,
- 3 133 196 tys. zł na renty rolnicze,
- 236 016 tys. zł na zasiłki pogrzebowe,
- 334 130 tys. zł na zasiłki macierzyńskie,
- 637 473 tys. zł na pozostałe świadczenia,
- 1 712 584 tys. zł na świadczenia zabiegowe i inne transfery,
- 481 916 tys. zł na odpis na Fundusz Administracyjny,
- 1 755 918 tys. zł na składki na ubezpieczenie zdrowotne finansowane z budżetu państwa,
- 5100 tys. zł na koszty pozostałe.

Planowany przypis składek na Fundusz Emerytalno-Rentowy wyniesie 1 419 021 tys. zł. Koszt świadczeń realizowanych ze środków Funduszu Emerytalno-Rentowego planowany na 2016 r., wyrażonych w skali procentowej, przedstawia rys. 44.

Rysunek 44. Struktura planowanych kosztów Funduszu Emerytalno-Rentowego w 2016 r.

Źródło: oprac. Biura Ekonomicznego C KRUS, kwiecień 2016 r., publikacja na www.krus.gov.pl/bip/finanse-i-majatek/2016-r/.

Przedstawiona na rysunku 44 struktura kosztów świadczeń z ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników w 2016 r. obejmuje ok. 86,5% ogólnej dotacji do FER i dowodzi systematycznego spadku środków budżetowych na świadczenia z ubezpieczenia społecznego rolników, przyznawane od powołania Kasy, w odniesieniu do rosnących kosztów zadań pozaubezpieczeniowych, ujmowanych w dotacjach do FER. Dla ilustracji przedstawiono na rysunku 44 udział dotacji uzupełniającej do świadczeń emerytalno-rentowych rolników w porównaniu z dotacją celową do FER na refundację składek zdrowotnych. W wyniku reformy powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego, Kasa od 1 stycznia 1999 r. obejmuje nim część ludności rolniczej, w ramach obowiązującej Ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2015 r., poz. 581, tj. z późn. zm.) oraz Ustawy z dnia 13 stycznia 2012 r. o składkach na ubezpieczenie zdrowotne rolników za lata 2012–2016 (Dz.U. z 2014 r. poz. 1935).

Rysunek 45. Dotacja uzupełniająca do świadczeń emerytalno-rentowych oraz dotacja celowa na składki zdrowotne w tys. zł

Źródło: KRUS.

W ubezpieczeniu zdrowotnym do zadań Kasy należy m.in. ustalanie prawa do tego ubezpieczenia, ewidencja i potwierdzanie okresów podlegania ubezpieczeniu, wymierzanie i pobór comiesięcznych składek zdrowotnych oraz ich odprowadzanie do Narodowego Funduszu Zdrowia.

Kasa obejmuje ubezpieczeniem zdrowotnym:

- rolników i ich domowników podlegających w trybie obowiązkowym ubezpieczeniu społecznemu rolników,
- rolników i ich domowników, niepodlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy i zarazem niepodlegających ubezpieczeniu zdrowotnemu z innego tytułu,
- osoby uprawnione do świadczeń emerytalno-rentowych z ubezpieczenia społecznego rolników,
- członków rodzin ubezpieczonych rolników, domowników, emerytów i rencistów, zgłoszonych do tego ubezpieczenia w Kasie.

Składka zdrowotna obowiązująca emerytów i rencistów KRUS jest wymierzana według tych samych zasad jak dla ogółu płatników podatku dochodowego od osób fizycznych. Odpowiada ona 9% podstawy wymiaru, z czego 1,25% kwoty miesięcznej składki odlicza się od wysokości netto emerytury lub renty (z wyłączeniem dodatków, zasiłków, świadczeń pieniężnych i ryczałtu energetycznego, ekwiwa-

lentu pieniężnego z tytułu prawa do bezpłatnego węgla oraz deputatu węglowego), natomiast składka pomniejszająca zaliczkę na podatek dochodowy wynosi 7,75% jej podstawy wymiaru.

Za osoby ubezpieczone w gospodarstwach rolnych do 6 hap, składka pokrywana jest z dotacji budżetowej, którą miesięcznie Kasa przekazuje do NFZ w wysokości 1/12 kwoty dotacji budżetowej ogółem na ten cel na dany rok. Za rolników, domowników w gospodarstwach rolnych od 6 hap wzwyż składka zdrowotna wynosi 1 zł za każdy pełny hap. Odmienne wymierzana jest składka zdrowotna rolnikom prowadzącym działalność rolniczą w ramach działów specjalnych w rozumieniu ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Są oni zobowiązani opłacać ją indywidualnie – od zadeklarowanej podstawy wymiaru składki odpowiadającej:

- dochodowi ustalonemu dla opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych, w kwocie nie niższej jednak niż kwota odpowiadająca wysokości minimalnego wynagrodzenia bądź
- minimalnemu wynagrodzeniu, w przypadku prowadzenia działalności nie podlegającej opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych.

Do 31 stycznia każdego roku rolnicy podlegający ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzenia działu specjalnego mają obowiązek złożenia we właściwej dla nich miejscowo jednostce organizacyjnej KRUS oświadczenia o rodzaju prowadzonej działalności i przewidywanym z tego tytułu dochodzie, wraz z oświadczeniem lub odpisem decyzji naczelnika urzędu skarbowego o wysokości przewidywanego dochodu, wydanej na podstawie deklaracji o rodzajach i rozmiarach zamierzonej produkcji na dany rok.

Działania prewencyjne Kasy w 2015 r.

Istotną częścią ustawowych zadań Kasy jest zapobieganie wypadkom przy pracy i rolniczym chorobom zawodowym, ich cykliczna analiza oraz inicjowanie na tej podstawie nowych działań, których celem jest również zapewnienie na rynku nowoczesnych, bezpiecznych w użytkowaniu maszyn i urządzeń oraz środków ochrony pracy rolniczej, a tym samym oddziaływanie na zmniejszenie skali wydatków na świadczenia powypadkowe. Działania Kasy już przyczyniły się do wyeliminowania wielu rodzajów ryzyka wypadków i skutkują trwałym spadkiem o 2/3 ich liczby w stosunku do skali takich zdarzeń z początków działalności KRUS. W 2015 r. Kasa przeprowadziła 4071 szkoleń, spotkań pogadank z zakresu bhp w gospodarstwie rolnym z udziałem 140,7 tys. rolników i ich rodzin oraz osób związanych ze środowiskiem wiejskim. Zorganizowała 2335 olimpiad i różnego typu konkursów wiedzy o bhp w gospodarstwie rolnym (samodzielnie lub we współpracy z innymi instytucjami), w których uczestniczyło ponad 86,8 tys. rolników, dzieci wiejskich i innych osób zamieszkujących tereny wiejskie. Przygotowała 884 stoisk i punktów informacyjnych podczas imprez masowych dla rolników (targów i wystaw rolniczych, dożynek, festynów i pikników; Dni Otwartych Drzwi w ODR-ach oraz innych spotkaniach z udziałem mieszkańców wsi). Zorganizowała 1750 pokazów środków ochrony osobistej i odzieży roboczej dla rolników, pokazów bezpiecznej pracy i udzielania pierwszej pomocy poszkodowanym w wypadkach dla prawie 67,8 tys. osób.

Wraz z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencją Nieruchomości Rolnych, Państwową Inspekcją Pracy, pod honorowym patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadziła XIII Ogólnokrajowy Konkurs Bezpieczne Gospodarstwo Rolne. Wzięło w nim udział 782 gospodarstwa indywidualne i 45 zakładów rolniczych. Realizację konkursu wspierały samorządy terytorialne – od władz gmin-

nych po wojewódzkie, jednostki ochotniczej straży pożarnej, policji, izby rolnicze, ośrodki doradztwa rolniczego, organizacje zawodowe i społeczne rolników, producenci maszyn i urządzeń dla rolnictwa oraz inne firmy i instytucje.

Kasa była również współorganizatorem VII Ogólnopolskiego Młodzieżowego Konkursu Wiedzy o Ergonomii i Bezpieczeństwie Pracy w Rolnictwie, zorganizowanego przez Wydział Inżynierii Produkcji SGGW, redakcję miesięcznika „AGROmechanika. Technika w Gospodarstwie”, przy współudziale MRiRW. W eliminacjach uczestniczyli uczniowie ze 112 szkół ponadgimnazjalnych o profilu rolniczym i leśnym z całej Polski. Laureaci konkursu otrzymali indeksy na wybrany kierunek Wydziału Inżynierii Produkcji SGGW, nagrody od Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, a Prezes Kasy ufundował nagrody pieniężne dla nauczycieli, których uczniowie wykazali się największą wiedzą w zakresie ergonomii i bezpieczeństwa pracy w gospodarstwie rolnym, wykraczającą poza ramy szkolnych programów nauczania.

Kontynuując działania zwiększające bezpieczeństwo życia dzieci na terenach wiejskich, Kasa ogłosiła w ub.r. kolejny, V Ogólnopolski Konkurs Plastyczny „Bezpiecznie na Wsi”, dla uczniów szkół podstawowych, nad którym honorowy patronat sprawował Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Współorganizatorem konkursu była Państwowa Inspekcja Pracy, a celem tej inicjatywy promowanie zasad ochrony zdrowia i życia w gospodarstwie rolnym oraz szerzenie wiedzy o bezpieczeństwie pracy w rolnictwie. Konkurs przebiegał pod hasłem „Bezpiecznie na wsi – zwierzaki to nie pluszaki”. Wzięło w nim udział ok. 33,4 tys. dzieci z 2311 szkół. Ogłoszenie wyników i wręczenie nagród nastąpiło podczas uroczystej gali w gmachu Sejmu RP w czerwcu 2015 r.

Do cyklicznych działań zwiększających bezpieczeństwo pracy w gospodarstwach rolnych należały inspekcje w okresie żniw, prowadzone przez pracowników Kasy ds. prewencji. Na potrzeby działalności prewencyjnej Kasa wydała szereg wysokonakładowych materiałów prewencyjnych – broszury i kalendarz dla rolników, książeczki dla dzieci, ulotki, plakaty oraz banery prewencyjne. Ich tematyka służyła zwróceniu uwagi na najliczniej występujące zagrożenia – upadki osób w gospodarstwach rolnych, pochwycenia i uderzenia przez ruchome elementy maszyn i urządzeń oraz uderzenie, przygniecenie i pogryzienie przez zwierzęta. O wszystkich swoich działaniach Kasa informowała z wyprzedzeniem na stronie internetowej *Kalendarza Wydarzeń Prewencyjnych*.

Mając na uwadze bezpieczeństwo pracy rolników, Prezes Kasy przyznał podczas Międzynarodowych Targów AGROTECH 2015 kolejne wyróżnienia targowe: „Znak Bezpieczeństwa KRUS” lub wyróżnienie za „Wyrób zwiększający bezpieczeństwo pracy w gospodarstwie rolnym”. Do końca 2015 r. ważnych było 67 zezwoleń upoważniających 31 producentów do oznaczania Znakiem Bezpieczeństwa KRUS 219 grup wyrobów, oraz 60 wyróżnień targowych przyznanych 49 dostawcom, producentom i importerom. Wymienione działania nie wyczerpują propozycji Kasy adresowanych w skali kraju do rolników i ogółu mieszkańców z terenów wiejskich. Z takich działań warto wymienić kolejny, IV Program Badań Przesiewowych Słuchu dla dzieci ze szkół podstawowych w gminach wiejskich, kontynuowany w roku szkolnym 2015/2016 przez Instytut Fizjologii i Patologii Słuchu, Fundusz Składkowy i Stowarzyszenie Przyjaciół Osób Niesłyszących i Niedosłyszących. Każda edycja tego profilaktycznego programu obejmuje podobną populację dzieci rozpoczynających edukację wczesnoszkolną. W każdym pojawia się podobna skala wykrytych u dzieci zaburzeń słuchu, ale też szansa na skuteczną pomoc dzieciom wymagającym specjalistycznego leczenia lub rehabilitacji. Program w 2015/2016 r. skierowano do 140 tys. dzieci w całym kraju.

Zaplecze naukowo-badawcze w Polsce

Instytuty badawcze funkcjonują w oparciu o Ustawę z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz. U. Nr 96, poz. 618). Są to państwowe jednostki organizacyjne, wyodrębnione pod względem prawnym, organizacyjnym i ekonomiczno-finansowym, które prowadzą badania naukowe i prace rozwojowe ukierunkowane na ich wdrożenie i zastosowanie w praktyce.

Badaniami naukowymi na rzecz rolnictwa i rynków rolnych, i rozwoju wsi zajmują się następujące jednostki:

- I. Instytuty badawcze Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi:
 - 1) Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego w Warszawie,
 - 2) Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie,
 - 3) Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – PIB w Radzikowie,
 - 4) Instytut Technologiczno-Przyrodniczy w Falentach,
 - 5) Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB w Puławach.
- II. Szkoły wyższe (9 uczelni, 47 wydziałów) nadzorowane przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
- III. Instytuty naukowe Polskiej Akademii Nauk.
- IV. Instytuty badawcze częściowo związane z tematyką rolniczą i pokrewną podległe innym resortom (Ministerstwu Środowiska, Ministerstwu Gospodarki i Ministerstwu Zdrowia).

Finansowanie nauki

Środki finansowe na działalność naukowo-badawczą i rozwojową w rolnictwie są pozyskiwane:

- z dotacji budżetowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
- z tytułu uczestnictwa w międzynarodowych programach współpracy naukowo-technicznej,
- z opłat za usługi i prace naukowo-wdrożeniowe wykonywane na rzecz podmiotów gospodarczych i rolników realizowane w ramach działalności statutowej,
- z budżetu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na realizację zadań z zakresu służb publicznych w ramach programów wieloletnich, postępu biologicznego i badań z zakresu ekologii,
- z innych źródeł, takich jak: działalność popularyzatorska i doradcza, dzierżawa zbędnego majątku, oprocentowanie kapitału itp.

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej jest samodzielną placówką naukowo-badawczą z ponad 60-letnim dorobkiem naukowym i doświadczeniem w analizowaniu procesów ekonomiczno-produkcyjnych polskiego rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Od utworzenia w 1950 r. funkcjonował pod nazwą Instytut Ekonomiki Rolnej, a po połączeniu w 1983 r. z Instytutem Ekonomiki i Organizacji Przemysłu Spożywczego pod nazwą Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Decyzją Rady Ministrów z października 2004 r. uzyskał status państwowego instytutu badawczego i od 1 stycznia 2005 r. nosi nazwę Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (IERiGŻ-PIB).

Kadrę naukową Instytutu stanowi 12 osób z tytułem profesora zwyczajnego, 10 doktorów habilitowanych pracujących na stanowisku profesora nadzwyczajnego, 32 doktorów, 29 asystentów i 4 specjali-

stów badawczo-technicznych, którzy pracują w 9 zakładach naukowych: Ogólnej Ekonomiki, Ekonomiki Gospodarstw Rolnych, Badań Rynkowych, Polityki Społecznej i Regionalnej, Ekonomiki Przemysłu Spożywczego, Finansów Rolnictwa, Ekonomiki Ogrodnictwa, Rachunkowości Rolnej oraz Zastosowań Matematyki w Ekonomice Rolnictwa.

Badania naukowe prowadzone w IERiGŻ-PIB skoncentrowane są na najważniejszych zagadnieniach dotyczących ekonomicznej, produkcyjnej i społecznej sytuacji polskiej wsi, rolnictwa i szeroko rozumianej gospodarki żywnościowej. Badania te realizowane są w ramach działalności statutowej oraz Programu Wieloletniego 2015–2019 „Rolnictwo polskie w UE 2020+. Wyzwania, szanse, zagrożenia, propozycje”.

W ramach działalności statutowej w 2015 r. realizowanych było 10 tematów badawczych, tj.:

- Koszty jednostkowe wybranych produktów rolniczych,
- Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju wsi i rolnictwa,
- Polityka finansowa wobec wsi i rolnictwa w zmieniających się uwarunkowaniach krajowych, europejskich i globalnych,
- Efektywność funkcjonowania podmiotów w rolnictwie. Zagadnienia wybrane,
- Przemiany przemysłu spożywczego w świetle procesów globalizacji i integracji europejskiej,
- Badania rynków rolno-żywnościowych,
- Procesy społecznego rozwoju wsi i rolnictwa,
- Analiza sytuacji produkcyjno-ekonomicznej rolnictwa i gospodarki żywnościowej,
- Polskie ogrodnictwo na jednolitym rynku europejskim,
- Analityczne i metodologiczne ujęcie procesów gospodarowania w sektorze rolno-spożywczym.

Badania programu wieloletniego obejmują 26 zadań skoncentrowanych wokół 8 głównych tematów, tj.:

- Wpływ megatrendów w gospodarce światowej na tendencje rozwojowe rolnictwa UE;
- Polaryzacja społeczna a stabilność ekonomiczna w procesach rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich;
- Determinanty aktywności innowacyjnej w sektorze rolno-spożywczym;
- Finansowanie i fiskalne uwarunkowania poprawy efektywności i zrównoważenia i konkurencyjności polskiego rolnictwa;
- Dylematy zrównoważonego rozwoju rolnictwa w Polsce;
- Przedsiębiorstwo i gospodarstwo rolne wobec zmian klimatycznych i polityki rolnej;
- Ewolucja i perspektywy rynków rolno-spożywczych;
- Źródła wzrostu oraz ewolucja struktur i roli sektora rolno-spożywczego w perspektywie po 2020 r.

Wyniki analiz programu są udostępniane bezpłatnie na stronie www.ierigz.waw.pl w formie kolejnych monografii, raportów, miesięcznika „Rynek Rolny” oraz corocznej publikacji „Rynek ziemi rolniczej. Stan i perspektywy”.

Trzecim obszarem działalności Instytutu jest pełnienie od maja 2004 r. funkcji Agencji Łącznikowej FADN (Farm Accountancy Data Network). Polega ona na zbieraniu w ramach systemu europejskiego danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. System FADN jest narzędziem wspomagającym programowanie i realizację Wspólnej Polityki Rolnej w 27 krajach członkowskich UE. Zadaniem Agencji Łącznikowej jest dostarczenie danych rachunkowych z reprezentatywnej próby 12,1 tys. gospodarstw rolnych do sieci FADN oraz krajowych ośrodków decyzyjnych, doradczych i naukowo-badawczych. Zgromadzone dane wykorzystywane są m.in. do oceny sytuacji produkcyjno-ekonomicznej gospodarstw oraz wielopłaszczyznowych analiz skutków polityki rolnej. Dane przekazywane są także rolnikom

uczestniczącym w systemie w postaci raportów indywidualnych i porównawczych. Wyniki standardowe analiz umieszczone są na stronie www.fadn.pl i udostępnione bezpłatnie.

W 2015 r. pracownicy Instytutu realizowali także projekty badawcze finansowane ze środków NCBR, NCN i Komisji Europejskiej. W ramach 7 Programu Ramowego KE pracownicy IERiGŻ-PIB byli członkiem Konsorcjum w temacie FLINT (*Farm Level Indicators for New Topics in Policy Evaluation*). W projekcie uczestniczą także przedstawiciele Instytucji i Uczelni z Holandii (Przewodniczy LEI-WUR), Węgier, Finlandii, Hiszpanii, Irlandii, Grecji, Francji i Niemiec. Celem projektu jest wykazanie sposobu wykorzystania nowych danych (oprócz tradycyjnego podejścia) do oceny polityki i poprawy jej oddziaływania na gospodarstwo rolne i środowisko. Innym tematem był projekt „Mechanizm interakcji marż i koniunktury w przemyśle”, którego celem było wyjaśnienie mechanizmu wzajemnego oddziaływania na siebie marż i koniunktury. Projekt finansowano ze środków NCN. Jeszcze innym tematem był „Model ograniczania strat i marnowania żywności z korzyścią dla społeczeństwa – MOST”. Celem badań było opracowanie i wdrożenie do przedsiębiorstw w łańcuch żywnościowy procedur ograniczania strat i marnotrawstwa żywności na przykładzie sektora mleczarskiego. Projekt finansowano ze środków NCBiR.

Innym projektem był projekt pt. „Study mandatory origin labelling for milk, milk used as an ingredient in dairy products and improcessed meat other than beef, pig, poultry, sheep and goat meat”. Celem projektu było określenie, jakie dodatkowe korzyści lub dodatkowe koszty przyniesie wprowadzenie obowiązkowego systemu oznaczania pochodzenia różnych produktów mlecznych dla polskich firm. Także w ramach współpracy międzynarodowej był projekt „The Central-Eastern EU model for Competitive and Sustainable Agriculture and Rural Development” finansowany z grantu Grupy Wyszehradzkiej. Celem projektu była konfrontacja podejść badawczych dotyczących konkurencyjności i zrównoważonego rozwoju.

W dorobku naukowym Instytutu ważne miejsce zajmują zbiory oryginalnych i unikalnych danych empirycznych gromadzonych od wielu lat na podstawie badań terenowych. W Zakładzie Rachunkowości Rolnej w ramach Systemu Rachunkowości Rolnej, a od 2003 r. w ramach Polskiego FADN gromadzone są informacje o wynikach ekonomiczno-produkcyjnych gospodarstw indywidualnych. Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej przeprowadza co 4–5 lat w 76 wsiach całej Polski ankietę dotyczącą sytuacji produkcyjno-ekonomicznej i społecznej gospodarstw rolnych. W IERiGŻ-PIB gromadzone są także dane GUS dotyczące sytuacji ekonomiczno-finansowej przemysłu spożywczego, produkcji i cen żywności oraz dane CIHZ o sytuacji w handlu zagranicznym artykułami rolno-żywnościowymi. Wyniki badań IERiGŻ-PIB wykorzystywane są w kształtowaniu polityki państwa wobec wsi i rolnictwa. Na zlecenie najważniejszych organów administracji państwowej (Sejm, Senat, URM, Kancelaria Prezydenta, MRiRW, MF, NIK), agend rządowych (ARR, ARiMR), sądów i urzędów statystycznych, a także przedsiębiorstw, firm oraz związków producentów i przetwórców opracowywane są ekspertyzy dotyczące sytuacji w gospodarce żywnościowej i na obszarach wiejskich. Prace badawcze i eksperckie publikowane są w wydawnictwach własnych Instytutu w seriach „Komunikaty Raporty Ekspertyzy”, „Studia i Monografie”, „Analizy Rynkowe” i poza seriami oraz w wydawnictwach innych ośrodków naukowych i ogólnopolskich czasopismach, jak np.: „Ekonomista”, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, „Wieś i Rolnictwo”. Aktualna oferta wydawnictw Instytutu znajduje się na stronie www.ierigz.waw.pl. Odbiorcami prac naukowych IERiGŻ-PIB jest około 380 instytucji w całym kraju.

Instytut współpracuje z krajowymi i zagranicznymi ośrodkami badawczymi. W kraju współpracuje z 9 instytutami naukowymi i 18 uczelniami wyższymi. Międzynarodowa współpraca IERiGŻ-PIB koncentruje się na integracji badań prowadzonych w Instytucie z europejską i światową przestrzenią badawczą. Integracja ta odnosi się do ustawicznego doskonalenia kadr naukowych oraz uczestnictwa w zespołach badawczych podejmujących problematykę rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich z perspektywy ponadnarodowej.

Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa

Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa jest urzędową służbą właściwą w sprawach nadzoru nad ochroną roślin oraz wytwarzaniem, oceną i obrotem materiałem siewnym.

W skład Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa wchodzi Główny Inspektorat oraz 16 wojewódzkich inspektoratów, w strukturze których znajdują się 242 oddziały, 13 delegatur oraz 13 oddziałów granicznych.

Zatrudnienie w Inspekcji, na koniec roku 2015, wynosiło 2137 osób. Budżet PIORiN na rok 2015, według ustawy budżetowej, wynosił ok. 131 mln złotych.

Szczegółowe zadania Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa

Nadzór nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin

Do zakresu działania Inspekcji w ramach nadzoru nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin realizowanych na podstawie przepisów Ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz. U. z 2016 r., poz. 17 z późn. zm.) oraz Ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz. U. z 2015 r. poz. 547 z późn. zm.) należą w szczególności następujące urzędowe działania:

- kontrola podmiotów prowadzących produkcję środków ochrony roślin w zakresie spełnienia wymagań określonych w przepisach ustawy o środkach ochrony roślin oraz w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczącym wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylającym dyrektywy Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG (Dz. Urz. UE L 309 z 24.11.2009, str. 1, z późn. zm.),
- upoważnianie podmiotów do prowadzenia badań skuteczności działania środków ochrony roślin oraz kontrola w zakresie spełnienia wymagań dobrej praktyki doświadczalnej w rozumieniu art. 3 pkt. 20 rozporządzenia nr 1107/2009,
- wykonywanie obowiązków organu prowadzącego rejestr działalności regulowanej w zakresie wprowadzania do obrotu lub konfekcjonowania środków ochrony roślin, w tym kontrola podmiotów prowadzących działalność w tym zakresie,
- kontrola składowania i przemieszczania środków ochrony roślin,
- kontrola opakowań środków ochrony roślin znajdujących się w obrocie w zakresie spełnienia wymagań określonych w przepisach ustawy o środkach ochrony roślin oraz w rozporządzeniu nr 1107/2009,
- kontrola składu lub właściwości fizycznych lub właściwości chemicznych środków ochrony roślin wprowadzonych do obrotu,
- kontrola wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin,

- kontrola reklamy środków ochrony roślin w zakresie określonym w rozporządzeniu nr 1107/2009,
- kontrola stosowania środków ochrony roślin,
- wykonywanie obowiązków organu prowadzącego rejestr działalności w zakresie potwierdzania sprawności technicznej sprzętu przeznaczonego do stosowania środków ochrony roślin, w tym kontrola podmiotów prowadzących działalność w tym zakresie,
- upoważnianie podmiotów do prowadzenia działalności w zakresie certyfikacji w integrowanej produkcji roślin, kontrola zgodności działalności tych podmiotów z przepisami dotyczącymi integrowanej produkcji roślin oraz wykonywanie działalności w zakresie certyfikacji w integrowanej produkcji roślin,
- wykonywanie obowiązków organu prowadzącego rejestr działalności w zakresie prowadzenia szkoleń w zakresie środków ochrony roślin, w tym kontrola podmiotów prowadzących działalność w tym zakresie,
- monitorowanie zużycia środków ochrony roślin.

Prowadzone przez Wojewódzkich Inspektorów Ochrony Roślin i Nasiennictwa rejestry przedsiębiorców upoważnionych do konfekcjonowania lub wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin uregulowały rynek tych produktów, a przede wszystkim umożliwiły jego kontrolowanie. Na koniec 2015 r. w rejestrach Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa zaewidencjonowano 6354 przedsiębiorców prowadzących konfekcjonowanie lub obrót środkami ochrony roślin. Liczba wpisów do rejestru działalności regulowanej wykazuje tendencję wzrostową, z czym wiąże się rosnąca liczba punktów obrotu.

Inspekcja prowadzi również urzędowe badania kontrolne jakości środków ochrony roślin dopuszczonych do obrotu. Realizacja tego zadania ma na celu sprawdzenie spełnienia przez producentów środków ochrony roślin wymogów jakościowych zatwierdzonych w procesie rejestracji. Przedmiotem urzędowej kontroli są środki ochrony roślin dopuszczone do obrotu przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W 2015 r. Inspekcja pobrała do analiz 312 próbek środków ochrony roślin. W wyniku przeprowadzonych kontroli Inspekcja wycofała z obrotu w 2015 r. 4321,18 kg/l środków ochrony roślin w tym: niedopuszczonych do obrotu, przeterminowanych, w opakowaniach niespełniających wymagań określonych w zezwoleniu/ pozwoleniu lub niewłaściwie zaetykietowanych.

W ramach nadzoru sprawowanego nad prawidłowością stosowania środków ochrony roślin w 2015 r. inspektorzy PIORiN przeprowadzili 22,7 tys. kontroli. Przedmiotem kontroli było sprawdzenie wykonania, przez stosujących środki ochrony roślin, obowiązków wynikających z przepisów. Przede wszystkim sprawdzano ukończenie szkolenia uprawniającego do stosowania środków ochrony roślin potwierdzonego aktualnym zaświadczeniem lub innych uprawnień w tym zakresie, poprawność prowadzenia dokumentacji wykonywanych zabiegów, sprawność techniczną sprzętu do wykonywania zabiegów i posiadanie dokumentów potwierdzających tę sprawność, oraz wykonywanie zabiegów ochrony roślin zgodnie z zaleceniami zawartymi w etykiecie środka. W wyniku kontroli przeprowadzonych w 2015 r. stwierdzono 1832 nieprawidłowości, które skutkowały wystawieniem 951 mandatów karnych oraz złożeniem 6 wniosków do sądu. Nieprawidłowości te dotyczyły przede wszystkim: użycia środka ochrony roślin niezgodnie z zakresem stosowania określonym w etykiecie środka, braku lub niepoprawnego prowadzenia dokumentacji zabiegów wykonywanych przy użyciu środków ochrony roślin, braku ukończenia szkolenia, braku badania sprawności technicznej sprzętu do wykonywania zabiegów, oraz naruszenia warunków bezpiecznego stosowania środków ochrony roślin.

W ramach urzędowej kontroli pobierane są próbki płodów rolnych w celu przebadania ich pod kątem obecności pozostałości środków ochrony roślin. W 2015 r. przebadano 2900 próbek płodów rolnych, w tym m.in. 921 próbek owoców i 1142 próbki warzyw. Przekroczenia najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości (NDP) stwierdzono w 59 próbkach (2%), w tym 20 przypadków objęto procedurą powiadamiania w Systemie Wczesnego Ostrzegania o Niebezpiecznej Żywności i Paszach – RASFF. W przeprowadzonych badaniach stwierdzano również obecność substancji niedozwolonych do stosowania w poszczególnych uprawach.

Ustawowy obowiązek badania sprawności technicznej sprzętu przeznaczanego do stosowania środków ochrony roślin wprowadzono w 1999 r. Badania te wykonują jednostki wpisane do rejestrów prowadzonych przez właściwych wojewódzkich inspektorów ochrony roślin i nasiennictwa. Na terenie kraju jest 385 jednostek upoważnionych do prowadzenia badań sprawności technicznej sprzętu przeznaczanego do stosowania środków ochrony roślin. Na koniec 2015 r. aktualne zaświadczenie potwierdzające sprawność techniczną miało 189 235 sztuk sprzętu przeznaczanego do stosowania środków ochrony roślin. Zaewidencjonowano również 3761 sztuk nowego sprzętu do stosowania środków ochrony roślin będącego w użytkowaniu, którego posiadacze wylegitymowali się dowodami zakupu. PIORiN obejmuje nadzorem także działalność polegającą na prowadzeniu szkoleń w zakresie środków ochrony roślin, która wymaga wpisu do rejestru. Do 31 grudnia 2015 r. do rejestrów prowadzonych przez wojewódzkich inspektorów ochrony roślin i nasiennictwa zostało wpisanych 347 przedsiębiorców/podmiotów prowadzących szkolenia. W 2015 r. przeprowadzono 3162 szkolenia w zakresie środków ochrony roślin, w tym 915 szkoleń podstawowych i 2247 szkoleń uzupełniających. Szkolenia ukończyło 73 088 osób. Do zadań Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa należy wydawanie upoważnień do prowadzenia badań skuteczności działania środka ochrony roślin. Spośród 42 podmiotów posiadających upoważnienie GIORiN, w 2015 r. doświadczenia z niezarejestrowanymi środkami ochrony roślin prowadziły 33 podmioty. Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa, w celu zapewnienia skutecznego nadzoru nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin, monitoruje zużycie środków ochrony roślin. Zbierane informacje dotyczą rodzaju i ilości stosowanych środków ochrony roślin w poszczególnych uprawach (szczegółowe dane w zakresie prowadzonego monitoringu są przedstawione w rozdziale „Rynek środków ochrony roślin”).

Inspekcja od 2004 r. sprawuje nadzór oraz prowadzi certyfikację integrowanej produkcji roślin (IP). W 2015 r. najwięcej certyfikatów IP zostało wydanych dla producentów jabłek, tj. 2656 (2497 wydały jednostki certyfikujące). Produkcja z roku 2015, na którą udzielono certyfikacji, obejmowała 19 866,79 ha upraw, na których wyprodukowano 664 753,7 ton płodów rolnych. Największy udział w produkcji stanowiły jabłka. W 2015 r. wojewódzcy inspektorzy przeprowadzili kontrole u wszystkich jednostek certyfikujących. Nieprawidłowości dotyczące wydawania certyfikatów IP stwierdzono u jednego podmiotu. Inspekcja prowadziła również 131 kontroli u producentów IP, które miały na celu sprawdzenie prawidłowości przeprowadzania certyfikacji przez upoważnione podmioty. W wyniku przeprowadzonych kontroli stwierdzono 23 nieprawidłowości. Dotyczyły one w szczególności: stosowania środków niezarejestrowanych w chronionych uprawach, stosowania środków ochrony roślin niezgodnie z zawartymi w etykiecie wymaganiami, tj. przekroczenie maksymalnej liczby zabiegów w sezonie, użytkowania opryskiwacza bez potwierdzonej sprawności technicznej, nieprowadzenia notatnika IP na bieżąco oraz braku wykonanych analiz gleby na zawartość składników pokarmowych.

Zdrowie roślin – nadzór fitosanitarny

Do najważniejszych zadań z zakresu nadzoru fitosanitarnego należy prowadzenie urzędowych działań dotyczących zwalczania i zapobiegania rozprzestrzenianiu się organizmów szkodliwych oraz nadzorem przemieszczania towarów roślinnych. Wszystkie podejmowane w tym zakresie działania mają zapewnić bezpieczny, pod względem fitosanitarnym, import na terytorium Unii Europejskiej oraz obrót handlowy materiałem roślinnym w obrębie państw członkowskich, a także umożliwić eksport towarów do państw trzecich, tj. poza Unię Europejską.

W celu realizacji powyższych założeń prowadzone są ukierunkowane, urzędowe kontrole zdrowotności roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów w miejscach produkcji, obrotu, a także w trakcie przemieszczania materiału roślinnego wewnątrz kraju. Sprawowana jest także kontrola fitosanitarna roślin, produktów roślinnych i przedmiotów wprowadzanych do krajów członkowskich UE poprzez granice Polski, będącą zewnętrzną granicą Unii Europejskiej. Działania kontrolne obejmują ocenę wizualną oraz, w określonych przypadkach, badania laboratoryjne. Jednocześnie podmioty zajmujące się produkcją, dystrybucją lub importem materiałów roślinnych niosących ze sobą ryzyko wprowadzenia i rozprzestrzenienia się organizmów szczególnie szkodliwych (tzw. organizmów kwarantannowych), objęci są obowiązkiem uzyskania wpisu do urzędowego rejestru prowadzonego przez Państwową Inspekcję Ochrony Roślin i Nasiennictwa.

Pozytywne wyniki urzędowych kontroli stanowią podstawę do wydania przez Inspekcję specjalnych dokumentów – tzw. paszportów roślin, dołączanych do przemieszczanych w obrębie Unii Europejskiej materiałów roślinnych, lub też innych dokumentów stosowanych m.in. do certyfikacji materiału roślinnego eksportowanego poza granice Unii Europejskiej, takich jak świadectwa fitosanitarne lub też zaświadczenia.

W przypadku stwierdzenia wystąpienia lub podejrzenia wystąpienia organizmów kwarantannowych Inspekcja podejmuje szereg działań zwalczających i zapobiegających rozprzestrzenianiu się tych organizmów, m.in. ustala źródło i zasięg porażenia, ustala i nadzoruje wykonanie działań, które powinien podjąć posiadacz porażonego materiału roślinnego (np. stosowanie odpowiednich zabiegów uprawowych, zniszczenie materiału roślinnego, zakaz obrotu roślinami lub przemieszczania ich poza określone miejsce).

Szczegółowe zadania realizowane w ramach nadzoru nad zdrowiem roślin przedstawiają się następująco:

- kontrola fitosanitarna roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów, podłoży i gleby oraz środków transportu w miejscach wwozu i na terytorium Polski, w tym pobieranie prób roślin, produktów roślinnych do badań laboratoryjnych,
- wydawanie decyzji w sprawie postępowania z roślinami, produktami roślinnymi lub przedmiotami podlegającymi granicznej kontroli fitosanitarnej,
- ocena stanu zagrożenia roślin przez organizmy szkodliwe oraz prowadzenie ewidencji tych organizmów,
- wydawanie decyzji w sprawie zwalczania organizmów szkodliwych,
- ustalanie i doskonalenie metod oraz terminów zwalczania organizmów szkodliwych, a także zapobieganie ich rozprzestrzenianiu się,
- prowadzenie rejestru przedsiębiorców,

- wydawanie świadectw fitosanitarnych, paszportów roślin i zaświadczeń,
- kontrola zabiegów oczyszczania, odkażania i przerobu roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów,
- zawiadamianie organizacji ochrony roślin państwa, z którego pochodzą rośliny, produkty roślinne lub przedmioty o ich zatrzymaniu,
- nadzór nad pracami naukowo-badawczymi z wykorzystaniem organizmów kwarantannowych, roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów porażonych przez organizmy kwarantannowe lub niespełniających wymagań zdrowotnościowych, zakazanych do wprowadzania na terytorium Polski.

W ramach kontroli fitosanitarnych na rzecz eksportu towarów pochodzenia roślinnego do państw trzecich, w roku 2015 w jednostkach organizacyjnych Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa wydano ok. 47 tys. świadectw fitosanitarnych, które były kierowane do 112 państw, niemniej większość dokumentów (tj. 76,8%) dołączona była do przesyłek eksportowanych do: Białorusi (22 777 świadectw), Ukrainy (8663 świadectw) i Kazachstanu (4449 świadectw). Federacji Rosyjskiej (28 592 świadectw). W ramach granicznej kontroli fitosanitarnej (kontrola roślin, produktów roślinnych i przedmiotów wprowadzanych do krajów członkowskich UE poprzez granice Polski) skontrolowano natomiast ok. 13,1 tys. przesyłek.

Liczba podmiotów zarejestrowanych ze względów fitosanitarnych w rejestrze przedsiębiorców, prowadzonym przez Państwową Inspekcję Ochrony Roślin i Nasiennictwa w roku 2015 wyniosła ok. 60 tys. W ramach realizacji zadań związanych z nadzorem nad obrotem materiałem roślinnym wewnątrz Unii Europejskiej, w roku 2015 wydano ponad 2,5 mln paszportów roślin – dokumentów dołączanych do roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów zaświadczaających, że materiały te zostały wyprodukowane przez podmiot zarejestrowany w rejestrze przedsiębiorców i że spełniają wszystkie wymagania fitosanitarne lub podczas wprowadzania na terytorium Unii Europejskiej zostały poddane granicznej kontroli fitosanitarnej pod kątem wymagań dotyczących zdrowia roślin. Dzięki danym zawartym na paszporcie roślin możliwa jest szybka identyfikacja miejsca pochodzenia materiału roślinnego znajdującego się na rynku. Tym samym paszport roślin umożliwia identyfikację ewentualnych źródeł porażenia roślin, produktów roślinnych i przedmiotów przez organizmy kwarantannowe, niemniej jest to zależne od skali produkcji materiałów objętych obowiązkiem paszportowania oraz sposobu jego realizacji przez producentów (np. pojedyncze rośliny czy opakowania zbiorcze).

W 2015 r. Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa wydała ogółem 251 zaświadczenia potwierdzające brak występowania bakterii *Clavibacter michiganensis ssp. sepedonicus* w bulwach ziemniaków. Tonaż ziemniaków przemieszczanych do krajów Unii Europejskiej wyniósł ok. 5,4 tys. ton. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa w tym zakresie, przesyłki ziemniaków przemieszczane na terenie z Polski do innych państw członkowskich Unii Europejskiej muszą być zaopatrzone w zaświadczenie, wydane przez wojewódzkiego inspektora ochrony roślin i nasiennictwa, potwierdzające niewystępowanie w partii bulw ziemniaka bakterii *Clavibacter michiganensis ssp. sepedonicus* (sprawcy bakteriozy pierścieniowej ziemniaka).

W wyniku działań kontrolnych, podejmowanych przez Inspekcję na obszarze kraju m.in. w zakresie oceny stanu zdrowotności materiałów roślinnych, w roku 2015 przeprowadzono blisko 112 tys. kontroli na obecność organizmów szkodliwych. W trakcie tych kontroli wykryto obecność 14 organi-

zmów kwarantannowych (mogących wywołać znaczące straty gospodarcze i w związku z tym podlegających obowiązkowemu zwalczaniu na podstawie przepisów prawa), łącznie w 847 miejscach produkcji. We wszystkich przypadkach wykrycia organizmu kwarantannowego, zgodnie z wymaganiami Unii Europejskiej i standardami międzynarodowymi, podejmowano szereg działań zwalczających takie organizmy, dzięki czemu możliwe było zapobieżenie ich dalszemu rozprzestrzenianiu się. Szczególną uwagę należy zwrócić na rezultaty działań ograniczających występowanie bakterii *Clavibacter michiganensis ssp. sepedonicus*, sprawcy groźnej choroby kwarantannowej w uprawie ziemniaków. W związku z wykryciami organizmów kwarantannowych, w 2015 r. wydano 1 361 decyzji administracyjnych w sprawie zwalczania tych organizmów. Ze względu na obowiązki określone w decyzjach administracyjnych dotyczących zwalczania organizmów kwarantannowych, w 2015 r. pracownicy Inspekcji przeprowadzili u podmiotów 5585 kontroli w zakresie wykonania obowiązków określonych w tych decyzjach.

W ramach działań wspierających podmioty, w związku z wykonywaniem działań zwalczających organizmy kwarantanne, przyznawane są z budżetu państwa przez Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa, dotacje przedmiotowe. W 2015 r. udzielono dotacji na kwotę ponad 4 mln złotych.

W 2015 r. do Głównego Inspektora wpłynęło 13 wniosków dotyczących uzyskania pozwolenia na prowadzenie prac z wykorzystaniem organizmów kwarantannowych oraz materiałów roślinnych porażonych lub niespełniających ustalonych wymagań zdrowotnościowych lub też takich materiałów roślinnych, których nie wolno wprowadzać i przemieszczać na obszarze Unii Europejskiej. Ponadto w 2015 r. Główny Inspektor Ochrony Roślin i Nasiennictwa wydał 86 dokumentów przewozowych wymaganych przy przemieszczaniu/importcie organizmów kwarantannowych lub materiałów roślinnych niespełniających określonych zdrowotnościowych wymagań fitosanitarnych.

Nasiennictwo

Do zakresu działania PIORiN zgodnie z ustawą o nasiennictwie, ustawą o ochronie roślin, ustawą o rolnictwie ekologicznym oraz ustawą o wyrobie i rozlewie wyrobów winiarskich, obrotie tymi wyrobami i organizacji rynku wina, należą następujące urzędowe działania:

- ocena polowa, laboratoryjna i cech zewnętrznych materiału siewnego oraz pobieranie prób urzędowych materiału siewnego,
- kontrola przestrzegania zasad i obowiązujących wymagań w zakresie wytwarzania, oceny, przechowywania, obrotu i stosowania materiału siewnego, w tym modyfikowanego genetycznie,
- wydawanie akredytacji w zakresie pobierania prób i oceny materiału siewnego oraz kontrola warunków ich przestrzegania,
- wydawanie urzędowych etykiet i plomb oraz nadzór nad jednostkami upoważnionymi do wypełniania etykiet,
- wydawanie zezwoleń na stosowanie urządzeń do automatycznego pobierania prób materiału siewnego oraz nadzór nad prawidłowością działania tego urządzenia,
- kontrola materiału siewnego wwożonego z państw trzecich,
- prowadzenie ewidencji przedsiębiorców i rolników dokonujących obrotu materiałem siewnym oraz dostawców zajmujących się materiałem szkółkarskim i materiałem rozmnożeniowym i nasadzeniowym roślin warzywnych i ozdobnych,

- nadzór nad systemem pobierania prób i dokonywaniem oceny materiału siewnego przez podmioty akredytowane,
- wydawanie urzędowych etykiet i urzędowych plomb,
- uczestnictwo w testach porównawczych UE,
- prowadzenie bazy o materiałach ekologicznych i prowadzenie spraw związanych z wydawaniem zezwoleń na użycie materiału konwencjonalnego,
- kontrola upraw winorośli, z których owoce przeznaczone są do wyrobu wina.

W ramach zadania związanego z oceną polową w 2015 r. oceniono urzędowo i przez podmioty akredytowane 19 288 plantacji nasiennych roślin rolniczych o łącznej powierzchni 146 733 ha, z czego zakwalifikowano 18 607 plantacji o powierzchni 142 430,7 ha. W stosunku do roku poprzedniego powierzchnia zakwalifikowana plantacji nasiennych roślin rolniczych wzrosła o 23,2%. Dominującą powierzchnię wśród plantacji nasiennych roślin rolniczych, w grupie roślin zbożowych zajmowała pszenica ozima (32 214,9 ha), pszenżyto ozime (12 991,6 ha) i jęczmień jary (11 507,0 ha).

Powierzchnia plantacji nasiennych ziemniaka, w stosunku do roku poprzedniego, wzrosła o 6,2% i wyniosła 5639,5 ha, z czego zakwalifikowano 5567,1 ha. W produkcji nasiennej w 2015 r. było 213 odmian ziemniaka.

W grupie roślin warzywnych w zdecydowanej większości ocenę materiału siewnego w celu uznania go w kategorii standard wykonali zachowujący odmianę. W roku 2015 Inspekcja urzędowo oceniła 56 plantacji o łącznej powierzchni 74,4 ha.

W 2015 r. Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa wykonała ocenę 729,6 ha upraw materiału szkółkarskiego roślin sadowniczych. Był to rok niewielkiego spadku powierzchni kwalifikowanych upraw materiału szkółkarskiego o 6,7%. Największą powierzchnię wśród ocenianych rodzajów materiału szkółkarskiego zajmują szkółki drzewek owocowych – 308,7 ha, co stanowi 42,3% całej kwalifikowanej powierzchni upraw szkółkarskich. Corocznie drzewka jabłoni domowej stanowią największą pozycję w produkcji szkółkarskiego materiału roślin sadowniczych i stanowiły 80,0% wszystkich kwalifikowanych drzewek owocowych. Zwiększoną produkcję materiału szkółkarskiego roślin sadowniczych zaobserwowano u dostawców wytwarzających ten materiał w kategorii CAC. W roku 2015 wyprodukowano blisko 34,2 mln sztuk krzewów jagodowych.

W zakresie oceny laboratoryjnej w roku 2015 laboratoria i pracownie oceny nasion wojewódzkich inspektoratów ochrony roślin i nasiennictwa (laboratoria urzędowe), wykonały ocenę laboratoryjną łącznie 34 518 prób materiału siewnego. Ogółem oceniono 10 114 partii materiału siewnego o masie 226 544,4 ton.

Akredytację do oceny laboratoryjnej posiadało 31 laboratoriów należących do przedsiębiorców nasiennych, w których oceniono 8251 partii roślin rolniczych o masie 179 904,5 tony.

W ramach nadzoru nad przedsiębiorcami posiadającymi upoważnienie do wypełniania etykiet urzędowych PIORiN przeprowadziła 128 kontroli u 72 przedsiębiorców posiadających upoważnienie do wydruku urzędowych etykiet.

Na koniec 2015 r. wpisanych do ewidencji było 4654 przedsiębiorców prowadzących obrót materiałem siewnym, 409 rolników oraz 3308 dostawców. PIORiN przeprowadziła 9888 kontroli u 7973 prowadzących obrót materiałem siewnym.

W ramach nowego zadania kontrola zakazu stosowania materiału siewnego kukurydzy odmian MON810 przeprowadzono kontrole 6740 gospodarstw uprawiających kukurydzę gospodarstw o powierzchni 138 952 ha (20% całkowitej powierzchni upraw kukurydzy). W ramach kontroli pobrano i wysłano do Centralnego Laboratorium 913 prób materiału roślinnego z kontrolowanych plantacji. Przeprowadzone kontrole stosowania materiału siewnego kukurydzy nie potwierdziły aby w Polsce uprawiana była kukurydza genetycznie zmodyfikowana MON 810.

PIORiN, jako jeden z organów w systemie nadzoru, kontroli i certyfikacji w zakresie produkcji roślinnej w rolnictwie ekologicznym, prowadzi wykaz materiału siewnego, nasion i wegetatywnego materiału nasadzeniowego wyprodukowanego metodami ekologicznymi oraz wykaz dostawców ekologicznego materiału siewnego. Główny Inspektor Ochrony Roślin i Nasiennictwa wydał 44 decyzji dot. rejestracji w „Wykazie materiału siewnego, nasion i wegetatywnego materiału nasadzeniowego wyprodukowanego metodami ekologicznymi” oraz 10 decyzji organu drugiej instancji w sprawie udzielenia pozwolenia na zastosowanie w rolnictwie ekologicznym materiału siewnego, który nie był wyprodukowany metodami ekologicznymi.

W roku 2015 wojewódzcy inspektorzy wydali ogółem 3237 decyzji, udzielając 6806 pozwoleń na zastosowanie w rolnictwie ekologicznym nieekologicznego materiału siewnego, nasion lub wegetatywnego materiału nasadzeniowego, w tym 3425 dotyczyło upraw rolniczych, 566 materiału szkółkarskiego roślin sadowniczych, 2135 roślin warzywnych, a 690 pozostałych gatunków (zioła, przyprawy, rośliny lecznicze i ozdobne). W 680 przypadkach pozwolenie nie zostało udzielone.

W roku 2015 kontrolę upraw winorośli przeprowadzono w 106 gospodarstwach o łącznej powierzchni upraw wynoszącej 174,3 ha.

Działalność laboratoryjna Inspekcji

Kluczowym elementem kontroli zdrowotności roślin są badania prowadzone w laboratoriach PIORiN. Wyniki analiz laboratoryjnych stanowią podstawę do prowadzenia działań urzędowych (w tym wystawianie paszportów roślin, świadectw fitosanitarnych, decyzji administracyjnych w sprawie zwalczania organizmów kwarantannowych, kwalifikacji materiału siewnego).

W strukturze sieci diagnostycznej PIORiN funkcjonują:

- a) Centralne Laboratorium Głównego Inspektoratu Ochrony Roślin i Nasiennictwa, obejmujące:
 - Pracownię Diagnostyki Fitosanitarnej,
 - Pracownię Badania GMO,
 - Pracownię Badania Pozostałości Środków Ochrony Roślin,
- b) Wojewódzkie Laboratoria (fitosanitarne i oceny nasion, ds. analiz GMO – w WIORiN w Rzeszowie).

W laboratoriach fitosanitarnych PIORiN wykonywane są badania próbek roślin, produktów roślinnych, przedmiotów i podłoży uprawowych na obecność organizmów szkodliwych, pochodzących z partii materiału importowanego, przeznaczonego do obrotu wewnętrznego i na eksport. W 2015 r. w laboratoriach fitosanitarnych Inspekcji poddano analizom ok. 170 tys. próbek roślin, wykonując ok. 214 tys. analiz laboratoryjnych na obecność organizmów szkodliwych. Wśród wykonanych analiz dominowały badania gleby na obecność cyst mątwików z rodzaju *Globodera* (ok. 42 tys. próbek), obecność zarodni przetrwalnikowych *Synchytrium endobioticum* (ok. 38 tys. próbek) oraz analizy bulw ziemniaka pod kątem obecności bakterii: *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* (ok. 17 tys. próbek) i *Ralstonia*

solanacearum (ok. 25 tys. próbek). Ponadto liczne są badania sadowniczego materiału rozmnożeniowego pod kątem Plum pox virus, PPV (ok. 18 tys. próbek) oraz Apple proliferation phytoplasma, ApMLO (ok. 2,6 tys. próbek). W porównaniu z latami poprzednimi należy odnotować znaczny wzrost liczby badań laboratoryjnych bulw ziemniaka, dziko rosnących gatunków psiankowatych i próbek wody (wód powierzchniowych, ścieków i odpadów płynnych), co jest związane ze stwierdzeniem w Polsce w 2015 r. kolejnych ognisk *Ralstonia solanacearum*, sprawcy śluzaka ziemniaka.

Wyniki badań realizowanych w oparciu o międzynarodowo uznane procedury, określone prawem Unii Europejskiej i zalecane przez Europejsko-Śródziemnomorską Organizację Ochrony Roślin (EPPO) oraz Międzynarodowy Związek Oceny Nasion (ISTA), dają gwarancję wiarygodności. Jakość działań laboratoryjnych jest systematycznie doskonała, m.in. poprzez: specjalistyczne szkolenia pracowników, stosowanie jednolitych metodyk badawczych, wdrażanie nowych metod i nadzór nad ich prawidłowym stosowaniem, udział laboratoriów w badaniach biegłości, weryfikację uzyskiwanych wyników analiz oraz współpracę z krajowymi i zagranicznymi jednostkami naukowo-badawczymi.

Zadania związane z nadzorem nad działalnością laboratoryjną Inspekcji powierzono Centralnemu Laboratorium GIORiN, które pełni funkcję krajowego laboratorium referencyjnego w zakresie badań fitosanitarnych. Stąd, obok badań rutynowych, do zadań CL należy m.in. opracowywanie i wdrażanie jednolitych protokołów diagnostycznych, prowadzenie szkoleń personelu laboratoriów, wdrażanie nowych metod badawczych, ich optymalizacja i walidacja, potwierdzanie wyników uzyskanych przez laboratoria wojewódzkie lub ośrodki naukowo-badawcze, szczególnie w przypadku pierwszego wykrycia określonego organizmu szkodliwego lub w sytuacjach szczególnie złożonych, organizacja badań biegłości/porównań międzylaboratoryjnych.

Większość laboratoriów fitosanitarnych działa w oparciu o wdrożony system zarządzania laboratorium i uzyskało akredytację na zgodność z normą międzynarodową PN-EN ISO/IEC 17025:2005 „Ogólne wymagania dotyczące kompetencji laboratoriów badawczych i wzorcujących”. Obecnie certyfikatem akredytacji, wydanym przez Polskie Centrum Akredytacji (PCA), legitymuje się 13 laboratoriów PIO-RIiN, w tym na poziomie wojewódzkim laboratoria w: Poznaniu, Koszalinie, Rzeszowie, Katowicach, Warszawie, Olsztynie, Elblągu, Bydgoszczy, Białymstoku, Lublinie, Radzynie Podlaskim i Krakowie, oraz Centralne Laboratorium GIORiN w Toruniu. Zakres akredytacji laboratoriów obejmuje metody szeroko stosowane w związku ze statutową działalnością PIORiN i jest stopniowo rozszerzany.

Do zadań Pracowni Badania GMO Centralnego Laboratorium należy wykonywanie analiz materiału roślinnego w zakresie wykrywania i identyfikacji organizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMO) oraz oznaczania procentowej zawartości zdarzenia transformacyjnego w próbce. Analizy prowadzone są w oparciu o metody znormalizowane bądź rekomendowane przez Unijne Laboratorium Referencyjne ds. genetycznie zmodyfikowanej żywności i pasz (Joint Research Centre, Ispra, Włochy) i ISTA. W zakresie jakościowego oraz ilościowego oznaczania modyfikacji genetycznych zastosowanie mają techniki molekularne – Polymerase Chain Reaction (PCR) oraz Real-Time PCR. W PBGMO prowadzone są analizy konwencjonalnego materiału siewnego znajdującego się w obrocie krajowym, pochodzącego z obszaru Polski, innych krajów Unii Europejskiej oraz państw trzecich. Kontroli monitoringowej podlega materiał siewny kukurydzy i rzepaku jako gatunków często poddawanych modyfikacjom genetycznym, a zarazem ważnych gospodarczo w Polsce i dopuszczonych do produkcji nasiennej. Ponadto prowadzone są badania urzędowe w związku z zakazem stosowania materiału siewnego kukurydzy MON810.

Pracownia Badania Pozostałości Środków Ochrony Roślin zajmuje się wykrywaniem pozostałości środków ochrony roślin w materiale roślinnym. Przedmiotem badań są płody rolne rodzimej produkcji, głównie owoce i warzywa. Badania mają na celu sprawdzenie prawidłowości stosowania środków ochrony roślin. W PBPŚOR prowadzone są oznaczenia pozostałości substancji czynnych środków ochrony roślin na poziomie śladowym takimi technikami, jak: chromatografia gazowa, chromatografia cieczowa i spektrofotometria.

W badaniach stosowane są wielopozostałościowe metody oznaczania pozostałości środków ochrony roślin oparte na nowoczesnych technikach przygotowania próbki do analizy.

Krajowy plan działania na rzecz ograniczania ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin

Stosownie do postanowień art. 4 Dyrektywy PE i Rady 2009/128/WE z dnia 21 października 2009 r. ustanawiającej ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów (Dz. Urz. UE L 309 z 24.11.2009, str. 71) państwa członkowskie Unii Europejskiej mają obowiązek ustanowienia krajowych planów działania służących ustalaniu celów, środków i harmonogramów zmierzających do zmniejszenia zagrożenia związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin.

Postanowienia dyrektywy 2009/128/WE są transponowane do prawa krajowego przepisami Ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz. U. pos. 455). Artykuł 47 tej ustawy nałożył na ministra właściwego do spraw rolnictwa obowiązek opracowania *krajowego planu działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin*.

W związku z tym w dniu 6 maja 2013 r. *krajowy plan* został przyjęty przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz ogłoszony w Dzienniku Urzędowym RP Monitor Polski (M. P. poz. 536).

Głównym celem krajowego planu działania na rzecz ograniczania ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin jest upowszechnianie zasad integrowanej ochrony roślin, a także zapobieganie zagrożeniom związanym ze stosowaniem tych środków.

W związku z realizacją przedstawionych wyżej celów promowano integrowaną ochronę roślin oraz realizowano działania na rzecz upowszechniania wiedzy w zakresie bezpiecznego stosowania środków ochrony roślin. Działania te koncentrowały się na rozwoju doradztwa w ochronie roślin oraz zapewnieniu producentom rolnym dostępu do narzędzi niezbędnych do wdrożenia zasad integrowanej ochrony roślin. Wyniki monitorowania realizacji celów krajowego planu działania, w tym wyniki oceny ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin, są udostępniane przez ministra właściwego do spraw rolnictwa corocznie na stronie internetowej administrowanej przez obsługujący go urząd. Aktualnie na stronie Ministerstwa znajduje się Sprawozdanie z realizacji krajowego planu działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin za lata 2013–2014.

W celu realizacji zobowiązań wynikających z krajowego planu działania Ministerstwo na swojej stronie internetowej utworzyło platformę poświęconą integrowanej ochronie roślin, na której udostępnione są metodyki integrowanej ochrony roślin. Do końca 2015 r. zamieszczono tam 98 metodok dla gatunków roślin rolniczych, warzywniczych, sadowniczych i specjalnych, grzybów jadalnych, a także lasów. Ponadto zorganizowano 4 szkolenia dla producentów rolnych, doradców oraz pracowników PIORiN, które ukończyły 222 osoby. W latach 2014–2015 w ramach działania PROW 2007–2013 „Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie” zrealizowany został cykl bezpłatnych szkoleń pt. „Integrowana produkcja roślin” oraz „Stosowanie środków ochrony roślin z uwzględnieniem zasad integrowanej ochrony roślin”. Szkolenia te objęły odpowiednio 5000 osób z zakresu integrowanej produkcji roślin oraz 50 000 osób z zakresu integrowanej ochrony roślin. Kierowane były do producentów rolnych, a ich ukończenie dało uprawnienia odpowiednio do uczestnictwa w systemie integrowanej produkcji roślin oraz stosowania środków ochrony roślin.

Ponadto w roku 2013 przeprowadzono postępowanie w sprawie organizacji szkolenia z zakresu integrowanej ochrony roślin, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia materiału siewnego, w ramach Planu Działania Sekretariatu Centralnego Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich na lata 2014–2015. Adresatami tych szkoleń byli producenci rolni. W 2015 r. na terenie całego kraju przeprowadzono szkolenia dla ponad 600 osób.

Należy podkreślić, że istotnym elementem monitorowania występowania organizmów szkodliwych i sygnalizacji ich występowania jest wykorzystanie zaawansowanych systemów wspomagania decyzji w ochronie roślin. Systemy takie umożliwiają ograniczenie liczby zabiegów przy jednoczesnym zabezpieczeniu skutecznej ochrony roślin uprawnych, co przyczynia się do zwiększenia bezpieczeństwa konsumentów produktów rolnych oraz środowiska, a także ograniczenia kosztów produkcji. W 2015 r. prowadzone były prace nad adaptacją i udostępnieniem programów wspomagania decyzji w ochronie ziemniaka, jęczmienia ozimego, pszenicy ozimej, oraz buraka cukrowego. Działania te stanowiły element realizowanego na rzecz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi programu wieloletniego Instytutu Ochrony Roślin – Państwowego Instytutu Badawczego na lata 2011–2015.

ADRESY JEDNOSTEK ZWIĄZANYCH Z ROLNICTWEM

MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI (MRiRW)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30

tel. + 48 22 623 10 00

fax + 48 22 623 27 50

www.minrol.gov.pl

e-mail: kancelaria@minrol.gov.pl

AGENCJA RYNKU ROLNEGO (ARR)

01-207 Warszawa, ul. Karolkowa 30

tel./fax + 48 22 661 72 72/ + 48 22 628 93 53

www.arr.gov.pl

e-mail: tpi@arr.gov.pl

AGENCJA RESTRUKTURYZACJI I MODERNIZACJI ROLNICTWA (ARiMR)

00-175 Warszawa, ul. Poleczki 33

tel. 800 380 084, fax + 48 22 318 53 30

www.arimr.gov.pl

e-mail: info@arimr.gov.pl

AGENCJA NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH (ANR)

00-215 Warszawa, ul. Dolańskiego 2

tel./fax + 48 22 635 80 09/ + 48 22 635 00 60

www.anr.gov.pl

e-mail: anr@anr.gov.pl

FUNDACJA PROGRAMÓW POMOCY DLA ROLNICTWA (FAPA)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30

tel./fax + 48 22 623 16 03/ + 48 22 623 19 09

www.fapa.com.pl

e-mail: fapa@fapa.com.pl

KASA ROLNICZEGO UBEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO (KRUS)

00-608 Warszawa, al. Niepodległości 190

tel./fax + 48 22 592 65 90/ + 48 22 825 95 97

www.krus.gov.pl

e-mail: centrala@krus.gov.pl

GŁÓWNY INSPEKTORAT JAKOŚCI HANDLOWEJ ARTYKUŁÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH (GIJHARS)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30

tel./fax + 48 22 623 29 00/ + 48 22 623 29 98

www.ijhar-s.gov.pl

e-mail: sekretariat@ijhar-s.gov.pl

INSPEKCJA WETERYNARYJNA – GŁÓWNY INSPEKTORAT WETERYNARII (GIW)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30

tel./fax + 48 22 623 20 88/ +48 22 623 14 08

www.wetgiw.gov.pl

e-mail: wet@wetgiw.gov.pl

PAŃSTWOWA INSPEKCJA OCHRONY ROŚLIN I NASIENICTWA (PIORIN)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30

tel./fax + 48 22 623 23 02/ + 48 22 623 23 04

www.piorin.gov.pl

e-mail: gi@piorin.gov.pl

CENTRUM DORADZTWA ROLNICZEGO W BRWINOWIE

05-840 Brwinów, ul. Pszczelińska 99

tel./fax + 48 22 729 66 34 (38)/ + 48 22 729 72 91

www.cdr.gov.pl

e-mail: brwinow_sekretariat@cdr.gov.pl

KRAJOWA RADA IZB ROLNICZYCH

00-515 Warszawa

ul. Żurawia 24 m. 15, tel. 22 821 92 65

e-mail: sekretariat@krir.pl

www.krir.pl

KRAJOWY ZWIĄZEK ROLNIKÓW, KÓŁEK I ORGANIZACJI ROLNICZYCH

00-544 Warszawa

ul. Wilcza 31. lok. 9

tel. 22 827 75 55

fax 22 827 30 01

e-mail: biuro@kolkarolnicze.pl

www.kolkarolnicze.eu

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

ul. Wspólna 30, 00-930 Warszawa

tel. + 48 22 623 10 00, fax +48 22 623 27 50

e-mail: kancelaria@minrol.gov.pl

www.minrol.gov.pl

